

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
FRANSIZ DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞMENİN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE
ÇOKDİLLİLİK ÜZERİNE YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Elif ATEŞ

Danışman
Prof. Dr. Halil AYTEKİN

SAMSUN
2020

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
FRANSIZ DİLİ EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KÜRESELLEŞMENİN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE
ÇOKDİLLİLİK ÜZERİNE YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Elif ATEŞ

Danışman

Prof. Dr. Halil AYTEKİN

**SAMSUN
2020**

TEZ KABUL VE ONAYI

Elif ATEŞ tarafından, **Prof. Dr. Halil AYTEKİN** danışmanlığında hazırlanan *Küreselleşmenin Çokkültürlülük ve Çokdillilik Üzerine Yansımaları* başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 12.11.2020 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Serhat Ulağlı Marmara Üniversitesi Kişilerarası İletişim Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
	<hr/>		
Üye (Danışman)	Prof. Dr. Halil Aytakin Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
	<hr/>		
Üye	Doç. Dr. Ali Yağlı Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
	<hr/>		

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY
... / ... / ...
Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

KABUL VE ONAY

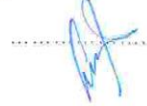
Elif ATEŞ tarafından hazırlanan “KÜRESELLEŞMENİN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE ÇOKDİLLİLİK ÜZERİNE YANSIMALARI” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi **Yabancı Diller Eğitimi** Ana Bilim Dalı, **Fransız Dili Eğitimi Yüksek Lisans Programı**’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Halil Aytekin

Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Serhat Ulağlı

Kişilerarası İletişim Ana Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Ali Yağlı

Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. H. Nalan Genç

.....

Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Ertan Kuşçu

.....

Fransız Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Pamukkale Üniversitesi

Bu tezin **Yabancı Diller Eğitimi** Ana Bilim Dalı, **Fransız Dili Eğitimi Yüksek Lisans Programı**’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Tarihi: _/ _/ _

Prof. Dr. Ali BOLAT

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

(İmza ve Mühür)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklarda gösterilenlerden oluştuğunu, enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığımı taahhüt ve beyan ederim.

12 /11/2020

Elif ATEŞ

ÖZET

Küreselleşmenin Çokkültürlülük ve Çokdillilik Üzerine Yansımaları

Elif ATEŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yüksek Lisans, Kasım/2020

Danışman: Prof. Dr. Halil AYTEKİN

Değişen ve gelişen dünyada, uluslar arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, farklı kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınmasına ve bireyler arasındaki ilişkilerin artmasına yol açmıştır. Dünyadaki bu hareketliliğin sonucunda, toplumlar homojen olmaktan çıkıp heterojen hale gelmiştir. Kültür ve dilin, ulusal kimliğin en önemli belirleyicileri oldukları göz önünde bulundurulduğunda, küreselleşmenin sosyal, dilsel ve bilişsel yansımalarının, toplum hayatında köklü değişikliklere sebep olduğu, bu nedenle sosyal yaşam ve eğitim politikalarının bu yönde şekillendirilmeye başlandığı görülmektedir. Nitekim küreselleşme çok yönlü bir olgudur. Sadece mutlu azınlığın çıkarlarına değil, tüm dünya insanların çıkarlarına hizmet ettiğinde anlam kazanır. Zira küreselleşme sonucunda yaşanan bu gelişmeler, tüm insanlığın ortak ürünüdür.

Olumlu, olumsuz birçok yönü olan küreselleşme, hayatımıza birçok yenilikle birlikte girmiş, eskiden hayalini bile kuramayacağımız gelişmelerle hayatımızı tamamen farklı bir boyuta taşımıştır. Artık uzaklar yakın, yabancılar dost, imkânlar neredeyse sınırsızdır. Küreselleşmeyle birlikte büyük bir hız kazanan uluslararası ve bireylerarası ilişkiler, kültürlerarası bir bilinç geliştirmeyi gerektirmektedir. Çokkültürlü ve çokdilli toplumlarda, birbirinden farklı kültür ve dil geçmişine sahip insanların bir arada yaşaması kadar, birlikte hareket etmesi de dünyanın bugünü ve yarını için büyük önem teşkil eder. Bununla birlikte, dillerin ve kültürlerin iç içe geçtiği kozmopolit bir dünyada, herhangi bir yabancı dil bilmemek, yerel kalmak ve küreselleşmenin sunduğu avantajlardan tam anlamıyla faydalanamamak anlamına gelir. Bu nedenle, her bireyin en az bir yabancı dil bilmesi ve kültürlerarası bir bilinçle küresel sahnede aktif bir eyleyen olarak yerini alması önemlidir. Zira küresel sorunlar ortak bir bilinci ve toplu hareket etmeyi gerektirir. Farklı ırklar, etnik kökenler, diller, kültürler dünyanın en büyük zenginlikleri arasındadır. Her birine ayrı ayrı değer verip korumak, tüm dünya vatandaşlarının ortak sorumluluğudur.

Çalışmada, küreselleşmenin dünya toplumlarına yansımaları, çok dillilik/çokdillilik ve çok kültürlülüğe/çokkültürlülüğe etkileri, bu bağlamda kültür ve dil olgusu, kültürler arası farklılıklar, kültürlerarasılık ve yabancı dil bilgisinin önemi ve son olarak da kültürlerarasılığı destekleyen Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi bağlamında yabancı dil öğrenimi ve öğretimi eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile yürütülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, çokkültürlülük, çokdillilik, yabancı dil.

ABSTRACT

The Impact Of Globalization On Multiculturalism And Multilingualism

Elif Ateş

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Educational Sciences

Master, November/2020

Supervisor: Prof. Dr. Halil AYTEKİN

In the changing and developing world, the spread and development of economic, political and social relations between nations have led to better recognition of different cultures, beliefs and expectations, and the increase of relations between individuals. As a result of this mobility in the world, societies have become more heterogeneous. Considering that culture and language are the most important determinants of national identity, it is observed that social, linguistic and cognitive impacts of globalization cause radical changes in social life, and regarding this, national and international education policies are arranged in this direction. As a matter of fact, globalization is a multi-faceted phenomenon. It only makes sense when it serves the interests of people all over the world, not just the interests of the happy minority. Yet, these developments as a result of globalization are common products of all humanity.

Globalization, which has many positive and negative aspects, brought many innovations to our lives, and carried our lives to a completely different dimension with the developments we could not even dream of. However, international and interpersonal relations, which have gained momentum with globalization, require developing an intercultural awareness. In multicultural and multilingual societies, it is important that people with different cultural and linguistic backgrounds live together as well as act together for the world of today and tomorrow. However, in a cosmopolitan world where languages and cultures are intertwined, not knowing any foreign language means staying local and not being able to take full advantage of globalization. Therefore, it is important for each individual to know at least one foreign language and to take his place as an active actor on the global stage with an intercultural awareness. Because global problems require a common consciousness and collective action. Different races, ethnicities, languages, cultures are among the greatest wealth of the world. Valuing and protecting each of them is a common responsibility of all citizens of the world.

In the study, the impact of globalization on world societies, plurilingualism/multilingualism and pluriculturalism/multiculturalism, the importance of culture and language in this context, intercultural differences, the importance of transculturality and foreign language knowledge, and finally, The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) that supports intercultural learning and teaching was examined from a critical perspective. The study was carried out with the document analysis technique, which is one of the qualitative research methods.

Keywords: Globalization, multiculturalism, multilingualism, foreign language.

Canım anneme...

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fransız Dili Eğitimi Bölümü'nde lisans eğitimim ile başlayan yolculuğumun, Fransız Dili Eğitimi Bilim Dalı'nda gerçekleştirmiş olduğum lisansüstü eğitimim ile sonuna gelmiş bulunmaktayım. Öncelikle, benden hiçbir zaman maddi, manevi desteklerini esirgemeyen ve hayatım boyunca her zaman yanımda olan, hayattaki en büyük şansım aileme, sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Sadece tez aşamasında değil, üniversite eğitimim boyunca bana kılavuzluk eden, desteğini, bilgi birikimini ve tecrübelerini benden esirgemedi her daim bana yeni ufuklar açan, çok değerli Danışman hocam Prof. Dr. Halil Aytekin'e, engin vizyonundan faydalanmama izin verdiği ve bana balık vermektense ziyade, balık tutmayı öğrettiği için sonsuz teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım. Ayrıca, eğitim hayatım boyunca, zihinsel ve kişisel gelişimime katkı sağlamış olan, başta Fransız Dili Eğitimi Bölümü hocalarım Prof. Dr. Hanife Nalan Genç, Doç. Dr. Ali Yağlı, Öğr. Gör. Tülay Tütüncü, Prof. Dr. Rıfat Günday, Öğr. Gör. Dr. Murat Delibaş, Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Aycan olmak üzere, bütün hocalarıma bana kattıkları her şey için çok teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca, okuduğum onca kitaptan, dergiden ve makaleden öğrendiğim en değerli şey; insan hayatının kutsallığıdır. Savaşların olmadığı, insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma gibi evrensel değerlerin herkes için geçerli olduğu, daha güzel bir dünya dileğiyle...

İÇİNDEKİLER

SİMGELER VE KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
1. GİRİŞ	13
1.1. Yöntem.....	18
1.2. Bulgular.....	18
2. KÜRESELLEŞME	20
2.1. Küreselleşen Dünyada Çokkültürlülük (Multiculturalism) ve Çokdillilik (Multilingualism)	31
2.2. Küresel Kültür (Global Culture)	42
2.3. Küresel Vatandaş/Dünya Vatandaşı (Global Citizenship)	48
2.4. Kültürlerarası İletişim (Intercultural Communication)	51
2.4.1. Kültürlerarası İletişimde Sözsüz İletişimin Önemi	51
2.4.2. Kültürlerarası İletişimde Önemli Kavramlar	54
3. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK/ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK.....	75
3.1. Kültür Kavramı	75
3.2. Kültürün Özellikleri	80
3.2.1. Kültür Öğrenilir.....	80
3.2.2. Kültür Nesilden Nesile Aktarılır	82
3.2.3. Kültür Sembollere Dayalıdır	83
3.2.4. Kültür Dinamiktir ve Bütünleşmiş Bir Sistemdir.....	83
3.3. Kültürün Öğeleri	84
3.3.1. Değerler.....	84
3.3.2. Normlar	85
3.3.3. Semboller	85
3.3.4. Gelenekler ve Görenekler	86
3.3.5. Yaptırım ve Cezalandırma	86
3.3.6. Din.....	87
3.3.7. Dil	91
3.4. Uluslararası Kültürel Farklılıklar	91
3.4.1. Hall'un Kültür Sınıflandırması	91
3.4.2. Hofstede'in Kültür Boyutları	93
4. ÇOKDİLLİLİK/ÇOK DİLLİLİK.....	97
4.1. Dil Kavramı	97
4.1.1. Dilin Kökeni ve Özü	97
4.1.2. Dil Nedir?.....	103
4.1.3. Dil – Toplum İlişkisi.....	108

4.2. Küreselleşen Dünyada Diller	120
4.3. Küreselleşen Dünyada Yabancı Dil Bilgisi ve Kültürlerarasılık	128
4.4. Yabancı Dil Öğrenimi ve Öğretiminde Yeni Bir Bakış Açısı Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (AOÖÇ)	133
4.4.1. AOÖÇ’de Çok Dillilik (Plurilingualism) ve Çok Kültürlülük (Pluriculturalism)	134
4.4.2. AOÖÇ’de Eylem Odaklı Yöntem	138
4.4.3. AOÖÇ’de Genel Yeterlikler	141
5. SONUÇ.....	144
5.1. Öneriler	150
6. KAYNAKÇA.....	154

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AOÖÇ	Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi
BM	Birleşmiş Milletler
DAEŞ	Irak Şam İslam Devleti
ELF	Lingua Franca
EFL	Yabancı Dil Olarak İngilizce
EUMC Merkezi	Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme
FLE	Yabancı Dil Olarak Fransızca
ICC	Uluslararası Ceza Mahkemesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
GoC	Guardians of the Cedars
LRA	Tanrının Direnişisi Ordusu
NLFT	The National Liberation Front of Tripura
NSCN	The National Socialist Council of England
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. İnsan Aklının Proglamlanmasının Üç Seviyesi	81
Şekil 3.2. Soğan Diyagramı- Kültürün Katmanları.....	85
Şekil 4.1. Dil - Toplum İlişkisi.....	113

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Küresel Vatandaşın Özellikleri.....	49
Tablo 4.1. Dil Öğrenimi ve Öğretiminde Kültürlerarası Vatandaşlık: Eylem Yönelimi	131
Tablo 4.2. Dil-Kültür Öğretiminde Kültürel Yetkinlik Bileşenleri	139

1. GİRİŞ

Çağımıza damgasını vuran küreselleşme ekseninde, küreselleşmenin dünya toplumlarına yansımaları, çok dillilik/çokdillilik ve çok kültürlülüğe/çokkültürlülüğe etkileri, kültür, dil olgusu, kültürler arası farklılıklar, kültürlerarasılık ve yabancı dil bilgisi gibi konulara yer verdiğimiz çalışmanın ikinci bölümünde, küreselleşme doğrultusunda, dünyanın, dünü, bugünü ve geleceğinden bahsedilmiş ve bu konular kültürel bağlamda ele alınmıştır. Küreselleşme başlığı altında, küreselleşmeden ve onun dünyaya ekonomik, siyasi ve kültürel etkilerinden bahsedilmiştir. Bilindiği gibi küreselleşmeyle birlikte büyük kitle hareketlerine sahne olan, sınırların sadece siyasi birer bariyer olarak kaldığı bir dünyada, farklı kültürlerden insanların iletişime ve etkileşime geçmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Günümüzde, insanlar, savaş, göç, kıtlık gibi zorunlu nedenlerin yanı sıra ticaret, turizm, eğitim, sağlık, evlilik gibi birçok nedenle başka ülkelere seyahat etmek durumunda kalmaktadırlar. Dünyadaki bu hareketlilik, toplumları homojen olmaktan çıkarmış, heterojen bir hale getirmiştir. Artık bütün toplumlar çokkültürlü ve çokdillidir, bunu inkâr etmek veya yok saymak mümkün değildir. Bugün hemen hemen her toplumda, o toplumun dilini, kültürünü bilmeden yaşayan yüzbinler bulunmakta ve bu insanların yeme-içme, barınma, sağlık, eğitim gibi birçok temel ihtiyacının karşılanması büyük sorun teşkil etmektedir. Bununla birlikte, bu insanların topluma adaptasyon sürecinde yaşayacakları süreçlerden minimum seviyede etkilenmeleri ve yaşadıkları kültür şokunu atlatalmaları için yerli halkın işbirliğiyle birtakım çalışmalar yürütmek gerekir. Fakat belirtmek gerekir ki, farklı ülkelere hayatlarını sürdürmek için giden bu insanlar kadar, o ülkelerde farklı kültürlere ve dillere sahip o insanları içlerine alan insanlar da kültür şokuna maruz kalmakta ve zamanla kendi dil ve kültürlerini muhafaza etmek için birtakım savunma mekanizmaları geliştirmektedirler. Tarihte de birçok örneği bulunduğu gibi, farklı kültürlerin karşılaşması çoğu zaman istenmeyen sonuçlar doğurmuştur. Birçok toplum farklı kültürden insanlara karşı birtakım önyargılar geliştirme, kendi kültürüne kültür bencilliğine kadar giden aşırı tutumlar sergileme, başka toplumlardan insanlara ırkçı düşünceler besleme ve hatta şiddet uygulama eğilimindedir. McLuhan'ın deyimiyle küresel bir köye (global village) (Fiore ve Agel, 2001, s. 63) dönüşen dünyada, bu tarz düşünce ve davranışlar gelecekteki dünya toplumunu garanti altına almak isteyen dünya vatandaşlığı fikrini tehlikeye sokmaktadır. Bununla birlikte, insan hakları, eşitlik ve adalet, çevrenin

korunması, yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme, kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, ülkeler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve dünyanın kültürel çeşitliliğinin korunması gibi değerler tüm dünya insanlarını ortak bir noktada birleştirip dünyanın geleceğiyle ilgili ortak adımların atılmasına aracılık edebilir. Bu bağlamda tüm insanları küresel köyün sakinleri olarak kabul etmek ve her bireye sorumluluk vererek ortaya çıkan küresel sorunların çözümünde bir paydaş olarak yer almalarını sağlamak dünyanın şu anda ve gelecekte daha yaşanılabilir bir yer olmasına katkıda bulunur. Alman filozof Immanuel Kant'ın geleceğin dünyası için öngördüğü küresel vatandaşlık idesi tam da bu noktada hayat bulmaktadır.

Küreselleşmeyi takip eden üçüncü bölümde, Çokkültürlülük başlığı altında kültür, kültürün özellikleri, öğeleri, uluslararası kültürel farklılıklar bağlamında Hall'un kültür sınıflandırması ve Hofstede'in Kültür Boyutlarına değinilmiştir. Çalışma boyunca altını çizdiğimiz nokta, kültür olgusunun, insanoğluna en eski atalarından kalan, dünyanın dünü, bugünü ve geleceği için belirleyici ve kutsal bir miras olduğudur. Zira Homo habilis'ten Homo sapien'e, Taş devrinden Uzay çağına, insanoğlu varolduğu günden beri içine doğduğu dünyayı ihtiyaçları doğrultusunda, yetenekleri el verdiğince şekillendirmeye çalışmış, günümüzün post-modern dünyasını yaratmayı başarmıştır. İnsanın ve içinde yaşadığı dünyanın evrimi, milyarlarca yıl sürmüş, bu süreçte insan buzul çağını yaşamış, büyük depremler, tsunamiler atlatmış, kıtaların yer değiştirmesine şahit olmuş yine de varlığını geliştirerek sürdürmeye devam etmiştir. İnsan, Yontma Taş Devrinde başladığı yolculuğunda, gelişiminin en yüksek noktasına günümüzün Modern Taş Devrinde ulaşmıştır. Taşları yontarak yeme-içme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olacak araç-gereç yapımından, devasa büyüklükteki gökdelenler inşa edecek teknolojiyi geliştirmiş, aya yolculuk yapmış ve hatta hayvan klonlamayı başarmıştır.

İnsanın varolduğu ilk andan, günümüze kadar yaptığı her şey kültürün ürünüdür. Kültür, insanoğlunun kendisi için yarattığı dünyadır. Bu nedenle, insanlar için çok büyük bir anlam taşır, öyle ki kişi kendisini kültürüyle ifade eder. Konuştuğu dilden, vücut diline, giyiminden, beslenmesine, değer yargılarından, kavram haritasına kadar insanı insan yapan her şey, o insanın içinde büyüdüğü toplumun kültürünün bir sonucudur. Başka bir deyişle insan, bir tohum misali içine doğduğu topraktan beslenerek filizlenir, yeşerir ve çiçek açar.

Hayatının başlangıcında insan, dünya ile ilgili hiçbir fikre sahip değildir. Anne karnından ibaret olan bebeğin dünyası, dünyaya doğumuyla birlikte tamamen farklı bir boyut kazanır. Artık çevresinde kendisinden başka insanlar, hayvanlar, doğa, araç-gereç ve daha birçok varlığın söz konusu olduğu bir dünya mevcuttur. Doğduğunda anne, baba, kardeş ve diğer insanlar onun için bir öteki'nden başkası değildirler. Dünyadaki varlığının farkına varan insanın, annesiyle ilk bağı kurmasıyla birlikte, zaman içinde algısı gelişir ve insularla olan yakınlık derecesini anlamlandırmaya ve belirlemeye başlar. “İnsanın varlığı sorunu, tüm doğada bir eşi daha bulunmayan bir sorundur; bir bakıma insan doğanın dışına düşmüştür ama gene de onun içindedir; yarı yarıya kutsal bir yaratık, yarı yarıya hayvandır; yarı yarıya sınırsız, yarı yarıya sınırlıdır. Kendi varoluşundaki çelişkilere her an yeni çözümler bulma, doğa, öteki insanlar ve kendisiyle gitgide gelişen bütünleşme yolları geliştirme gereksinmesi, insanı harekete geçiren tüm fiziksel güçlerin, onun tüm tutku, duygu ve kaygılarının kaynağıdır” (Fromm, 1990, s. 37).

İnsan, varlığını devam ettirebilmek için en ilkel dürtüsü ve ihtiyacı olan yeme-içmesinin karşılanmasından, temizlik, barınma, sağlık gibi diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar, her anlamda öteki insanlara muhtaçtır. Fakat insanın ötekine olan mecburiyeti bununla sınırlı değildir, hayatını diğer insanlardan bağımsız olarak devam ettirebilmesi için ihtiyacı olan temel yaşam becerilerini de öteki insanlardan öğrenir. Bir süre sonra, ona yaşamında rehberlik eden yakın çevresi artık çocuk için pek de öteki değildir. Çocuk artık kendisine öteki olmayan yakın çevresinden nasıl yaşanılacağını öğrenir. Çocuğun yakın çevresinden gözlem, deneyim ve telkin yoluyla edindiği tüm yaşamı içine alan öğretiler kültür olarak adlandırılır.

Freud'un yapısalcı kuramına göre zihin; id, ego, superego olarak üçe bölünür. Id, insanın biyolojik olarak ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya çıkan ilkel isteklerinden oluşur; ego, birey ile dış gerçek arasındaki örgütlü bilinçli bir arabulucudur; superego ise, kurallar, çatışma, ahlak, suçluluk gibi şeyler tarafından hafifletilmiş bilinçli zihnin içselleşmesidir (Lapsley ve Stey, 2012, s. 5-6). Bu kuramdan yola çıkarsak, her şeyden önce yaratılış özelliği olarak insanoğlunun, kendisiyle bir çatışma halinde olduğu sonucuna varırız. Kendi içinde çelişen bir benliğe sahip olan insanın, dış dünyayla olan ilişkisinde de mutlak doğruya ulaşması pek olası gibi görünmemekle birlikte, mutlak doğrunun göreceliliği de tartışmaya açık bir konudur. Nitekim her kültürde doğruluk anlayışı farklılık gösterir, fakat

ortada tek bir gerçek vardır ki o da insan hayatının kutsallığıdır. İşte tam bu noktada insanoğlu hem hemfikir hem de değildir. Zira her birey vicdanen super ego'su ile insan hayatının kutsal ve dokunulmaz olduğu düşüncesini savunur, fakat bir insanı öldürmesi durumunda kendine göre haklı nedenler öne sürebilir bunu ego'su ile yapar ve bu nedenleri haklı kılanın temel ihtiyaçlarını karşılama dürtüsü yani id'si olduğunu savunabilir. Nitekim çok karamsar olmakla birlikte, sınıfların, çatışmaların, savaşların olmadığı, barışın ve huzurun hâkim olduğu bir dünya, gerçeklikten uzak bir ütopyadır. Bugün, dünya üzerinde herkese yetecek kadar yiyecek bulunmasına rağmen insanların açlıktan ölmesi, herkese yetecek kadar yaşam alanı olmasına rağmen yapılan toprak savaşları, toplu katliamlara neden olan nükleer silahlar, her gün bir yenisi ile tanıştığımız virüsler, hastalıklar ve bunun gibi daha birçok olgu bunu kanıtlar niteliktedir. İnsanoğlunun ne kendi iç dünyasıyla, ne de dış dünyasıyla olan savaşı sona ermesi mümkün gibi görünmeyen ebedi bir çatışmadır.

Küreselleşmenin en önemli etkilerinden biri, toplumların artık homojen olmaktan çıkıp heterojen hale gelmesidir. Günümüzde, bireyler ve toplumlar artık çok kültürlü/çokkültürlü oldukları kadar, çok dilli/çokdillidir de. Bu nedenle, dördüncü bölümde Çokdillilik/Çok Dillilik başlığı altında sırasıyla dil kavramı, küreselleşen dünyada diller, yabancı dil bilgisi ve kültürlerarasılık ve son olarak da günümüzde dil eğitime yeni bir bakış açısı sunan Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nden bahsedilmiştir.

Öte yandan son yıllarda, insanların barış ve huzur içerisinde yaşamalarını sağlamak ve dışarıdan gelen insanların topluma kazandırılmaları adına bütün bir toplumu kapsayacak politikalar geliştirmek, çokuluslu devletlerin ortak kaygısı haline gelmiştir. Fakat hayatında hiç çokkültürlü ve çokdilli yaşamı deneyimlememiş, doğduğu günden itibaren sadece kendi kültüründen insanlarla iletişim halinde kalmış insanlara, belli bir yaşam tarzını dayatmak veya düşünce yapısında köklü değişiklikler gerçekleştirmek yıllar, on yıllar, hatta yüzyıllar alan bir süreci kapsamaktadır. Hatta bu, günümüzde sıkça sözü edilen çeşitlilikten yeni tek bir kültür ve yeni bir vatandaş modeli yaratmak demektir. Kitle kültüründe ve küresel vatandaş modelinde vücut bulan bu idea, gelecekteki dünya toplumunun şekillenmesinde önemli bir rol oynayacağı benzetilmektedir. Bu anlamda, erki elinde bulunduran ve dünyanın yönetiminde söz sahibi olan devletler, dünya nüfusunu çokdilli ve çokkültürlü yaşama adapte etme yolunda uluslararası birçok politikanın

altına imza atmışlardır. Bu politikalardan en önemlisi, eğitim alanında yapılanlardır. Zira eğitim, kitleleri yönlendirmenin, uygun görülen toplum düzenini yaratmanın, insanları belirli bir kalıba sokmanın en etkili yoludur.

Çokkültürlü yaşamı hiç olmadığı kadar fazla deneyimlediğimiz bu günlerde, çokkültürlü ve kültürlerarası eğitim tartışmaları hız kazanmış, toplumlardaki bu çeşitliliğin eğitim-öğretimi için hem yerel hem de uluslararası düzeyde birçok adım atılmıştır. Kültürlerarası iletişimin önündeki en büyük engel, kuşkusuz dildir. Çünkü aynı zamanda bir kültür taşıyıcısı olan dil, insanların kendilerini ifade etmelerine yarayan yegâne araçtır. İnsanlar duygu ve düşüncelerini dilleri sayesinde kelimelere dökerler ve diğer insanlarla dilleri sayesinde iletişim kurarlar. Aynı dili konuşmak, birbirini anlamamanın ötesinde, ortak bir algıya sahip olmak anlamına gelir. Çünkü kavramlar, dil ile anlam bulur ve derinlik kazanır. Bilmediğimiz bir dili konuşan insanla iletişim kurmak oldukça zordur. Karşımızdakinin dilini bilmediğimizde, söylemek istediğimiz şeyleri vücut dilimizle anlatmaya çalışırız, fakat bu tarz bir iletişim bizi çoğu zaman istediğimiz sonuca götürmez veya istediğimiz sonucu elde etsek bile yüzeysel bir iletişim gerçekleştirmiş oluruz. Dilini bilmediğimiz bir insanın davranışlarını, düşünce tarzını, dünya görüşünü anlamak ve onunla gerçek anlamda arkadaşlık, dostluk ilişkisi kurmak neredeyse imkânsızdır. Bu yüzden, çokkültürlü ve çokdilli bir dünya toplumunda karşımızdakini anlamak, sağlıklı bir iletişim gerçekleştirmek ve birlikte hareket edebilmek için en az bir yabancı dil bilmek bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bir dili bilmek, o dilin konuşulduğu toplumun kültürü hakkında da bilgi sahibi olmak demektir. Bunun için, yabancı dil öğrenimi-öğretimine bir alt beceri olarak hedef dilin kültürünü de dahil etmek, çokdilli ve çokkültürlü topluluklarda birlikte yaşayabilen, birbirinin sadece dilini değil aynı zamanda kültürünü de anlayıp hoşgörü gösterebilen, küresel sorunlar karşısında birlikte hareket edebilecek dünya vatandaşları yetiştirmek anlamına gelir. 2001 yılında, Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde, birey bağlamında çok dilliliğin (plurilingualism) önemi vurgulanmış, öğrenenin sosyal bir aktör olarak dünya sahnesinde yer alabilmesi için, Eylem Odaklı Yöntem çerçevesinde bir yabancı dil öğrenimi ve öğretimi programı tasarlanmıştır. Bu metne göre, dil eğitiminde esas olan iletişimdir. Nitekim küreselleşme dalgası, sadece sosyo-kültürel olarak değil aynı zamanda, ekonomik, siyasi, coğrafi-ekolojik ve teknolojik olarak

hayatımızın her alanında kendisini hissettirmektedir.

Değişimden, gelişimden ve çeşitlilikten kaçmak mümkün değildir. Git gide küçülen bir dünyada, farklı insanlarla gerek ticaret yapmak için, gerek eğitim, sağlık, turizm gibi birçok nedenle bir araya gelmek ve birlikte hareket etmek bir tercih olmaktan çıkıp mecburiyet haline gelmiştir. Daha yaşanabilir bir dünya için farklılıklarımızla birlikte yaşamayı ve birlikte hareket etmeyi öğrenmek ve bu yönde birtakım beceriler geliştirmek dünyanın geleceği ve onun gelecekteki sakinleri için hayati bir önem taşır.

1.1. Yöntem

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile yürütülmüştür. Belirlenen konuya yönelik yazılmış makale ve kitaplar incelenerek çalışmanın özelliğine uygun olarak kullanılmıştır. Var olan probleme yönelik, birinci el doküman ve belgelere yer verilmiştir. Çalışmada, küreselleşme, kültürlerarasılık, çokdillilik ve çokkültürlülük üzerinde durulmuş olup faydalanılan dokümanlar, bu alana yönelik yerli ve yabancı çalışmalardan oluşmaktadır.

1.2. Bulgular

- Küreselleşmeyle birlikte, bilginin, iletişimin, haberleşmenin ve ulaşımın önündeki engeller kalkmış bunun sonucunda bireyler ve ülkeler arasında ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal ilişkiler hiç olmadığı kadar yoğunluk kazanmıştır.

- Günümüzde küreselleşmeyle birlikte dünya genelinde kitlesel insan hareketleri büyük artış göstermiş, herhangi bir toplumun homojenliğinden bahsetmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Artık hemen her toplum içerisinde farklı kültürel kimlikleri barındırmakta, farklı etnik kökenden veya ulustan çok kültürlü (pluricultural) ve çok dilli (plurilingual) insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Günümüzde bu toplumlar çokkültürlü (multicultural) ve çokdilli (multilingual) toplum olarak anılmaktadırlar.

- İnsanlar farklı kültür ve dile sahip insanlarla karşılaştıklarında ırkçılık, yabancı düşmanlığı (xenophobia), kültür bencilliği (ethnocentrism), ötekileştirme (otherness), basmakalıp düşünce (stereotype) gibi insanların bir arada huzur içinde yaşamalarına engel oluşturan, istenmeyen davranış biçimleri geliştirmektedirler.

- İnsan hakları, eşitlik ve adalet, çevrenin korunması, yoksulluğun azaltılması,

sürdürülebilir ekonomik büyüme, kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, ülkeler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve dünyanın kültürel çeşitliliğinin korunması gibi insanlığın ortak çıkarlarına hizmet eden hedefler, tüm dünya insanlarını ortak bir noktada birleştirip dünyanın geleceğiyle ilgili ortak adımların atılmasına aracılık edebilir.

- Tüm dünya vatandaşlarını, küresel köyün sakinleri olarak kabul etmek ve her bireye sorumluluk vererek ortaya çıkan küresel sorunların çözümünde bir paydaş olarak yer almalarını sağlamak dünyanın şu anda ve gelecekte daha yaşanılabilir bir yer olmasına katkıda bulunabilir.

- Göçmenler, işçiler, sığınmacılar, turistler, iş adamları, öğrenciler dünyanın dört bir yanından, farklı dili konuşan bireyler farklı ülkelerde bir araya gelerek, çokdilli toplumlar oluşturmaktadırlar. Bu noktada karşılıklı iletişimin sağlanması için birbirinin dilini anlamak hayati önem taşır.

- Bir yabancı dil öğrenim ve öğretim programı olan Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nde, çok dillilik/çokdillilik ve çok kültürlülük/çokkültürlülük vurgusu esastır. Programda yapılan bu vurgu, dünyanın geleceği için anlamlı ve değerlidir. Dünyada uygulanan bütün eğitim/öğretim programları dünyadaki dil ve kültür çeşitliliğine vurgu yaparak kültürlerarası bilinç sahibi dünya vatandaşları yetiştirmeye katkıda bulunabilir.

- Eğitim ve öğretimle desteklenen kültürlerarası bilinç, öğrenenin öğrendiği dilin ve kültürün kendi anadilinden ve kültüründen farklı bir dil ve kültür olduğunu kabul edip, dünyadaki farklı dil ve kültürlerin de farkında olması ve kabul etmesi anlamına gelir.

- Farklı ırklar, etnik kökenler, diller kültürler hepsi dünya toplumu için ayrı bir zenginliktir ve insanlığın en büyük miraslarından. Her birine ayrı ayrı değer verip korumak tüm dünya vatandaşlarının ortak sorumluluğudur.

2. KÜRESELLEŞME

Küreselleşme “kıtalar ve bölgeler arası etkinlik, etkileşim ve yetke kullanımıyla, akış ve şebekeler yaratan, hacmi, yoğunluğu, sürati ve etkileri açısından değerlendirilen toplumsal ilişkilerin ve işlemlerin mekânsal örgütlenmesindeki dönüşümün somutlaştığı bir süreç veya süreçler dizisidir” (Modelski, 2000, s. 55). Bu anlamda küreselleşmenin, tüm dünyayı etkisi altına alan ve mesafe gözetmeksizin, yerel ve ulusal düzeyde birçok değişimi tetikleyen bir hareket olduğunu söylemek mümkündür. Giddens küreselleşmeyi “yerel olayların, kilometrelerce uzakta meydana gelen olaylarla şekillendiği ve aynı şekilde yerel olayların da kilometrelerce ötedeki olayları şekillendirdiği, uzak bölgeleri birbirine bağlayan sosyal ilişkilerin dünya çapında yoğunlaşması” (Giddens, 1990, s. 64) olarak tanımlar.

“Küreselleşme” terimi 1970'lerde bilgi ve iletişim teknolojisindeki ilerlemelerden, pazarların açılmasından ve ekonomi teorisyenlerinin öne sürdüğü fikirlerden kaynaklanan yeni küresel süreçler dalgasını tanımlamak için ortaya çıkmıştır” (Power, 2015, s. 251). Fakat Amerikalı gazeteci yazar Thomas Friedman küreselleşme olgusunun yüzyıllar öncesinden başladığını ve üç büyük çağı olduğunu iddia eder. Bunlardan ilki; Kolomb'un Eski Dünya ile Yeni Dünya arasında ticareti başlatan sefere çıktığı tarih olan 1492'den 1800'lere kadar süren ve dünyayı büyük boydan orta boya küçülten keşifler çağı, ikincisi; yaklaşık 1800'lerde başlayarak Büyük Bunalım ile Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında ara verdikten sonra sanayi devrimiyle küresel değişimin esas motoru çokuluslu şirketlerin ortaya çıktığı, dünyayı orta boydan küçük boya indiren 2000'e kadar devam eden dönem, üçüncüsü ise dünyayı küçük boydan minicik boya dönüştüren 2000 yılı ve sonrasını kapsayan dönemdir (2006, s. 19-20). Kongar'a göre ise, küreselleşme Neolitik Döneme kadar giden çok daha uzun bir süreci kapsar. Birinci küreselleşme dalgası Tarım Devrimi'yle gelerek din-tarım imparatorlukları aracılığıyla dünyayı, devletlerin içinde, köle köylüler ile toprak sahipleri ve din adamları arasındaki sömürüye ve devletlerarasında da inançlara dayalı toprak savaşlarına göre küreselleştirerek biçimlendirmiştir. İkinci küreselleşme dalgası, din-tarım imparatorluklarını yıkar ve yerlerine milliyetçilik ideolojisi etrafında örgütlenen ulus-devletleri doğurur, artık savaşlar sadece toprak için değil, endüstriye hammadde sağlamak ve sonra da

üretilen mamulleri satmak için pazar bulmak kaygısıyla yapılmaya başlanır. Üçüncü küreselleşme dalgası ise, yani İletişim-Bilişim Devrimi, insan hakları ve demokrasi kavramlarının gelişmesiyle eşzamanlı olarak dünya üzerinde egemenliğini ilan eder (2002, s. 294-295). Her iki durumda da küreselleşme hareketini tetikleyen şeyin yüzeyde bir güç mücadelesi, derinde ise kendi kültürünü ötekine dayatma arzusu olduğu anlaşılmaktadır. “Andre Gunder Frank’ın Re-orient başlıklı tarih çalışmasında, binlerce kaynağa dayanarak irdelediği gibi, daha batı ‘Batı’, doğu da ‘Doğu’ olmadan önce küresel çapta, birbirini etkileyen, biçimlendiren bir genel insanlık ‘uygarlığı’ oluşmuştu, yayılıyordu; üretici güçler sürekli geliyor, geliştikçe gezegen ölçeğinde yaygınlaşıyor, ‘küreselleşiyordu’” (Özbudun ve Demirer, 2006, s. 317).

Küreselleşmeyi, uluslararası ilişkilere hız kazandıran, dünyayı birbirine yakınlılaştıran, iletişimi ve etkileşimi yoğunlaştıran bir kavram olarak ele aldığımızda, aslında küreselleşmenin kelime olarak olmasa da bir olgu olarak hep var olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak Friedman ve Kongar’ın ve birçok yazarın da bahsettiği gibi bazı olayların küreselleşme olgusunu hızlandırdığını söylemek mümkündür. Richard A. Falk’un deyişiyle medya gurusu McLuhan’ın (2005, s. 59) ‘küresel köy’ kehanetini ortaya attığı 1960’lı yıllar, küreselleşmenin en güçlü tetikleyicilerinden olan medyanın hayatımıza girdiği yıllar olarak tarihe geçer. Daha sonraki yıllarda, kitle iletişim araçlarında ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bölgesel ve ulusal sınırları aşarak insanların farklı coğrafyalardan farklı insanlarla temas kurmasına olanak verir ve çokuluslu şirketler aracılığıyla küresel ticaretin yaygınlaşmasına sebep olur.

Zencirkıran, küreselleşme sürecinin hız kazanmasında iki temel gelişmenin önemli rol oynadığını belirtmektedir. Bunlardan ilki, teknolojiye yaşanan gelişmeler, ikincisi ise, siyasal alanda yaşanan gelişmeler ve bunların ekonomik yansımalarıdır. Zencirkıran’a göre bilgisayar, elektronik, enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, ekonomik, sosyal, kültürel anlamda küresel etkileşimi hızlandırmış ve yaygınlaştırmıştır. Böylece, dünya piyasaları birbirine bağlanmış ve 24 saat işlem yapılabilir hale gelmiştir. İkinci olarak, 1970’li yıllarda liberal paradigmanın önem kazanmasıyla siyasal alanda birçok değişim yaşanır. Devletin ekonomiden çekilerek özel sektörün güçlendirilmesi, ekonomide serbestleşme politikaları izlenmesi, ithalat ve ihracatın önündeki engellerin kaldırılması, yabancı sermayenin teşvik edilmesi

gibi uygulamaların artmasıyla birlikte, sermaye alanında ulusal sınırlamalar azaltılarak, küresel işbirliği teşvik edilir. Çokuluslu şirketler de bu süreçte giderek yaygınlaşır (2016, s. 285). Zencirkıran'ın kısaca özetlediği tüm bu gelişmeler, dünya için köklü değişikliklerin yaşandığı, iyi ve kötü yansımaları olan sancılı bir süreci ifade eder.

Küreselleşme ile birlikte, birkaç yüzyıl öncesine kadar aklımıza dahi gelemeyecek teknolojik gelişmeler yaşanmış ve birçok fırsat önümüze zahmetsiz sunulur hale gelmiştir. Bununla birlikte “küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu insanda tecrit duygusunu azaltmış ve bu ülkelerdeki birçok insanın bilgiye, bir yüzyıl önce herhangi bir ülkedeki en zengin insanların bile ulaşamayacağı düzeyde erişmesini sağlamıştır” (Stiglitz, 2002, s. 26).

Bilgi artık ulaşılmaz değildir, elektronik kütüphaneler, dünyanın dört bir yanından yayınlanan en yeni kitap ve makalelere ulaşma imkânı sunarken, uydu antenleri ve internet haberleşme alanındaki engelleri ortadan kaldırılmaktadır. İnsanlar dünyanın en ücra köşesinde yaşıyor olsalar bile, dünyadaki gelişmeleri anbean takip edebilmekte, kendi kişisel sayfalarından herkesin ulaşabileceği bilgiler paylaşabilmektedirler. Buna ilaveten, dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir üniversiteden, üniversitenin bulunduğu ülkeye dahi gitmeden internet aracılığıyla eğitim almak, hatta o üniversitenin diplomasına sahip olmak mümkündür.

Günümüzde bilgi, büyük ölçüde küreseldir, kitle iletişim araçlarına ulaşabilen hemen herkesin ulaşabileceği uzaklıktadır. “Çağdaş iletişim araçları bir yandan diğer kültürler hakkında bilgi edinme olanağı sağlarken, diğer yandan da insanların ‘yabancı’yı tanıma merakını artırmaktadır. Radyo ve televizyonun yanı sıra gelişen film endüstrisi dünya kültürlerinin birbirleriyle tanışmasına katkıda bulunmakta ve yine insanları birbirine yaklaştırarak onları yüz yüze iletişim kurmaya yöneltmektedir” (Kartarı, 2001, s. 10). Dünyayı her geçen gün daha da küçültüp farklı kültürleri birbirine yaklaştıran küreselleşme, sağladığı imkânlarla insanların kendilerinden farklı olan öteki insanlarla iletişim kurmalarını kolaylaştırmış ve onlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarına olanak vermiştir. Callinicos'un dediği gibi “Rosenberg'in ‘Küreselleşme Kuramı’ dediği şeyin aniden ortaya çıkıp yayılmasının sonuçlarından biri, dünyayı bütünüyle anlama çabasının yeniden hayat bulmasıdır” (2013, s. 477). Küreselleşme, uzakları yakın ederek insanların bilmedikleri insanlara ve onların yaşadıkları yerlere olan merakını bir nebze olsun

gidermiştir. İnsanlar arasında iletişimin ve etkileşimin artması, kültürler arasında çıkan anlaşmazlıkların ve çatışmaların önlenmesinde önemli rol oynar. Zira insanlar birbirlerini tanıdıkça birbirlerine karşı daha fazla anlayış ve hoşgörü gösterirler. Böylece kültürlerarası iletişime engel olan çoğu davranış ortadan kalkmış olur.

“Küreselleşen dünyada, kültürlerin birbirlerine daha çok yaklaşması birbirlerini daha yakından, bire bir tanınması (knowing me, knowing you), sanıldığı aksine, her kültürün kendi farklılıklarını görebilmesi ve bir sosyal kimlik bilincine ulaşması ve bunu muhafaza etme çabasına girişmesine yol açtı. Bu aslında, birbiriyle çeliştiği, uzlaşmadığı düşünülen küreselleşme pratiği ile postmodernist dünya görüşünün birbirini tamamlayarak, hem bireylerin, hem grupların hem de toplumların ben bilincini (self-consciousness) her şeyin önüne taşınmasına, ekonomik ve siyasal rekabetin yanına bir de kültürel rekabetin eklenmesine yol açtı. Bu arada, farklılıkların öne çıkması, insanları öze döndürmekle birlikte bir içe kapanmayı getirmedi. Aksine hem kültürler hem de ideolojiler arasındaki etkileşim sürecini de artırdı” (Balı, 2001, s. 297). Küreselleşme insanların kendi kültürel farkındalıklarını artırmalarını sağlarken, öteki kültürlerle olan ilgi ve meraklarını da teşvik etmiştir. Sunduğu kolaylıklarla birlikte, insanlar birbirlerinin kültüründen ve fikirlerinden haberdar olmuş ve birlikte hareket edebilme kabiliyeti geliştirmişlerdir.

Yukarıda Zencirkıran’ın küreselleşmeyi tetikleyen ikinci gelişme olarak ele aldığı, küresel çapta gerçekleşen ekonomik gelişmeler akabinde yerel ekonomileri kökünden değiştiren bir dizi uygulamayı getirmiştir. Fakat *Managing the World Economy*’nin yazarlarına göre firmalar küreselleştikçe, ticaret de daha çok yönetilir duruma gelmiştir. McNally bunun çok da şaşırtıcı olmadığını söyler, zira dünya ticaretinin yaklaşık yarısı, çokuluslu şirketlerin yani aynı şirketin alt birimleri arasındaki mal ve hizmet transferlerinden oluştuğunu ve bunun serbest piyasa işlemlerinden başka her şey olduğunu ifade eder. Mal parçaları, tamamlayıcı parçalar ve hizmetlerin, şirketin farklı ülkelerdeki birimleri arasında iç transferlerle yapılmakta olmasının teknik olarak “ticaret” olduğunu, ama gerçekte serbest piyasada satışların olmadığını savunur. Ona göre çokuluslu şirketin vergi kaçırmasında ve finansal hesaplarında hile yapılmasında en çok işe yarayacak biçimde bütün malların “fiyatlarıyla” oynanmaktadır. Dolayısıyla dünya ticaretinden bahsedildiğinde, bunun içindeki mal ve hizmetlerin yaklaşık yarısının güçlü küresel şirketlerin içinde dolaşımında olduğunu aklımızda bulundurmamız önemlidir

(McNally, 2013, s.45-46). Yani, ülkelerin sınırları içerisinde bulunan çokuluslu şirketlerin, o ülkelerin ekonomilerine katkıda bulunduğu ve ekonomilerini büyüttüğü bir kandırmacadan ibarettir. Küresel ticaretten en büyük payı alan, sanıldığı gibi aksine çokuluslu şirketlerin içinde buldukları ülkeler değil, bu çokuluslu şirketleri elinde bulduran güçlerdir.

“Küreselciliğin çokuluslu şirketlerle ilk teorik yüzleşmesi işte bu noktada başlar: Madem çokuluslular yatırımlarını artan ölçüde ulusal ekonomi dışında yapmaktadır, o zaman ulusal olan hiçbir şey kalmamıştır. (...) Çokuluslu şirket doğası gereği dünya çapında plan yaptığı ve sermaye birikimini dünya ölçeğinde sağladığı için, bağrından çıktığı ülkenin ulusal ekonomisinin durumu onu ilgilendiren temel konu değildir. Elde edeceği artık değeri büyütme arayışı içinde sermaye birikimini en yüksek kârı elde edebileceğini hesapladığı ülkelerde yaptığı yatırımlar aracılığıyla düzenler; bu süreçte, içinden çıktığı ülkenin ulusal ekonomisinin iktisadi dengeler bakımından darbeler yemesine katkıda bulunması mümkündür” (Savran, 2008, s. 38-39). Bununla birlikte, “ticari kuruluşlar, özellikle de uluslararası şirketler, ellerinde çok büyük ekonomik güç bulundurabilirler ve kendi ülkelerindeki ve herhangi bir başka ülkedeki siyasetleri etkileme gücüne sahiptirler” (Giddens, 1994, s. 68). Ulus içinde, başka uluslarca da yönetilebilen büyük sermayelere sahip çokuluslu şirketlerin, ülkelerin iç ve dış siyasetinde söz sahibi oldukları ve ülkelerin geleceğini ilgilendiren kararların alınmasında önemli rol oynadıkları açıktır.

Ann Bernstein, küreselleşmenin Güney Afrika’daki etkilerini ele aldığı çalışmasında, tıbbi malzeme sektöründeki çokuluslu bir şirkette çalışan bir doktorun şu sözlerine yer verir: Çokuluslu şirket, ‘yurt’ kavramının tanımı açısından ülkenin yerini almaktadır. Benim alanımda çalışan (genç) insanlar Güney Afrikalı, İngiliz, Amerikalı, Avustralyalı ya da her neyse olmaktan çok şirket yurttaşlarıdır... Çokuluslu bir şirketin yurttaşı olmak onlar için ülke yurttaşlığından çok daha önemlidir, bu onlara bir kimlik ve güven duygusu vermekte, daha fazla maddi ödüle, daha az acıya yol açmaktadır... Zamanımızda... belirli bir ülkeyle özdeşleşmek için çok daha az neden vardır, özellikle de bilgi teknolojisi, finans ve pazarlama alanlarında (2003, s. 218). Doktorun bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi, çokuluslu şirketler izledikleri şirket politikalarıyla, bünyelerinde çalışan insanların kendi ülkelerine olan aidiyet duygularını köreltmekle birlikte, kendilerine olan bağlılıklarını artırmak için onlara, kendi ülkelerinin sunduğu fırsatlardan daha iyi

fırsatlar sunmaktadırlar. Netice itibariyle metalaşan bir dünyada manevi duygular, yine satın alınabilen ürünlerin miktarıyla güçlendirilmektedir. Bu, insanın en temel ihtiyaçlarından biri olan duygudaşlığı yüzeyselleştirmekle kalmaz, insanların çıkarları uğruna ait oldukları herhangi bir kurumu terk etmelerini de kolaylaştırır.

İnsanlık için faydalı, bir dizi faaliyetin yer aldığı küreselleşme süreci, temelde kapitalizme hizmet etmektedir. Küreselleşmeyle ilgili olarak ortaya atılan yaklaşımlardan biri olan sosyolog Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilen Dünya Sistemi Yaklaşımı (World-Systems Theory) tüm ülkeleri üç genel kategoriden birine yerleştirir: merkez (core), yarı-çevresel (semiperipheral) ve çevresel (peripheral). Çekirdek toplumlar, diğer bölgelere ekonomik hakimiyet uygulayan güçlü sanayi devletleridir. Sanayileşmemiş ülkelerin çoğu, kendi ekonomileri üzerinde çok az kontrole sahip olan ve merkez toplumların egemen olduğu çevresel toplumlar olarak sınıflandırılmaktadır. Wallerstein, merkez ve çevresel ülkeler arasında, bir ölçüde sanayileşmiş olan ve bazı ekonomik özerkliğe sahip olan, ancak çekirdek toplumlar kadar gelişmiş olmayan yarı-çevresel toplumlar olduğunu belirtmektedir. Dünya sistemleri modelinde, merkez, çevresel ve yarı çevresel ülkeler birbirleri ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır ve küresel bir ekonomik ve politik ağ oluşturur. Bu küresel bağlantı ağından hiçbir toplum izole edilmemiştir (Scupin, 2016, s. 286). Bu teori, çeşitli toplumlar arasındaki sosyoekonomik farklılıkların ve eşitsizliklerin, birbirine bağlı olan küresel ekonominin bir sonucu olduğunu ve sanayileşmiş devletlerin, sanayileşmemiş devletleri sömürerek üzerlerinde hâkimiyet kurup, kendilerine bağımlılıklarını artırdıkları görüşünü desteklemektedir.

“Küreselleşme her şeyden önce, özel sektör merkezli bütünleşme mantıklarının ürünüdür. Bunlar, hem özel hukuk alanının aktörleri tarafından hayata geçirildikleri gibi, hem de bu aktörlerin tâbi oldukları devletlerin çıkarlarıyla her zaman kesişmezler” (Adda, 2007, s. 70). İnsanları yakınlılaştırırken uzaklaştıran, fakir ile zengin arasındaki uçurumu daha da derinleştiren, insan emeğini değersizleştiren ve güçlü küresel şirketlerin çıkarlarına hizmet eden bu sistem, gelişmiş ülkelerin gücüne güç katarken, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerin, devlet tekelinde bulunan fabrikalarını, şirketlerini ve kurumlarını özelleştirmelerini sağlayarak gücü elinde bulunduran devletlerin, bu ülkelerin üretimlerinde ve yönetimlerinde söz sahibi olmalarına imkân verir. Böylece bu ülkelerde yapılan yerel üretime çeşitli yaptırımlarla ket vurularak bu ülkeler ihtiyaç duydukları temel ürünleri dışardan

almaya mecbur bırakılır ve borç batağına sürüklenirler. Bu noktada “amaçları”, dünyadaki yoksulluğu azaltmak, istihdamı artırmak, finansal istikrarı ve uluslararası ticareti teşvik etmek olan “IMF” ve gelişmekte olan ülkelere finansal destek sağlamak olan “Dünya Bankası” devreye girer. Fakat bu kuruluşların, kuruluş amaçlarının aksine bir tutum sergileyerek destek oldukları ülkelerin sosyal, politik ve ekonomik durumlarında büyük oranda kötüleşme meydana getirdikleri kanısı oldukça yaygındır. Chossudovsky 1980’lerin başından bu yana IMF ve Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelere dayatılan “makro-ekonomik istikrar” ve “yapısal uyum” programları yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına yol açtığını söyler (1999, s. 37). Zira Dünya Bankası ve IMF kendilerinden borç alacak ülkelere, Yapısal Uyum Programı (SAP)’na uymaları koşuluyla borç vermeyi kabul etmektedirler. Yapısal Uyum Programı (SAP) kısaca şu maddeleri içermektedir: Hükümet harcamalarının özellikle eğitim ve sağlık kalemlerinin olağanüstü azaltılması; Kamu çalışanlarının kitlesel olarak işten çıkarılması; Ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı yatırımların önündeki kısıtlamaların kaldırılması; Ekmek, pirinç, yağ gibi yoksullarca tüketilen temel maddelerden desteğin çekilmesi; Paranın değerinin düşürülmesi; Petrol ve gaz gibi devlet mülkiyetindeki işletmelerin, kamu telefon, demiryolları ve hidroelektrik sistemlerinin özelleştirilmesi (McNally, 2013, s. 239). Dünya Bankası’nın ve IMF’nin kendilerinden borç alan ülkelere dayattıkları bu maddeler, yeme-içme, barınma, sağlık, eğitim, ulaşım gibi halkın temel ihtiyaçlarını hedef alan bir dizi uygulamayı dikte etmektedir ve “Yapısal Uyum” adı altında sunulan bu programın, bu ülkelerin gelişmelerine ket vurma, ekonomilerini küçültme ve dolayısıyla bu ülkelerde yaşayan insanları yoksullaştırma gayesi güttüğü oldukça nettir. Nitekim “yoksulluğun küreselleşmesi dünya ölçeğinde ucuz emeğe dayalı bir ihracat ekonomisinin gelişimine destek olur; dünya çapındaki düşük ücretli işçi kitlesi veri alındığında üretim olanakları muazzam boyutlara ulaşmıştır. Buna karşın yoksul ülkeler kendi aralarında ticaret yapmaz; yoksul insanlar kendi ürettikleri mallar için pazar oluşturamaz. Tüketim talebi dünya nüfusunun yaklaşık %15’iyle sınırlanmış, büyük oranda zengin OECD ülkelerinden ibaret kalmıştır” (Chossudovsky, 1999, s. 91).

Bauman’a göre küreselleşmeyle birlikte gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere sunulan “serbest ticaret vaadi, kılıfı iyi uydurulmuş bir yalandır; ‘toprağa bağlanmış’ çoğun artan sefaleti ve umutsuzluğu ile hareket halindeki azın yeni

özgürlükleri arasındaki bağlantıyı, 'küyerelleşme'ye maruz kalan topraklardan gelen raporlarda tespit etmek güçtür. Bu iki olgu farklı dünyalara aitmiş, sanki her birinin kendine özgü, kesin olarak ayrı nedenleri varmış gibi görünür. Hızla yoksullaşma ile hızla zenginleşmenin aynı kökten kaynaklandığını; sefillerin 'toprağa bağlanması' kadar, başarılı olanların sınırsız özgürlüklerinin de "küyerelleşme" baskılarının meşru sonucu olduğunu bu raporlara bakarak kestirmek mümkün değildir" (2012, s. 77). Küreselleşmenin sunduğu nimetlerden ancak küresel güçlerin istediği oranda faydalanabilen bu ülkelerin, küresel ticaretten büyük paylar almak şöyle dursun, küçük ücretler karşılığında iş gücü ve mekân sağlamak dışında hiçbir çıkarları yoktur.

Küreselleşme kuramlarından biri olan Bağımlılık Teorisinin gelişiminde önemli rol oynayan Andre Gunder Frank'a göre "Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmemelerinin temel nedeni, yetersizlikleri değil, Batılı ulusların onları bilinçli olarak azgelişmiş halde bırakmalarındır. Bu tür bir sömürü ve bağımlılık ilişkisinin kökleri Britanya, Fransa ve İspanya gibi büyük Avrupalı güçlerin Afrika, Asya ve Latin Amerika kıtalarını fethedip sömürgeleştirdikleri ve onları kendi emperyalist sistemlerinin ayrılmaz bir parçası haline getirdikleri 16. yüzyıla kadar götürülebilir. Bu sömürgeler ana ülkeye ucuz gıda ve hammadde sağlar ve ayrıca sanayileşmiş ülkelerin mamül malları için yeni pazarlar oluştururlar. Nitekim sömürgeci güçlerin sömürgelerini 'kendileri' için oldukça avantajlı bir veya iki temel üründe uzmanlaştırdıkları uluslararası işbölümüne dayalı bir dünya kapitalist sistemi gelişmiştir ve bu eşitsiz mübadele sistemi sayesinde Batılı ekonomiler gelişirken Üçüncü Dünya ekonomileri gelişmemiş halde kalmıştır" (Slattery, 2014, s. 154).

Çiftçiliğin ve hayvancılığın bittiği, eskiden yerli üretimle kendi kendine yeten bu ülkeler ekonominin küreselleşmesiyle artık dışa bağımlı hale gelmiş ve ekonomileri küçülmüştür. "Batılı hükümetler her yıl tarımsal sanayilerine 360 milyar dolarlık destek verirken Üçüncü Dünya ülkelerinin açık pazarlar olmalarını talep etmektedirler. Hindistan, Filipinler ve Meksika'da tarımsal piyasaların zorla açılmasını sağlayan Batılı uluslar, Üçüncü Dünya çiftçilerinin rekabet edemeyeceği kadar ucuz, desteklenmiş fiyatlarla bu ülkelere tarım mallarını boca etmişlerdir. Batı, "serbest ticaret" yoluyla tarımsal fiyatları manipüle etmekte ve küçük üreticileri mülksüzleştirmektedir. Böylece Üçüncü Dünya çiftçileri yılda ortalama 400 dolarla yaşamaya çalışırken ABD, Kanada ve Avrupa'da her çiftçi, ortalama her yıl

hükümetlerinden 16.000-21.000 dolar para almaktadır bütün bunlar “serbest ticaret” adına olmaktadır” (McNally, 2013, s. 50). Savran’ın “yoksullaşmanın ve ülkeler arasındaki uçurumun büyümesinin ‘küreselleşme’nin istenmeyen bir yan etkisi değil, doğrudan doğruya amacı, hedefi, ulaşmak istediği sonuç olduğunu okura anlatmak için” (2008, s. 14) kaleme almış olduğu kitabına başlık olarak seçtiği gibi, bu modern sömürünün Kod Adı Küreselleşme’dir. “Görülmesi gerek: ‘Küreselleşme-Globalleşme’ yani ‘YDD’, sadece ama sadece sömürü, talan ve serbest ticaretin zenginler lehine küreselleşmesinden başka bir şey değildir... Kaldı ki ‘globalleşme’ veya ‘küreselleşme’ adı altında sözü edilen, yeni bir şey değil, sadece kapitalizmdir...” (Özbudun ve Demirer, 2006, s. 321).

Ritzer ve Stepnisky’e göre “kapitalizm temelde, bir birey ile üretim süreci, bu sürecin ürünleri ve diğer insanlar arasına bariyerler koyan bir yapıdır; sonuçta o, bireyin kendisini parçalara ayırır. Yabancılaşma kavramının temel anlamı budur. Yabancılaşma, insanlar ve ürettikleri arasındaki doğal bağlantının çöküşüdür. Kapitalizmin, üretim sürecine, ürünlere ve kendileri için çalışanların emek süresine az sayıda kapitalistin sahip olmasını sağlayan iki sınıflı bir sisteme dönüşmesi nedeniyle yabancılaşma meydana gelir. Kapitalist toplumda insanlar, kendileri için doğal bir biçimde üretmek yerine, küçük bir kapitalistler grubu için doğal olmayan bir biçimde üretirler (2014, s. 24). Kakao üretiminde dünya lideri olan Fildişi Sahilindeki, günlük kazancı yaklaşık 2 euro olan kakao işçilerinin çoğunun hayatlarında, paketi yaklaşık 7 euro olan çikolatayı hiç yememiş olmaları ancak Ritzer ve Stepnisky’in bahsettiği yabancılaşma kavramı ile açıklanabilir. Evrensel etik değerlerin tüm insanlık için olduğunu savunan küreselleşme, sınırların ortadan kalkması, herkese eşit hizmetin gitmesi, ürünlerin herkes için ulaşılabilir olması demek ise, hayatları ürettikleri bu ürünlere bağlı olan bu ve bunlar gibi insanların ürettikleri ürünlere ulaşmasına engel olan şey nedir?

Bauman, küreselleşmenin görünüşte yerini aldığı, tıpkı “uygarlık”, “gelişme”, “yöndeşme”, “konsensüs” ve erken dönem ve klasik modern düşüncenin diğer anahtar kavramları gibi yeni bir düzen kurma vaadi veren evrenselleşme fikrinden uzaklaştığını ifade eder ve küreselleşmenin, Jowitt’in “yeni dünya düzensizliği”nin başka bir adı olduğunu öne sürer. Ona göre, küreselleşme imgesinden ayrı düşünülemez olan bu özellik, küreselleşmeyi, görünüşte yerini aldığı “evrenselleşme” fikrinden köklü bir biçimde ayırır. Bu özellikle birlikte, bir

zamanlar küresel meselelere ilişkin söylemi oluşturan evrenselleşme fikri, artık kullanılmaz hale gelmiştir. Geçmişte, bu kavramlar, dünyayı eskiden olduğundan daha farklı, daha iyi bir hale getirme ve değişimi ve iyileşmeyi küresel, türsel çapta yaygınlaştırma isteğini ve herkesin ve her yerin hayat koşullarını, böylelikle herkesin hayat şansını benzer kılma, hatta belki de eşitleme niyetini de ilan etmiştir. Ancak günümüz söylemindeki biçimiyle küreselleşme bu özelliklerin hiçbirini taşımamaktadır. Bununla birlikte, yeni terim, esas olarak, küresel inisiyatifler ve girişimlerden çok, niyet edilmemiş ve beklenmedik oluşuyla ün salmış küresel etkilere atıfta bulunmaktadır (2012, s. 64-65).

Kavram olarak tartışılmaya başlandığı günden beri, küreselleşmenin coğrafi sınırları ortadan kaldıracığı, ulus-devletlerin sonunu getireceği, küresel kültür aracılığıyla küresel bir vatandaş modeli yaratılmak istendiği gibi birçok senaryo ortaya atılmaktadır. Bilişim teknolojilerinin her eve girdiği günümüz dünyasında, teoride coğrafi sınırlardan bahsetmek mümkün gibi görünmese de gerçek anlamda varlıklarını korudukları aşikârdır. Nitekim ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, kıtalar arası seyahati kolaylaştırırsa da uluslar arasında uygulanan politikalar, Avrupa vatandaşı olmayan insanların, dünya küresel bir köymüş gibi, diledikleri gibi bir yerden başka bir yere gitmesini kolaylaştırmamaktadır. Kapitalizmin sömürdüğü işçilerin, sadece hayati ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar kazanan, sanayi devrimiyle elde edilen kazanımların ulaşmadığı üçüncü dünya insanların, eğitim, sağlık veya turizm gibi amaçlarla yaşadıkları coğrafyalardan uzaklaşmaları kendi tekellerinde değildir. Bu insanların kendi coğrafyalarını terkedip gelişmiş Batılı ülkelere göç etmeleri, o ülkelerin çıkarlarına bağlıdır. Gelişmiş ülkeler, iş gücüne ihtiyaçları olduğunda, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelere işçi talebinde bulunurlarsa veya yeterince parası olan üçüncü dünya vatandaşlarının, turizm, sağlık, eğitim gibi, gidecekleri ülkeye para bırakacak eylemlerde bulunmaları kaydıyla, geçici bir süreyle o ülkelerde ikamet etmelerine izin verilir. Aksi takdirde, bu vatandaşların kendi yaşadıkları coğrafyalardan başka coğrafyalara seyahat etmeleri veya göç etmeleri batılı ülkeler için kabul edilemez bir şeydir. “‘Yukarı’dakiler hayatları boyunca gönüllerince gezmeye ve gidecekleri yerleri keyiflerince seçmeye doymuş insanlardır. ‘Aşağı’dakiler ise oturmayı tercih ettikleri yerlerden tekrar tekrar sökülüp atılmıştır. (...) Kendileri hareket etmiyorsa da ayaklarının altındaki toprak çekilmekte, böylece her halükârda hareket ediyorlarmış gibi

görmektedirler. Yola düştüklerinde ise gidecekleri yer genelde kendilerinin değil, başkalarının seçimidir; nadiren hoşlarına giden bir yer ya da birtakım hoşluklarla karşılaşsalar da bunlar kendi seçimleri olmayacaktır. Memnuniyetle terk edecekleri, son derece itici bir yere yerleşebilirler; çünkü sıcak karşılanacakları ve bir çadır kurmalarına izin verilecek başka bir yer yoktur” (Bauman, 2012, s. 90). Günümüzde birçok ülke arasında vize uygulaması kalksa da pasaport uygulaması hala devam etmektedir. Zira özgürce dolaşabilecek olanlarla, yaşadıkları coğrafyalardan ayrılmaması gerekenleri bir şekilde kontrol etmek gerekir. Bu da pasaport uygulamasıyla insanları vatandaşı oldukları ülkelere göre fişleyerek küresel köyde gezinmelerini engellemenin bir başka yoludur.

Küreselleşmenin heterojen farklılıkları yok ederek dünyayı homojenleştirdiği ve insanlığın ortak kaderinin dünyanın küreselleşmesine bağlı olduğu bir zeitgeist (görüş) oldukça yaygındır. Fakat dünyanın geldiği noktada küreselleşmenin dünya insanlarını tek bir yapılanma etrafında bütünleştirmesinden söz etmek mümkün değildir. Bilakis günümüzde, farklılıkların altı daha fazla çizilmekte insanlar kitleler halinde basmakalıplaştırılıp ötekileştirilmektedirler. “Söz konusu yeni uluslararası mali düzen insanların yoksulluğunu ve doğal çevre tahribatını besliyor. Toplumsal ayrımcılık üretiyor, ırkçılığı ve etnik çatışmaları teşvik ediyor, kadın haklarını ortadan kaldırıyor ve genellikle ülkeleri milliyetler arasındaki yıkıcı kutuplaşmalara sürüklüyor” (Chossudovsky, 1999, s. 39).

Touraine, küreselleşmeyle birlikte insanları sınıflandırma şeklimizin de değiştiğini şu sözlerle dile getirir: “Birbirimizi toplumsal aşamalanma düzeninde niteliğe, gelire, eğitime ya da yetkeye göre sınıflandırmaya alışmıştık; şimdi bu dikey görüş yerine yatay bir görüşü benimsedik: Ya özekteyiz ya sınırda, ya içerdeyiz ya dışarda, ya ışıktayız ya gölgede. Yerimizi bu şekilde belirlemek, toplumsal çatışma, işbirliği ya da uzlaşma bağlarına başvuruyu gerektirmiyor artık, dahası toplumsal yaşama gökbilimsel bir imge kazandırıyor: Sanki her birey ve her öbek, evrendeki konumuna göre tanımlanmış bir yıldız ya da bir galaksi” (2011, s. 18). Touraine’in de dediği gibi, her birey, coğrafi konumuna göre tanımlanır, sınıflanır ve dünya üzerindeki hareketleri bu konuma göre belirlenirken, bu insanların ait oldukları ulusları redderek kendilerini küresel köye ait hissetmeleri olası mıdır? Küreselleşmenin yaşamın her alanını etki altına alıp başka bir forma soktuğunu inkar etmek veya yok saymak elbette mümkün değildir. Fakat insanları ait oldukları

coğrafyaya göre etiketleyen ve ayrıştıran küreselleşmenin, yüzyıllardır farklı etnik kökenden, kültürden insan kitlelerini tek bir çatı altında, milliyetçilik ideolojisi etrafında toplayan ve gücünü birlik ve beraberliğinden alan ulus-devletleri bitireceği fikri ütöpiktir. “Siyasi kimlikler ve bağlar hala ulus-devletleri biçimlendirir; siyasi topluluklar küreselden ziyade yerel olarak örgütlenir; gerçek küresel normlar sadece dar bir konu alanı içinde ortaya çıkmıştır ve arzu edilen kurumsal düzenlemeler bakımından dünyada hala çok fazla farklılık vardır. Bu yeni uluslarüstü mekanizmalar bazı tartışmalı konuları yumuşatabilir; ancak gerçek yönetimin yerine geçemez” (Rodrik, 2011, s. 204).

Savran, ulus-devletin sonu tezinin dört temel argümana dayandırıldığını belirtir. Bunlar: Ulusal ekonominin çözülüşü; çokuluslu şirketlerin gelişmesi dolayısıyla sermayenin ulusal karakterini yitirmesi; bugünün liberalleşmiş dünya ekonomisinde devletlerin izlediği ekonomi politikalarının hiçbir öneminin olmaması; ekonomik blokların (AB, NAFTA vb.) yükselişi sonucunda ulus-devletin ortadan kalkması olarak sıralanabilir. Savran, küreselleşme literatüründe ulus-devletin sonunu getireceği iddia edilen yukarıda sıraladığımız her bir argümanı tek tek irdeleyerek küreselleşmenin ulus-devletin sonunu getireceği fikrini yanıtlar. Ona göre, yanışın kaynağı ulusal devletin yalnızca ulusal ekonomi ile ilişkilendirilmesidir. İç pazar tutarlılığını yitirince, çokuluslu açısından ekonomik önemi azalınca, yabancıların yatırımları dolayısıyla ulusallık karakteri ortadan kalkınca, devlete de bekçilik yapacak bir şey kalmadığı düşüncesi yanıştır. Gerçek dünyada durum oldukça farklıdır, ne şirketler ‘vatan aşkı’ndan kolay kolay vazgeçerler, ne de devletler sessiz sakin emekliye ayrılırlar (2008, s. 28-39).

2.1. Küreselleşen Dünyada Çokkültürlülük (Multiculturalism) ve Çokdillilik (Multilingualism)

Bir kültürü, dil, din, değerler, normlar, semboller, gelenek ve görenekler gibi, diğer kültürlerden keskin çizgilerle ayırabilecek ögeler ile tanımladığımızda, belli bir toplumda bunlardan birinin veya birkaçının değişkenlik göstermesi kadar olağan bir durum yoktur. Bununla birlikte, tek bir devletin sınırları içerisinde, farklı dinsel inançlara, hayat görüşüne, farklı kültürel kimliklere sahip, farklı dilleri konuşan çeşitli etnik gruptan ya da ulustan insanlar bulunması da ortalama 8 milyar nüfusa sahip, küresel bir dünyada çok da uzak bir ihtimal değildir. Zira insanlar sürekli hareket halindedirler, bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya seyahat edebilir, gittikleri

coğrafyada kısa süreli ikamet etmeyi veya kendilerine orada bir hayat kurmayı seçebilirler. İnsanları belli sınırlar içerisine hapsetmek veya kitle hareketlerinin önüne geçmek geçmişte olduğu gibi bugün de olası değildir.

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte dünya genelinde kitlesel insan hareketleri büyük artış göstermiş, herhangi bir toplumun homojenliğinden bahsetmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Artık hemen her toplum içerisinde farklı kültürel kimlikleri barındırmakta, farklı etnik kökenden veya ulustan çok kültürlü (pluricultural) ve çok dilli (plurilingual) insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Günümüzde bu toplumlar çokkültürlü (multicultural) ve çokdilli (multilingual) toplum olarak anılmaktadırlar. Çokkültürlülük (multiculturalism) kavramı, ilk olarak 1957 yılında İsviçre’de kullanılmış fakat Kanada 1960’ların sonunda terimi daha fazla kullanmaya başladığında daha yaygın hale gelmiştir ve kavram buradan hızlı bir şekilde diğer İngilizce konuşan ülkelere yayılmıştır (Sengstock, 2009, s. 239). Parekh, çokkültürlü toplumu “iki veya daha çok sayıda kültürel topluluğu içinde barındıran toplum” (2002, s. 7) olarak tanımlamaktadır.

Farklı kültürlerin karşılaşması, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Fakat insanların farklı kültür ve dile sahip insanlarla karşılaştıklarında ırkçılık, yabancı düşmanlığı (xenophobia), kültür bencilliği (ethnocentrism), ötekileştirme (otherness), basmakalıp düşünce (stereotype) gibi insanların bir arada huzur içinde yaşamalarına engel oluşturan, istenmeyen davranış biçimleri geliştirmeleri yeni bir durum değildir. Zira “kültür, zamanla ve genellikle saldırgan bir biçimde, ulusla ya da devletle birlikte anılmaya başlanır; bu durum, hemen her zaman bir miktar yabancı düşmanlığı içererek, ‘biz’i ‘onlar’dan farklılaştırır” (Said, 2016, s. 13). Oysa Touraine’e göre, “ekin ve topluluk birbiriyle karıştırılmamalıdır, çünkü değıştokuşlara ve değışimlere açık hiçbir modern toplumun tam bir ekin sel birliğı yoktur; ayrıca ekinler yeni deneyimleri yeniden yorumlayarak sürekli dönüşen oluşumlardır, bu da bir öz ya da ulusal bir ruh arayışına düşmeyi ya da bir ekini toplumsal bir davranış düzgüsüne indirgemeyi yapay yönelimler haline getirir” (2011, s. 222). Bugün Almanya, birçok Alman vatandaşa ev sahipliğı yaptığı gibi, aynı zamanda Türk, İngiliz, İtalyan ve Fransız vatandaşa da ev sahipliğı yapmaktadır. Aynı şekilde İngiltere’de birçok Hindu, Fransız ve Alman bir arada yaşamlarını sürdürmekte, Amerika Birleşik Devletleri de birçok Kanadalı, İtalyan, Fransız veya İsveç vatandaşı sınırları içerisinde barındırmaktadır. Bugünün

dünyasında tek kültürlü veya tek dilli bir toplumdan bahsetmek neredeyse mümkün değildir. Dünya artık farklı kimliklere sahip insanların yaşadığı kozmopolit kentlerden oluşmaktadır. Kymlicka, Çokkültürlü Yurttaşlık (Multicultural Citizenship) isimli kitabında, günümüz dünyasında 184 devletin tahminen 600 yaşayan dil grubu ve 5000 etnik gruptan oluştuğu tespitini yapmış ve bu çeşitliliğin bir dizi önemli ve ayrıştırıcı soruna neden olduğunun altını çizmiştir (2003, s. 1). Farklı etnik gruplardan, farklı dilleri konuşan bu insanların aynı şehirlerde yaşamaları, aynı iş yerlerinde çalışmaları, aynı hayatı paylaşmaları iletişimin ve etkileşimin kaçınılmazlığını gösterir ve gruplar arasında birtakım sorunların yaşanması ihtimalini güçlendirir. “Tarihleri boyunca şehirler pek çok değişim geçirir, ama bir özellikleri sabit kalır: şehirler yabancıların birbirleriyle iç içe yaşadığı, birbirlerine sokuldukları yerlerdir. Yabancıların her yerde bir arada, her an göz önünde ve erişim mesafesinde olması, şehirde yaşayanların tümünün hayatlarındaki uğraşlarına büyük bir miktarda dâimi belirsizlik katar. Yabancıların varlığı, oldukça bereketli ve hiç hafiflemeyen gerginlik ve genelde kontrol altında olsa da arada bir patlayabilen saldırganlık hissinin kaynağıdır” (Bauman, 2013, s. 80).

İletişimin ve etkileşimin yoğun olduğu çokkültürlü ve çokdilli toplumlarda, yaşanan gerginlikleri azami seviyeye indirmek kadar, her bireye kendi kültürel tercihlerini, dilediği gibi yaşama özgürlüğü verilmesi de önemlidir. Kant’çı ilkeye göre herkesin özgürlüğünün sınırı başkalarının özgürlüğünü tehdit etme noktası olarak belirlenir (Touraine, 2011, s. 232), bu ilke çokkültürlü toplumlara uyarlandığında özgürlüklere büyük bir alan kazandırır. Locke'a göre “özgürlük demek, herkesin istediğini yapması değil, kendisine verilen yasama gücüyle yapılan ve toplumdaki herkes için geçerli olan kalıcı bir kurala tabii olmak, kanunun tersini söylemediği bütün durumlarda kendi iradesini kullanma hürriyetine sahip olmak ve bir başkasının değişken, belirsiz, meçhul, keyfi iradesine tabii olmamaktır” (Balı, 2001, s. 133). Böyle bir özgürlük çokkültürlü bir toplumda kimsenin kişisel haklarını gasp etmez veya yaşam alanını daraltmaz. “Eğer (süregele geleni içine hapsedilmek yerine) kişilerin değer verdikleri biçimde yaşamalarına izin verilir ve bu yönde teşvik edilirlerse, kültürel çeşitlilik zenginleşebilir. Örneğin, etnik bakımdan farklı yaşam biçimlerine (örneğin yemek alışkanlıklarına ya da müzik tercihlerine) uygun davranma özgürlüğü -tam da kültürel özgürlüğe geçerlilik kazandırılmasının bir sonucu olarak- toplumu kültürel bakımdan daha da çeşitlendirebilir. Bu durumda,

kültürel çeşitliliğin araçsal önemi doğrudan doğruya kültürel özgürlüğün değerine bağlı olacaktır, zira birincisi ikincisinin ürünü olacaktır” (Sen, 2006, s. 135). Bununla birlikte, “özgürlük, insanın salt keyfine göre hareket etmesi değildir; yalnızca belirlenmiş alternatifler arasında tercih yapma fırsatı da değildir. Özgürlük, öncelikle mevcut tercihleri formüle edebilme, onlar üzerinde tartışabilme olanağıdır ve sonra bunlar arasından tercihte bulunabilme olanağı. İşte bu nedenle özgürlük, insan ilişkilerinde aklın rolü artırılmadan var olamaz” (Mills, 2015, s. 228). Fakat bireyin özgürlüğü, dahil olduğu toplumdaki insanların fikir ve düşüncelerini dikkate almadan sınırsız bir özgürlük anlayışıyla hareket etmesini ifade etmez. Birey elbette kendi kültürel bağlamına göre yaşama özgürlüğüne sahiptir. Ancak kendi kültüründe yer alan ve yaşadığı toplumdaki insanlar tarafından şiddetle reddedilebilecek birtakım yaşam biçimlerini akılcı bir biçimde kısıtlandırmasını bilmelidir. Örneğin, Çin’de, Hindistan’ın kuzeyinde, Nijerya’da, Kamerun’da, Gana’da köpek eti yenirken, Avrupa’daki birçok ülkede köpek eti yemek yasaktır. Aynı şekilde, Hindistan’da inekler kutsal sayıldıklarından 2014 yılından bu yana yasalarla korunmaktadırlar. Bu durumda, Avrupa ülkelerine giden bir Hintli, Çinli veya Nijeryalı köpek eti yeme alışkanlığına bir süre ara vermek durumunda kalacaktır. Bununla birlikte Hindistan’a, giden bir Avrupalı da Hindistan’da bulunduğu süre içerisinde inek eti yeme alışkanlığından vazgeçecek, bir müslüman da dini inancı gereği inek kurban edemeyecektir. Bu ve bunun gibi başkalarını rahatsız eden, bizim için sıradan ama başkaları için sıradışı birçok alışkanlığımız söz konusudur. Çokkültürlü bir toplumda, bu alışkanlıkları ve davranış biçimlerini kontrol etmek ve akılcı davranmak her iki taraf için de hayati önem taşır. Zira salt, sorumluluk duygusundan uzak, sınırsız bir özgürlük, sadece çokkültürlü toplumlarda değil en küçük topluluklarda bile hoş olmayan sonuçlar doğurabilir. Buna ek olarak, bir insanın kendi anadilini istediği gibi konuşması, çevresiyle kendi anadili aracılığıyla iletişim kurması kadar doğal bir durum yoktur. Fakat konuştuğu dil, dahil olduğu toplum içerisinde bilinmiyor ve anlaşılmıyorsa anadilini kullanmakta ısrarcı olması anlamsızdır. Bu durumda içinde bulunduğu toplumun dilini anlamaya çalışması veya o toplumun dilini en azından günlük işlerini halledecek seviyede öğrenmesi akılcı bir davranış olacaktır. Bu şekilde kişi karşı kültürle bir alışverişe geçebilecek, kendi kültürünün, dilinin sınırlarını aşarak başka yaşamları daha iyi algılamaya başlayacak ve kültürel çeşitlilik içinde kendini daha rahat konumlandıracaktır. Parekh’e göre “kültürel çeşitlilik aynı zamanda insan özgürlüğünün de önemli bir bileşeni ve

şartıdır. İnsanlar kültürlerinden dışarı adım atmazlarsa onun içinde hapis kalır, onu mutlaklaştırma eğilimine kapılır, onun insan yaşamını algılama ve düzenlemenin tek doğal ya da açık yolu olduğunu sanmaya başlarlar. Eğer diğerlerinden yararlanamıyorlarsa, kendi kültürlerinden dışarı adım atamazlar. İnsanlar Arşimedyen bir bakış açısına ya da ‘yoktan var olan bir görüşe’ sahip değildir, ancak kendi kültürlerine dışardan bakmalarını, zayıf ve güçlü yanlarını incelemelerini ve öz bilinçlerini derinleştirmelerini sağlayan diğer kültürler, onlar için birer mini-Arşimedyen bakış açısı görevi görür. Kültürlerin tesadüfiliğini görebilir ve onunla kaderleri ya da başlarının belası olarak değil de, özgürce bir ilişki kurabilirler” (2002, s. 215). Farklı kültürlerle tanışan insan, farklı yaşam biçimlerini keşfeder ve kendi kültürünü karşılaştığı öteki kültürlerle karşılaştırma imkânı bulur. Kültürel alışveriş insanın algısına zenginlik ve derinlik katan birçok deneyimi destekler. Kültürel bir çeşitliliği deneyimleyen insan, ötekine karşı hoşgörülü olmayı, empati kurmayı, farklı yaşam biçimlerine saygılı olmayı öğrenir ve bunu hayatına yansıtır.

Açık toplumlarda insanlar farklı kültürlerden insanlarla karşılaştıklarında onlarla iletişim kurmayı veya bir deneyimi paylaşmayı reddetmezlerken, kapalı toplumlarda insanlar çoğu zaman, farklı kültürlerden insanlarla iletişim kurmayı reddederler ve onları kendilerinden daima ayırıştırarak ötekileştirirler. Bu toplumlarda ötekiyle kurulan ilişkide her zaman güçlü bir direnç söz konusudur. “Homojen bir yerellikte, insanlar arasındaki farklılıklarla ve belirsizlik durumlarıyla başa çıkmak için ihtiyaç duyulan becerileri ve karakter özelliklerini edinmek son derece güçtür ve böylesi becerilerin ve niteliklerin yokluğunda ötekenden, sırf öteki olduğu için, belki tuhaf ve farklı olduğu için; ama en başta aşına olmadığımız, kolaylıkla kavranamaz, tam olarak anlaşılabilir, kestirilemez olduğu için korkmak çok kolaydır” (Bauman, 2012, s. 52). Fakat farklı kimliklerin içiçe yaşadığı bir dünyada, sırf kendi kültürümüzden, etnik kökenimizden veya ırkımızdan farklı olduğu için diğer insanlara tedirginlikle yaklaşmak, ötekileştirmek ve iletişim kurmayı reddetmek akılcı bir davranış değildir. Zira hiçbir ulusun tek kültürlü olduğunu söyleyemeyeceğimiz gibi, hiç kimsenin de tek bir kimliğe sahip olduğunu söyleyemeyiz. Bir insan hem Alman olup hem de müslüman olabilir veya hem Alman, hem de Türk kimliğine sahip olabilir ve aynı zamanda bir Fransız gibi yaşam sürdürmeyi tercih edebilir ve sahip olduğu tüm bu özellikleriyle İtalya’da yaşayabilir. Bu kimliklerin hepsinin tek bir kişide toplanmaması için hiçbir neden

yoktur. “Farklılıklar zaten olan şeyler olduğuna ve her hakikat henüz olmayanın oluşması olduğuna göre, farklılıklar tam da hakikatlerin lağvettiği ya da önemsizleştirdiği şeylerdir. ‘Ötekini tanımak’ kavramı hiçbir somut durumu aydınlatmaz. Her modern kolektif düzenlenişte, farklı yeme ve konuşma tarzları olan, başlarına farklı şeyler takan, farklı dinlere inanan, cinsellikle karmaşık ve farklı ilişkileri olan, otoriteyi ya da düzensizliği tercih eden, her yerden gelen birçok insan vardır; dünya zaten böyle bir yerdir” (Badiou, 2013, s. 40). Bununla birlikte, insan davranışları çok sayıda kaynakla şekillenir ve kültür bu kaynaklardan sadece biridir. Her kültür insanlara ortak bir referans çerçevesi sunsa da, insanlar kendi kültürlerinin esirleri değildirler. Belirli bir kültürün değerleri ve davranışları o kültür içindeki tüm bireylerin değerleri ve davranışları olmayabilir. Genetik yapı, sosyal deneyimler, dil, cinsiyet, yaş, birey ve aile geçmişi, siyasi bağlantı, eğitim düzeyi, sosyal çevre, dini inançlar ve bunlar gibi birçok faktör bireysel kişiliği oluşturur. Tüm davranışlar kültürel bir ortamda öğreniliyor olsa bile, her insanın kendine özgü bir kişiliği vardır, bundan dolayı insanlar hakkında genellemeler yapmak anlamsızdır. Kültürün, insan davranışının şekillenmesinde güçlü bir etken olduğunu, ancak insanların kültürlerinden daha fazlası olduğunu unutmamak gerekir (Samovar, Porter, McDaniel, Roy, 2013, s. 20-21). İnsan, elbette ait olduğu toplumu veya kültürü temsil eder, fakat temsil ettiği öncelikle kendisidir. Birey olarak ele alındığında, eylemlerinin şekillenmesinde büyük ölçüde toplumsal girdiler etkili olmuş olsa da, eylemlerine karar veren bizzat kendisidir. Fakat Hall, kültürel bir varlık olarak insanın toplum tarafından belirlenmiş gizli kurallara tabii olduğu ve kendi davranışlarını belirlemede bir rolü olmadığı kanısındadır. Ona göre, sıradan bir vatandaş determinizm kavramı ile karşılaştırıldığında, kendi kişiliğine ilişkin sorulara ikna edici cevaplar verebilir. Elbette içinde bağımsız gibi görünen dürtüler vardır, ancak bunlar bile kültür tarafından radikal bir şekilde değiştirilebilir, böylece kontrollü koşullar altında oyuna dahil edilirler (1959, s. 144). Buna ilaveten, belli bir toplumun üyelerini basmakalıp düşüncelerle genelleyip ötekileştirmek kadar, kültürleri de dar bir bakış açısı ile tek bir yönüyle değerlendirip tümüyle olumlu veya reddetmek de doğru değildir. Zira her kültür, içinde diğer kültürler tarafından dışlanabilecek davranış biçimleri, hayat tarzları barındırabildiği gibi, insanlık için faydalı örnek alışkanlıkları da barındırabilir. “Çok farklı niteliklerde ve mizaçlarda, çok sayıda insana uzun zaman kesitleri boyunca anlam ufukları açan, başka deyişle, bu insanların iyi, kutsal ve beğenilesi olanın ne olduğu yolundaki duygularını dile

getiren, kùltùrlerde hayranlığımızı ve saygımızı hak edecek yönlerin bulunduğunu, bize ters gelecek ve reddedeceğimiz yönler bulunsa bile, neredeyse tam bir kesinlikle varsaymak akla yatkın bir tutumdur. Bu olasılığı a priori yok saymak, saygısızlıkların en büyüğü olur” (Taylor vd., 1996, s. 79).

Öte yandan çokkùltürlülük politikalarının, insanları daha da ayrıştırdığı düşünceyi oldukça yaygındır. Yüzyıllardır zaten çokkùltürlü bir yaşam süren toplumlarda, çokkùltürlülük sloganlarıyla kùltürel farklılıklara daha çok dikkat çekildiği ve insanların birbirlerinden daha belirgin çizgilerle ayrıştırdığı, çokkùltürlülük anlayışının altını çizdiği “farklılıklarımızla birlikte yaşayabiliriz” fikrinin, kùltürel farklılıkları yok saydığı veya görmezden geldiği birçok toplumbilimci tarafından ortaya atılan bir savdır. Örneğin, Bauman’a göre, “farklılıklara karşı yeni bir ilgisizlik, teoride kendisini kùltürel çoğulculuğun onaylanması olarak gösterir. Bu, teori ile biçimlendirilen ve desteklenen politik pratik “çokkùltürlülük” kavramı ile tanımlanır. Bu liberal hoşgörü, toplumların bağımsızlık ve seçilmiş kimliklerinin kamusal alanda tanınması ön kabulünden esinlenmiştir. Fakat gerçekte bu, sosyal açıdan muhafazakâr bir güç olarak etki eder. Bunun başarısı genel kabul görme olasılığı olmayan sosyal eşitsizliğin kılık değiştirerek 'kùltürel farklılık' şeklinde, bir başka deyişle, evrensel kabul gören ve dikkatle yayılması gereken bir olgu olarak görülmesidir. Bu dilbilimsel hile ile yoksulluğun ahlaki çirkinliği sihirli bir şekilde sanki bir perinin değneği ile dokunmuşçasına kùltürel farklılıkların estetik bir onayına dönüşür. Her türlü tanınma mücadelesinin yeniden dağıtım uygulamalarıyla desteklenmediği sürece başarısızlığa mahkûm olduğu gerçeği burada gözden kaybolur. Kùltürel farklılıklara saygı duyulması gerekliliği, kendi yetersizlikleri yüzünden bağımsızlıklarından mahrum olmuş ve 'kendi' seçimlerinin başka, daha büyük güçler tarafından belirlenmesine mahkûm olmuş, birçok topluma çok az rahatlık getirir” (2015, s. 52-53). Bu görüşe göre çokkùltürlülük fikri baskın kùltürün hegemonyasını kabul ederek, diğer kùltürleri bir azınlık olarak görmekten öteye gidemez ve eşitsizliği kùltürel farklılıkları dayanak göstererek olağan karşılar. Bununla birlikte Touraine’in de belirttiği gibi “yoğun ekinsel değiştokuşların yaşandığı bir dünyada, ekinlerin çeşitliliğini ve ekinler arasında birtakım egemenlik bağları bulunduğunu kabul etmeyen bir demokrasiden söz edilemez. Bu ögelerin ikisi de aynı ölçüde önemlidir: Ekinlerin çeşitliliğini kabul etmek gerekir, ama bir ekinsel egemenliğin varlığını da

kabul etmek gerekir. Çokekinli toplum anlayışının bu iki özelliği birbirinden ayrıldığında çokekinli toplum görüşü de bozulur ve olması gereken şeyin tersine dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Ekinli azınlıkların özgürleşme savaşımı, her birinin topluluklaşmasını, yani yetkeci bir siyasal erkin egemenliği altına girmesini sağlayabilir. Tersine, çeşitliliğin tanınması, kabul edilmesi de, kendi kendine işleyen bir ayrımcılaşmaya yol açabilir: Bu durumda ekinlerin her biri belli bir bölgede kendi içlerine kapanır ve kendinde, dışardan gelen her tür iletişim kurma girişimine karşı bir saldırganlık besler” (2011, s. 261-262).

“Ulus-devlet, günümüzde dünya tarihinin egemen biçimidir ve bu itibarla her insanın hayatındaki başat olgulardan biridir. Dünya ‘uygarlıkları’ ve kıtalar, çeşitli şekillerde ve farklı aşamalarda olmakla birlikte, ulus-devletler çerçevesinde bölünmüş örgütlenmektedir. Ulus-devletlerin yayılım ve gelişmişlik derecesi, modern dünya tarihi açısından önemli bir işarettir. Siyasi ve askeri, kültürel ve ekonomik alanlarda karar ve yetki araçları artık ulus-devletler eliyle tertiplenmekte; birçok insanın kamusal ve özel hayatlarını içinde geçirdiği kurum ve muhitlerin tümü, artık şu ya da bu ulus-devlet altında düzenlenmektedir” (Mills, 2015, s. 178). İzlenen çokkültürlülük politikaları, ulus-devletlerin bütünlüğünü bozacak bir biçimde şekillenmemelidir. Yani toplumu, aynı toprağı paylaşan farklı etnik kökenden insanı ayrıştırarak birbirini karşılıklı kabul etmeyen çeşitli altkültürlere parçalamamalı ve ulus-devletleri bir arada tutan öncelikle ulus, devlet, toprak ve sonra dil, din, bayrak, tarih gibi ortak değerlere zarar vermemelidir. Fakat “çokkültürlülük kamu otoritelerinin denetim aracı kaldığı sürece, demokratik ‘hoşgörü’ iklimini yaratacak yerde sert kutuplaşmalara giden bir kimlik pazarlığına dönüşme ihtimali daha ağır basmaktadır. Kaya’nın isabetle hatırlattığı gibi çokkültürlülüğü amaçlayan kuruluşlar, önemli bir işleve sahip olsalar da, aslında yardımcı oldukları şey ‘kültürleştirme’ (culturalisation) sürecidir. Bu süreç, etnik azınlıkların gruplarının varlıklarının sadece folklorik açıdan kabul edilmesine, öte yandan bölüşüm ve paylaşım süreçlerinde dikkate alınmamasına yol açan bir yaklaşımdır. Başka bir deyimle, çokkültürlülük ideolojisi, toplumsal eşitsizliği, kültürel farklılıkların bir sonucu olarak göstermeyi amaçlamaktadır” (Abadan-Unat, 2002, s. 287- 288). Oysa ulus-devletlerin, hangi etnik kökenden olursa olsun her bireye eşit haklar tanıyarak vatandaşlar arasında sosyal adaleti sağlaması, zaten çokkültürlü toplumların farklı kültürel kimliklere sahip üyelerinin adalet ihtiyacını karşılar niteliktedir. Bir

toplumda yaşayan tüm kimlikleri ayrı ayrı sınıflandırmak o toplumda benzerliklerden çok farklılıklara dikkat çekmek anlamına gelir. Özbudun ve Demirer, küreselleşmenin, ulus-devleti yok ederek bireyi, yerellikleri, daha küçük insan topluluklarını, böylece de demokrasiyi, çoğulculuğu ve çokkültürlülüğü öne çıkarttığı düşüncesini reddediyor ve emperyalizmin hiçbir zaman demokrasi getirmediğinin altını çiziyor. Onlara göre küreselleşme, bireyi değil, bireyciliği, bütünselliği değil parçacılığı öne çıkararak yerellikleri, ulusal, etnik toplulukları ‘böl ve yönet’ mantığı içinde kışkırtıyor. Tekelci kapitalizm, her şeyi metalaştırıyor ve tektipleştiriyor. Eğitim, sağlık gibi amacı insan olan temel hizmetlerden aile ilişkilerine, beslenmeden tatil yapmaya, giyim kuşamdan boş zaman etkinliklerine kadar neredeyse her şey tektipleştiriliyor. Bugünkü dünya düzeni, evrenin en yaratıcı, en renkli, en zengin ve kendi içinde çeşitlilik gösteren varlığı olan insanı standart ürün haline getirmeye çalışıyor (2006, s. 315).

Kültürel farklılıkları yok saymadan ve ayırıştırılmadan tanımanın, farklı kimliklere karşı olumlu algı yaratmaya ve birlikte yaşama becerisi geliştirmeye yardımcı olacağı, toplumsal huzuru ve barışı destekleyeceği açıktır. Çokkültürlü bir toplumda, etnik kökeni, ırkı, milliyeti ne olursa olsun her vatandaşa eşit hak ve özgürlüklerin tanınması bireye zaten sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri teslim etmek anlamına gelir. Bölünmez ve evrensel değerler olan insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma üzerine inşa edilmiş Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi’nde, Avrupa halklarının kültür ve geleneklerinin çeşitliliğini, bunun yanı sıra üye devletlerin ulusal kimliklerini kabul eder ve insanların temel hak ve özgürlüklerini belirlediği ilkeler ile garanti altına alır. Yaşama hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, meslek seçme ve çalışma hakkı, dolaşım hakkı, yerleşme hakkı bu haklardan sadece birkaçıdır. Fakat unutulmamalıdır ki Dünya, Avrupa’dan daha fazlasıdır, birliğe üye olmayan veya Avrupa sınırları içerisinde bulunmayan ülkelerin vatandaşları da Avrupa vatandaşlarının sahip olduğu bu temel hak ve özgürlüklere sahip olmalıdır. İnsanlık adına birçok gelişmenin yaşandığı küreselleşen dünyada, Avrupalı olmayanları ötekileştirerek bu haklardan yoksun bırakmak, 18. yüzyılda büyük kıyımlara yol açan ırkçı hareketlerden çok da uzak değildir. Nitekim günümüzde, dünya sahnesinde haklarını savunacak güçlü bir birlikleri olmadığından, savaş, kıtlık, hastalık gibi nedenlerle temel hak ve özgürlüklerinden mahrum kalarak izole bir yaşam süren ve

hayatını kaybeden Avrupalı olmayan milyonlarca öteki bulunmaktadır.

Bireyin yaşadığı coğrafya, etnik kimliği, dini kimliği, cinsel kimliği, temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birine ulaşmasına engel teşkil etmemeli veya tam aksine sahip olduğu herhangi bir kimlikten dolayı ötekilerden ayrıcalıklı sayılmamalıdır. “Çağdaş siyasi bir toplumda azınlık bir kültüre mensup bir ailenin ferdi olarak doğmak bir çocuk için, sadece bir dezavantaj ya da şanssızlıktan ibaret görülmemelidir. Yani, ailesi içerisinde toplumsal kültürden farklı bir kültürün normları çerçevesinde yetişmek durumunda olan bir kimse ya toplum dışında kalmak ya da kendi kültürünü, dinini, dilini, geleneksel giyim alışkanlıklarını terk etmek gibi bir seçimle karşı karşıya kalmamalıdır. Nasıl çoğunluğa mensup bir ailenin çocuğu gayet doğal bir biçimde kendi kültürel yaşantısını sürdürebilme olanağına sahipse, aynı siyasal toplumun vatandaşı olan diğeri de bu hakka sahip olmalıdır” (Balı, 2001, s. 218). Tesadüfen doğduğu coğrafyanın, kültürünün veya ailesinin, bireyin toplumdaki yerini belirlemesi, eylemlerini sınırlaması veya fırsatlardan yararlanmasına engel teşkil etmesi humanist bakış açısına oldukça ters bir yaklaşımdır. Nitekim “fırsat olmadan özgürlük, şeytan armağanıdır; özgürlüğü kullanma fırsatı vermeyi reddetmekse düpedüz suçtur” (Chomsky, 2000, s. 106). Yaşam biçimlerinin bir arada var olduğu çokkültürlü toplumlarda, vatandaşlara, kendi kültürel bağlamlarında yaşayabilme ve çocuklarını da aynı kültürel bağlamda yaşatabilme güvencesi vermek gerekir. Modern toplumlardaki hızlı değişim, tüm yerli yaşam biçimlerini parçalamakta ve sadece eleştiri ve kopmalarla öz-dönüşüm gücüne sahip kültürler hayatta kalmaktadır. Sosyal devletlerdeki hukuksal güvencelerin tek dayanağı da her zaman, herkese, kendi kültürel çevresinde bu gücü yenileme olanağını tanımasıdır. Bu güç de ancak yabancıları ve yabancı olanı ayırmakla değil, yabancılar ve yabancı olanlar arasındaki karşılıklılıkla artar (Habermas, 2012, s. 131-132).

“Sosyal devlet olmayan ve olmayı reddeden politik bir devlet, asla bireysel tembellik ve acizlikten kurtuluşu vaat edemez. Toplumun tümü için toplumsal haklar olmadığı sürece, büyük olasılıkla sayısı gittikçe artacak bir kesim, politik haklarının da pek bir anlam ve önem ifade etmediğini anlayacaklardır. Eğer siyasal haklar toplumsal hakları yerlerine oturtmak için gerekliyse, toplumsal haklar da siyasal hakları ‘gerçek’ kılmak ve onların yürürlükte kalmasını sağlamak için elzemdirler. İki hak grubu da hayatta kalmak için diğeri ihtiyacı duyar; hayatta kalmak sadece

birliktelikleriyle elde edilebilecek bir başarıdır” (Bauman, 2013, s. 22). Farklı kimliklere sahip insanlara uygulanacak ılımlı politikaların, kişilerin toplumdaki yerlerini ve kişisel haklarını garanti altına alabileceği gibi, baskın kültürün üyeleri olan vatandaşların da öteki kültürden insanlara yaklaşımını olumlu yönde değiştirebilir. Bu, çokkültürlü toplumlarda hükümetin alması gereken sorumluluklardan biridir. Nitekim “toplumsal ve ekinel bakımdan birbirinden farklı birey ve öbekler arasında iletişimi sağlayacak evrenselci bir ilkeye başvurmayan bir çokekinli toplum olamaz. Ama bu evrenselci ilke, normal ve başkalarından üstün olarak nitelenebilecek herhangi bir toplumsal örgüdenim ve kişisel yaşam anlayışını dayatmaya kalkıştığında da, çokekinli toplumun varlığından söz etmek olanaksızlaşır. Kişisel yaşamın özgürce kurulmasına yönelik çağrı, hiçbir toplumsal örgütlenme ve ekinel davranış biçimi dayatmayan tek evrenselci ilkedir. Bir ‘bırakın yapsınlar’ anlayışına ya da salt hoşgörüyü indirgenemez, çünkü öncelikle herkesin özgürlüğüne saygı duyulması, dolayısıyla da dışlamaya karşı çıkılması gerektiğini benimsetir; sonra da ekinel bir kimliğe yönelik her tür başvurunun toplumsal bir düzene, bir geleneğe ya da kamu düzeninin gerektirdiklerine dayanarak değil, bütün bireylerin özgürlüğüne ve eşitliğine dayanarak meşrulaşmasını ister” (Touraine, 2011, s. 224).

Abadan Unat çokkültürlülük “değişik kültürlerin ürünü olarak yetişen tüm bireylerin ‘evrensel’ mutlak değerlere doğru yol almasıdır! Çokkültürlülük benim için barış içinde beraber yaşama, birbirine katlanma değil, aksine bu evrensel değerlere doğru her defasında yeni bir sentez yaratmadır” (1996, s. 293) der. Çokkültürlü yaşam, insanın sadece insan olduğu için değerli olduğunu kesinler. Çünkü çokkültürlülüğü deneyimleyen insan zamanla kişileri tek bir kalıba sokamayacağını fark eder. Bu deneyim, insani yönlerimizi ön plana çıkarır ve yaşama ve yaşatma hakkının kutsallığını hissettirir. İnsanlığın ve dünyanın geleceği için dayanışmanın gerekliliğini gözler önüne serer ve ortak insani değerlere yönlendirir. Kymlicka, sosyal birliğin paylaşılan değerlere bağlı olduğunu hatırlatır ve Kanada’nın 7 maddelik değer listesini örnek verir. Bu değerler: Eşitlik ve hakkaniyet inancı, istişare ve diyalog inancı, uzlaşma ve hoşgörü, çeşitliliğin desteklenmesi, şefkat ve cömertlik, doğal çevreye tutkunluk, özgürlük, barış ve şiddete dayanmayan değişimdir (2003, s. 187). Belki de yukarıda da işaret edildiği gibi dünyanın ihtiyacı olan şey, geleceği bu ve bunun gibi değerler üzerine inşa

etmektir. Chomsky'nin de dediği gibi “eğer umut olmadığını düşünecek olursanız, umudun olmadığına güvence veriyorsunuz demektir. Eğer özgürlük içgüdüsünün var olduğunu düşünürseniz, bir şeyleri değiştirmek için fırsat var demektir ve daha iyi bir dünya yaratmada sizin de katkınızın olabileceği ihtimali doğar. Seçim sizin” (2010, s. 13).

2.2. Küresel Kültür (Global Culture)

Küresel kültür, tüm dünya vatandaşlarına hitap eden ortak değerler ve yaşam biçimleri içeren evrensel bir kültürdür. Küresel kültürü daha çok kitle kültürü veya popüler kültür olarak tanısak da aslında küresel kültür sadece bir moda meselesi değildir. Zira dünyada olup biten her şeyin bir nedeni olduğu gibi, küresel kültür öğelerinin de kitlelere sunulmasının bir nedeni vardır.

Küreselleşmenin, kavram olarak ortaya çıkmadan çok daha önce var olduğuna değinmiştik. Küresel kültür için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Bilindiği gibi kültür, kitle hareketleri ile yayılım gösterir ve dahil olduğu kültür içinde yorumlanarak kullanılır veya aynı şekilde kabul edilir. “Kültür, küreselleşmenin merkezinde yer alan bütün bir karmaşık alıp verme sürecinin asli bir yönüdür. Küreselleşme, etkilediği yerlerdeki bireylerin çoğu için günlük yaşamı sürdürme biçimine farklı seçenekler getirmekte, anlamlandırmanın ve yorumlamanın bağlamını değiştirmektedir” (Hsiao, 2003, s. 58). Küreselleşmeyle birlikte hayatımıza giren her şey, hayatlarımızı eskisinden farklı bir şekilde düzenler. Algımızda ve davranışlarımızda bazen yavaş bazen de hızlı bir değişime sebep olur.

Hayatımıza giren maddi ürünler, hayatımızı kolaylaştıran araçlardan çok daha fazlasıdır. Küresel kültür, maddi durumu, kültürü ne olursa olsun her insana sunulan dil, din, ırk veya sınır tanımayan, maddi-manevi birçok bileşenle dolu bir kaynaktır. Eğlence, sanat, iş, moda, spor, sağlık, inanç, felsefe, dünya görüşü vb. hayatın içinde ne varsa, tıpkı yerel kültürler gibi içinde birçok öge barındırır. Bu öğeler, tüm dünya insanlarına açıktır ve isteyen istediğini, istediği ölçüde alır ve kullanır. Görünürde bu seçimi yapmakta özgürdürler, herhangi bir yaptırım söz konusu değildir. Fakat kişi bazen istemese de önüne bir şölen havasında sunulan bu öğelerden faydalanırken bulur kendini. Küresel kültür de, hayatımızı kolaylaştıran, farklı dünyaların kapılarını açan, cezbedici, kullanışlı, pratik, ilginç merak uyandıran bir dizi yenilik sunar bize.

Örneğin 1980’lerde televizyon, neredeyse her eve girdiğinde, insanları uyuşturup aptallaştırdığı için ‘aptal kutusu’ ünvanını alır. Hemen herkes onun bu ünvanı hak ettiğini söyler ama yine de izlemekten vazgeçemez. Aynı şekilde cep telefonları, 2000’li yıllarda hayatımıza girdiğinde büyük bir coşkuyla karşılanır. Daha sonra özgürlüğümüzü kısıtladığını fark etsek de en temel ihtiyaçlarımız arasında liste başına çoktan yerleşmiştir. Çok geçmeden sırasıyla hayatımızın tam merkezine yerleşen bilgisayarlar ve akıllı telefonlar, bize birçok imkân sağlasa da bizi manipüle eden araçların başında gelirler. Çok değil sadece birkaç yıl öncesine kadar hayalini bile kurmakta zorlanacağımız, bunlar gibi hayatımızı kolaylaştıran birçok ürün artık hayatımızın vazgeçilmez birer parçası haline gelmiştir. Hem hayatımızı kolaylaştırıp hem de bizi bir şekilde manipüle etmeyi başaran bu ürünler, hayatımıza küreselleşme sayesinde girmiştir. Faydalı birçok hizmetin sunulmasında önemli bir rol oynayan küreselleşmeyi sırf bazı dezavantajları var diye topyekün reddetmek ve nimetlerinden faydalanmamak geçmişte yaşamaktan başka bir şey değildir. Fakat teknoloji tarafından yönetilmek yerine, sunulan hizmetleri akılcı kullanmak ve hayatımızı yönetmesine izin vermemek bizim elimizdedir.

Küreselleşme, küresel ölçekte kitlelere sunulacak ürünlerin dünyanın öbür ucuna iletilmesini kolaylaştırmış ve bu vesileyle küresel kültürün yayılmasını hızlandırmıştır. Küresel kültür dediğimiz şey, kitleleri etkileme, yönlendirme ve harekete geçirme kapasitesi olan büyük bir potansiyeldir. Peki, küresel kültürün bir vatani var mıdır? Genel olarak küresel kültürün tek bir vatani olduğunu söylemek mümkün değildir. Bir anda ortaya çıkıp tüm dünyaya hızla yayılan, teknoloji, giyim, düşünce, sanat vb. herhangi bir şeyin çıkış noktası, dünyanın herhangi bir yeri olabilir, fakat küresel kültürü belirleyen güçlü ülkelerin varlığından söz etmek mümkündür. Ritzer’in ortaya attığı McDonalddlaşma olarak bilinen Amerikanlaşma akımı, küresel kültürün en büyük yöneticisi olarak Amerika’yı gösterir. McDonalddlaşma yalnızca lokanta sektörünün değil, aynı zamanda eğitim iş, sağlık, seyahat, zevk, rejim, politika, aile, doğum ve ölüm de dahil olmak üzere tüm yaşamı içine alan Amerikan fikir, gelenek ve göreneklerinin küresel ölçekte yayılmasını ifade eder (2011, s. 23). Çıktığı ilk günden beri tüm dünyayı etkisi altına almış ve büyük bir hızla yayılım göstermiş bir Amerikan fast-food restoran şirketi olan McDonald’s, Amerikadan dünyaya açılarak, sadece Amerikan yemeklerini değil, Amerikan kültürünü de tüm dünyaya yaymış ve gittiği her yerde büyük bir ilgiyle

karşılanmıştır. Kapitalist dünyanın bir yansıması olan McDonald's restoranlar zinciri, bir restorandan çok daha fazlasıdır, toplumun her hücresine nüfuz eder.

McDonalddlaştırılmış dünya, samimi duygu ve etki anlatımlarının yok olduğu bir dünyadır. Bu restoranlarda müşteriler, çalışanlar ve yöneticiler arasında duygusal bağ kurulmaz. Şirket samimi duyguları yok etmeye çalışır ki, işler olabildiğince düzgün, akılcı bir şekilde yürüyebilsin. McDonalddlaştırılmış toplumlarda yaşamış ve McDonalddlaştırılmış dünyanın ortaya çıkmasından sonra dünyaya gelmiş olanlar bu yaşam biçimini kolayca benimseyebilirler. Yaşamlarının birçok yanının öngörülebilir olmasından hoşlanırlar ve içinde insanlarla, hatta insan olmayan otomatlarla ilişki kurdukları kişiliksizleşmiş bir dünyada rahat ederler. Nüfusun gün geçtikçe büyüyen bir kesimini temsil eden bu tür insanlara göre McDonalddlaştırma bir tehdit değil, nirvanadır (Ritzer, 2011, s. 228-256). McDonalddlaştırılmış bir dünya, insanı robotlaştırma eğilimindedir ve insanı sadece bir tüketici olarak görür. “Tekbenci bir tüketicilikte somutlanan bugünün dünyasının, sunduğu sanal-plastik ‘düşler’, gündelik hayatın eksenine daha da oturarak, tüketimcilik, açgözlülük, safdillik ve duyarsızlık olarak karşımıza dikiliyor. Çünkü George Ritzer'in, Toplumun McDonalddlaştırılması başlıklı yapıtında, hayatın tek tipleştirilmesi yönündeki etkisini gözler önüne serdiği ‘tüketim’ Robert Bocoock'un deyişiyile ‘Tarihsel olarak oluşturulan, tarihsel bir değişim sürecidir!’” (Özbudun ve Demirer 2006, s. 13-14).

McDonald's, küreselleşme sayesinde gittiği her ülkeye, izlediği bu şirket politikasını yaymış, duygusuz bir tüketim toplumu yaratarak kapitalist sisteme katkıda bulunmuştur. Modernleşme adı altında, bireyselliği ön plana çıkaran zihniyetini aşılıyarak, bireyin gelenek ve topluma olan bağımlılığının azalmasında önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. “Bir ideoloji olarak ‘bireyselleşme’, ‘özgürleşme’yi meşru kılmakta ve gerekirse yükü hafifletmeye de yardımcı olmaktadır. Her iki durumda da yeni küresel kültür modernleşme süreciyle yapısal bir yakınlık içindedir; hatta bugün dünyanın pek çok köşesinde ikisi özdeştir. Modernleşme sürecinin ilk aşamalarında kalmış insanlar her şeyden önce kendilerine yeni kapılar açıldığı duygusu ve daha fazla özgürlük özlemi içindedirler; yük duygusuna kapılmaları genellikle zaman alır. Böylelikle, yükselen küresel kültür, yaşadığı bireyleşme deneyimine değer veren ve bunun daha da fazla gerçekleşmesini özleyen herkese çekici gelir” (Berger, 2003, s. 18). Fakat McDonald's kültürünün altın tepside sunduğu bireycilik, gücünü birlik, beraberlik ve dayanışma fikrinden

alan toplumlar için istenmeyen bir davranış modelidir.

Küreselleşmeyle birlikte, küresel kültür olarak önümüze sunulan genel olarak Amerikan kültürü olsa da tüm dünya ülkelerinin kendi kültürlerinden vazgeçip, Amerikan kültürünü benimsemesi olası değildir. Fakat “küreselleşme, başka birçok şeyin yanı sıra ulus-devletlerin kültürel sınırlarının sayısız şekilde ihlal edildiği ve bunun da çeşitli kültürel kozmopolitanlıklar için fırsatlar yarattığı anlamına gelir. (...) Bu küresel kültürel oluşum dinamikleri ve ulusal kültürlerin dönüşümü içerisinde, kırılmalara ve parçaların yeniden birleştirilmesine, sınırların yeniden çizilmesine ve yeni biçimler ile zıtlıkların yaratılmasına ve yeniden yaratılmasına yol açan kültürel topluluklar, hayal güçleri fanteziler ve eylemlilikler olarak birbirleriyle karşılaştırılmaya güdülen melezeleştirmenin, bağdaştırmanın (syncretism) kaynaştırmanın (fusion) farklılığın ve eşölçülenemezliğin (incommensurability) yeni biçimlerine karşı "postmodern" çatı özellikle duyarlıdır (Rattansi, 1997, s. 39-40).

Callinicos'a göre, küreselleşme “birbirinden analitik olarak ayrı üç ‘alt-süreç’le ‘hiçbir şey’in yaygınlaşmasını ifade eder: rekabet içerisinde kâr peşinde koşmak, standartlaştırılmış biçimlerde üretilip tüketilebilecek ürünleri seçtiği için kapitalizm; Ritzer’in ‘etkinlik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve özellikle de insanlı teknolojinin yerine insansız teknolojiyi getirerek kontrol’ değerleri üzerine kurulu bir örgütlenme modelini kastettiği ve Amerikan fast-food sektöründeki köklerinden çok uzaktaki toplumsal ve coğrafi alanlara kadar ihraç edilmiş McDonağlaşma ve son olarak da Amerikan ürünlerinin küresel olarak varlığının, bu ürünleri, kendi ulusal bağlamlarından koparması dolayısıyla ‘dünyada Amerikan fikir, gelenek, toplumsal biçim, endüstri ve sermayesinin yayılması’ anlamına gelen Amerikanlaşma” (2013, s. 493). Buna göre küreselleşme, eşittir kapitalizm diyebiliriz, ancak dünyayı yönlendiren küreselleşmeyi sadece Amerika ile özdeşleştirmek, yüzyıllardır Asya'da, Orta Doğu'da ve Avrupa'da var olan ekonomik sistemleri göz ardı etmek olur. Günümüzde Amerika küreselleşmenin merkezinde yer alıyor olsa da koskoca bir gezegenin Amerikanlaşmasından bahsetmek pek de akılcı değildir. Berger, “‘küreselleşme’ terimi kamu söyleminde duygusal bir yük taşır duruma gelmiştir. Bazıları için bu terim, yeni bir barış ve demokratikleşme çağını açacak uluslararası sivil toplum vaadini çağrıştırmaktadır. Bazıları içinse tehditkâr bir biçimde Amerika'nın ekonomik ve siyasal egemenliğini, bunun kültürel sonucu olarak da

metastazla her yere yayılmış bir tür Disneyland'ı andıran türdeşleşmiş bir dünyayı (bir Fransız kamu görevlisinin harika deyişiyile 'kültürel Çernobil'i) akla getirmektedir. Ben gerek vaadin gerek tehdidin aşırı abartılmış olduğu kanısındayım..." (2003, s. 10) der. Ritzer da, hiçbir toplumsal kurumun sonsuza dek varlığını sürdüremeyeceğinin altını çizer ve McDonaldlaştırma bugünün dünyasında her ne kadar büyük bir güç olsa da McDonaldlaştırılmış sistemlerin, ancak toplumun bu sistemlere uygun olmayacak derecede değişene kadar güçlü kalabileceğini ifade eder (2011, s. 231-232).

Günümüzde küreselleşme, teknolojinin giderek yaygınlaşması ve çokuluslu şirketlerin Batı-dışı dünyaya yayılması yoluyla gerçekleşmeye devam etmektedir. Küresel kültür, eskiden sadece Coca Cola, MTV, Mcdonald's, Warner Bros gibi çokuluslu şirketler tarafından yayılmaktaydı, fakat günümüzde medyanın ve internetin etki alanının genişlemesiyle herkesin ulaşabileceği programlar ve uygulamalarla çok daha hızlı ve etkili bir yayılma göstermektedir. "1990'ların ikinci yarısında, küreselleşmiş, kişiselleşmiş kitle iletişim ile bilgisayar aracılığıyla iletişimin birleşmesi, yeni bir elektronik iletişim sistemi doğurdu (...) Aceleyle multi-medya olarak adlandırılan bu sistem, elektronik iletişimin çapını evden işe, okullardan hastanelere, eğlenceden seyahate dek hayatın bütün alanlarını kapsayacak şekilde genişletmişti" (Castells, 2005, s. 485). 90'lı yıllardan sonra hayatımıza tamamen giren kitle iletişim araçları, hayatlarımızı yeniden yapılandırmış, büyük küçük herkesin cep telefonu, tablet, bilgisayar vb. internet ağlarına bağlanan bir araca ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Günümüzde bu araçlar sayesinde, her birey kendi bilgilerinin yer aldığı sosyal medya hesabından her an paylaşım yapıp kitlelere ulaşabilir, kitleleri etkileyebilir ve aynı şekilde başkası tarafından kolaylıkla ulaşılabilir ve etkilenebilir hale gelmiştir. Kitle iletişim araçları, hayatımızda giderek genişleyen bir yer kaplamakta ve ilişkileri dolaysız kılmaktadır. Artık toplumsallaşma sürecine kitle iletişim araçlarının eşlik ettiği bir dünyada yaşamaktayız. Bebeklikten itibaren her birey teknolojiyle tanışmakta, ilerleyen yaşlarında ise Facebook, Twitter, Instagram gibi birçok sosyal medya uygulamasıyla evrenini genişletmektedir. Bugün herkes, sınırsız girdinin olduğu sosyal mecralarda farklı dili konuşan farklı kültürden birçok insanla iletişim kurma imkânı bulmaktadır.

Bir ülke, bir başka ülkenin sadece teknolojisini veya sadece manevî kültürünü benimsemek istese bile bunu istediği şekilde gerçekleştiremez. Birtakım teknolojik

değişmeler manevi kültürde de değişmelere yol açacak uygun bir zemin yaratır (Güngör, 1996, s. 17). Büyük ölçüde kontrolsüz bir etkileşimin yaşandığı medya ve kitle iletişim araçları sayesinde insanların daha kolay yönlendirilebildiği ve kültür emperyalizminin hiç olmadığı kadar kolaylaştığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere kendi kültürlerini kabul ettirmelerine, kültür emperyalizmi denir. Bunun en etkili yolu, kitle iletişim araçlarıdır. Medya dediğimiz bu araçlar günümüzde, kültür emperyalizmini yayan en etkili yöntem haline gelmişlerdir. Kültür emperyalizmine aracılık eden bir diğer araç ise yabancı dil öğrenimi ve öğretimidir. Az gelişmiş ülkelerdeki seçkin gruplar, zorunlu olarak yabancı dil öğrenmektedirler. Böylece, öğrendikleri dilin, kültürünün yayılmasında aktif bir rol oynamış olurlar (Tezcan, 1997, s. 11). Küresel kültür ancak iletişim yoluyla yayılır, iletişimi sağlayan yegâne araç da elbette ki dildir. Bugün dünya dilinin İngilizce olması nedeniyle dünya nüfusunun yaklaşık %88'inin İngilizce konuştuğu varsayılmaktadır. Bu durum dünyada hâkimiyet kuran ana dilleri İngilizce olan gelişmiş ülkelerin kendi kültürlerini tüm dünyaya empoze etmelerini kolaylaştırmaktadır. Tüm dünyada insanların, İngilizceyi gittikçe artan ölçüde ortak dil olarak kullanması edebi metinleri okumak, bilimsel çalışmalardan haberdar olmak, diğer kültürleri anlamak gibi temelde pratik nedenlerden kaynaklanır. Ancak insanlar dili masumca kullanmazlar, her dil biliş, kural ve hatta duygu çağrışımları olan kültürel bir kargo taşır. Zararsız izlenimi veren “dinsel tercih” ya da “cinsel yönelim” gibi terimleri ya da “Bu işte kendimi ifade edemiyorum,” “Bu ilişkide daha geniş bir alana ihtiyacım var” ya da “Kendi fikrini korumak hakkındır” gibi deyişleri düşününce, yükselen küresel kültürün hem elit hem de popüler araçlarla yayılmakta olduğu görülmektedir (Berger: 2003, s. 11). Bununla birlikte, küresel kültür sadece yaşam tarzından ibaret değildir. Aynı zamanda dünyanın geleceğini garanti altına alan bir dizi düşüncenin de kaynağıdır. “Bunlar, insan hakları, eşitlik ve adalet, çevrenin korunması, yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme, kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, ülkeler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve dünyanın kültürel çeşitliliğinin korunması olarak sıralanabilir” (Aytekin ve Ateş, 2019, s. 1795). Kuşkusuz bu değerler tüm dünya insanlarını ortak bir noktada birleştirip dünyanın geleceğiyle ilgili ortak adımların atılmasına aracılık edebilir. Bu bağlamda tüm insanları küresel köyün sakinleri olarak kabul etmek ve her bireye sorumluluk vererek ortaya çıkan küresel sorunların çözümünde bir paydaş olarak yer almalarını sağlamak dünyanın şu anda ve gelecekte daha yaşanılabilir bir yer olmasına

katkıda bulunur. Alman filozof Immanuel Kant'ın geleceğin dünyası için öngördüğü küresel vatandaşlık idesi tam da bu noktada hayat bulmaktadır.

2.3. Küresel Vatandaş/Dünya Vatandaşı (Global Citizenship)

Dünya vatandaşı, daha geniş bir dünyanın farkında olan, dünya sorunlarına kayıtsız kalmayan, dil, din, ırk gözetmeksizin herkese eşit mesafede durabilen ve dünya barışını destekleyen kimliksiz bir bireydir. Bu kendi vatanından, milletinden, kimliğinden vazgeçtiği anlamına gelmez, sadece insan olduğu temeline dayanarak dünya sahnesindeki yerini aldığı ve küresel sorunlarda aktif bir eyleyen olduğu anlamına gelir. “Fröbel, Kant'ın dünya vatandaşlığı idesine, ‘tüm insanların katıldığı demokratik yapılanmış bir federal birlikle, bu gezegenin özerk bir mukimi, sahibi ve idarecisi olduğunun bilincine sahip insan soyunun kendi kendini yönetmesiyle’ önemli ölçüde bir biçim verir” (Touraine, 2011, s. 142-143). Bu fikir en azından küresel sorunlar karşısında, kültürler arasında çıkan sorunların yaşanmaması adına çok kıymetlidir. Her aşamada bir sorun olarak ortaya çıkan ve çözümlenmeye çalışılan çatışma hali, Kant'ın felsefesinde vurgulandığı üzere, akla uymayarak aklın yetkin bir şekilde kullanılmamasından kaynaklanır. Aklını doğru bir şekilde kullanmayı başaran dünya vatandaşları, dünya gözlemleyicisinden daha üst bir konumda yer alırlar. Bu vesileyle, doğa tarafından nihai olarak gerçekleşecek olan gerçek barış düzenine ulaşabilirler. Kant, yayımlanmamış taslak metinlerinde sıradan insanları dünya gözlemleyicisi olarak nitelendirir. Ona göre, dünya vatandaşı olarak her insan ahlaki bir şahsiyet, kendi özgürlüğünün bilincinde olan bir dünya sakinidir (Şallı, 2018, s. 102).

Dünya vatandaşlığı, dünyadaki tüm insanları birbiriyle etkileşime girmeye teşvik eder. Küreselleşmenin getirdiği küresel ısınma, iklim değişikliği, yer altı ve yer üstü enerji kaynaklarının tükenmesi, savaşlar, kıtlık, eğitim, sağlık, kadın-erkek ve fırsat eşitliği gibi küresel sorunlar karşısında birlikte hareket edecek bilinçli, küresel meselelerde aktif rol alacak bireyler yetiştirme gayesindedir. “Tüm halkların dostane olmasa da barışçıl birlikteliği" düşüncesi sadece ahlaki bir buyruk değil, aynı zamanda bir hukuk ilkesidir. Dünya vatandaşlığı durumu kalıcı bir barış durumudur. ‘Tüm halkların kamusal yasaların güvencesinde birleşmesini’ garantileyen dünya vatandaşlığı fikri, geçici değil, karşıt görüşleri ortadan kaldıran, ‘gerçek’ bir barış durumu anlamına gelir” (Habermas, 2007, s. 114). Hiç kuşkusuz, bu gezegende yaşayan herkes aynı kaderi paylaşmakta ve birbirinin kararlarından ve eylemlerinden

bir şekilde etkilenmektedir. Bu yüzden çoğulcu bir düşünce tarzını benimsemek ve davranışlarımızın sonuçlarının evrensel yansımalarını öngörmek dünya toplumunun geleceği için önemlidir.

Shultz, küresel vatandaş kavramını üç ayrı yaklaşımda ele almaktadır: Başlıca amacı bilgi ve becerilerin ulusötesi hareketliliğini artırmak olan neoliberal küresel vatandaş; hedefi egemen küresel kapitalist sistemi yerinde tutan yapıları bozmak olan radikal küresel vatandaş ve yoksulluğu, baskıyı ve ötekileştirmeyi ortadan kaldırmak için sosyal adalet çalışmalarına katılan dönüşümcü küresel vatandaş (Shultz, 2007, s. 250-254). Shultz'un sınıflandırdığı küresel vatandaş modellerinden neoliberal vatandaş modeli, bırakınız-yapsınlar (laissez-faire) mantığıyla desteklenen serbest ticaret piyasasının nimetlerinden sınırsız bir şekilde faydalanmayı talep eder. Radikal küresel vatandaş modeli, sadece küresel güçlerin hegemonyasına odaklanır ve bu şekilde yoksulların, kadın ve çocukların sömürülmesini veya çeşitli grupların ötekileştirilmesini maskeleyebilir. Dönüşümcü küresel vatandaş ise sadece insanlar arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için sosyal adalet çalışmalarına yoğunlaşarak küresel dünyanın getirdiği diğer meselelerin dışında kalabilir. İdeal küresel vatandaş modeli, günün gerekliliklerine göre neoliberal, radikal veya dönüşümcü olabilen bir küresel vatandaş modelidir.

Başlıca amacı, küresel yoksulluğun azaltılması ve yoksulluğun getirdiği adaletsizliklerin ortadan kalkması olan ve küresel vatandaş eğitimini destekleyen uluslararası yardım kuruluşu Oxfam, küresel vatandaşta bulunması gereken özellikleri Bilgi ve Anlayış, Beceriler, Değerler ve Tutumlar olarak üç başlık altında sınıflandırır.

Tablo 2.1. Küresel Vatandaşın Özellikleri (Oxfam, 2015, s. 8):

Bilgi ve Anlayış	Beceriler	Değerler ve Tutumlar
Sosyal adalet ve eşitlik	Eleştirel ve yaratıcı düşünme	Kimlik duygusu ve özsaygısı
Kimlik ve çeşitlilik	Empati	Sosyal adalete ve eşitliğe bağlılık
Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık	Kendini tanıma ve yansıtma	İnsana ve insan haklarına saygı
Sürdürülebilir kalkınma	İletişim	Çeşitliliğe değer verme
Barış ve çatışma	İşbirliği ve çatışma çözme	Çevreye duyarlılık ve sürdürülebilir kalkınma taahhüdü

İnsan hakları	Karmaşıklığı ve belirsizliği yönetme becerisi	Katılım ve dahil etme taahhüdü
Güç ve yönetim	Bilinçli ve düşünceli eylem	İnsanların değişim yapabileceğine inanç

Oxfam'ın, küresel vatandaşların sahip olması gereken özellikleri belirttiği tablo, ortak bir insanlık anlayışına dayanarak paylaştığımız gezegenin geleceği için vatandaşların yerel bağlamların ötesinde eylemlere katılmalarını sağlayacak birtakım özellikler içermektedir.

Son yıllarda çokkültürlü eğitim anlayışıyla birlikte küresel vatandaş modeli de eğitim öğretim programlarında yerini almış bulunmaktadır. Artık öğrenen küresel dünyanın, küresel vatandaşı olarak kabul edilip sosyal bir aktör olarak geleceğin dünyasında bir paydaş olabilecek şekilde eğitilmektedir. Öğrenenlere evrensel değerlerin aşılması, gelecekte küresel meselelerde söz sahibi olabilecek, ortak eylemlerde aktif rol alabilecek ve bireysel olarak değişime katkıda bulunabilecek bir nesil yetiştirmek anlamına gelir. Bu şekilde, birey kendi gücünün farkına varır ve kendini değerli hisseder, böylece sadece yerel meselelere değil küresel meselelere de duyarlı bir vatandaş modeli ortaya çıkar.

Eğitim-öğretimde çokkültürlü ve çokdilli bir dünya ve küresel vatandaş vurgusu uluslararası düzeyde anlamlı sonuçlar doğuracaktır. Küresel vatandaşlık değerlerinin sadece eğitim-öğretim müfredatıyla değil aynı zamanda artık çokdilli ve çokkültürlü olan okul ortamlarında da hayat bulması önemlidir. Zira farklı etnik kökenden farklı dilleri konuşan ve farklı kültür geçmişleri olan birçok öğrenenin bulunduğu okul ortamları minyatür bir dünyayı temsil etmektedir. Okul ortamında çokkültürlü ve çokdilli yaşamı deneyimleyen öğrenen, dünya vatandaşının sahip olması gereken karakter özelliklerini gerçek hayata uygulayarak yansıtabilir. Bu şekilde yerelden genele holistik bir davranış modelinin dünya çapında bir yayılım göstermesi kaçınılmazdır. Öğrenen okulda, sosyal adalet-eşitlik, merhamet, kültürlerin çeşitliliğine saygı ve hoşgörü vb. değerleri öğrenmiş ve deneyimlemişse dünyayı bu bakış açısıyla algılayıp dünya sahnesindeki yerini aktif bir katılımcı olarak alması muhtemeldir. Okulların öğrenenleri, küreselleşme çağında aktif bir dünya vatandaşı olmaya hazırlamaları önemlidir. Zira küresel vatandaşların sahip olduğu bilgi-anlayış, beceri, değerler ve tutumlar dünya çapında kaliteyi artırarak geleceğe katkıda bulunur.

2.4. Kùltùrlerarası İletişim (Intercultural Communication)

Kùltùrlerarası iletişim, farklı kùltùrlere mensup insanların birbirleriyle iletişime ve etkileşime geçmesini ifade eder. Günümüzde, küreselleşmeyle birlikte büyük bir hız kazanan uluslararası ve bireylerarası ilişkiler, birtakım beceriler geliştirmeyi gerektirmektedir. Chen ve Starosta, kùltùrlerarası iletişimi kùltùrlerarası duyarlılık, farkındalık ve beceri olmak üzere üç boyutta ele alır:

Kùltùrlerarası duyarlılık (Intercultural Sensitivity): Bu boyut, bireyin dört temel kişilik özelliğine vurgu yapar; benlik kavramı, açık fikirlilik, yargılayıcı olmayan tutumlar ve sosyal rahatlık. Bireyin sahip olduğu bu karakter özellikleri, kendi kùltürünün ve birey olarak kendisinin farkında olması, kùltürel farklılıklara karşı açık olması, bireyleri kùltürel farklılıklarından dolayı yargılamaması ve kùltürel çeşitliliğin olduğu sosyal ortamlarda kolaylıkla hareket edebilmesini ifade eder.

Kùltùrlerarası farkındalık (Intercultural Awareness): Kùltùrlerarası farkındalık, kişinin, bireyler arası farklılıkları anlayarak, kendi bireysel düşüncesini geliştirmesini sağlar. Bu bilinç, kişide ötekine karşı farkındalık ve öz-farkındalık yarattığı için, birey girdiği farklı ortamlarda, taleplere göre davranışlarını şekillendirebilir ve değişen ortamlara kolaylıkla uyum sağlayabilir.

Kùltùrlerarası iletişim becerisi (Intercultural Adroitness): Kùltùrlerarası iletişim becerisi, kişinin, iletişim hedeflerine ulaşmak için nasıl hareket edeceğini vurgular. Bu boyutta, sözlü ve sözsüz iletişim oldukça önemlidir, zira iletişimin her türlü hedefine ulaşmasında etkili bir rol oynayacaktır. Böylece, kişi, etkileşim ve iletişim söz konusu olduğunda davranışsal açıdan yeterli olduğu için, birlikte hareket etme becerisi geliştirecektir (1996, s. 362).

2.4.1. Kùltùrlerarası İletişimde Sözsüz İletişimin Önemi

Aynı kùltürden bireyler arasındaki ilişkilerde olduğu kadar, farklı kùltürlerden bireyler arasındaki sözsüz iletişim de bir o kadar önemlidir. Sözsüz iletişim, yüz ifadesi, el kol hareketleri, duruş, bakış, jest ve mimikler, dokunuş, kişiler arası mesafe gibi bedenimizle sergilediğimiz davranışları kapsar. Her biri farklı anlam taşıyan bu davranışların çoğunu, kùltürel çevremizden ediniriz ve çoğu zaman bilinçsizce uygularız. Bu davranışların çoğu evrensel olsa da kùltürden kùltüre farklılık gösterir. “İletişimde kullanılan temel davranışların çoğu dünyanın her yerinde aynıdır. İnsanlar mutluyken gülümserler, üzgün veya kızgınken kaşlarını

çatarlar. Kafa sallama neredeyse evrensel olarak ‘evet’ veya onay anlamına gelir. Bir çeşit baş eğme olan bu hareket sağır ve körler tarafından da kullanıldığından doğuştan gelen bir davranış olabilir. ‘Hayır’ ya da reddetme anlamında kafayı iki yana sallamak da evrensel bir davranış olup bebeklikte öğrenilen bir davranış olabilir” (Pease, 2002, s. 13). Fakat söz konusu kültürlerarası iletişim olunca, temel davranışlardan çok daha fazlasını dikkate almak yerinde olacaktır. Nitekim beden dilimiz düşüncelerimizin aynasıdır ve istemeden de olsa karşımızdaki kişilere farklı mesajlar verebilir veya anlamalarını istemediğimiz gerçek düşüncelerimizi hissettirebiliriz. Zira okumasını bilen kişiler için, tüm bedenimiz düşüncelerimizin aynası olma özelliğini taşımaktadır. Başkalarının beden diliyle verdikleri mesajları okuyabilmek, etkili iletişim kurabilmenin en önemli basamaklarından biridir. Eğer bir süre, insanların farklı durumlarda nasıl davrandıklarını ve duygularını nasıl yansıttıklarını dikkatli bir şekilde gözlemlerseniz, zamanla, kişilerin hareketleri ve duygularının nasıl senkronize olduğunu fark edebilirsiniz. Bu şekilde karşınızdakinin davranışlarından, ruh halini anlayabilir ve bir sonraki hareketini kestirebilirsiniz.

“Baş ve yüz hareketleri; kolların, ellerin, başın, kirpiklerin, ağzın kullanımı (bunlar bilinçli veya bilinçsizce gerçekleşebilir); göz teması, ses tonu ve hacmi, konuşma alanı (insanlar konuştuklarında hangi mesafede ve yakınlıkta hareket ediyorlar? Yüz yüze mi görüşüyorlar yoksa dolaylı olarak mı?); dokunma; çevre; zaman (görüşmeler sırasında nasıl öngörüldü ve kullanıldı, randevu vs.); sessizlik” (Aytekin, 2018, s. 285). Beden dili üzerine yapılan çalışmalar en küçük bir kas hareketimizin dahi özel bir sebebi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, görsel sinyallerden ziyade, tonlama, konuşma hızı ve kıyafet gibi sözel olmayan davranışlar da iletişimi etkileyen faktörlerin başında gelir. Mehrabian, beden dili, ses tonu ve sözcüklerin iletişimde önemli parametreler olduklarının altını çizerek, beden dilinin %55, ses tonunun %38, sözcüklerin ise %7 oranında etkili olduğunu ifade etmiştir (Mehrabian, 1971). Mehrabian’ın iletişimin öğelerini 3 bileşende ele aldığı oranlar, iletişimde en etkili öğenin ses tonu olduğunu göstermektedir. Tonlama, birçok mesajı iletmede kullanılabilir. Örneğin sesi alçaltarak veya yükselterek yönlendirme yapmaya, otorite sağlamaya, saygı derecesini ayarlamaya, mutluluk, memnuniyet, onay vb. birçok duygunun ifadesini sezdirmeye yardımcı olabilir. Bununla birlikte, Edward T Hall, *The Hidden Dimension* (1966) adlı kitabında kişiler arası mesafeleri; mahrem bölge, kişisel alan, sosyal alan ve kamusal alan olarak sınıflandırmıştır.

Buna göre kişiler arası iletişimde mahrem mesafe 0-46 cm, kişisel alan 46-120 cm, sosyal alan 120-350 cm, kamu alanı 3.6 m'den daha fazla olan bir uzaklık olarak belirlenir (1966, s. 115-128). Amerika'da yapılan bir araştırmanın sonucunda elde edilen bu rakamlar, kültürden kültüre farklılık gösterse de genel hatlarıyla evrensel geçerliliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Günlük hayatta bilinçli veya bilinçsizce karşımızdaki kişiyle aramıza koyduğumuz mesafe, iletişimde olduğumuz kişilerle aramızdaki samimiyete göre değişmektedir. Genellikle samimi olunan kişilerle olan iletişimde kişisel alan sınırları tercih edilse de ailemizden biriyle, yakın bir arkadaşımızla veya duygusal ilişkimiz olan birisiyle konuşurken karşımızdaki kişinin kişisel alanını ihlal etmek (fısıldamak, öpmek, sarılmak vb.) çok büyük bir sorun yaratmazken, tanımadığımız insanlarla iletişim kurarken onlara olan yakınlığımız büyük sorunlara neden olabilir. Buna ek olarak, çok samimi olmadığımız kişilerle olan iletişimimizde, sosyal mesafe kuralları geçerli olurken, parklar, meydanlar, alışveriş merkezleri gibi kamuya açık alanlarda korunması gereken mesafe kamu alanı mesafesi geçerli olacaktır.

Küresel bir çağda, sayısız kültürel farklılığın ve çeşitliliğin olduğu bir dünyada yaşıyor, her geçen gün biraz daha fazla farklı kültürlerle karşılaşyoruz. Bu karşılaşmalar, karşılıklı olumlu iletişim kurulabildiğinde değer kazanmakta ve birlikte yaşayabilme ve hareket edebilme becerisi geliştirmemizi sağlamaktadır. Fakat olumlu ve etkili bir iletişimin gerçekleşmesi karşılıklı anlayışa ve hoşgörüye bağlıdır. Eğer karşımızdaki kişinin kültürel farklılıklarına saygı duymuyorsak, bu onunla kurduğumuz iletişimi olumsuz ekileyecektir. Her ne kadar duygularımızı gizlemeye çalışsak da beden dilimiz bizi ele verir. Gülümseme, ağlama, sinirlenme veya utanma gibi temel evrensel davranışlar varsa da, çoğu davranış kültürel gelenek ve göreneklere göre şekillenir ve her kültürde farklı beden dilleri mevcuttur. Örneğin, evrensel bir davranış olarak görülen gülümseme, bir kahkahaya dönüştüğünde, Batı dünyasında, kişinin mutlu olduğu varsayılır, fakat Japonların, memnuniyetsizliklerini kontrol etmeye çalıştıklarında kahkaha attıkları bilinir. Kuzey Amerikalılar'ın, iki parmaklarını birleştirilerek yaptıkları onay işareti, Japon kültüründe bir onaydan ziyade paraya işaret eder, Brezilyada kaba bir davranış olarak kabul edilir, Fransızlar için sıfır, Arap ülkelerinde kaba cinsel bir hareket olarak algılanır. Aynı şekilde diğer parmaklar avuç içine çekilirken başparmak yukarıya bakacak şekilde tutulan, daha çok otostopçuların kullandıkları işaret, birçok kültürde 'iyi' anlamına gelirken, yine

arap kültüründe çok kötü bir davranış olarak kabul edilir ve büyük sorunlara neden olabilir (Kuhnke, 2007, s. 251-252).

Kültürlerarası iletişimde, sözlü ve sözsüz iletişim öğelerini kullanırken, kültürel farklılıkları göz önünde bulundurmamak, saygı ve hoşgörüyü hayat tarzı haline getirmek kültürlerarası iletişimde yaşanabilecek olumsuz sonuçların önüne geçebilmek adına önemlidir. Birlikte yaşayabilmekten ziyade birlikte hareket edebilmek için kültürlerarası iletişim becerisi geliştirmek geleceğin dünyası için arzu edilen bir davranıştır.

2.4.2. Kültürlerarası İletişimde Önemli Kavramlar

2.4.2.1. Kültürleme/Toplumsallaştırma (Enculturation)

Kültürleme “bireyin bir ekinin kurallarına, yerlerine ve işpaylarına bilinçli ya da bilinçsiz olarak koşullandırılması sürecidir” (Ozankaya, 1984, s. 43). Kişi, toplumsal uygulamalara katılabilmek ve içinde yaşadığı topluma faydalı bir birey olabilmek için gerekli bilgi ve becerileri kültürleme yoluyla edinir. Her birey, ebeveynleri ve toplumdaki diğer otoriteler tarafından önceden belirlenmiş normlar ve değerleri deneyim, gözlem ve öğretim yoluyla edinir ve bu süreç hayat boyu devam eder.

Çocuğun sosyal çevresinden aldığı girdilerin zihinsel gelişiminde çok önemli bir rolü vardır, öyle ki Piaget’e göre çocuğun zihinsel gelişimi, büyük oranda bireysel düşüncesinin aşamalı olarak sosyalleşmesi ile tamamlanır. Çocuk, önceleri sosyal koşullara adapte olmaya direnir fakat zamanla yetişkin etkilerine daha fazla direnemez. Bu bağlamda, çocuğun düşüncesi, dilin başlangıcından itibaren yetişkin etkisiyle şekillenmeye başlar. Çocuğun düşüncesi iki kategoriye ayrılır; yetişkin etkisi ve çocuğun bu etkilere verdiği kendi bireysel tepkileri. Bu süreçte üç faktör göze çarpar; çocuğun kendini adapte ettiği dünya, çocuğun kendi düşünce dünyası ve bu düşünceyi etkileyen yetişkin toplumu (1971, s. 28). Yani, çocuğun sosyalleşme sürecinde sadece çevresel faktörler geçerli değildir, çocuk çevresinden aldığı girdileri kendi karakter özelliklerine göre yorumlar ve hayatına yansır. Kültürel yorumlamaların bazı bireylerde farklılık göstermesi kişinin kendi bireysel özellikleri ile bağlantılıdır. Birey kültürleme yoluyla toplum tarafından kabul görece faaliyetlere ve inançlara yönlendirilir ve bu süreçte kişi kendi bireysel bakış açısını kazanır. Marx’a göre de bireyin gelişimi, toplumdaki bağımsız değildir. “İnsanların

varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır” (1979, s. 16). Fakat toplumun bireyi etkilediği gibi, birey de toplumu etkiler, birey toplum ilişkisi daima çift taraflı olarak devam eder. Bu nedenle Freud’un dediği gibi “her birey çok sayıda grubun bileşenidir, birçok yönden kimlik bağları ile bağlıdır ve benlik idealini en çeşitli modeller üzerine inşa etmiştir. Bu nedenle her bireyin, ırkının, sınıfının, inancının, milliyetinin vb. sayısız grup zihninde payı vardır” (1922, s. 101).

Hegel’in felsefesine göre, her şey değişme ve hareket halindedir ve birbirine bağlı olarak gelişir. Buna göre her şey Tez-Antitez-Sentez olarak üç aşamalı bir gelişme sürecinde gerçekleşir. “...kendi aklımız demekten hoşlandığımız şey toplumsal kültür birikiminin, içinde yaşadığımız toplumun, ulusun, tarihsel gelişiminin ürününden başka bir şey değildir. Söz konusu olan gelişim, diyalektik bir biçimde, yani üçlü bir vurgu içinde yürür. Önce bir tez-sav ortaya atılır; ama bu tez kendisine eleştiriler yöneltmesine yol açar, antitez’i -karşısavı- öne sürenler tarafından karşıtı ortaya atılır; ve bu iki görüşün çatışmasından bir türlü senteze -uyum sava-, yani karşıtların birliğine, daha yüksek düzeyden bir bağdaşma veya barışmaya varılır. Uyum sav sanki ilk karşıt savları, onları içine alarak aşar; onları kendisinin öğeleri haline getirir ve böylece onları yadsır, yüceltir ve korur. Ve bir kez uyum sava varıldıktan sonra, bu sürecin tümü tekrar, artık varılmış olan daha yüksek düzeyde tekrarlanabilir. Hegel’in ‘diyalektik triada’ dediği üç vuruşlu gelişim kısaca budur” (Popper, 1989, s. 43)

Toplumsal etkileşim sürecine katılan bireyler, kendi toplumlarına ait kültürel normlar ve kurallar çerçevesinde davranırlar. Bireyler, sosyalleşme ve kültürleme (enculturation) süreçlerinde kendi toplumlarına ait bu anlayış ve davranış biçimlerini iletişim yoluyla öğrenirler. Bu süreçte öğrenilenler, iletişim sürecinde mesajları formüle etmek ve düzenlemeyi ve toplum içinde etkileşim biçimini belirleyen, o kültüre özgü iletişim biçimlerini de içerir (Kartarı, 2001, s. 114). Nüfusun toplumsallaştırılması süreci, toplumun kural ve değerlerinin çevresinde örgüldendiği “dünya, toplum, insan anlayışı” başta olmak üzere toplumda “normal” sayılan binlerce küçük davranış kalıplarını; ne yemeli, ne zaman yemeli, nerde yemeli, ne kadar yemeli; ne giymeli, nerde giymeli, nasıl giymeli, ne zaman giymeli; ne söylemeli, nerde söylemeli, ne zaman söylemeli, nasıl söylemeli gibi davranış kalıplarını öğretmeyi ve benimsetmeyi içerir (Ozankaya, 1991, s. 177-178). Bu

süreçte, birey toplumda bir birey olarak var olmayı ve toplumla uyum içerisinde yaşamayı öğrenir ve birtakım beceriler geliştirir.

2.4.2.2. 2.4.2.2 Kültürleşme (Acculturation)

“Antropoloji literatüründe iki ya da daha çok sayıdaki kültür grubunun ilişki ve etkileşimi sonucunda, gruplardan birinin ötekine ait kültürel öğeleri kabul etmesi, benimsemesi ve ortaya yeni bir kültür bileşiminin çıkması süreci kültürleşme olarak tanımlanır” (Emiroğlu ve Aydın, 2003, s. 164). Berry, kültürleşmeyi iki ya da daha fazla kültürel grup ve üyeleri arasındaki temas sonucunda meydana gelen karşılıklı kültürel ve psikolojik değişim süreci olarak tanımlamaktadır. Bu süreç, bireysel düzeyde, bir kişinin davranış biçimindeki değişiklikleri içerir. Kültürel ve psikolojik değişiklikler, sömürgeleştirme, askeri istila, göç ve geçici ikamet gibi çeşitli nedenlerle gerçekleşir ve bazen yıllar, bazen nesiller ve bazen yüzyıllar süren uzun vadeli bir süreçte meydana gelir (2005, s. 698-699). Kültürleşme, sömürgeleştirme, askeri istila, göç veya geçici ikamet gibi nedenlerle karşılaşan iki farklı kültürün etkileşime girerek birbirlerine aktarımda bulunması durumudur. Habermas ise “biçim olarak topluma uyum sağlamakla birlikte, o kültürün yerel alışkanlıklarını ve yaşam tarzını her yönüyle tanıma, bir diğer özümleme düzeyidir; bu da, etik-kültürel entegrasyon çerçevesinde gerçekleşen ve böylece göçmenlerin asıl kolektif kimliğinin, (...) büyük ölçüde yitirilmesine neden olan bir özümleme biçimidir” (2012, s. 137-138) der.

İkinci bir dilin öğrenimi de ikinci bir kimliğin edinilmesini içerir. Zira dil, bir kültürün üyeleri arasındaki iletişim araçlarının o kültürün en görünür ve en uygun ifadesidir. Bu nedenle, dil öğrenen bir kişinin dünya görüşü, öz kimliği ve düşünme, davranış, duygu ve iletişim kurma sistemleri başka bir kültürle temas halinde olabilir (Brown, 2000, s. 182). Bununla birlikte, 1978 yılında John H. Schumann sosyo-psikolojik faktörleri göz önünde bulundurarak, İkinci dil ediniminde kültürleşme modelini tasarlamıştır. Bu teoriye göre, öğrenen, hedef dili, konuşan toplumun kültürüne asimile olduğu ölçüde öğrenir. Öğrenen ve hedef dili konuşan toplum arasındaki sosyal ve psikolojik mesafe ikinci dil ediniminin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynar (1986, s. 379-92). Öğrenen, hedef dilin konuşulduğu toplumda bizzat yaşayıp, o kültürün üyeleriyle doğrudan iletişim kurabildiği takdirde ikinci dilin edinimi daha kolay gerçekleşir. Krashen’a göre, öğrenenin dil ediniminin, hedef dilin konuşulduğu toplumda ikamet etmesiyle doğru orantılı olması anlaşılır girdi ve

düşük filtre seviyesi ile açıklanabilir ve bu açıdan kültürleşme, anlaşılır girdi elde etmenin ve duygusal filtreyi düşürmenin bir yolu olarak görülebilir (1982, s. 45). Kültürleşme, ister sömürgeleştirme, askeri istila, göç veya geçici ikamet gibi nedenlerle, ister ikinci bir dilin öğrenimiyle gerçekleşsin, her halukarda karşılıklı etkileşimi içerir ve bu durumda her iki kültür de birbirine aktarımlarda bulunur.

2.4.2.3. Kültüraşırılık (Transculturation)

Farklı bir kültürün egemenlik kurduğu başka bir kültür sahasında kendi kültürünü hakim kılmak için, elindeki siyasi, askeri ve ideolojik baskı araçlarını kullanarak o kültürü kendine benzetmeye ve özümsemeye çalışması sürecidir. Bu süreçte kendiliğindenlik, benimseme ve zamana yayılmışlıktan ziyade baskı unsuru ön planda olduğundan dolayı, sonuçları aynı olsa bile, kültüraşırılık, kültürel özümseme (asimilasyon) sürecinden farklı bir biçimde işler. Osmanlıların Hristiyanlara karşı uyguladığı devşirme politikası, misyonerlerin Güney Amerika'da, Pasifik'te ve Afrika'da güttükleri Hristiyanlaştırma politikası zorla kültürlenme sürecine verilebilecek örneklerdir (Emiroğlu ve Aydın, 2003, s. 928).

Kültüraşırılık terimi, 1940 yılında Kübalı antropolog Fernando Ortiz tarafından, kültürlerin birleşmesi ve yakınlaşması olgusunu tanımlamak için kullanılmış bir terimdir. Ortiz, kültürel birleşme ve yakınlaşma süreçlerini ABD gibi güçlü ülkelerle Küba gibi daha az güçlü ülkeler arasındaki eşit olmayan hiyerarşik ilişkiler düzeyinde ele alır. Ona göre, kültüraşırılık küresel kimliği meşrulaştırmada anahtar rol oynayan bir kavramdır ve önce eski kültürden vazgeçip (deculturation), yeni oluşturulan/yaratılan ortak kültürü benimsemeye sonuçlanan iki süreci ifade eder. Yeni bir kültür oluşturma ya da yaratmak için farklı kültürlerin ya da farklı kültüre mensup insanların karşılaşması ve kültür ürünlerinin birbirine 'geçişerek' karışması gerekir. Kültüraşırılık geçişmenin ilk aşaması bireylerin kendi kültürel kimliklerinden vazgeçmesidir. İkinci aşama ise yeni ortak kültürün yaratılması sürecidir ve karşılaşılan kültürlerin hiçbirinin tek başına temsil edilmediği, başlı başına yeni bir kültür olarak tanımlanır (Kartarı, 2016, s. 35-36).

Terim genel anlamda savaşı, etnik çatışmayı, ırkçılığı, kültürlerarasılığı ve kültürle ilgilenen birçok bağlamı kapsamaktadır. Kültüraşırılık, sadece her yerde değil, her zaman ve tüm insan kültürlerinde ve toplumlarda meydana gelir. Belirli bir zamana bağlı değildir, ancak tüm insan toplumlarında, uygulamalarında ve kurumlarında zamansız, yapısal bir unsuru temsil eder (Flüchter ve Schöttli, 2015, s.

3). Dış etkilerden tamamen uzaklaşan neredeyse hiçbir toplum yoktur, bu nedenle kültüraşırılık tüm kültürlerle uygulanabilir. Zira günümüzde küreselleşmeyle birlikte iletişim ve etkileşim hiç olmadığı kadar kolaylaşmış, kültüraşırılık gibi öteki kültür üzerinde etki yaratmayı amaçmalayan uygulamalar farklı boyutlar kazanmıştır.

2.4.2.4. Benzeştirme/Asimilasyon (Assimilation)

Kültürel asimilasyon, bir veya daha fazla etnik grubun, dil, din, giyim tarzı, diyet ve diğer normlar, değerler ve inançlar dahil olmak üzere başka bir grubun kültür özelliklerini benimsemesi sürecidir. Bu süreç kültür benzerliği ve homojenlik ile sonuçlanır. Temasın başlangıcında, farklı etnik grupların kültürel benzerlikleri ne kadar fazlaysa benzeşme de o kadar kolay ve çabuk gerçekleşir.

Benzeştirme, göçmenlere, sömürge toplumlarına veya savaşla işgal edilen ülkelerin vatandaşlarına karşı uygulanan entegrasyon aşamalarının tümünü kapsar. Fakat benzeştirme süreci, hükümet politikalarına ve diğer toplumsal koşullara bağlı olarak değişebilir. Örneğin, bazı etnik gruplar siyasi haklarını ve ekonomik beklentilerini güvence altına alma kaygısıyla, göç ettikleri ülkenin kültürünü benimsemeyi seçebilirler veya tam aksine kendi kültürlerine bağlılıklarını korumak isteyip benzeştirilmeyi kabul etmemek konusunda direnebilirler.

Milli duyguları kuvvetli, kendi dil, din ve kökenlerine bağlı bazı gruplar, kendilerine uygulanan asimilasyon politikalarını reddetmeyi seçerler. Çeşitli nedenlerle göç ettikleri ülkelerde kendilerine mahalleler, köyler kurup büyük ölçüde kendi ırklarından olan insanlarla iletişim halinde kalarak, kendi gelenek ve göreneklerine göre yaşarlar. Bu ve bunun gibi gruplar gittikleri ülkelerdeki insanlarla kısıtlı ölçüde iletişim halinde oldukları için, o ülkede konuşulan dile hakim olmadıkları gibi, kültürel oluşumlar hakkında da yeterince fikre sahip olmazlar. Bu insanların çoğunun o toplumda bulunma amacı para kazanmak, hayatlarını idame ettirmek ve o ülkelerin kendilerine tanıdıkları bazı sosyal ve hukuki haklardan faydalanmaktır. Bu gruplara örnek olarak, kendilerine New York'ta minyatür bir çin mahallesi kuran Çinliler ve Almanya'da kendi gelenek ve göreneklerine göre belirli mahallelerde yoğunlukla yaşayan Türkler gösterilebilir.

Asimilasyon sürecinde azınlık konumundaki insanlar giyim kuşamlarını, değerlerini, dinlerini, dillerini ve hatta davranış ve tutumlarını zaman içinde, egemen çoğunluklara uyum sağlayacak şekilde kısmen değiştirebilirler. Amerika'nın meşhur

eritme potası demokrasisi de bu çerçevede değerlendirilmektedir (Somersan, 2004, s. 87). Amerika Birleşik Devletleri uyguladığı hükümet ve eğitim politikalarıyla göçmenleri kendi kültürünü özümsemeye teşvik etmiş, Amerika’da yaşayan farklı ırk, etnik ve kültürel grupları melting pot yöntemiyle kendi kültürüne asimile etmiştir.

Eritme politikası, göçmenlerin gittikleri ülkelerin ulusal dilini öğrenmeleri ve yeni yerleştikleri topluluğun toplumsal ve kültürel yaşam biçimlerini benimsemeleri yönünde yapılan telkinlere ve bazen de vatandaşlık statüsünü değiştirmeye dayanmaktadır. Costa-Lascoux’ya göre eritme “yabancı niteliğinin yok olması” sonucunu vermektedir. Eritme politikasının genel amacı, göçmen nüfusu, etnik çoğunluğu oluşturan nüfustan farksız bir hale getirmektir. ABD’de göçmenlere uygulanan “eritme potası” (melting pot) politikası, 20. yüzyılın ortasından itibaren beklenen sonucu vermemiş ve Avrupa’ya farklı nedenlerle giden göçmenleri kabul eden bu ülkelerin birçoğunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu nedenle bu ülkeler, asimilasyona göre daha alımlı olan ve daha geniş bir zamana yayılan ‘integration’ (bütünleşme) adını verdikleri bir politikaya yönelmişlerdir. Fakat bu politika, katı eritme yönteminin sadece yumuşatılmış bir biçimidir ve içerisinde yine bir dışlama barındırmaktadır. Başka bir deyişle bu yöntem, ‘farklılaştırılmış dışlama’ (differential exclusion) olarak da görülebilir (Abadan-Unat, 2002, s. 281-282).

Avrupa’ya farklı gerekçelerle giren göçmenleri kabul eden ülkelerin birçoğunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece bu ülkeler “integration” (bütünleşme) adını verdikleri asimilasyona göre daha ılımlı olan ve geniş bir zamana yayılan bir politikaya yönelmişlerdir. Ancak bu politika, katı eritme yönteminin sadece yumuşatılmış bir biçimini ifade etmektedir ve içerisinde yine bir dışlama barındırmaktadır. Başka bir deyişle bu yaklaşım “farklılaştırılmış dışlama” (differential exclusion) da sayılabilir (Abadan-Unat, 2002, s. 281-282).

İnsanlık tarihi kadar eski olan sömürgeci anlayış da, çoğu zaman asimilasyonu doğurmuş, sümürgeleştirilen toplumun kültürü baskın kültür tarafından alt kültür haline getirilmiş veya eritilmiştir. Kültürün aktarılmasında dilin önemli bir yeri vardır. O toplum içerisinde anlam kazanan semboller, değerler, inançlar, alışkanlıklar dil aracılığıyla bir diğer nesile aktarılır ve dil ile birlikte kültürün de devamlılığı sağlanmış olur. En önemlisi bir ulusu ayakta tutan birlik, beraberlik, dayanışma, özgürlük, bağımsızlık gibi kavramlar dil ile anlam kazanır. Bu nedenle, asimilasyon

yapmayı hedefleyen devletler ilk önce işgal ettikleri devletlerin dilini değiştirirler. Sanayileşme sürecinde işgal edilen, Afrika, Asya ve Uzakdoğu'da çok sayıda ülke asimilasyona maruz kalmış ve toplumları birçok anlamda değişime uğratılmıştır. Bu süreçte, kendi kültürleri ile bağlantıları kesilmiş, dil ve eğitim uygulamaları değiştirilmiş, bazı dini, geleneksel ve kültürel ritüelleri yasaklanmış hatta hristiyanlaştırılmaya kadar gitmiştir. “Misyonerlik faaliyetleriyle birlikte yürütülen dil ve kültür politikası da sömürgecilik faaliyetlerinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Daha çok Afrika ve Güney Amerika ile örneklendirmenin uygun olacağı bu politika ekseninde yürütülen çalışmalar sonucunda Afrika'da İngilizce ve Fransızca; Güney Amerika'da ise Portekizce ve kahir ekseriyetle İspanyolca sömürge toplumların resmi dilleri hâline gelmiştir. Günümüzde bu toplumlar kendi yerel dillerinin yanında Avrupa dillerini de eğitim ve öğretim dili olarak kullanmaktadırlar. Bu durum Fransız sömürgelerinin tamamında, hatta Protektorat (himaye) altındaki Tunus ve Fas için de geçerlidir” (Uygur ve Uygur, 2014, s. 280). Bununla birlikte, 18. yüzyıla kadar toprak ve nüfus açısından çok fazla genişleyen Osmanlı Devleti, coğrafi, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkların oluşturduğu heterojen bir topluma sahipti. Buna rağmen, hiçbir zaman bünyesinde bulundurduğu milletler aleyhine, ırk, renk, dil, din ve mezhep mücadelelerine fırsat vermemiş, siyasi istikrar, dinler arası ahenk ve sosyal adaleti ile çağdaşı olan bütün devletlerden daha hoşgörülü bir yönetim biçimini benimsemiştir (Vahapoğlu, 1996, s. 41). Nitekim Kaplan'ın da dediği gibi, “Türklerin en belirgin özelliği, hür ve müstakil olarak yaşama, dünyaya hâkim olma iradesidir. Türk tarih ve kültüründe bunu gösteren pek çok örnek vardır. Fakat Türk, münasebette bulunduğu veya idaresi altına aldığı kavimlere saygılı ve adil olmasını da bilmiştir” (1983, s. 40-41).

Günümüzde, insan hak ve özgürlüklerini önemseyen ve çokkültürlü-çokdilli bir anlayışı benimseyen toplumlarda, zorla uygulanan asimilasyon çalışmaları bir insanlık suçu olarak görülmekte ve devlet tarafından veya toplumun bazı kesimleri tarafından uygulanmaya çalışılan bu tarz yaptırımlar şiddetle kınanmaktadır. Temel insan hakları, temellerinin karşılıklı hoşgörüyü oturtur ve karşılıklı dayanışmayı teşvik eder. İlerlemeci kültürel evrim, geçmişten miras alınan kültürün hiyerarşisini yıkar ve asimilasyon modelini paramparça eder. Kültürel ilişkiler artık dikey değil yataydır, hiçbir kültür sadece kendi üstünlüğünün ya da ilerleyiciliğini öne sürerek diğerlerinden itaat, tevazu ve boyun eğme bekleyemez. Yaşam tarzları çok çeşitlidir,

birbirleriyle temas eder, ayrılır, yaklaşır, uzaklaşır kucaklaşır ya da birbirlerini iterler ve kesinlikle uyumlu bir yönde olmaları gerekmez. Fakat göçmenler için pratikte geldikleri ülkede bir başka 'etnik azınlık' olmayı kabul etmekten başka çare yoktur; yerliler için ise ömürlerinin geri kalanını diasporalarla kuşatılmış şekilde geçirmeye hazırlanmaktan başka bir şey kalmaz. Her ikisinden de üzerinde kontrol güçlerinin olmadığı bu nahoş gerçekliklerle başa çıkmanın yollarını bulmaları beklenir (Bauman, 2015, s. 44-47).

2.4.2.5. Yabancı Korkusu/Düşmanlığı (Xenophobia)

Türkçe literatürde yabancı korkusu veya düşmanlığı olarak karşılık bulan İngilizce xenophobia, Yunanca “korku” anlamına gelen “phobia” ile “yabancı” anlamına gelen “xenos” sözcüklerinden türemiş bir kelimedir. Yabancı veya yabancı olduğu düşünülen bir kişiden veya gruptan korkmayı ifade eder ve genellikle belirli bir gruba karşı reddetme, düşmanlık veya şiddet eylemleri olarak kendini gösterir.

Küreselleşmeyle birlikte, bilginin, iletişimin, haberleşmenin ve ulaşımın önündeki engeller kalkmış bunun sonucu olarak bireyler ve ülkeler arasında ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal ilişkiler hiç olmadığı kadar yoğunluk kazanmıştır. İnsanlar artık kendilerine yabancı olan insanlarla bir arada yaşamak durumunda kalmışlar ve dilsel ve kültürel çeşitlilik toplumun yapısı haline gelmiştir. Bununla birlikte, büyük ölçüde homojen olan toplumlarda, farklı kültürlerden insanların varlığı her zaman bir tedirginlik yaratmıştır. Çünkü “...yabancı denilen kişinin, hangi niyetle hareket ettiği en iyi olasılıkla tahmin edilebilir, ancak asla kesin olarak bilinemez. Nasıl hareket edeceğimizi, ne şekilde davranacağımızı düşünürken yaptığımız tüm hesaplamalarda, yabancılar bilinmeyen değişkenlerdir. Ne de olsa yabancılar tuhaftırlar: niyetleri ve tepkileri sıradan (tanıdık, bildik) insanlarınkine tam zıt olabilecek, acayip ve kafa karıştırıcı varlıklardır. Dolayısıyla, yabancılar saldırgan bir şekilde davranmasalar bile, onlara bilinçli ya da bilinçsizce kızılır, ‘bilinçaltınca’ rahatsız edicidirler: sadece varlıkları bile, zaten yeterince göz korkutucu olan hareketlerimizin sonuçlarını ve başarılı olma ihtimallerini hesaplama işini, yapılması neredeyse imkânsız hale getirir. Fakat yine de şehirde yaşayan insanlar kentsel alanları yabancılarla paylaşmaktan, yabancılarla iç içe yaşamaktan (bu asla istenmez ve hoş karşılanmaz) kaçınmakta zorlanır, hatta bazen zorunlu olarak onlarla birlikte yaşarlar” (Bauman, 2013, s. 81).

Ülkelerin farklı milletlerden, ırklardan olan yabancı insanlara uyguladığı yanlış

politikalar ve bünyelerinde barındırdıkları kültürel çeşitliliği yönetememeleri kültürlerarası iletişimi daha da zora sokar ve ırkçılık, yabancı düşmanlığı, hoşgörüsüzlük temelli saldırgan milliyetçilik, etnik merkezîyetçilik, ayrımcılık ve azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli kişilere karşı düşmanlık gibi duyguları körükler. “Endüstriyel toplum, devlet ve millet: bu üç temel unsur, hiçbir zaman en yüksek kuramsal imgeleriyle uyumlu olmamıştır. Bazı ülkelerde işçi sınıfı hareketinin zayıflığı ya da siyasal güçlere sürekli boyun eğişi, refah devletinin geçmişte her yerdeki sınırlılığı ve birçok durumda milliyetçiliğin tepkisel ve yabancı korkusu ile ilgili yönlerinin başatlığı kolayca gösterilebilir” (Wieviorka, 1997, s. 218).

Ulus kimliğinin diğer ulus kimliklerine zarar verecek şekilde radikalleşmesi ve gruplar arasındaki iletişim eksikliği, etnik veya göçmen azınlıklara yönelik önyargı, yabancı düşmanlığı veya ırkçılık gibi tutumların gelişmesinde önemli bir rol oynar. “Yabancı düşmanlığı olgusunu içinde barındıran ulusalcılık diğer kutbu oluşturmaktadır: Ulus ‘bölünemez, bir tane’ olandır. Ulusun bir kadere sahip olduğunu ileri sürmek kültürel olarak korumacılık anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım sadece diğer uluslardan ayrılmayı değil, aynı zamanda üstünlük duygusuna sahip bir ulusalcılık görüşünü de ortaya koymaktadır. Fakat ulusların kaderleri yoktur ve istisnasız bütün uluslar saf değil, ‘melez’ bir nitelik taşımaktadır. Ulus doğada verili bir şey değildir ve kadim zamanlara özgü etnik topluluklarla bağlantıları ne kadar uzak olursa olsun, uluslar göreceli olarak yakın zamanın bir ürünüdürler. Ulusların doğuş sebebi ise kültürel ayırmadan kaynaklanmaktadır” (Giddens, 2000, s. 146-147).

Farklı kültürlerle sahip insanlar arasında yaşanan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi duygu ve davranışların önlenmesi adına uluslararası düzeyde birçok çalışma gerçekleştirilmiş ve birçok organizasyon kurulmuştur. Bu kuruluşlardan birisi de Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC)’dir. Bu kuruluşun temel amaçları arasında; ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğe karşı önlemler almak ve stratejiler geliştirmek; cinsiyet, ırk veya etnik köken, dil, din veya inanç, engellilik, yaş, cinsel yönelim temelli ve azınlık gruplara yönelik ayrımcılıkları önlemek; mağdurların mağduriyetinin tazmin edilmesi; çocukların ve haklarının korunması; sığınmacı ve göçmenlerin entegrasyonu gibi yabancıya karşı işlenen maddi ve manevi suçların önlenmesi ve cezalandırılmasına yardımcı olmak

gibi bulunmaktadır.

2.4.2.6. Kültür Bencilliği (Ethnocentrism)

Türkçe literatürde, budun bencilliği (Ozankaya, 1984, s. 21), kültürel içedönüklük (Tezcan, 1997, s. 10), kültürel taassup (Zencirkıran, 2016, s. 74), ırabilim-ortacılığı (Servier, 1992, s. 88), kültür-merkezlilik (Somersan, 2004, s. 24) gibi karşılıklar bulsa da genel olarak etnosantrizm ve kültür bencilliği olarak karşımıza çıkar. Kültür bencilliği, kişinin kendi kültürünün diğerinden üstün olduğu fikrini içerir ve özünde neyin doğru, ahlaki ve mantıksal olduğuna dair yargılar vardır. Kişi bu yargılara kendi kültürünü referans alarak varır. Genellikle kültür bencilliğinin klişeleştirme ve önyargı gibi tutumları bünyesinde bulunduğu görülür.

Farklı gruplarla temas kuran her insan, karşılaştığı kültürü kendi kültürüyle karşılaştırma eğilimindedir. Tarih boyunca insanlar, farklı kültürlerle karşılaşmışlar ve farklı normlar, inançlar ve uygulamalarla tanışmışlardır. Toplumlar genellikle bu farklı kültürel kalıplara dayanarak kendilerini diğerlerinden ayırırlar. Kültürlerarası iletişim ile ilgili zorlukların çoğu kültür bencilliği ile yaratılan, yani tam anlamıyla "kültür-merkezlilik" anlamına gelen engellere dayandırılabilir. Kültür bencilliğinin birkaç anlamı vardır. Birincisi, kişinin kendi kültürüne dair etnosentrik inançlarının, dar ve savunmacı bir sosyal kimlik duygusunu şekillendirmesi durumu. İkincisi, diğer kültürlerin üyelerinin klişe/basmakalıp (stereotype) düşüncelerle algılanması durumudur. Üçüncüsü ise kişinin kendi kültürünün doğal ve normal olduğu varsayımı ile karşılaştırmalı yargılar yapması durumudur (Stewart ve Bennett, 1991, s. 161). Sonuç olarak etnosentrik yargılar genellikle kendi kültürünü yüceltirken diğer kültürleri aşağılayan fanatik karşılaştırmalar içerir ve olumlu da olsa olumsuz da olsa gerçeği yansıtmaz.

Etnosentrik bakış açısının bir yansıması olan klişeler, bir kültürün veya grubun tüm üyelerinin aynı özellikleri taşıdığına dair katı bir inancı barındırır. Klişeleştirme, kişinin deneyimlerini organize eden ve davranışlarını belirli bir grup insana yönlendiren karmaşık bir kategorizasyon şeklidir. Klişeleştirme, insanların doğası gereği psikolojik olarak sınıflandırma ihtiyaçlarından doğar. Asıl sorun grupların kategorize edilmesi değil, aşırı genellemeler yaparak kategorize edilen grup üyelerine yönelik olumsuz değerlendirmeler yapılması ve önyargılar geliştirilmesidir. Basmakalıp düşünceler olumlu veya olumsuz olabilir. Büyük bir insan grubuna kaba, çirkin, tembel, geri kafalı gibi önyargılarda bulunmak açıkça olumsuz

varsayımlardır. Aynı şekilde başka bir grup insana kibar, çalışkan veya modern demek olumlu varsayımlar olmakla birlikte bir grubun tüm üyelerine atfetmek için aşırı iyimser ve gerçeklikten uzak yargılar olduğu söylenebilir (Samovar, Porter, McDaniel, Roy, 2013, s. 231). Bir toplumun tüm üyelerini tek bir kalıba sokarak kategorize etmek, kişilerin sahip oldukları bireysel özelliklerini inkâr etmek, yok saymak demektir.

Kültür bencilliğinin barındırdığı olumsuz tutumlardan birisi de önyargılardır. İnsanoğlu varolduğu günden beri bilinmeyenden korkmuş ve ona karşı, kendi kültürüne, bilinç düzeyine, yaşam koşullarına göre birtakım savunma mekanizmaları geliştirmiştir. Ait olduğu grup veya kimliği nedeniyle bir insana olumsuz tutum ve davranışlar beslemeyi ifade eden önyargılar, kötü, mantıksız, hoşgörüsüz ve hak edilmeyen düşünceleri barındırabilir. Önyargı, çoğu kez ayrımcılığın psikolojik izdüşümü olarak düşünülür. Önyargı, bazı irrasyonel öğeler temeline oturmuş olan ve bütün bir gruba ve onun tüm bireysel üyelerine karşı hoşgörüsüz veya onları kötüleyici bir tutum olarak tanımlanabilir (Türkdoğan, 1999, s. 25). Önyargılar, belirli bir sosyal sınıf, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, ırk veya etnik kökene mensup kişileri hedef alan öfke, korku, nefret ve kaygı gibi duygulara tutunur ve kültürlerarası iletişimin önünde büyük bir engel oluşturur.

2.4.2.7. Basmakalıp Yargı (Stereotype)

“Bazı grupların (ırksal, cinsel, etnik, dini, mesleksi vs.) üyesi olan insanların neye benzediği hakkında aşırı basitleştirilmiş bir inanç ya da bir düşünce, insanlara ilişkin bazı kategorilerin bir grup tarafından paylaşılan imgesidir. Mantıksal bir bakış açısından basmakalıplaştırma temelsiz bir öncüle dayanır: Bütün X’ler Y’dir. John (ya da Jane) bir X’tir. Bu yüzden, John (ya da Jane) bir Y’dir” (Berger, 2012, s. 165). Basmakalıplaştırma, belli bir grup insana karşı düşünce ve davranışlarımızı yönlendiren karmaşık bir sınıflandırma şeklidir.

Basmakalıp düşüncelere radikal bağlılık, insanların sosyal dünyayı görme biçimlerini, şimdiki ve gelecekteki davranışlarını etkiler. İnsanlar çoğu zaman bu basmakalıp düşüncelerin kendilerinde kodlanmış olduğunun farkında değildirler (Mills, 2000, s. 312). Aşırı genellemeler ve önyargılar içeren basmakalıp düşünceler olumlu veya olumsuz olabilir, bir grup insanı dar bir bakış açısıyla belli bir kalıba sokar ve gerçeklikten uzaktır. Bir grup içerisinde bazı insanlarda belli özelliklerin olması, bu özelliklerin o grubun tüm üyelerinde olması anlamına gelmez.

“Basmakalıp fikirler zihinsel ulaşımın tramvaylarıdır” (Gasset, 2010, s. 167). Fakat bu aşırı genelleştirilmiş düşüncelerin bizi mutlak doğruya ulaştırdığı söylenemez. Örneğin, Amerikalıların suça eğilimli, Yahudilerin maddecî, İngilizlerin ırkçı, İtalyanların mafya, Rusların soğuk, Meksikalıların tembel veya öğretmenlerin kuralcı, hemşirelerin sinirli, müteahhitlerin dolandırıcı olduğu gibi varsayımlar kategorize edilmiş tüm bir gruba yüklemek için oldukça genel, basmakalıp yargılardır.

Yalnızca kültürlerarası ilişimde değil, aynı grup içerisindeki bireyler arasında da basmakalıp düşünceler, ötekileştirdiğimiz insanlara karşı davranışlarımızı büyük ölçüde etkiler. Bu tip yargılar, bir kültürün veya grubun tüm üyelerinin aynı özellikleri paylaştığına dair katı bir inançla sosyal algıyı basitleştirir ve birlikte çalışmaya, birlikte yaşamaya, karşılıklı alışverişe, her türlü iletişime bir engel teşkil eder. Oysa insanlar ait oldukları gruplarla özdeşleştirilemeyecek kadar farklıdırlar ve bir veya birden fazla kişinin davranışı, bu çoğunluk bile olsa, tüm bir gruba yüklenemez.

2.4.2.8. Milliyet (Nationality) - Milliyetçilik (Nasionalism)

Modern antropolojinin kurucusu olarak kabul edilen Franz Boas, milliyet ve milliyetçilik terimlerinin iki ayrı anlama geldiğinin altını çizer. Ona göre, milliyet terimi; bir kişinin, Birleşik Devletler, Fransa veya İtalya vatandaşı olduğu anlamına gelen, Amerikan, Fransız veya İtalyan gibi hangi milletten olduğunu belirtmek için kullanıldığı gibi, aynı zamanda, Balkan yarımadasına düzensiz dağılmış tek bir dilsel ve kültürel gruba ait, Bulgar, Slav, Yunan veya Türk halkından olan toplumları belirtmek için de kullanılır. Milliyetçilik teriminin de milliyet terimi kadar belirsiz olduğunu öne süren Boas, bu terimin, vatandaşların devletin çıkarlarına dayanışma ve bağlılık duygusunu ifade etmek ve aynı zamanda politik-ekonomik organizasyonun birliği için kültürel birliği hisseden bir vatandaşlık arzusunu belirlemek için de kullanıldığını belirtir (1962, s. 81-82).

Sanayi devrimiyle eş zamanlı olarak ortaya çıkan ve Fransız devrimiyle yoğunluk kazanan milliyetçilik akımları, küreselleşme dalgasıyla, din-tarım imparatorluklarını yıkarak yerlerine milliyetçilik ideolojisi etrafında örgütlenen ulus-devletleri doğurmuştur. “Milliyetçiliğin doğuşu bir bakıma milli tarihin doğuşu demektir; bazen bu tarih objektif gerçeklerden çok efsanelerden ve arzulu düşüncelerden (hülya) ibaret olsa bile, daima aynı fonksiyonu görür: İnsanları millet

denen bir sosyal bütünün parçaları olduklarına inandırmak, böylece onlar arasında birlik ve dayanışmayı sağlamak” (Güngör, 1996, s. 74-75). Milliyetçilik, bir devletin birlik ve beraberliğini sağladığı ve koruduğu ölçüde vatanseverlik olarak kabul görür. Fakat milliyetçilik vatanseverlikten öte radikal bir ideolojiye bağlanarak farklı biçimlerde de kendini gösterebilir.

Kongar, milliyetçiliğin iki çizgide gerçekleştiğini vurgulayarak, ırkçılık çizgisinde bulunan milliyetçiliğin, aynı ırktan olanları diğer insanlardan üstün tuttuğunu, demokrasi çizgisinde bulunan milliyetçiliğin ise, herkesi dil, din, ırk, mezhep farkı gözetmeksizin eşit kabul ettiğini belirtir (2002, s. 49). Milliyetçilik kavramı, demokrasi çizgisini koruduğunda ulus-devletlerin birlik ve beraberliğini garanti altına alan bir yaklaşım olarak kalırken, ırkçılık çizgisindeki milliyetçiliğin içinde birçok farklı dinden, dilden, ırktan insan barındıran ulus-devletler için büyük bir tehlike oluşturduğu aşikârdır. Balibar ve Wallerstein de milliyetçilik kavramını iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayırır. İyi olan, bir devlet ya da bir topluluk oluşturmaya çalışan, hukuka başvuran, diğer milliyetçiliklere tahammül gösteren, hatta onları onaylayıp aynı tarihsel perspektife dahil eden ve sevgi uyandıran bir milliyetçilik. Kötü olan ise, boyun eğdirmeye, yok etmeye çalışan, emperyalist ve ırkçı bir bakış açısıyla diğer milliyetçilikleri kökten dışlayan, nefret içeren bir milliyetçiliktir. (1995, s. 63).

“On sekizinci yüzyılda militan milliyetçiliğin icadı bir yandan devletin seferberlik yeteneğini artırırken, bir yandan da ‘iç’ ve ‘dış’, ‘vatandaş’ ile ‘yabancı’ ve hatta ‘uygar’ ile ‘barbar’ gibi zıt kavramlara vurgu yaparak devlet iktidarının sağlamlaştırılmasına hizmet etmiştir. ‘Ulus-devlet’ fikri, kısmen, harekete geçiren bir kurmaca ve devlete sadakati güvence altına alan bir plan işlevi görmüş, kısmen de devletin özgül etnik kimliklere bakmaksızın yasal ‘milliyet’ tayin edebilmesine hizmet etmiştir. Bu tür bir ‘milliyetçilik’ dışarıda yaşayanlarla bağların zayıflamasına neden olmuş, ama zaman içinde anlamlı siyasal toplulukların inşasına hizmet etmenin yanı sıra ülke sınırları içinde çoğu hiyerarşinin ve sınıf, ırk ve etnik kimliğe dayalı ayrımcılığın aşınmasını sağlamıştır” (Falk, 2005, s. 37-38). Bu açıdan ulus-devlet fikrinin içinde barındırdığı milliyetçilik diğer dil, din, ırk, etnik kökenden insanlara karşı bir ayrımcılığı içermez, zira birlikte yaşanan toplum zaten birçok farklı dil, din, ırk, etnik kökenden insanların birlikteliğinden meydana gelir. Kurgusal etniklik, devletin önceden var olan bir birliğin ifadesi olarak görülmesine, sürekli

olarak, ulusun hizmetinde olma misyonuyla değerlendirilmesine ve sonuçta siyasetin idealleştirilmesine olanak sağlar. Her vatandaşa, tek bir çatı altında toplama garantisi veren ve tüm üyelerini etnik bir birlik olarak inşa eden ulusal ideoloji, devletin toplulukları kontrol altında tutmak için kullandığı stratejileri haklı çıkarır. Bu aynı toplumda yaşayan vatandaşların hem bireysel hem de toplumsal ihtiyacını karşılar niteliktedir: kendine ait olmak ve diğer benzerlerine ait olmak (Balibar ve Wallerstein, 1995, s. 122).

“Ulus-devletlerin ortaya çıkışı Avrupa’da başlamıştır ve birçok sosyo-ekonomik faktör bu süreci aşama aşama hazırlamıştır. Fransız Devrimi ise ihtiyacı dolduracak unsura ad konulduğu nokta olmuştur. Ancak sanayi devrimi ile birlikte işçi sınıfının yükselişi toplumsal yapıda yeni mücadele alanları açmıştır. Aynı zamanda sanayi devrimiyle birlikte artan sömürgeleşme yarışı milliyetçiliğe farklı anlamlar ve değerler yüklemiştir. Böylece milliyetçilik tüm ulusu motive etme ve bir amaç doğrultusunda güdüleme noktasında önemli bir manivela işlevi üstlenmiştir” (Aydın, 2018, s. 235). Fransa’da önce Cumhuriyet’in, sonra 1793-1814 İmparatorluğu’nun, 1848-1851 yılları arasındaki İkinci Cumhuriyet’in ve 1875’ten sonraki Üçüncü Cumhuriyet’in dövizisi olan: “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik” ilkeleri temel insan haklarına duyulması gereken saygının erki sınırlaması ve çıkar ve düşüncelerin çoğulcu bir biçimde temsil edilmesi izleklerinin bağdaşımı olmuştur. Özgürlük çıkarların çoğulluğu tanındığı için anlam kazanır; eşitlik, her zaman eşitsizliklerin belirginleştirdiği toplumsal gerçekliklerin çok ötesinde duran bir ilkedir ve bizim dayanışma demeyi yeğlediğimiz kardeşliğe gelince, o da yurttaşlığın somut anlatımıdır (Touraine, 2011, s. 314). Fransa’da, milliyetçiliğin daha içişlerine yönelik konular için kullanıldığı ve büyük ulusal kurumlara, hatta cumhuriyete bağlılığın ölçütü olarak görüldüğü bilinir. Bununla birlikte, daha ılımlı bir halk olduğu varsayılan Britanyalılar, 1870’lerde ortaya çıkan, aşırı milliyetçilik anlamına gelen “Jingoizm” kelimesi ile milliyetçilik duygularını daha da yoğunlaştırırlar (Roberts, 2015, s. 538).

Ulus-devlet ve milliyetçilik dünyaya dalga dalga yayılırken, zaten çok uluslu bir ülke olan Türkiye’de de karşılık bulur. 19. yüzyılın başlarında, Etnik olarak Türk Osmanlı aydınları, azınlıklar ulusal bağımsızlığın peşindeyken, milliyetçiliği tamamen görmezden gelemezler. Azınlık milliyetçilerinin kendilerine Osmanlıcılık biçiminde sunulan eşitliği kabul etmeyi reddetmesi, Almanya ve İtalya’daki birlik

hareketlerinin başarısı ile birlikte etnik Türkleri “Türk” kimliğine milliyetçi özelemler geliştirmeye teşvik eder. Buna ek olarak, Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde Türklere ve Türk kültürüne karşı kitaplar ve diğer yayın materyalleri, Genç Türkleri (Jön Türkler) kendi araştırmaları ve yayınları ile yanıt vermeye iter ve bu da sonunda Türk milliyetçiliğinin uyanmasına yol açar. Nihayetinde Avrupalılar, Balkanlar’da katledilen Müslümanları görmezden gelerek etnik azınlıkları etnik bağımsızlık aramaya ve ulus-devlet inşa etmeye teşvik ederler (Erdemir, 2006, s. 72).

Türkiye’de milliyetçilik denildiğinde sosyolojik açıdan akla ilk gelen isim Ziya Gökalp’tir. Gökalp için, ulus-devlet (nation-state, etat-nation) diye bilinen devlet modelini açıklayan milliyetçilik kavramı, dar anlamda milliyetçiliğin siyasal boyutlarını zorlar ve düşünce akımı olarak Türk milliyetçiliği Türkçülük olarak ifade edilir. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, kurduğu bu devleti üzerine yapılandığı, devletçilik ilkesiyle birlikte milliyetçilik, cumhuriyetçilik, laiklik, halkçılık, inkılapçılık ilkelerini de herhangi bir hazır dogmadan hareket etmeksizin geliştirmiştir. Milliyetçilik, bu ilkelerin mihrini oluşturur. Atatürk, milletin bir bütün olduğunu, fertlerin birbirini tamamladığını belirtmiş ve milliyetçiliğe, çıkar kavgalarıyla parçalanmayan, tek bir ulusal ideal etrafında toplayan bütüncü bir anlam kazandırmıştır (Kongar, 1996, s. 25-204). Atatürk’ün millet ve milliyetçilik anlayışını yansıtan, Afet İnan tarafından kaleme alınan Medeni Bilgiler kitabında, Atatürk’ün Türk milleti tanımı, “Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına, Türk milleti denir” sözüyle özetlenmiştir. Bu tanımla, Türk olmak için ırk, cinsiyet ve renk ayrımı yapmaksızın vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın yeterli olduğu bir aidiyet duygusuna işaret edilir ve Türk milleti ortak bir geçmişe ve kültüre sahip, milli idealler için gelecekte birlikte yaşama arzusunda olan bir topluluk olarak tanımlanır. Genel olarak Atatürk’ün milliyetçilik anlayışı; çağdaş, ileriye dönük, birleştirici, toparlayıcı ve barışçıldır. Milliyetçiliğe tamamen karşıt olan komünizmle bağdaştırılması asla mümkün olmadığı gibi, ırkçılığı, totaliter faşizmi, şovenizmi ve teokratik düzeni reddeder. Laiklik esasına, demokrasiye, halk egemenliğine ve sosyal dayanışmaya dayanır (Acar, 2018, s. 138-145).

“Bir millet, kendisini hiçe sayarak yabancıların manevi kölesi olursa, ergeç maddi kölesi de olur. Hikmetin esası, ferдин ve milletin kendi kendisini bilmesidir. ‘Milli şuur’ kendi milletinin varlığını tanımak ve bilmek demektir. Fakat bu yeterli

değildir. Biz bugün değişen dünya ortasında, kanunda denildiği gibi, ‘kendimize has özellikleri kaybetmeden’ çağa uygun, yeni ileri, güzel bir kültür ve medeniyet vücuda getirmek zorundayız. Milliyetçilik asla bir ‘narsisizm’, ayna karşısına geçerek kendisine hayran olmak değildir. O bir ‘benlik şuuru’, ‘kendisine güvenme duygusu’, ‘yeni şeyler yaratma iştiağı ve iradesi’ dir” (Kaplan, 1983, s. 44).

Özetleyecek olursak, bütün ulus-devletlerin benimsemesi gereken Atatürk’ün Türk Ulusu için uygun gördüğü millet ve milliyetçilik anlayışıdır. Zira böylesine kucaklayıcı, yapıcı ve ileriye gören bir ideoloji, dünya nüfusunun sadece kendi toprakları içerisinde değil, dışarısında da farklı ırk, dil, din veya mezhepten olan insanlarla olan iletişimlerini dengede tutacak ve uyum içerisinde yaşamalarına imkân verecektir. Touraine’in de dediği gibi “milliyetçilik, geleceğe ve modernliğe hizmet etmek üzere geçmişin ve geleneğin seferber edilmesidir. Toprağının kültürü ya da kültürlerini modernlik rüzgârına açar, ama aynı zamanda da modern olmaktan çok modernleştirici olan bir ulusal varlık oluşturur” (2002, s. 157).

2.4.2.9. Irk (Race) - Irkçılık (Racism)

İnsan sosyal bir varlık olmayı öğrendiğinde, kendi milletine içten bir bağlılık geliştirir. Başarılı bir toplumsallaşma sürecinden geçen bireyin, kendi ülkesine, milletine, kültürüne duyduğu sevgi, zamanla milliyetçilik olarak tanımlanan, kendi milletine ve milliyetine gönülden bağlı olmayı ifade eden bir ideolojiye dönüşür. Bu ideoloji vatan-millet sevgisi (patriotism) ve ırkçılık (racism) arasında ince bir çizidedir. İkisini birbirinden ayırt etmek oldukça önemlidir. Zira milliyetçilik içinde sevgi barındırırken, ırkçılık ötekine karşı nefret barındırır.

Radikal anlamdaki milliyetçilik, ırkçılığa işaret eder. O halde ilk olarak ırk kavramına değinmek yerinde olacaktır. Irkla ilgili bilimsel kuramların XVIII. yüzyılda ortaya çıktığı ve bu kuramların, kendilerine tabi bölgeler ve topluluklara hükmederek imparatorluk haline gelen İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinin kurdukları yeni toplumsal düzeni haklı çıkarmak amacıyla kullanıldıkları bilinmektedir. Kimi çevrelerce modern ırkçılığın babası olarak görülen Kont Joseph Arthur de Gobineau, üç ırk olduğunu ileri sürmüştür: Beyaz (Caucasian), siyah (Negroid) ve sarı (Mongoloid). De Gobineau’ye göre beyaz ırk üstün bir zekâ, ahlak ve iradeye sahiptir; bu kalıtsal nitelikler Batı etkisinin tüm dünyaya yayılmasının altında yatan etmenlerdir. Buna karşın siyahlar, hayvan tabiatı, ahlak yoksunluğu ve duygusal kararsızlıkla belirlenen çok az kapasiteye sahiptir (Giddens, 2012, s. 533).

Anlaşılabacağı üzere, De Gobineau'nun ırk tanımı ırkçılık içeren gerçeklikten uzak bir tanımdır. Zira ırk, genel olarak ortak kalıtımsal özellikler sergileyen ve biyolojik olarak diğerlerinden farklı bir grup olarak düşünülür. Fakat tam olarak saf bir ırk yoktur, sadece belirli bir alanda ortak fiziksel özelliklere sahip olan tipler vardır; bu tiplere ırk deriz. Fakat bunlara tek bir kalıtımın ürünleri olarak bakmak mümkün değildir çünkü hem her büyük grupta yabancı elemanların karışımı bulunmuştur ve hem de fiziksel tipin kendisi de çevresel faktörlerin etkisi altındadır ve mutlaka çevresel ayıklanmaya tabiidir (Türkdoğan, 1999, s. 39-40).

Antropologlar, “ırklar” ayırmak üzere kullandıkları görünüş ölçülerinin güvenilir ölçüler olmadığını ve “saf ırk” diye bir şeyin var olmadığını saptadıktan sonra “ırkın” phenotip’le açıklamasından vazgeçmişler ve insanın genotip özelliklerine dönmüşlerdir. Bu hiç kuşkusuz modern genetiğin bir zaferidir. Bugün sorun genetik açıdan ele alınırsa gerçekten “ırklararası” sınır çekilemez: Çünkü insan bütün coğrafi bölgelerde kesintisiz bir şekilde dağılmıştır ve komşular arasında da daima bir miktar gen akışı var olduğundan belirli genetik karakteristikler hemen bütün insan gruplarında az ya da çok bir sayı ile bulunabilir. Benedict, fiziki antropolojinin genetik çalışmalarını, toplumsal bilimlerin “ırklar” üzerindeki incelemelerinden tümüyle ayırmış ve “ırk”ı sosyolojik bir kavram olan “ırkçılığa” bırakmıştır. Benedict'e göre “ırkçılık” bir dogma, bir inanç, iman olup, bir “ırk”ın bir diğerine üstünlüğünü ifade eder (Saran, 1992, s. 84-86). Dünya üzerinde tamamen saf veya diğerlerinden üstün olduğu kanıtlanabilen herhangi bir ırkın olmadığı düşünülecek olursa, bu tezin doğrulanması mümkün olmayan bir iddiadan öteye gidemeyeceği açıktır.

Kültür bencilliği (ethnocentrism), yabancı düşmanlığı (xenophobia) ırkçılığın türevleridir. Fakat “ırkçılık sadece, genetik ölçütle (deri rengi gibi) ya da toplumsal ölçütle (dinsel bağlılık, kültürel modeller, dilsel tercih, vb.) tanımlanmış başka gruptan birini küçümseme ya da ondan korkma tutumunda olma meselesi değildir. Irkçılık normal olarak böylesi küçümseme ve korkuyu içerir, ancak bunlardan daha fazla bir şeydir. Küçümseme ve korku, kapitalist dünya ekonomisindeki ırkçılık pratiğini tanımlayan şeyin yanında oldukça ikincildir” (Balibar ve Wallerstein, 1995, s. 44). Zira ırkçılık, birçok farklı biçimde kendini gösterir. Kimi zaman göçmenlere, kimi zaman azınlıklara, kimi zaman da dünyanın en ücra köşesinde yaşayan yerlilere karşı nefretin ifadesi olarak ortaya çıkar. Ayrımcılığa, şiddetli çatışmalara, savaşa ve

hatta büyük bir insanlık suçu olan soykırımlara neden olur.

Örneğin, 18. yüzyıldan önce Amerika’da yerliler, genellikle sosyal evrimin alt aşamasında olan beyazlar olarak nitelenirken daha sonra kızılderililer olarak nitelendirilmeye başlanırlar ve değişik bir renk, değişik bir ırkın/türün göstergesi olarak kabul edilerek eşit olmayan muameleye maruz kalırlar. Öyle ki 1764’te Benjamin Franklin “dost olsun, düşman olsun bütün Kızılderilileri öldürme eğilimi inanılmaz biçimde bütün ülkede yaygınlaşmıştır” der. Fakat ırkçılık, üstün ırkın, aşağı ırkın topraklarını ve iş gücünü sömürme arzusuyla 19. ve 20. yüzyıl boyunca merkezi konumda kalır. Afrika kıyıları yüzlerce yıl Avrupa köle ticaretiyle kasıp kavrulurken ve Hollanda, bugünkü adlarıyla Hindistan ve Endonezya’da yaygın sömürgeleştirme projelerine girişir. Britanya kapitalizmi 18. yüzyılın ortasında Benegal’i ele geçirir, tarımsal üretim sistemini bitirerek bölgede büyük bir kıtlığa sebep olur (McNally, 2013, s. 175- 176). Giddens’in da dediği gibi ırkçılık, emperyalizmin doğuşuyla farklı ırklardan insanlara yapılan maddi manevi sömürüyü haklı çıkarmak için ortaya atılan bir kavramdan başka bir şey değildir. Nitekim “bugün hiç kimse katışıksız olarak tek şey değildir. Hintli, kadın, Müslüman, Amerikalı gibi etiketler yalnızca birer başlangıç noktasıdır; ardından, bir an için bile olsa, somut bir deneyimin gelmesiyle, çabucak arkada kalırlar” (Said, 2016, s. 417).

İrkçılığın vücut bulduğu en büyük suç, kuşkusuz bir insan grubunu ten renginden, dininden, dilinden veya soy bağından dolayı, sırf tabii tutulan bir sınıflandırmanın parçası olduğu için öldürmektir. Bunun adı, bir insanlık suçu olan soykırımdır. Rafael Lempkin’in 1944 yılında Axis Rule in Occupied Europe adlı kitabında yaptığı bir öneriyle belirlenmiş olan Soykırım (genosit) terimi (Kongar, 2006, s. 87), etnik, dini, ulusal veya herhangi başka ortak kimliği olan bir grup insanın, bu kimlik nedeniyle, bilinçli ve sistematik bir şekilde öldürülmesi anlamında kullanılan bir terimdir. Giddens gibi bazı yazarlar, etnik temizlik ile soykırım arasında bir fark olduğunu savunur. Giddens, eski Yugoslavya toprakları üzerinde Hırvatistan’ın kurulması ve burada tek kültürlü bir bölge yaratılması amacıyla binlerce Sırp’ın bölgeden çıkartılmasını örnek olarak göstererek, etnik temizliği, “tehcir” çerçevesinde, yani “homojen bir bölge yaratmak üzere, farklı etnik grupları bir bölgeden sürmek, kovmak” anlamında kullanır. Buna ek olarak, 1992’de Bosna’da, Sırp, Hırvatlar ve Müslümanlar arasındaki savaşta da Sırp, bütün Müslümanları Bosna’dan sürmesini ve 1999’da Kosova’daki savaşta Müslüman

Arnavutların bölgeden uzaklaştırılmalarının etnik temizlik olduğunu ifade eder (Giddens, 2012, s. 546). Soykırım (genosit) ve etnik temizlik tarihte dünyanın çeşitli ülkelerinde, pek çok kere yaşanmıştır. Avrupalılar, Kuzey Amerika'ya ayak bastıklarında yerli halkın önemli bir kısmını sahilden içeri, daha çorak bölgelere doğru sürerek katletmiş, bir kısmını da zaman içinde silahla, mikropla, açlıkla yok etmiştir. Etnik temizlik, soykırım karışımı uygulamalar birkaç yüzyıl buradaki genel politika haline gelir. Hollanda'dan İspanya'ya, Portekiz'den İngiltere'ye, Fransa'dan İtalya ve Belçika'ya kadar çoğu Batılı güç sömürgeleştirme sürecinde soykırım yapmıştır (Somersan, 2004, s. 80). Bununla birlikte, bir insan topluluğunu siyasi, ulusal veya ırksal nedenlerle yok etmeyi amaçlayan soykırım ve karşılıklı öldürme anlamına gelen bir kelime olan mukatele de iki ayrı durumu açıklar. Türklerin, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Ermenilerin Rusların desteğini alarak, Türk ve Kürtlere uyguladıkları katliama karşılık vermeleri trajik bir mukatele olayı iken, Nazilerin 1933-1945 yılları arasında, ikinci Dünya Savaşı sırasında, Almanya'da, altı milyon kadar Museviyi sistematik bir biçimde kamplarda toplayıp, gaz odalarında öldürerek ve fırınlarda yakarak yok etmeleri soykırımdır (Kongar, 2002, s. 158-160). Birinci durumda savaş halinde kendini savunan bir halk söz konusuysen, ikinci durumda bir etnik veya dini gruba karşı tüm ülkede sistematik biçimde uygulanan bir soykırım söz konusudur.

Lewis ve Churchill, Türk ve Ermeni halkı arasında yaşanan bu olay ve Nazi yönetimindeki Avrupa'da altı milyon Yahudi'nin yok edilmesi arasındaki farkı özetle şu şekilde açıklar: Birinci Dünya Savaşı'nın sunduğu fırsatı değerlendiren Ermeniler, Türkiye'nin savaş halinde olduğu Britanya ve Rusya ile ittifak halinde Türklere karşı ayaklanırlar. Ermeni isyanları başlangıçta kimi başarılar kazanmış olsa da nihayetinde bastırılır ve Osmanlı İmparatorluğu sağ kalan Ermenilerin sürülmesini emreder. Ermeni tehcirinden sağ kalanlar Osmanlı yönetimindeki Irak ve Filistin'deki varış noktalarına ulaştıklarında, burada yerel Ermeni cemaatleri tarafından karşılanır ve yardım görürler. Buna karşılık, Yahudilerin önce Almanya'da sonra da Alman işgali altındaki Avrupa'da katledilmeleri farklı bir meseledir. Silahlı ya da silahsız bir ayaklanma söz konusu değildir. Bilakis, Almanya Yahudileri ülkelerine büyük bir sadakatle bağlıdırlar. Onlara yönelik saldırı tamamen ve sadece sözde ırksal kimlikleriyle tanımlanmış ve din değiştirmiş Yahudilerle, kısmen Yahudi soyundan gelen insanları da kapsamıştır. Yerel ya da bölgesel

değildir, Alman yönetimi ya da işgali altındaki bütün bölgelere yayılmıştır ve amacı onların tamamen yok edilmeleridir. Bu nedenle Almanların yahudi vatandaşlarına uyguladığı soykırım ile işgal altındaki Türklerin, devlete karşı ayaklanan Ermeni vatandaşlarını bozguna uğratması iki farklı olaydır. İki olay arasındaki ilk fark, Ermenilerin bir silahlı ayaklanmaya katılmış olmaları; Yahudilerinse bu olmadan, sadece kimlikleri nedeniyle saldırıya uğramalarıdır. İkinci fark ise Ermenilerin gördüğü zararın büyük oranda tehdit altındaki bölgelerle sınırlı kalarak Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer kısımlarındaki Ermeni nüfusun genel olarak çok fazla zarar görmemesidir (2014, s. 325-328).

Tarihe yön veren bu olayları anlatırken, doğru tabir ve terimleri kullanmak ve gereken hassasiyeti göstermek önemlidir. Hümanist bir bakış açısıyla yaklaşarsak insan öldürmenin hiçbir haklı tarafı yoktur. Bununla birlikte, her ne kadar acı olsa da tarihin kanla yazıldığının altını çizmek gerekir. İnsan olarak “karanlık yanımız acı verecek ölçüde aşıkardır: Sadece yirminci yüzyılda tahminen 160 milyon insan savaş, soykırım ve siyasi baskı yüzünden hayatını kaybetmiştir hepsi de insanın vahşet kapasitesi yüzünden” (De Waal, 2008, s. 16-17). Fakat kendi topraklarına, kültürlerine, dillerine karşı tehdit hissedenden her toplum karşı bir direnç gösterir ve bunun sonucunda çatışmalar ve savaşlar meydana gelir. Açıktır ki erki elinde bulunduran güçlerin temennisi, isyana, çatışmaya, savaşa gerek kalmadan karşı tarafın boyun eğmesi ve sömürülmeyi kabul etmesidir. Ancak bu hiçbir milletin kabul edebileceği bir davranış değildir. Nitekim her milletin, egemenliği, özgürlüğü, milli kimliği, kültürü ve içinde doğup büyüdüğü toprakları önemlidir.

İnsanlık tarihinin en utanç verici katliamlarına sebep olan ırkçılık, modern dünyada, biyolojik miras üzerinden değilse bile, etnik köken üzerinden yapılarak kendini göstermeye devam etmektedir. Etniklik ırk kavramından farklıdır, ırk biyolojik bir şeyi çağrıştırırken, etniklik anlam açısından bütünüyle toplumsal bir kavramdır. Kültürel pratiklere ve belli bir toplumun insanlarını diğerlerinden ayırt eden görünümlere atıfta bulunur. Farklı özellikler bir etnik grubu diğerinden ayırt etmeye yardımcı olabilir, ancak bunlar arasında en bilinenler dil, tarih ya da atalar, din, giyim ya da süslenme tarzlarıdır. Etnik farklılıklar bütünüyle öğrenilmiştir, etniklikle ilgili doğuştan olan hiçbir şey yoktur (Giddens, 2012, s. 535).

Küreselleşme süreciyle birlikte farklılığın ve çeşitliliğin artması, ırkçı nefret söylemlerini, yabancı düşmanlığını, saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezîyetçilik

gibi insanların uyum içinde yaşamasına engel teşkil edecek tehlikeli düşünce ve davranışları daha da atırmıştır. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerden, gelişmiş ülkelere göç etmek zorunda kalan işçiler, mülteciler, sığınmacılar çeşitli ırkçı nefret söylemlere ve şiddete maruz kalmaktadırlar. Örneğin Almanya’da ırkçılık hiçbir zaman son bulmamıştır. Nitekim Almanya, günümüzde de Türk ve müslüman gruplara karşı toplu ölümlere sebebiyet veren, büyük çapta ırkçı saldırılara sahne olmaktadır.

Modern ırkçılığın, Almanya gibi dünyanın en gelişmiş ülkeleri olarak kabul edilen İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya’da da yaşandığı ve yaşanmakta olduğu bilinmektedir. Günümüzün materyalist ve kapitalist düzeni bir ülkenin gelişmişliğini, kişi başına düşen geliriyle, sanayisiyle, ekonomisiyle ölçmeye itse de gelişmişliğin ölçütü, kültürün farklı bir boyutunda kendini bulan empati sahibi, ötekine hoşgörü gösterebilen, açık görüşlü, kendini geliştirmiş insan anlamına gelen; kültürlü insanlardır. Bireyin anne-babasından etnik kimliğiyle doğmuş olması, bireye başka etnik kimliğe sahip bireyler karşısında herhangi bir üstünlük sağlamaz. Aksi tutumların insanlığı faşist barbarlığın saldırılarına maruz bıraktığı bilinmektedir. Toplumsal kimliği, toplumsal yapılanmayı, farklı milliyet ve dinden bireylerin ve toplumların etnik ve dini kimliklerini kendininkilere eşit düzeyde kabul etmemek, kendi milliyet ve dinini farklı milliyet ve dinler karşısında üstün görmek faşizmdir (Belek, 2013, s. 35-37). Geleceğin dünya düzeninde, öncelik insan temel hak ve özgürlükleri olmadığı sürece kültürlerarası çatışmalar hiçbir zaman son bulmayacaktır. Göçmenin potansiyel bir tehdit unsuru olarak görüldüğü küresel bir dünyada, çokkültürlü yaşamı desteklemek ve insanlar arasında çıkan tüm bu anlaşmazlık ve çatışmalara engel olmak önemlidir. Nitekim birlikte yaşamayı başarmak zorunda olduğumuz bir gerçektir.

3. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK/ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK

3.1. Kültür Kavramı

İnsanoğlu varoluşundan günümüze kadar karşılaştığı beşeri ve fiziki sorunlar karşısında hayatta kalmak, yaşadığı dünyaya uyum sağlamak ve ihtiyaçlarını gidermek için birçok yaşam biçimi geliştirmiş, icatlar yapmış, fikirler üretmiş, yargılara varmış ve yaşadığı dünyayı anlamaya ve anlamlı kılmaya çalışmıştır. Bu süreçte insan, ilk olarak toplumun en küçük birimi olan aile, daha sonra sülale, klan, kabile gibi oluşumların bir parçası olarak topluluk içerisinde kendine yer bulmuş ve gelişim evresini uluslaşarak tamamlamıştır.

Dünya nüfusu arttıkça uluslar çoğalmış, sınırlar çizilmiş ve özünde aynı olan insan, doğal, ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle birbirinden ayrılmış ve ayrılmıştır. Bununla birlikte, tarih boyunca insanların ve toplumların birbirlerine neden benzediği veya benzemediği tartışılmış ve birçok farklı düşünce ortaya atılmıştır. Teolojik olarak Tanrı insanları öyle yarattığı için benzer veya farklıdır şeklinde bir açıklama getirilirken, sosyolojik olarak toplum yapısı, psikolojik olarak insanların akıllarının veya ruhlarının farklı oluşu, etnolojik olarak tarihlerinin ve törelerinin farklılığı veya benzerliği, ekonomik yapıları ve son olarak da üzerinde yaşadıkları doğal çevrenin farklılığı öne sürülmüştür. Fakat yapılan tüm bu açıklamalar insanoğlunun birbirine neden benzediği veya benzemediği sorusuna evrensel bir açıklama getirememiş ve birçok yeni soru sorulmasına da vesile olmuştur. Antropoloji, bu sorulara kültür kavramı ile cevap vermeye çalışmıştır: İnsanlar benzerler, çünkü kültürleri benzer; insanlar benzemezler çünkü kültürleri farklıdır; insanlar değişirler, çünkü kültürleri değişmektedir (Güvenç, 1979). Kültür, birçok bilim dalının çalışma alanını kapsadığından geçmişten günümüze birçok farklı bilim adamı ve düşünür, kültür kavramı üzerine yorumlar yapmış ve kültür kavramını farklı şekillerde tanımlamışlardır.

Kültürün günümüzdeki modern tanımına geçmeden önce, kültür sözcüğünün kökenine ve gelişimine bakmak yerinde olacaktır. Kültür kelimesinin kökeninin, klasik latinceye, hatta klasik öncesi latinceye kadar gittiği ve latince Cultura sözcüğünden geldiği bilinmektedir. Latince, Colere, sürmek, ekip-biçmek, Cultura ise Türkçedeki ekin anlamına gelir. Culture sözcüğünü, ilk kez Voltaire, La Henriade adlı eserinde insan zekâsının oluşumu anlamında kullanmıştır. Germán Arciniegas'a

göre, Hazard Almanca Kultur sözcüğünün 1774'te Almanca sözlüğün ilk baskısında ortaya çıkmadığını, ancak sadece 1793'te görüldüğünü gözlemlemiştir. Her nedense, Grimm Kardeşler tarafından yazılan Deutsches Wörterbuch adlı etimoloji sözlüğünün, 1860 ve 1873 yıllarında basılan ciltlerinde sırasıyla "C" veya "K" harfleri altında, kültür kelimesi, klasik Alman yazarlar tarafından yaklaşık bir asır önce geniş kullanım alanına sahip olmasına rağmen, verilmemiş, ancak *creatur* ve *cujoniren* gibi bariz aktarma kelimeler dahil edilmiştir. Kant, çağdaşlarının çoğunda olduğu gibi, *Cultur* kelimesini telafuz eder, ancak onu uygarlığın daha eski anlamı olan ekip-biçmek (*cultivate*) veya kültürlenme (*become cultured*) anlamında kullanır. Etnolog G. Klemm, (1843) *İnsanın Genel Kültür Tarihi* adlı on ciltlik eserinde *Cultur* sözcüğünü uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullanmış, sözcük ve kavram buradan Batı dillerine geçmiştir. Kültür kelimesi, modern teknik veya antropolojik anlamı ile ilk olarak 1871 yılında antropolog Tylor tarafından İngilizce olarak kullanılmaya başlanmasına rağmen, yaklaşık 50 yıldan fazla bir süre İngiliz ve Amerikan sözlüklerinde kendine yer bulamamıştır. Tylor uygarlık (*civilization*) kelimesine karşı bir tereddütten sonra kültür kelimesini Almandan ödünç alır ve ekip-biçmek (*cultivate*) anlamının genişlemesiyle kelime günümüzdeki anlamına evrilmeye başlar. Tylor'ın kültür kavramını tanımlarken, özellikle Klemm' den esinlendiği kanısı oldukça yaygındır. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında, Fransızlar ve İngilizler, uygarlık (*civilisation*) sözcüğünü kültüre tercih ettikleri için Fransızcada *Cultur* sözcüğünün uygarlık karşılığında *Academie Française* sözlüğüne girmesi ancak 1932 yılında gerçekleşir (Kroeber ve Kluckhohn, 1963, s. 11-73). Uygarlık (*civilisation*) kavramı; bilim, felsefe, teknoloji ve endüstri alanlarında önde giden Fransızlar ve İngilizlerce, vahşet (*barbarlık*), ilkelik ya da az gelişmiş bir uygarlık karşılığı olarak benimsenirken; sosyal değişimde ve gelişimde bu iki ülkenin biraz gerisinde kalan Almanlar, *Cultur* ve sonradan *Kultur*'da kendilerini İngiliz-Fransız üstünlüğüne karşı daha rahat hissederler. Batılı etnologlar, 19. yüzyılın ikinci yarısında, bulup ortaya çıkardıkları ve hiç de 'vahşi' ya da 'barbar' olmayan küçük, basit ve barışçı uygarlıklara da *Kultur* ya da *Culture* adını verirler. Marx, Fransızların *esprit*'sine daha yakın olan Hegel'in *Geist* (akıl, ruh) ve objektif *Geist* (nesnel ruh) kavramları yerine *Cultur*'u tercih eder ve kültür kavramının değilse bile, kültürel muhtevanın son derece kapsamlı bir tanımını verir: Kültür, doğa'nın yarattıklarına karşılık, insanoğlu'nun yarattığı her şeydir (Güvenç, s. 1979: 97).

Eagleton'a göre "Kültür başlangıçta tümüyle materyalist bir süreci imlemiş zamanla mecazi olarak tinsel meselelere kaymıştır. Buna bağlı olarak kelime, kendi anlam haritasını çıkarırken insanlığın kır yaşamından kent yaşamına, domuz besiciliğinden Picasso'ya, toprağı işlemeden atomu parçalamaya uzanan tarihsel değişimini de gözler önüne serer. Marksist tabirle, altyapı ile üstyapıyı tek bir kavramın çatısı altında toplar. Belki de geçmişimizin kıtlığı ve kuruluşudur 'gelişmiş' (cultivated) insan olduğumuzu farz etmekten aldığımız hazzın kaynağı. Bunun yanında, kelimenin anlamsal değişimi de oldukça paradoksaldır: Kent sakinleri 'gelişmiş', gerçekten toprağı işleyerek yaşamlarını sürdürenlerse gelişmemiştir. Toprağı işleme konusunda gelişenlerin kendilerini geliştirme olanakları daha azdır. Tarım, kültüre zaman bırakmaz" (2005, s. 10).

Günümüzde kullanılan kültür kavramının tarihi, var olan bir kelimenin birkaç çağrışımından yavaş yavaş gelişmiş bir fikrin ortaya çıkmasının öyküsüdür. Fakat kültürün, insan toplumlarına ve tarihe uyarlanması oldukça geç olmuş ve günümüzdeki anlamını bulana kadar kültüre birçok anlam yüklenmiştir. Kültüre, günümüzdeki tanımını veren Tylor, 1871 yılında kültürü tanımlarken, uygarlık ile kültürü aynı anlamda kullanmış ve şu tanımları yapmıştır: "Kültür ya da uygarlık, etnografik açıdan ele alındığında, bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve insanın toplumun bir üyesi olarak edindiği her türlü yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür" (2016, s. 1). Bu görüş, kültürün güzel sanatlardan popüler eğlenceye, günlük davranışlardan üstün teknolojinin geliştirilmesine kadar insan faaliyetlerinin tüm yönlerini içerdiğini göstermektedir. Tylor, kültür terimini fiziksel ve biyolojik özelliklerimizden farklı olan tüm insanlık için genel bir fenomen olarak kullanmıştır. Günümüzde antropologlar tarafından tanınan kültürün temel yönü, insanın biyolojik özelliklerinden veya genetiğinden farklı olmasıdır. 19. yüzyılın kültür tanımı, modern antropologlar için kabul edilemeyecek bir terminolojiye sahiptir. Örneğin, şu anda insanlık olarak adlandırdığımız şeyi ifade etmek insan kelimesine dayanır. Buna ek olarak, Tylor gibi 19. yüzyıl kuramcıları, 'kültür'ü, toplumlar ilerledikçe ve geliştikçe 'kültür' ve 'uygarlık'ta bir artış, birikim veya büyüme olduğunu ima eden 'uygarlık' kelimesine eşdeğer olarak düşünme eğilimindeydiler. Çağdaş antropologların kullandığı kültürün anlamı bu değildir. Kültürler, 19. yüzyıl antropologlarının inandığı gibi, eski uygarlıklardan modern uygarlıklara kadar basit bir şekilde gelişmemiştir. İnsanların geçmişte ve günümüzde

çeşitli bölgelerle ilişkili farklı dilleri, inançları, değerleri, beslenme alışkanlıkları ve normları veya ‘kültürleri’ vardır. Çağdaş tanımında kültür, belirli bir toplumda nesilden nesile aktarılan maddi ürünleri ve maddi olmayan ürünleri (değerler, inançlar ve normlar) içeren ortak bir yaşam biçimidir (Scupin, 2016, s. 42).

Günümüzdeki en temel anlamıyla kültürün, içinde geliştiği toplumun yaşam biçimlerinden oluştuğunu ve aynı zamanda bu yaşam biçimlerini şekillendirdiğini, yaşamın her alanını kapsayan oluşumların tümünü karşıladığını söyleyebiliriz. 17. yüzyılın önemli filozoflarından John Locke, bebeklerin doğdukları zaman hiçbir şey bilmediklerine ve insanların geliştirdiği tüm fikirlerin, deneyimden geldiğine inanmıştır. Lock, insan zihnini latince boş sayfa anlamına gelen tabula rasa’ya, yani beyaz temiz bir kağıda, ‘boş levha’ya benzetmiş ve insan davranışlarının biyolojik kalıtım yoluyla değil, eğitim ve yaşantı ile kazanıldığını öne sürmüştür (2000, s. 95). Nitekim bireyin algısının, içinde yaşadığı toplumun kültürüne göre şekillendiği, başlangıçta kültürel olgulardan bihaber insanın, ailesi veya yakın çevresi tarafından o toplumun gelenek-göreneklerine göre eğitildiği ve toplumun kabul gördüğü bir birey haline geldiği yadsınamaz bir gerçektir. “Kültür modern kelime hazinesine bir niyet bildirisi, yerine getirilmesi gereken bir görevin adı olarak girmiştir. Bu niyeti açıklamak için bir metafor olarak kullanılan kavram gibi (çiftçilerle ettikleri araziler arasındaki ilişkiyi tanımlayan ‘tarım’ kavramı), toprağı sürenleri ve ekenleri çıplak toprağı sürmeye, ekmeye ve tarım yoluyla ürünü arttırmaya davettir (Cicero da gençlerin yetiştirilmesiyle ilgili olarak ‘cultura animi’ yani ‘ruhun işlenmesi’ terimi ile bu metaforu kullanmıştır). Kavram, ruhları eğitmeleri için çağrılmış nispeten az sayıdaki eğitici ile eğitilecek olan çok sayıda insan; koruyanlar ve korunanlar; gözetmenler ve gözetilenler; eğitimciler ve eğitilenler; üreticiler ve ürünleri; öznel ve nesnel arasında bir ayrıma ve bunlar arasında gerçekleşecek bir karşılaşmaya işaret eder. Kültür: bilgiye sahip olanlarla (ya da en azından sahip oldukları konusunda emin olanlarla) cahiller arasında (ya da bu şekilde oldukları, eğitimlerine yönelik emin ve istekli olanlar tarafından öyle tanımlananlar); tesadüfen, tek bir imzayla, tek taraflı olarak önerilen bir anlaşma olarak yorumlanır” (Bauman, 2015, s. 9-10).

Ülkemizde kültür kavramını ilk tanımlayan kişi olan Ziya Gökalp, uygarlık ve kültür kavramlarını ayrı tutmuş, ulusalcı bir yaklaşımı benimseyerek sosyolojisini Emile Durkheim’a, psikolojisini ise Gabriell Tarde’da dayandırmıştır (Uzunçarşılı,

2010, s. 33). Gökalp, uygarlık ve kültür kavramını şu şekilde tanımlar; “...kültür ulusal olduğu hâlde, uygarlık uluslararasıdır. Kültür, yalnız bir ulusun dinsel, ahlâksal, hukuksal, kurgusal, sanatsal (güzelduyusal), dilsel, iktisadî ve bilimsel hayatlarının uyumlu bir toplamıdır. Uygarlıksa, aynı gelişmişlik düzeyindeki birçok ulusların toplumsal hayatlarının ortak bir toplamıdır” (2005, s. 18). Gökalp’in, bu tanımında kültür ve uygarlığı açık bir şekilde ayrı tuttuğu görülür. Güvenç, Türk kültür devriminin mimarı Mustafa Kemal Atatürk’ün kültür ile uygarlık kavramlarını birbirinden ayırmadığı Tylor’ın kültür tanımına yakın bir tanımlama yaptığını ileri sürerek şunları ifade etmiştir: “Medeniyeti hars’tan (uygarlığı kültürden) ayırmak güçtür, gereksizdir. Bu nedenle, harsı ne anladığımı söyleyeyim: Hars bir toplumun

(a) devlet hayatında,

(b) fikir hayatında yani bilim ve güzel sanatlarda,

(c) iktisadi hayatta yani tarımda, ticarete, zanaatta, kara-deniz-hava ulaşımında yapabileceği işlerin bileşkesidir.

Bir milletin medeniyeti dendiği zaman hars adı altında saydığım üç tür faaliyetin bileşkesinden başka bir şey olamayacağını sanırım”. Ancak Güvenç’e göre Atatürk, Türk ulusuna bıraktığı “çağdaş uygarlık düzeyine” (muasır medeniyet seviyesi) ulaşma ülküsüyle, yaygın bir kültür-uygarlık ayrımını dile getirmiştir. Bu görüşte, uygarlık tek ve evrensel; kültür ise milli ve yereldir (2015, s. 94). Bu tanımlarda da görüldüğü gibi, her ne kadar kültür ve medeniyet uzun yıllar boyunca birbirlerinin yerine kullanılmış olsalar bile, bir noktada ayrıştırılmak durumunda kalmışlardır. Zira ne kültür tam olarak medeniyeti tanımlayabilmiş ne de medeniyet kültüre atfedilen özellikleri tam olarak karşılayabilmiştir.

Tarih boyunca kültür kendi özel tanımını bulma yolunda, birçok farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Özbudun kültüre ilişkin kuramları maddeci-idealist (ideationist) yaklaşımlar, senkronik-diyakronik yaklaşımlar, uyum ve çatışma perspektifleri olarak üç eksen üzerinde toplar. Maddeci paradigmaya dayanan yaklaşımlara göre, kültür türevsel bir görüngüdür; ya toplumsal yapının (yapısal işlevselcilik), ya sosyo-ekonomik koşulların, üretim tarzının, insan praksisinin (Marksist antropoloji) ya biyo-psikolojik gereksinimlerin (işlevselcilik, sosyobioloji), ya da insan-çevre etkileşiminin (yeni evrimcilik, ekolojik antropoloji)

vb. türevidir. Her durumda, kültür, “dışsal” olan görüngülerin insan(ların) zihinlerine dayattığı biçimlenişlerdir. Buna karşılık, fikirsel ya da idealist yaklaşımlar, insanların yaşamın gerçeklerini öznel olarak nasıl algıladıklarının da yaşamın nesnel gerçekliği kadar önemli olduğunu savunurlar. İdealist yaklaşımlar kültürel algı ve kategorileştirmelerin kendilerine özgü bir yaşamı olduğunu ve maddi güçlerce etkilenmekten çok bunları etkilediklerini söylemektedir. Bu yaklaşım(lar)a göre, fikirler ve zihinsel örgütleniş, içerik ve yapı kültürü tanımlamakta ve insanları diğer hayvanlardan ayırmaktadır (yapısalcılık, bilişsel antropoloji). Ya da bir “anlamlar sistemi/ağı” olarak kültür, insan(lar)a bir yandan hayatı anlamlandırıp yorumlayacağı ontolojik bir çerçeve sunmakta, bir yandan da onun için bir davranış rehberi oluşturmaktadır (yorumsamacılık). İkinci eksen ise, senkronik-diyakronik yaklaşımlar arasındaki kutuplaşmasıdır. Senkronik yaklaşımlar, toplum ve/veya kültürlerin belirli bir andaki durumlarının incelenmesini temel alırlar. Bu yaklaşım, toplumsal ya da kültürel değişimle ilgili değildir. Buna karşılık diyakronik yaklaşımlar, toplumsal dinamikle ilgilidir, toplumları ve kültürlerini tarihsel süreçler (ve karşılıklı bağıntılılıklar) içerisinde ele alıp nasıl değiştiklerini açıklama görevini üstlenirler. Son olarak, “uyum perspektifi” ise toplumları birbirleriyle uyum içerisinde ve birbirlerini ve içinde yer aldıkları geniş bağlamı, yani toplumu destekleyecek şekilde işleyen kurumlardan oluşur tarzda tahayyül etmektedirler. Bu anlayışa göre kültür, bu işleyişi sağlayan norm ve kodların aktarıldığı locus'u sağlamaktadır ve doğası gereği uyumsaldır, uyuma yöneliktir. Buna karşılık çatışma perspektifi, kültürün içine yerleştiği toplumun çatışkılı bir kendilik olduğu önkabulünden kalkınır. Toplumlar, sınıflar, cinsiyet-yaş-statü grupları vb. çıkarları birbiriyle çelişen toplumsal gruplardan oluşmaktadır. Kültür kaynaklara erişimi eşitsiz olan bu grupların çatışmalarını yansıtır (Özbudun, 2014, s. 22-24). Geçmişten günümüze geliştirilen tüm kültürel kuramların ortak noktası insanın içine doğduğu toplum tarafından, o toplumun istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirildiği ve ortak bir çalışmanın sonucunda toplumun bir üyesi olacak insanın o topluma entegre edildiğidir.

3.2. Kültürün Özellikleri

3.2.1. Kültür Öğrenilir

Kültürün en önemli özelliği doğuştan gelmemesi; öğrenilmesidir. Bir bebek doğduğunda, insan nüfusunun karşılaştığı evrensel sorunlara zaten birçok çözümün

bulunduğu kültürel bir ortama girer. Çocuğun çevresine uyum sağlaması için bu çözümleri öğrenmesi veya içselleştirmesi yeterlidir. Kültür kolektif bir olgudur, çünkü öğrenildiği yer olan aynı sosyal ortamda yaşayan veya yaşamış olan insanlarla paylaşılmaktadır. Kültür bir gruptaki üyeleri veya belirli bir kategorideki kişileri diğerlerinden ayıran zihnin kolektif bir şekilde programlanmasıdır, doğuştan değildir, öğrenilir. Kişinin genlerinden ziyade sosyal ortamından gelmektedir (Hofstede, Hofstede, Minkov, 2010, s. 6).

Şekil 3.1. İnsan Aklının Programlanmasının Üç Seviyesi (Hofstede, Hofstede, Minkov, 2010, s. 6).

“İrk olarak olsun, birey olarak olsun doğmakla insan, kesin olan, içgüdüler ölçüsünde kesin olan bir durumdan, kesin olmayan, belirsiz ve açık bir duruma itilmiştir” (Fromm, 1990, s. 37). Doğduğunda dünya ile ilgili hiçbir bilgiye sahip olmayan çocuk, başlangıçta bir bilinmezliğin içindedir. Dünyası yakın çevresinden aldığı girdiler ölçüsünde şekillenir. İçine doğduğu toplumun kültürünü yaşayarak öğrenir ve öğrendiklerini kendi yaşamına uygular. Kültür deneyimlerle öğrenildiği gibi o topluma ait atasözleri, halk hikâyeleri, efsaneler, mitler ve sanat eserleri gibi o topluma ait edebi ve sanatsal ürünler aracılığıyla da öğrenilir. Toplumun zaman içinde şekillendirdiği ve kendi gelenek göreneklerine, yaşam tarzına göre oluşturduğu bu ürünler bir nevi o toplumun aynası niteliğindedir ve hemen hepsi o kültürün üyelerine öğretilmek istenen önemli mesajları iletmeyi amaçlayan öğretilerle doludur.

Birey kültürünü, sosyal çevresi aracılığıyla öğrenir. Bireye içinde yaşadığı toplumun kültürünü kazandıran, toplumsallaşmasını sağlayan ve en önemlisi ona bir kimlik ve kişilik kazandıran toplumdur. Bireyin sosyalleştiği ilk ortam aile ortamıdır, bebeklik ve çocukluğun ilk dönemi öğrenmenin en yoğun olduğu dönemdir. Bu dönemde, birey toplumsallaşmaya ailesi aracılığıyla ilk adımını atar. Daha sonraki öğrenmelerine temel oluşturacak dil ve temel davranış kalıplarını bu dönemde

öğrenir. Çocukluğun sonraki dönemine ve olgunluk dönemine geldiğinde arkadaş grupları, okul ve kitle iletişim araçları bu sürece eşlik eder. Başlangıçta sınırlı sayıda insanla iletişim ve etkileşim halinde olan birey, zamanla daha geniş insan gruplarıyla temas kurar. Okul çağına geldiğinde, ailesinin baskınlığı azalır, fakat gelenek ve görenekleri, kurumları, insani, ahlaki, milli-manevi değerleri ve normları bilinçli olarak, sosyal hayatın içinde akranları ve eğitimciler eşliğinde deneyimleyerek içselleştirme imkânı bulur. Bununla birlikte, kültürel değerler, fikirler ve inançlar sadece çocuklukta gelişmez, çevremizde gerçekleşen sosyal durumlar ve olaylar ışığında, insanlarla etkileşime girdikçe sürekli olarak şekillenir. Dünya görüşü, fikirlerin ve inanç sistemlerinin süregelen gelişimi için temel oluşturmaktadır. İnsanlar, kendi toplumsal bağlamlarında edindikleri kalıpları, zamanla inanç sistemine dönüştürürler. Bu şekilde geliştirilen fikirler ve inanç sistemleri hikâyelerimizin temelini oluştururlar. Bu hikâyeler algılarımızı haklı çıkarmanın araçlarıdır. Algılarımız yanlış olduğunda, şeyleri farklı görmek zordur çünkü zaten algımızın mantıklı bir yan ürünü gibi görünen bir inanç sistemi geliştirmişizdir (DomNwachukwu, 2010, s. 54). İnsanların toplum içerisinde doğumdan ölüme kadar geliştirdikleri fikirler, değerler, inanç sistemleri kolay kolay değişmez ve insanların dünyaya ve öteki insanlara bakışını belirler.

3.2.2. Kültür Nesilden Nesile Aktarılır

Bir kültürün yaşayabilmesi için, öğelerinin sadece o toplumun üyeleri tarafından paylaşılması değil, gelecek nesillere aktarımının da sağlanması gerekir. Bu şekilde geçmiş geleceği yaratmaya yardımcı olur. Hall'a göre, "kültür insanın aktarıcısıdır; insan yaşamının kültürle ilintili olmayan ve onun tarafından etkilenmeyen hiçbir yönü yoktur. Bu, kişiliğin, duygularını belli etme de dahil olmak üzere, kendini ifade etmenin, düşünce tarzının, hareket şekillerinin, problemlerin nasıl çözüldüğünün, ulaştırma sisteminin nasıl işlediği ve düzenlendiğinin, ekonomi ve yönetim sisteminin nasıl çalıştıklarının, bütün bunların nasıl bir arada tutulduğunun ve işlevlerini nasıl yerine getirdiklerinin kültürle ilintili olduğu anlamına gelmektedir" (1976, s. 16-17). Kültürün sürekli olmasını sağlayan şey iletişimdir, çünkü kültürel oluşumlar, ilkeler, değerler ve tutumlar formüle edildikten sonra kültürün her bir üyesine iletilir. Yakın çevresi tarafından eğitime başlanan bireyler, eğitildiklerinin veya öğrendiklerinin bilincinde değildirler, fakat yine de öğrenme gerçekleşir. Çocuklar dini ve milli bayramları, gelenek ve görenekleri

büyükanne, büyükbaba, hala, amca, teyze, dayı gibi akrabalarıyla paylaştıkça, temel kültürel değerleri daha da güçlenir. Her neslin geçmiş ve gelecek nesillere bağlanması için kültür bir köprü görevi görür.

3.2.3. Kültür Sembollere Dayalıdır

Kültürel semboller beden dilini, giyim-kuşamı, dini ve milli simgeleri, nesnelere ve düşünceleri temsil etmek için kullanılan kelimeleri içeren bir dizi formu içine alır ve insanları görünmez bir bağ ile birbirine bağlar. “Her kültür bir sembolik sistemler bütünü olarak değerlendirilebilir ki bu sembolik sistemlerin ilk sırasında dil, evlilik kuralları, ekonomik ilişkiler, sanat, bilim ve din yer alır. Bütün bu sistemler, fiziksel realiteyle sosyal realitenin bazı görünümünü ifade ederler; dahası bu iki realitenin kendi aralarında sürdürdükleri ilişkileri ifade ederler; ayrıca bu sembolik sistemler de birbirleriyle ilişki halindedirler” (Mauss, 2005, s. 34). Çocuk, büyüdükçe normları, değerleri ve insanların sembollere yüklediği anlamları öğrenir. İnsanların semboller ve anlamları hakkında paylaştıkları anlayış biçimleri bir kültürde bulunan davranış kalıplarını etkiler. Sembollerin taşınabilirliği, insanların bunları paketlemesine, depolamasına ve iletmesine izin verir. Kitaplar, resimler, fotoğraflar, videolar toplumun, aktarmaya değer gördüğü sembolleri muhafaza etmesini sağlar. Bu, her bireyin, nesli ne olursa olsun, kültüre girişini öngörerek toplanan ve tutulan büyük bir bilgi deposunun varisi olma imkânı verir.

3.2.4. Kültür Dinamiktir ve Bütünleşmiş Bir Sistemdir

İnsanlar, savaş, göç, kıtlık gibi zorunlu nedenlerin yanı sıra ticaret, turizm, eğitim, sağlık, evlilik gibi birçok nedenle de farklı toplumlarla iletişim halindedir. Karşılıklı bu etkileşim değişimi doğurur. Eagleton bu değişimi, kültürün ilk anlamı olan çiftçilikten yola çıkarak açıklamış ve toplumların gelişmelerine yardımcı olan birtakım düzenlemeler olarak ele almıştır. Kültür aslen çiftçilik anlamına geliyorsa hem düzenlemeye hem de kendiliğinden büyümeye, gelişmeye işaret eder. Kültürel olan değiştirilebilendir; ancak değiştirilecek bu şeyler kendi özerk varoluşlarını ellerinde tutarlar ve bu da doğanın boyun eğmezliğine uygundur (2005, s. 13). Kültürler boşlukta durağan bir şekilde mevcut değildirler, karşılaştıkları, içine dahil ettikleri veya içine dahil oldukları kültürler nedeniyle değişebilirler, bu insanın doğması, gelişmesi ve ölmesi ile eş değer ve en az bu döngü kadar doğal bir süreçtir.

“Kültür bir nesnelere, eylemler ve zihniyetler sistemidir, bu sistem içerisinde her

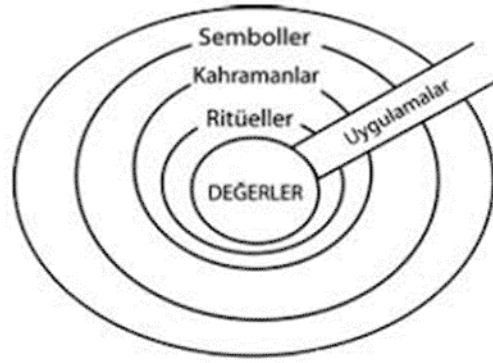
parça bir amaca hizmet eden bir araç olarak bulunur” (Malinowski, 1992, s. 21). Bir kültürün tüm öğeleri, birbirleri ile bağlantılıdır ve tüm sistem ile uyum içerisindedir. Kültür, ırksal, etnik veya dilsel grupların yanı sıra dini, manevi, biyolojik, coğrafi veya sosyolojik özelliklerle ilişkili düşüncelerden, eylemlerden, geleneklerden, inançlardan, değerlerden ve kurumlardan oluşmuş bütünleşmiş bir sistemdir.

3.3. Kültürün Öğeleri

3.3.1. Değerler

“Kültür fertlerinin yaşamlarına, davranışlarına, beklentilerine, dünyaya bakış açılarına anlam ve yön veren ölçülerdir” (Ügeöz, 2003, s. 25). Toplum üyelerinin bağlı oldukları duygu, düşünce, kural ve uygulamaların tümüdür de denilebilir. Değerler toplumdaki topluma farklılık gösteren soyut kavramlardır, sürekli olabilmeleri, norm biçiminde somutlaşmalarına bağlıdır. Vatan ve millet sevgisi, namus, bayrak, ahlak anlayışı, yardımseverlik, hoşgörü, misafirperverlik gibi toplumu bir arada tutan ve ortak fikir birliğinden doğmuş bu kavramlar, değerlere örnek olarak gösterilebilir. “Beden, her biri canlı varlığın devam eden yaşamını sürdürmeye katkıda bulunan uzmanlaşmış çeşitli parçalardan (beyin, kalp, akciğerler, karaciğer v.s.) oluşur. Bu parçalar ister istemez birbirleriyle uyum içinde çalışırlar; eğer çalışmazlarsa canlı varlığın yaşamı tehlikededir. Durkheim'a göre, aynı şey toplum için de söz konusudur. Bir toplumun zaman içinde sürüp giden bir varlığa sahip olabilmesi için onun uzmanlaşmış kurumlarının (siyasal sistem, din, aile ve öğretim sistemi gibi) birbirleriyle uyumlu çalışmaları gerekir. Toplumun devamı böylece işbirliğine dayanır ki, bu da onun üyeleri arasında temel değerler konusunda genel bir uzlaşma ya da anlaşmayı varsayar” (Giddens, 2012, s. 146). Değerler, toplumda bütünleşmeyi destekleyerek, toplum birliğinin ve düzenin sağlanmasını, üyelerin işbirliği ve dayanışma içerisinde olmalarını teşvik eder. Toplum üyelerinin, davranış biçimlerini şekillendirir, bireyin toplumsal kimliğini belirlemesine yardımcı olur ve bireyler üzerinde toplumsal baskılar uygulayarak bireylerin toplumsal denetimi sağlar. Kültürel değerler, neyin doğru, neyin yanlış, neyin adaletli veya adaletsiz olduğunu belirler.

Kültür üzerine birçok çalışması bulunan Hollandalı yazar Geert Hofstede, kültürü semboller, kahramanlar, gelenekler, değerler olmak üzere dört tabakaya ayırmış ve bunları soğana benzeyen bir diyagramda ele almıştır.

Şekil 3.2. Soğan Diyagramı- Kültürün Katmanları (Hofstede, Hofstede, Minkov, 2010, s. 6)

3.3.2. Normlar

“Örfler ve âdetler insan cemiyetini düzenleyici kaideler sisteminin bir kısmını teşkil ederler. Biz bu düzenleyici kaidelere genel bir isimle “norm” diyoruz. Bir sosyal norm, bir cemiyette yaşayan insanların neyi, ne zaman ve nasıl yapmaları gerektiğini bildiren bir kaidedir. (...) Her kültür kendi cemiyetini birlik ve beraberlik halinde ayakta tutmak için insan davranışlarını düzenlemek zorundadır. Normlar böylece bizim için birer davranış rehberi olur; her defasında bir davranış tarzı icad edeceğimiz yerde, çoğunlukla kabul edilen hazır kaideleri kullanırız (dil bunun en tipik örneğidir)” (Güngör, 1996, s. 87-88). Normlar, bireylerin neleri yapıp neleri yapamayacağını dikte eden ve belli oranlarda yaptırım gücü bulunan mekanizmalardır. Toplumda normlar yasalar ve yönetmeliklerle belirlenebileceği gibi, toplum bireyleri tarafından yazılı olmayan kurallarla da belirlenebilir. Normların temelinde sosyal değerler vardır, toplumsal ihtiyaçlardan doğarlar, toplumsal düzeni sağlarlar ve toplumdaki farklılıkların göstergeleridir. Toplum üyelerinin, zaman ve mekâna göre, giyimden konuşmaya, vücut dilinden ses tonuna kadar, sosyal hayatın her alanındaki davranış biçimlerini şekillendirir ve yönlendirirler. Kişiler normlara aykırı bir davranış sergilediklerinde davranışlarının kapsamına ve ciddiyetine göre, hukuka (para/hapis cezası vb.) veya dine, ahlaka, geleneğe (kınama, dışlama, ayıplama vb.) dayalı birtakım yaptırımlara maruz kalırlar.

3.3.3. Semboller

Semboller, belirli bir kültürün ideolojisini, inançlarını, kavramlarını simgeleyen ve sadece o kültürü paylaşan insanlar için anlam taşıyan nesnelere, kelimelere veya eylemlere dir. Semboller, iletişimde önemli bir yere sahiptir, çünkü

insanların birbirleriyle etkileşimlerinde anlam üretmelerine yardımcı olurlar. Kültürün bir unsuru ve yansıması olan dil, o kültürün paydaşlarının birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayan bir semboller sistemidir, bir alfabenin harfleri belirli bir konuşma dilinin seslerini sembolize eder. İletişimin gerçekleşmesi insanların paylaşılan bir sembol grubunun nasıl kullanılacağını ve yorumlanacağını bilmelerine bağlıdır. Giyim, saç stili, aksesuarlar, dövmeler ve bunun gibi bileşenler belirli bir siyasi görüşü veya dini inancı sembolize edebilirler, bu durumda kişi kendini sembolün temsil ettiği grupla özdeşleştirir ve o gruba dahil olduğu mesajını verir. Hofstede'in soğan diyagramında semboller, yüzeyde bulunurlar, çünkü diyagramın çekirdeğinde yer alan değerlerin aksine değişimi en hızlı gerçekleşen unsurlar sembollerdir; geliştirilebilir, değiştirilebilir, kopyalanabilir veya kaybolabilirler. Jestler, resimler, nesnelere, giyim-kuşam, saç stilleri, bayraklar, dil bu kategoriye dahildir.

3.3.4. Gelenekler ve Görenekler

Toplumsal normlar takımını oluşturan, gelenekler ve görenekler yazılı olmayan, informel toplumsal denetim biçimidirler ve eğitim yoluyla öğrenilirler. Gelenekler, insanların toplum yaşamında itaat etmek zorunda oldukları davranış kalıplarıdır, görenekler ise gelenekler kadar yaptırım gücüne sahip değildirler (Tezcan, 1997, s. 112). Toplum üyeleri, geleneklere uymamaları durumunda sert tepkiyle karşılaşırken, göreneklere uymamaları durumunda ayıplanırlar. Gelenekler, bir toplumda işlevsel olduğu düşünülen uygulamaların devamlılığını sağlar. Bu yönüyle geçmişten beri var olan ve o toplumda önemli fonksiyonlar gören bir düşünce sistematiğini yansıtır (Zencirkıran, 2016, s. 68). Kız isteme törenleri, düğün ve cenaze merasimleri, milli ve dini bayram ritüelleri vb. geçmişten günümüze aktarılan tüm alışkanlıklar gelenek ve görenekleri temsil eder.

3.3.5. Yaptırım ve Cezalandırma

Bir toplumdaki norm, gelenek ve göreneklerin ihlal edilmesi resmi veya gayri resmi değişik düzeylerde yaptırım ve cezalandırmalarla karşılık bulur. Cezalandırmalar da bir nevi yaptırımdır. Suçun türü yaptırım türünü belirler, suç unsuru oluştuğunda yasal, dini ve ahlaki yaptırımların hepsi işleyebilir. Yaptırımlar, devlet tarafından uygulanan resmi hukuki cezaları içerdiği gibi toplum üyeleri tarafından yapılan gayri resmi küçümseme, dışlama, fiziksel şiddet, saygısızlık gibi davranışları da içerir. Bununla birlikte, toplumda yasalarla belirlenmiş hukuk

kurallarının ihlal edilmesi, adam öldürme, hırsızlık, vergi kaçırma, trafik cezaları gibi suç teşkil edecek davranışlar resmi olarak cezalandırılır. Yaptırımlar ise, sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görürler.

3.3.6. Din

İnsanoğlu varolduğu ilk günden beri kendisinin ve çevresindekilerin varlığını, etrafında gerçekleşen olgu ve olayları ve içinde yaşadığı dünyayı anlamaya çalışmıştır. Fakat insan aklı dünyadaki bazı durumları açıklamaya yetmemiş ve bazı sorular cevapsız kalmıştır. Tam bu noktada din kavramı devreye girmekte ve insanların cevaplayamadığı bu sorulara insanüstü bir dille açıklama getirmektedir. Dünya üzerinde çok sayıda din ve mezhebin bulunduğu, bunlardan bir kısmının unutulduğu, bir kısmının da günümüze kadar ulaşmayı başardığı bilinmektedir. Bu dinler semavi ve beşeri olmak üzere ikiye ayrılır. Semavi dinler; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet, beşeri dinler ise günümüzde hala yaşayan Hinduizm, Budizm ve Taoizm gibi dinlerdir. Din'in bütün toplumlarca kabul gören bir tanımını vermek mümkün olmasa da genellikle doğaüstü ve kutsal öğeler barındıran, çeşitli ayin, değer ve kurallara sahip inançlar ve ibadetler bütünü olduğunu söylemek mümkündür.

Akseki'ye göre din, "akıl sahibi insanları kendi irade ve istekleri ile bizzat onlar için hayırlı olan şeylere sevk eden ilahi bir kanundur" (1967, s. 5). Dini sosyolojik açıdan ele alan Durkheim ise "din, kutsalla, yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden tutarlı bir sistemdir" (2005, s. 67) der. Alman Teolog Rudolf Otto ise "din kutsalın tecrübesidir" (Taplamacıoğlu, 1963, s. 66) diyerek oldukça anlamlı bir tanımlama yapar.

Hangi bakış açısıyla tanımlanırsa tanımlansın, satanizm gibi sapkın beşeri dinleri tenzih ederek söyleyecek olursak, çoğu dinin insanı iyiliğe ve güzel ahlaka yönlendirdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte dinin, toplumsallaşma sürecinde önemli bir yeri vardır. Dinden etkilenmeyen hiçbir kültür yoktur. "Bir kültürün elindeki tek otorite, üyelerinin gönüllü bağlılığından kaynaklanan otoritedir ve üyeleri inançlar ve adetler sistemini paylaşmamaya başlarsa kültür de ölür. Adetler dayatılabilir ama inançlar dayatılamaz ve inançlar kaybolduğunda adetler geniş ölçüde toplumsal hale gelerek kültürel anlamlarını kaybederler" (Parekh, 2002, s. 216). Toplumun ortak değerlerinden ve kültürün bir ögesi olduğundan dolayı din, toplumsal kontrol aracı işlevi görür ve bireyler arasındaki dayanışmayı destekler.

Bununla birlikte bireye ahlaki değerleri öğretmek ve manevi olarak hayatı anlamlandırmasına yardımcı olmak için de dini öğretilere başvurulur. “Hegel’in kültüre ‘objektif geist’ demesinin sebebi kültür sahasına giren her şeyde, insan ruhuna has, manevi bir değerin, duygu veya düşüncenin maddi bir hale gelmesidir. Mesela cami, dıştan bakınca, şekil almış bir madde yığıdır, objektiftir. Fakat cami, sadece maddeden ibaret değildir. O, ortak bir inancın ifadesidir. O, bir inancın madde şekline girmesidir” (Kaplan, 1983, s. 30).

Din, insanoğlu için yeni bir kavram değildir. Zira yakın dönemde (1995) Türkiye sınırları içerisinde bulunan Şanlıurfa/Göbeklitepe’de yapılan kazı çalışmaları, Neolitik Dönemde arkaik insanların, dinden ve inançtan yoksun ilkel bir yaşam sürmediklerini, bir inanca sahip olduklarını, inançlarını yaşamak için de tapınak inşa ettiklerini göstermiştir (Schmidt, 2007, s. 107). Hatta yüzyıllardır doğru olarak kabul edilen insanoğlunun avcı ve toplayıcı toplumdaki tarımın keşfiyle, yerleşik topluma geçtiği fikrini alt üst ederek, Göbeklitepe gibi dini ritüellerin yapıldığı merkezlerde insanların bir araya gelmelerinin sonucunda yerleşik hayata geçildiği öne sürülmektedir. Din insanoğlu için sadece yaşanan dünyayı anlamlandıran bir dizi öğreti, ritüel ve kurallar sistemi değildir, aynı zamanda insanın hiç deneyimlemediği ölümden sonrası için de birtakım varsayımların yer aldığı kaynaklardır.

Dünya tarihi din uğruna yapılan savaşlarla doludur. Her dinin mensupları kendi dinlerinin en iyisi, en doğrusu, en kutsal olduğunu iddia eder ve kendi dinini diğer insanlara kabul ettirmek veya diğer dinin mensuplarını bastırmak için zaman zaman bazı girişimlerde bulunur. Bu bazen misyonerlik yoluyla bazen de Batıda Kutsal Savaş, Müslümanlıkta kelime anlamı Allah’ın yolunda mücadele olan Cihad ile ortaya çıkar. Bununla birlikte “cihat üç seviyede mücadele demektir ve bunlardan sadece biri - Tanrı için en az memnunluk verici olan, son çare şiddet içerir. Cemaat düzleminde, tüm ahlaki güçle ekonomik adalet, eşitlik ve toplumsal harmoni için mücadele etmek demektir - sadece ulus için değil, tüm İslami dünya için (Buck-Morss, 2007, s. 51-52). Hz. Muhammet (s.a.v.) döneminde yapılan Bedir Savaşı, Uhut Savaşı, Hendek Savaşı gibi bütün savaşların bir müdafaa savaşı olduğu bilinmektedir. Din uğruna yapılan savaşlara, 11. ve 13. yüzyıllar boyunca Vatikan’ın desteğiyle devam eden ve amacı, müslümanların elindeki Kutsal Topraklar’ı ele geçirmek ve Müslüman olan Selçukluların genişlemesini durdurmak olan Haçlı

Seferleri, 16. yüzyılda Fransa’da, Katolikler ve Protestanlar arasında yaşanan Fransız Din Savaşları, 17. yüzyılda Alman devletleri, İskandinav devletleri ve Polonya arasında yaşanan Otuz Yıl Savaşları örnek olarak gösterilebilir.

Kültürlerarası iletişim denildiğinde akla ilk gelen kavramlardan birisi de dindir. Küreselleşme ile hızlanan insan hareketliliği, dinsel kimlikleri ön plana çıkarmış, Hristiyan, Yahudi ve Müslüman cemaatlerin kendi içlerinde farklı şekillerde örgütlenmelerine ve küreselleşen dünyada kendi dinlerini yaymak ve muhafaza etmek için birtakım girişimler yapmalarına neden olmuştur. Dünyadaki küresel çatışmaların çoğu dinsel ve kültürel bölünmelerin sonucunda meydana gelmektedir. Bu bölünmeler insanları kategorize ederek belli bir dini grupla özdeşleştirir ve aşırı genellemeler içeren önyargıları da barındırır. Sen’e göre “belli bir şekilde parçalara ayrılmış bir dünya, onu biçimlendiren çoğul ve çeşitliliğe sahip kategoriler evrenine kıyasla çok daha kolay bölünebilir bir dünyadır. Bu ise, ‘biz insanlar birbirimize çok benzeriz’ biçimindeki (bugünlerde haklı nedenlerle çok aptalca bulunarak alaya alınan) eski inanişaya ters düşmekle kalmaz, aynı zamanda üzerinde çok daha az konuşulan ama çok daha akla yatkın olan, birbirimizden çok çeşitli yönlerden farklı olduğumuz biçimindeki anlayışa da ters düşer. Günümüz dünyasında uyum umudu büyük ölçüde, insan kimliğinin çoğulluğu konusunda daha net bir anlayışa ulaşmamıza ve birbirlerini çaprazlamasına kesen bu kimliklerin geçit vermez tek bir katı hat boyunca çizilen keskin bir ayrıma karşı koyduklarını idrak etmemize bağlıdır” (2006, s. 14). Uygarlıkların ve dinlerin çatışma halinde olduğu bir dünyada, bir arada barış içinde yaşamak için her türlü ayrıştırıcı ve ötekileştirici fikir ve davranışı reddetmek her dünya vatandaşının üzerine düşen görevlerden biridir. Bununla birlikte çokkültürlü toplumlarda, ayırım yapmaksızın her dinin mensubunun sosyal hayatta eşit hak ve özgürlüklere sahip olması, her vatandaşa kendi kültürel mirası içinde yaşama fırsatı verilmesi gerekir. “Modern dünyanın öznelleştirilmiş din güçleri, -din özgürlüğü ilkesinden hareketle hukuksal olarak elde edilebilen- birçok yaşam tarzına (modus vivendi) izin veren bir anlayış içerisindedir. Rawls’ın ‘not unreasonable comprehensive doctrines’ (mantıksız olmayan, kapsamlı doktrinler) olarak tanımladığı köktendinci-olmayan dünya görüşleri, bir tarafın kendince geçerli değerleri koruyarak, diğer tarafı özgün gerçekleri tartışanlar olarak görebileceği, daha çok –Lessing’ci hoşgörü ruhuyla yürütülen-uygar kavgalara açıktır. Çokkültürlü toplumların hukuk devleti anayasası, yalnızca köktendinci-olmayan ananeler

ortamında dile getirilen yaşam biçimlerini hoş görebilir; çünkü bu yaşam biçimlerinin eşit haklı bir arada var oluşu, farklı kültürdeki üyelerin karşılıklı kabullenmesini gerektirmektedir: Bir kişi, başka bir iyi kavramıyla entegre edilmiş bir toplumun üyesi olarak da kabul edilmek zorundadır” (Habermas, 2012, s. 133).

Bilindiği gibi, dinin yanlış ve hoşgörüden uzak yorumlanması, diğer dinlerin inananlarını öteki olarak görmenin de ötesinde düşman olarak görmeye kadar giden aşırı tutumlara neden olabilmektedir. Günümüzde bazı radikal dini gruplar kendi dinlerine mensup olmayan kişileri yalnızca bir öteki olarak değil aynı zamanda düşmanları olarak da görmektedirler. Hatta kimi zaman farklı emellerine ulaşmak için dini kullanarak insanlara zarar verme boyutunda şiddet eylemlerine başvurabilmekte ve en kötüsü birer terör örgütüne dönüşebilmektedirler. “Hindistan’da faaliyet gösteren ve radikal hristiyanlardan oluşan, ideolojisinde bağımsız ve hristiyan bir eyalet kurma hedefi olan “The National Liberation Front of Tripura (NLFT) terör örgütü, yine Hindistan’da faaliyet gösteren The National Socialist Council of Nagaland (NSCN) radikal hristiyan terör örgütü, merkezi Tel Aviv’de bulunan, fanatik hristiyanların kurduğu, Arap ve Müslüman karşıtı olan tigre militanları diye adlandırılan Guardians of the Cedars (GoC), Uganda’da faaliyet gösteren Tanrının Direnişi Ordusu (LRA)” (Çelik, 2015, s. 103) gibi radikal hristiyan terör örgütleri ve uluslararası bağlantıları olan ve sadece hristiyan gruplara değil aynı zamanda müslüman gruplara da saldırılar düzenleyen DEAŞ, El-Kaide gibi radikal müslüman terör örgütleri bu gruplara örnek olarak verilebilir. Belirtmek gerekir ki “hoşgörü İslami bir erdemdir, haklar söylemine değil normlar söylemine dayanır. Modern çağın başlangıcında Avrupa’dan kovulan ve sonunda vahşice öldürülen Yahudilerin Hristiyanlar gibi ‘kitap sahibi olanlar’ olarak saygı gördükleri Osmanlı İmparatorluğu’nda hayatta kalmaları bir rastlantı değildir. İslami (pratikte değilse de) doktrinde ırkçılık koşulsuz olarak reddedilir” (Buck-Morss, 2007, s. 52).

Tüm bu terör örgütleri, dinlerin mensupları hakkında genel yargılar ortaya konmasına neden olmakta, dünya toplumunda diğer inanca sahip insanlar öteki olarak algılanarak hatta radikal veya terörist olmakla suçlanarak dışlanmaktadır. Oysa bir insanı sırf ırkından, kültüründen veya ait olduğu coğrafyadan dolayı genellemeler yaparak ötekileştirmek kadar dini inancından dolayı ötekileştirmek de çokkültürlü bir dünya toplumu için istenmeyen bir davranış türüdür. Her birey kendi davranışlarından sorumludur. Kaldı ki yaşam biçimlerinin dinden dine, mezhepten

mezhebe, toplumdaki topluma farklılık gösterdiği gibi aile içinde bile farklılık gösterdiği bilinen bir gerçektir.

3.3.7. Dil

Dil, bir toplumdaki, simgesel/sembolik her şeyin ortak bir anlam kazandığı, bu anlamın yazılı ve sözel olarak paylaşıldığı bir sistemdir. Dilin en önemli işlevlerinden birisi ise bir kültür aktarıcısı olmasıdır. Toplum içerisinde anlam kazanan semboller, dil aracılığıyla devamlılığını sağlar. Bununla birlikte, kuşaklar arası kültürel paydaşmanın oluşmasında dilin temel bir rolü vardır (Zencirkıran, 2016, s. 67). “Dil, başka bir kısıya bürünmeyen, kültürel bir uzlaşım olduğunu hiç saklamayan bir kültürel uzlaşandır” (Deutscher, 2010, s. 17).

Dil aracılığıyla, birey ve toplum birbirlerini tamamlar. Dil, bireyin kişiliğinin ortaya çıktığı ve oluştuğu, ötekine ulaştığı ve öteki tarafından tanındığı bir söylemin aracını sağlar. Toplum yalnızca dille, birey de yalnızca dille olanaklıdır (Benveniste, 1995, s. 31). Bu bakımdan dil, kültür ve insan bir yapbozun parçaları gibidir. Dilsiz, kültüresiz toplum yoktur, lakin dili de kültürü de yaratan insandır.

Her dil, içinde doğup, geliştiği kültürün izlerini taşır. Deyimler, deyişler, atasözleri, fıkralar, masallar kültür ile hayat bulur. İnsanlar arasında ortak bir bilinç yaratan da dildir. Bu nedenle aynı kültürü paylaşan insanların iletişimleri, başka kültürden insanlarla olduğundan çok daha kolaydır. Zira dilin yüzeysel anlamlarından ziyade, derin anlamlarının anlaşılması ancak kültürel bağlamda mümkündür.

3.4. Uluslararası Kültürel Farklılıklar

3.4.1. Hall’un Kültür Sınıflandırması

3.4.1.1. Düşük ve Yüksek Bağlamlı Kültürler

Hall kültürleri, iletişim biçimleri açısından, yüksek bağlamlı ve alçak bağlamlı kültürler olarak ikiye ayırır. Yüksek bağlamlı iletişimde veya mesajda, bilginin büyük bir kısmının daha önceden karşıdaki kişi tarafından bilindiği varsayılır. Bu yüzden mesajın çok az bir bölümü kodlanır ve yeterince açık değildir, mesajın sadece küçük bir kısmı karşı tarafa iletilir. Düşük bağlamlı iletişim ise bunun tam tersidir, bilgiler açık bir şekilde kodlanarak verilir (Hall, 1976, s. 91).

Düşük bağlamlı kültürlerde, sözlü iletişim ve diğer açık kodlar daha yaygındır.

Düşük bağlamlı kültürlerin mensubu olan insanların, genellikle daha fazla konuşkan oldukları ve mesaj yeterince açık olmasına rağmen konuşmada aşırıya kaçtıkları düşünülür. Yüksek bağlamlı kültürlerde, sözlü iletişime göre, sözsüz iletişim daha önemlidir. Bu nedenle, yüz ifadeleri, gerginlikler, hareketler, iletişimin hızı, yeri ve zamanı, yüksek bağlamlı kültürlerde daha çok anlam taşır. Yüksek bağlamlı kültürün mensubu olan insanların, düşük bağlamlı kültürden olan insanların çözümleyemediği örtük anlamları, jest ve mimikleri rahatlıkla çözümleyebildikleri varsayılır. Çin, Japon, Kore, Latin Amerika, Hint, İran, Arap, Yunan ve Türk kültürleri yüksek bağlamlı kültürler olarak kabul edilirken, İsviçre, Alman, Kuzey Amerika ve İskandinav ülkelerinin kültürleri düşük bağlamlı olarak kabul edilir. Hem yüksek hem de düşük bağlamlı kültür özelliklerine sahip ülkeler ise Kuzey Avrupa kültürlerinden daha az açık olan, Fransız, İngiliz ve İtalyan kültürleridir (Samovar, Porter, McDaniel, Roy, 2015, s. 232).

3.4.1.2. Monokronik ve Polikronik Kültürler

“Zamanı algılama ve kullanma ile yaşam arasında çok yakın ilişki vardır. Çünkü yaşamın kendisi belirli zaman içinde geçmektedir. Ancak kalp atışları, gündüz ve gece, mevsimler ve bunların sonucunda oluşan olayların ritmi doğrudan doğruya doğaya bağlı olsa da, yemek öğünleri, konuşma ritmi gibi zamanla ilgili davranışlar kültürel nitelik taşımaktadır. Böylece zamanı ‘doğal zaman’ ve ‘kültürce şekillendirilmiş’ zaman olarak iki kategoride incelemek gerektiği ortaya çıkmaktadır” (Kartarı, 2001, s. 44). Zaman sistemlerindeki farklılığın en önemli nedenlerinden birinin, zamanı farklı algılamamız olduğunu düşünen Hall, zaman kavramını monocrone algılayan kültürleri “monocrone cultures” zaman kavramını polycrone algılayan kültürleri “polycrone cultures” olarak tanımlar. “Monokronik zaman (M-zamanı), tek seferde sadece bir şeye dikkat etmek ve yapmak anlamına gelir. Polikronik zaman (P-zamanı) ise aynı anda birçok şeyle ilgilenmek anlamına gelir. Yağ ve su gibi, bu iki sistem birbirine karışmaz” (1987, s. 16). Hall, zaman algısından yola çıkarak insan davranışlarını keskin çizgilerle aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadır (1987, s. 18-19):

Zamanı Monokronik algılayan insanlar; belirli bir zamanda tek bir iş yapar ve ona odaklanırlar, tarihleri ciddiye alırlar, düşük bağlamlıdırlar ve bilgiye ihtiyaç duyarlar, dinsel normlara bağlıdırlar, başkalarını rahatsız etmemeye özen gösterirler, mahremiyet kurallarına uyarlar, özel mülkiyete büyük saygı gösterirler, nadiren borç

alır ve verirler, dakikliğe önem verirler, kısa vadeli ilişkilere alışkındırlar.

Zamanı Polikronik algılayan insanlar; aynı anda birden fazla iş yaparlar, dikkat dağıtıcıdırlar ve müdahalelere maruz kalırlar, randevuları mümkünse gerçekleştirilecek amaç olarak görürler, yüksek bağlamlıdırlar ve zaten bilgileri vardır, insanlara ve insan ilişkilerine bağlıdırlar, planları sık sık ve kolayca değiştirirler, yakından ilişkilili oldukları kişilerin özel hayatlarıyla daha fazla ilgilenirler (aile, arkadaş, iş arkadaşı vb.), sık sık ve kolayca borç alıp verirler, sosyal ilişkilerinin türüne göre dakiktirler, yaşam boyu ilişki eğilimleri daha fazladır.

Hall'a göre, Latin Amerika, Orta Doğu, Afrika, Asya, Fransız ve Yunan kültürleri P-zamanı modellerinin temsilcileri, Kuzey Avrupa, Kuzey Amerika ve Alman kültürleri ise M-zamanı modelinin temsilcileridir (Hall ve Hall, 1987, s. 19). Hall'un, Düşük ve Yüksek bağlamlı kültürler ve Monokronik ve Polikronik Kültürler sınıflandırması günümüzde büyük ölçüde kabul gören genellemeler içermektedir. Kültürlerarası iletişimde, insanların davranışlarını anlamlandırmak ve onların benimsedikleri davranışlara göre hareket etmek yerinde olacaktır. Aksi takdirde farklı kültürlerle sahip insanlar arasında, yanlış anlaşılmalara yaşanması oldukça muhtemeldir.

3.4.2. Hofstede'in Kültür Boyutları

Hollandalı sosyolog-yazar Hofstede, 1968 ve 1972 yıllarında 72 ülkede, çokuluslu bir oraganizasyon olan IBM tarafından yapılan toplam 116.000'den fazla anketin sonuçları doğrultusunda, akıl yürütme ve istatistiksel analiz yöntemiyle, kültürlerarası iletişimde toplumun üstesinden gelmesi gereken başlıca beş boyut olduğu kanısına varmış, bunları Kültür Boyutları (Cultural dimensions) olarak adlandırmıştır: Güç aralığı (Power Distance), Belirsizlikten Kaçınma (Uncertainty Avoidance), Bireycilik-Toplulukçuluk (Individualism-Collectivism), Dişillik-Erillik (Masculinity-Femininity), Kısa ve Uzun vadeye Dönüklük (Long-Versus Short-Term Orientations).

3.4.2.1. Güç aralığı (Power Distance)

Toplumsal örgütler içerisinde güç eşitsizliği kaçınılmazdır. Kariyer, ünvan, servet ve şöhret gibi bireyi güçlü kılan vasıflar, her toplumda farklı şekilde değerlendirilmektedir. Güç mesafeleri önemli ölçüde toplum tarafından belirlenir ve genelde bu vasıflar, bireyleri toplum içinde ayrıcalıklı kılar. Güç mesafeleri, tarihi,

coğrafi, ekonomik ve demografik nedenlerle, toplumdan topluma farklılık gösterdiği gibi, kurumdan kuruma da farklılık göstermektedir; aile, okul, iş ve organizasyonlarda, siyasi sistemlerde, din ve fikirlerde vb.. Avusturya, İsrail, Danimarka, Finlandiya, İngiltere, Almanya, Avustralya, Hollanda, Kanada, Amerika gibi ülkeler güç aralığının düşük olduğu ülkeler grubunda yer alırken, Malezya, Meksika, Arap ülkeleri, Hindistan, Singapur, Brezilya, Fransa, Türkiye gibi ülkeler güç aralığının yüksek olduğu ülkeler grubunda yer almaktadır. Araştırma sonuçları, bu tür farklılıkların öngörülebilir gelecekte ortadan kalkacağını öngörmemektedir (Hofstede, 2001, s. 79-87).

3.4.2.2. Belirsizlikten Kaçınma Uncertainty Avoidance

Toplum üyelerinin yeni, şaşırtıcı, normalden farklı durumlarda, yani bilinmeyen bir gelecek karşısında stres düzeyleri ile alakalı olarak sergiledikleri tutumla ilgilidir. Yüksek belirsizlikten kaçınma göstergeleri, belirsizlik durumlarında düşük tolerans gösterildiğini ifade ederken, düşük belirsizlikten kaçınma göstergeleri, belirsizlik durumlarında yüksek tolerans gösterildiğini ifade etmektedir. Belirsizlikten kaçınma düzeyleri, zengin ve fakir ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterir. Zengin ülkeler için, belirsizlikten kaçınma, geçmiş ekonomik büyüme ile pozitif ve ülkenin mevcut siyasi sisteminin yaşı ile negatif olarak ilişkilidir. Belirsizlikten kaçınmanın nedenleri ve etkileri; aile; okul ve eğitim sistemleri; başarı ihtiyacı; çalışma ve organizasyon, tüketici davranışı, siyasi sistem ve mevzuat; dinler; oyunlar ve teori geliştirme gibi çeşitli alanlarda farklılıklar göstermektedir. Singapur, Danimarka, Honk Kong, İngiltere, Hindistan, Amerika, Endonezya gibi ülkeler düşük düzeyde belirsizlikten kaçınma eğilimi gösterirken, Yunanistan, Belçika, Japonya, İspanya, Fransa, Türkiye gibi ülkeler yüksek düzeyde belirsizlikten kaçınma eğilimi göstermektedirler. Belirsizlikten kaçınma seviyeleri zamanla dalgalanma gösterse de, araştırmanın yapıldığı ülkeler arasındaki farklılıklar güçlüdür ve bu farklılıkların yakın bir gelecekte ortadan kalkması beklenmemektedir (Hofstede, 2001, s. 145-151).

3.4.2.3. Bireycilik-Toplulukçuluk (Individualism-Collectivism)

Bireyin kendisini, ailesi ve toplum arasında nasıl konumlandığıyla ilgilidir. Birey ile toplum arasındaki ilişkiyi tanımlar. Bireycilikte, ben kavramı öne çıkarılıp kişisel hedeflere ulaşmanın daha büyük önem taşıdığı vurgulanırken, toplulukçulukta biz kavramı öne çıkar ve toplumun hedeflerinin ve refahının tek bir bireyinkinden

daha önemli olduğu fikri üzerinde durulur. Bu yaklaşımlar, insanların birlikte yaşama biçimlerine yansır. Bazı kültürlerde, bireycilik, Tanrı'nın bir lütfu ve esenlik, bazı kültürlerde ise yabancılaşma olarak görülür. Bireycilik göstergeleri, güç mesafesi göstergeleri ile negatif ilişki göstermektedir, ancak bu ilişki ulusal refah seviyesi kontrol edildiğinde kaybolur. Avrupa içinde bireycilik, belirsizlikten kaçınma göstergeleri ile negatif ilişkilidir. Guatemala, Ekvador, Pakistan, Tayvan, Meksika, Yunanistan, Türkiye gibi ülkelerin bireycilik değerleri düşük iken, A.B.D, Avustralya, İngiltere, İtalya, Belçika, Fransa, Almanya gibi ülkelerin bireycilik değerleri yüksektir (Hofstede, 2001, s. 209-215).

3.4.2.4. Dişillik-Erillik (Masculinity-Femininity)

Toplumda, cinsiyetler arasındaki duygusal rollerin dağılımını ifade eder. Cinsiyetler arasındaki biyolojik farklarla veya cinslerin duygusal ve sosyal rollerdeki farklılıklarıyla, toplumların farklı şekillerde başa çıktığı bir gerçektir. Yapılan araştırmalar, neredeyse evrensel olarak tüm kadınların ilişkilere, başkalarına yardım etme ve çevrenin korunması gibi sosyal hedeflere daha fazla önem verdiklerini, erkeklerin ise, kariyer gibi bireysel hedeflere daha fazla önem verdiğini göstermektedir. Bununla birlikte araştırmalar “kadınsı” ve “erkeksi” iş hedeflerine verilen önemin katılımcı ülkeler arasında ve meslekler arasında değiştiğini ortaya koymuştur. İsveç, Hollanda, Finlandiya, İspanya, Fransa, İran, Türkiye erillik değerleri düşük olan ülkeler arasında yer alırken, Japonya, Avusturya, İtalya, İrlanda, İngiltere, Almanya, A.B.D. gibi ülkeler erillik değerleri yüksek olan ülkeler arasında yer almaktadırlar. Zaman içinde bu göstergelerde yakınsama olacağına dair hiçbir belirti yoktur (Hofstede, 2001, s. 279-286).

3.4.2.5. Kısa ve Uzun Vadeye Dönüklük (Long-Versus Short-Term Orientations)

Bir kültürün üyelerini toplumun, kısa ve uzun vadede maddi, sosyal ve duygusal yükümlülüklerini karşılamaları için ne ölçüde programladığıyla ilgilidir. Kısa Vadeye Dönüklük, yakın geleceğe odaklanarak kısa vadeli başarı ve memnuniyet sağlamayı, hızlı sonuçları ve geleneğe saygıyı içerir. Uzun Vadeye Dönüklük, geleceğe odaklanarak uzun vadeli başarıya ulaşmak için kısa vadeli başarıları geciktirmeyi içerir, kalıcılık ve uzun vadeli büyümeyi vurgular. Kısa ve Uzun Vadeye Dönüklük farklılıklarının etkileri, birincisi aile, iş ve sosyal yaşamla, ikincisi de düşünme biçimleriyle ilgilenen iki bölüme ayrılır. İkinci bölüm, dini ve

felsefi temaları içerir; boyut, herhangi bir dini gerekçeden bağımsız olarak erdemli yaşamın bir amaç olduğunu ifade eder. Çin, Hon Kong, Güney Kore, Brezilya uzun vadeye dönüklük oranı yüksek olan ülkeler arasında yer alırken, Pakistan, Kanada, İngiltere, A.B.D. Almanya uzun vadeye dönüklük oranı düşük olan ülkeler arasında yer almaktadır (Hofstede, 2001, s. 351-356)

Hofstede'in coğrafi, ekonomik, demografik ve siyasi ulusal göstergeler ile anlamlı ilişki gösteren bu beş boyutu, insanların kendi kültürleri içindeki davranışlarından, diğer kültürlerle olan ilişkisine ayna tutmaktadır. Kültürel farklılıkların, kültürlerarası iletişimin önünde bir engel teşkil edebileceği bilinen bir gerçektir. Hofstede'in çalışması birçok ülkenin kültürü hakkında bilimsel verilere dayalı fikirler verir. Çalışma, kültürel farkındalık yaratması açısından büyük önem teşkil etmektedir. Kültürel öğelerin, insan hayatındaki yerini gözler önüne seren bu çalışma, her toplumun benzersiz ve özel olduğunu, farklılıkların ne denli değerli olduğunu açıkça göstermektedir.

4. ÇOKDİLLİLİK/ÇOK DİLLİLİK

4.1. Dil Kavramı

4.1.1. Dilin Kökeni ve Özü

“Dilin kökü ve özü sorunu, varlığın kökü ve özü sorunu kadar eskidir” der Akarsu (1998, s. 15). Kültürün bir ögesi olan dil de kültür gibi, insanın varolduğu ilk andan itibaren vardır kuşkusuz. Kelimede, cümlede, yazıda var olmasa da seste, vücutta, bakışta, duruşta, bildirişim gerektiren her durumda insanın yaşamında bir şekilde var olduğu bir gerçektir. “Bugün her ne kadar hiç kimse, ilk konuşan insanın (homo loquens) nasıl, ilk sözcüklerini kullandığını bilmiyorsa da biz, dildeki gelişmelerin izlenmesiyle, başlangıçta bir nesne, bir devinim, bir olay için bir ses bileşiminin, bir sözcüğün kullanıldığını, bunların zamanla yeni anlamlar ve türevler kazandıklarını kestirebiliyoruz (Aksan 2006, s. 41). Dilin tanımına ve hayatımızdaki yerine geçmeden önce, günümüzde de hala bir sorunsal olarak kalmaya devam eden “dil, insanda doğuştan var olan bir yeti midir, yoksa insan tarafından bulunmuş bir olgu mudur?” sorusuna değinmek yerinde olacaktır.

Mitolojik efsaneleri bir kenara bırakacak olursak, dilin kökeniyle ilgili bilinen ilk yorumlara Antik çağda rastlamak mümkündür. İonianın en önemli filozofu, Efesli Herakleitos, M.Ö. 5. yüzyılda, dünya konusundaki görüşünü dildeki bazı görüntülere dayanarak açıklar. Ona göre dünya, zıt yönlü gerilimlerden oluşan bir örgüdür ve bu gerilimler, çakışmaları sırasında nesnelere meydana getirirler. Aslına bakılacak olursa, sabit maddelerden söz edilemez, sadece bizim maddeler olarak kavradığımız olaylar vardır. Herakleitos’un, nesnelere bu içyapısı konusunda verdiği örnekler, bir akma ifade eden «nehir» ve bir yanma ifade eden “alev”dir. Herakleitos, maddelerin olay karakterini bu şekilde anlayışının örneklerini de nesnelere isimlerinde bulduğuna inanıyordu. Herakleitos’un bu düşüncelerinden etkilenen, Platon (Eflâton), Herakleitos’un öğrencilerinin konuyu ele alma şekillerini şu şekilde açıklar: Buna göre bütün “isimler”, yani dildeki bütün kelimeler, en eski kök ve türetilmiş olmak üzere iki gruba ayrılır. Çoğu nesnelere isimleri, ya akmak (Yun, rhein) ya da gitmek (Yun. ienai) olayını belirten, ya da herhangi bir tür hareketi ifade eden kelimelerden türemiştir. Bu da nesnelere özüne uygundur, çünkü bu öz, akıştır, yani harekettir. En eski-kök kelimelerse, içlerindeki seslerle, r ve i ile, isimlendirdikleri hareketleri taklit etmektedir. O halde hareketlerle en eski

kelimelerin sesleri arasında, tabiattan kaynaklanan bir ilişki bulunmaktadır (Porzig, 1985, s. 12). 19. yüzyılda da Alman dilbilimci W. Oehl gibi birçok taraftarı bulunan bu yaklaşım, kelimelerin doğal seslere öykünme sonucunda türediğini iddia eder. Bununla birlikte, çok eski çağlardan beri, insanoğlunun, nedenini anlayamadığı birçok şeyi dini inançlarıyla açıklama eğiliminde oldukları bilinir. Böylece ispatlamak veya bilimsel bir temele dayandırmak zorunda kalmadan inandıkları şeyde ısrar edebilecek ve hayatlarını bu inançlarına göre yaşamaya devam edebileceklerdir. Bazı inanışları, bilimsel olarak açıklamak mümkün olsa da dilin kökeninin nereden geldiğine dair olan inanışlar gibi bilimsel verileri olmayan inanışları, bilimsel olarak ispatlamak mümkün değildir. Zira dilin kökeni sorununa neredeyse her dini inançta farklı bir açıklama getirilmiştir. Örneğin, İslâm inanışına göre, nesnelere isimlerini Âdem'e Allah öğretmiştir. Hristiyan inanışına göre ise, nesnelere ismini veren Adem'dir. Ancak başlangıçta Adem'in nesnelere ad vererek kurduğu biricik ve ideal dilin, ademoğullarının kibirle Tanrıya meydan okumalarının cezası olarak Tanrı tarafından bozulduğuna ve farklı dillerin ortaya çıktığına inanılmaktadır (Altınörs, 2003, s. 16). Temelde bu teolojik açıklamaları destekleyen, doğuştancılara göre, dil tanrının insanlara verdiği bir hediyedir. Beş duyu organımız gibi dil yetisi de doğmadan önce insanda mevcuttur.

Jean-Jacques Rousseau, 1781 yılında kaleme aldığı Dillerin Kökeni Üstüne Deneme (Essai sur L'Origine des Langues) adlı eserinde, “Âdem konuşuyordu, Nuh konuşuyordu; öyle olsun. Âdem'e öğreten, Tanrı'nın kendisiydi. Nuh'un çocukları bölünerek tarımı bıraktılar ve ortak dil de ilk toplumla birlikte yok olup gitti. Bu, Babil kulesinin hiç var olmayacağı bir zamanda meydana gelmiş olmalıdır. Issız adalarda yalnız kalanların kendi dillerini unuttukları görülmüştür: Kendi ülkeleri dışındaki insanların ortak işler yapsalar ve onlarla toplum içinde yaşasalar bile, nadiren birkaç kuşak sonra, ilk dillerini korudukları görülmüştür” (1983, s. 71-72) der ve dilin Tanrı tarafından Âdem'e öğretildiğini gönülsüzce de olsa kabul eder. Ancak dilin, el hareketleri ve ağlamalardan doğduğunu, ritüellerin ve şarkıların ağlamayı dile çevirdiğini ileri sürer. “İnsanın çıkarttığı ilk seslerle birlikte, güçlü duygulanımların cinsi hangisini dayatıyorsa ona göre ilk eklemler ya da ünlülerle gösterdiğimiz ilk sesler oluşmuşlardır. Öfke, dil ya da damağın eklemlediği korkutucu çığlıklar çıkarır; oysa şefkatin sesi daha yumuşaktır, onu değişime uğratan gırtlaktır, böylece bu ses belirli bir tek ses haline gelir. Ona eklenen duyguya bağlı

olarak sadece vurguların daha sık ya da daha seyrek olduğu, ton değişikliklerinin daha çok ya da daha az keskin olduğu söylenebilir. Böylece ahenk ve tek tek sesler de hecelerle doğar, güçlü duygulanım bütün organları konuşturur ve insanın sesini onların bütün görkemiyle donatır; böylece şiirlerin, şarkıların ve sözün ortak bir kökeni olur. Sözünü ettiğim çeşmelerin çevresinde ilk söylemler ilk şarkılar olmuştur; ritmin yinelenen ve ölçülü dönüşleri, vurgulardaki melodili ton değişimleri, dille birlikte şiiri ve müziği doğurmuştur; ya da aslında bütün bunlar, başkasının yardımını gerektiren acil gereksinimlerin sadece kalpten doğan gereksinimler olduğu o elverişli iklimlerin ve mutlu zamanların tek diliydi” (Rousseau, 2007, s. 13-15). Bu satırlardan anlaşılacağı gibi, Rousseau, dillerin kökeni konusundaki teolojik ya da metafizik açıklamalardan kaçınarak, dilin kökenini tamamen tabiata bağlı nedenlerle açıklar. Rousseau’nun anlayışındaki köken dil eşyanın insan ruhunda uyandırdığı duyguları yansıtan bir dil olabilir. Sonuç olarak Rousseau, dilin kökeni meselesine din dışı bir perspektiften yaklaşarak ‘natüralist’ olarak nitelendirilen bir açıklama ortaya koyar (Altınörs, 2012, s. 5-6). Dil’in duygulanımlardan, duyumlardan (Empfindung), haz ve acı duyusundan meydana geldiği görüşüne Antik Çağ’da, bir 'ana temel'in hem insanda, hem hayvanda ortak olarak bulunduğu kuramına ilk olarak Epikuros’da rastlanır. Ona göre dil, uzlaşımın ürünü değildir, bir koyum da değildir, görme, işitme, haz ve acı duyuları gibi başlangıçtan beri insanda bulunan duyuların kendisi gibi doğal ve zorunlu olan bir şeydir. İnsanın çeşitli duyuları vardır ve bu duyular da bağlı olduğu insana göre değişir. Bunun gibi, karşılıklı anlaşmaya yarayan çeşitli sesler gelişir ve çeşitli söz ve dil tipleri doğar (Akarsu, 1998, s. 17).

Rousseau’nun çağdaşı olan Herder de 1770’te, bir yarışma için yazdığı *Ursprung der Sprache* (Dilin Kökü) adlı eserinde, Ortodoks inanışında var olan, dilin insan tarafından bulunmuş bir şey olamayacağı, doğrudan doğruya Tanrı’nın insana bağışladığı bir şey olduğu anlayışıyla savaşıyor. Herder’in bu görüşe karşı savı, dillerin Tanrı tarafından yaratılmış olamayacak kadar düzensiz ve yanlış olduğudur. Ona göre dil, eğer Tanrı tarafından insan ruhuna verilmiş olsaydı, şimdikinden çok daha mantıksal ve çok daha akıl yüklü olurdu. Bununla birlikte, dil insan tarafından da bulunmuş olamazdı, zorunlu olarak insanın iç doğasından (innerste natur) fıskırması olmalıydı. Herder’e göre, dilin kökü, olgun bir embriyonun yaşama atılışı gibi, bir iç atılımdır. İnsan duygularını sesle dile getirir, fakat insan dili duygulardan doğmuş

olamaz, dil ancak insanı hayvandan ayıran insan ruhunun başlıca gücü olan düşünmenin etkisiyle meydana gelmiştir (Akarsu, 1998, s. 19-20). Dili tinsel bir eylem ve organik bir ses olarak gören Herder de, dili insan doğasından ayırmaz. Renan da, Dilin Kökeni Üzerine adlı eserinde, Herder'den etkilenerek “dili bir anda oluşmuş gibi ve her ırkın dehasından aynı anda fişkırmış gibi görmekte ısrar ediyorum” (Renan, 2011, s. 31) demiş ve Herder'in görüşünü destekler nitelikte bir sav ortaya atmıştır. Bununla birlikte, evrimsel açıklama, teolojik açıklamaya tamamen ters düşen bir teori sunar. Buna göre, biyolojik bir tür olarak insanın konuşmaya başlaması, bir diğer deyişle, doğal dillerin primitif biçiminin doğuşu, insanın evrim sürecinde geçirdiği bir dizi mutasyon sayesinde olmuştur. İnsanoğlu konuşma yeteneğini 1.5 ila 2 milyon yıl boyunca uğradığı fizyolojik ve nöropsikolojik değişimler sonucunda edinebilmiştir. İnsanın biyokültürel evriminde, iki ayak üzerinde yürüme/ellerin serbest kalması, köpek dişinin küçülmesi, alet yapma, beynin irileşmesi ve konuşma yeteneğinin edinilmesi birbirini karşılıklı olarak gerektiren kazanımlardır (Altınörs, 2003, s. 22). Benveniste'e göre de dil yetisi doğuştan getirilmez, dil, toplumsallaşma sürecinde öğrenilir. Ona göre, “insanı dil aracılığıyla doğayla ya da insanla kurduğu bağıntı içinde ele alarak toplumu da ele almış oluruz. Bu tarihsel bir rastlantı değil, zorunlu bir bağımlılıktır. Çünkü dilyetisi her zaman, belirli ve özel bir toplumdaki ayrılmayan, belirli ve özel bir dilsel yapıda, bir dilde gerçekleşir. Dil ve toplum birbirlerinden ayrı olarak düşünülemez. Her ikisi de verilidir. Ancak yine her ikisi de, insanda doğuştan bilgi olarak bulunmadıklarından, öğrenilir. Çocuk insan topluluğunda doğar ve gelişir. Çocuğa dil kullanımını aşıl原因an yetişkin bireyler olan anne ve babasıdır. Dil simgenin biçimlenişi ve nesnenin oluşumuyla birlikte edinilir” (Benveniste, 1995, s. 34).

Deutscher de, doğuştancılıkta iddia edilen, doğuştan gelen bir evrensel gramer olduğu düşüncesine karşı çıkar. Ona göre, gramer kuralları genlerimizde kodlanmış olsaydı bütün dillerin gramerinin aynı olması gerekirdi. Doğuştancılar, evrensel gramer içinde “parametrik çeşitlemeler” olduğu kuramını ileri sürerler. Ancak bu fikre göre, genetik olarak kodlanmış gramer, birkaç parametre yani “aç-kapa” düğmesi gibi düşünülebilecek, önceden programlanmış bir dizi seçenek içermektedir. Çocuklar anadillerini edinirken gramer kurallarını öğrenme gereksinimi duymaz; sadece beyin, içinde bulunduğu dile uygun biçimde, önceden programlanmış parametreleri ayarlar. Doğuştancılar bu birkaç aç-kapa düğmesinin farklı biçimlerde

ayarlanmasının, dünyadaki bütün dillerin gramer yapılarındaki çeşitliliği açıklayabileceğini iddia ederler (Deutscher, 2010, s. 102-103).

Empirist/davranışçı yaklaşımı benimseyen John Locke ise insan beynini boş bir levhaya (tabula rasa) benzetmektedir. Ona göre, konuşma yetisi doğuştan getirilen bir beceri değildir, ancak duyular sayesinde alınan bilgilerin aşamalı olarak beyinde işlenmesi sonucu gelişir. “Duyular öncelikle tikel ideleri alırlar ve henüz boş bir oda olan zihni doldururlar; zihin bir kısmını tanıdıkça, belleğe yerleşir ve adlandırılırlar. Sonraları, daha ileri giden zihin onları soyutlaştırır ve aşama aşama genel adları kullanmayı öğrenir. Bu şekilde, zihin, konuşma yetisinin malzemeleri, yani ideler ve dil ile donanmaya başlar. Çalışma alanı sağlayan bu malzemeler çoğaldıkça aklın kullanımı da günbegün daha belirginleşir. Fakat genel ideler edinme ile genel sözcükler ve aklın kullanımı birlikte gelişse de, yine de bunların doğuştanlığının kanıtı olabilecek bir şeyler görmüyorum bu bağıntıda... Bazı doğrulukların bilgisi, evet, zihinde çok önce yer almaktadır; fakat bu bir anlamda onların doğuştan olmadıklarının da göstergesidir” (2000, s. 56-57) der. Locke’a göre, bilgiler uyarıcı, tepki ve pekiştirme yoluyla işlenmekte, çeşitli tekrarlar aracılığıyla dil öğrenilmektedir. 1940’lara gelindiğinde, en bilinen savunucuları arasında B.F. Skinner’ın da bulunduğu, bir öğrenme teorisi olarak özellikle ABD’de etkili olan Davranışçılık teorisinde, çocuklar çevrelerindeki kişiler tarafından üretilen dili taklit ederek “olumlu pekiştirme” (positive reinforcement) ile duyduklarını yeniden üretirler. Bu övgü veya sadece başarılı iletişim şeklinde gerçekleşebilir. Böylece çevresi tarafından teşvik edilen çocuk, doğru dil kullanım alışkanlığı oluşana kadar bu sesleri ve kalıpları taklit etmeye devam edecektir. Çocuğun öğrenmesi gereken herşeyin kaynağı olarak çevreye büyük önem veren bu görüşe göre, çocuğun duyduğu dilin niteliği ve niceliği ile başkaları tarafından sunulan dilsel girdilerin tutarlılığı, çocuğun dil gelişimini şekillendirecektir (Lightbown and Spada, 2013, s. 26).

Günümüzde aralarında Noam Chomsky’nin de bulunduğu birçok dilbilimcinin benimsediği baskın görüş, genel olarak bütün insan dillerinin gramerinin büyük ölçüde doğuştan geldiğidir. Doğuştancı olarak bilinen bu fikir akımı, evrensel gramer kurallarının DNA’mızda kodlanmış olduğunu öne sürer. Buna göre insanlar, beyinlerinde karmaşık gramer yapıları için özel bir donanımla doğarlar, anadillerini öğrenirken çocukların bu yapıları ayrıca öğrenmesi gerekmez. Doğuştancılar için

gamer evrensel insan doğasını yansıtır; farklı dillerin gamer yapıları arasındaki farklılıklar yüzeysel ve önemsizdir (Deutscher, 2010, s. 27). Bilişsel yaklaşımın temsilcisi olarak görülen Chomsky, dil kurallarının doğuştan geldiği değil ama dil mekanizmasının doğuştan geldiği görüşündedir. Chomsky'e göre "doğuştan olan, dil kazanım mekanizmasıdır. Şu ana kadarki bilgilerimizden, çok farklı yaşantılara sahip olan çocukların, belirli bir dilbilim topluluğunda, neredeyse tam anlamıyla birbirine benzeyen, karşılaştırılabilir dilbilgilerini elde ettiğini biliyoruz. Açıklama bekleyen şey budur. Çok dar bir toplulukta bile, Paris'in seçkinlerini ele alın, yaşantılar farklıdır. Her çocuk farklı bir yaşantıya sahiptir, her çocuk farklı verilerle yüz yüze gelir; ama sonunda dizge esas olarak aynıdır. Sonuç olarak, her çocuğun, yapılandıracağı dilbilgisinin özelliklerini sıkı sıkıya belirleyen aynı iç sınırlılıklara sahip olduğunu varsaymak zorundayız" (2002, s. 100). Bilişsel yaklaşımda, insan zihni bilgisayara benzetilmekte ve öğrenme süreci bilgisayarın veri işleme süreci gibi açıklanmaktadır. Bilgiler beş duyu organı ile bu belleklere gelmekte ve aşamalı olarak işlenmektedir. Bilgi işleme sürecinde bütün bellekler uyum içinde çalışmakta ve öğrenilen bilgiler yavaş bellekte depolanmaktadır. Kısaca öğrenme ve bilgileri işleme süreci bilgisayarın çalışma sistemi gibi açıklanmaktadır (Güneş, 2011, s. 132-133). "...Çocuklar evrensel gamer bilgisiyle doğar ve bu bilgiyi öğrendikleri belirli dil ya da dillere kolayca uyarlarlar yahut "parametrelere" dönüştürürler. Bu kavram oldukça tartışma götürür ama diller hakkında en azından bir gerçeği açıkça ortaya koyar. Çocuklar hangi ırk ve kültürden olursa olsunlar herhangi bir dili öğrenebilirler. Bunun anlamı da dilin evrensel bir niteliğe sahip olmasıdır. Fransa'da büyüyen Eskimo çocukları Fransızca konuşurken, Londra'yı ziyaret edenler de kentteki Afrika kökenli kişilerin İngilizceyi Cockney aksanı ile konuşmasına çoğunlukla şaşır kalırlar. Normal şartlar altında, bütün çocuklar dil öğrenebilir ve konuştukları diller de çocukluklarında öğrendikleri dillerdir" (Corballis, 2003, s. 19-20). Bütün diller, isim, sıfat, fiil, zarf, edat, bağlaç, sözcük öbekleri gibi birimlere sahiptir. Yani dilde evrensel bir dilbilgisinden söz etmek mümkündür. Bununla birlikte, Marazzi de dilin kökeni sorununa Chomsky'nin teorisini destekler nitelikte yaklaşır "etten kemikten varlıklar arasındaki diyalog olarak insan embriyo tarafından ilk Öteki ile; yani anne ile başlatılan sözlü diyalog, doğum anında kaybolup, soyut/sembolik dil dünyasına girmez ama bir farklılık yetisi olarak muhafaza edilir (içkinleştirilir). Dilin fiziksel açıdan "seslerin oyunu" olarak algılanışı eğer bir yandan ilk engeliyle babanın dilinde karşılaşıyorsa (toplumun dilini konuşan ilk

yabancı olarak öteki); öte yandan farklılık yetisini, tanımlayıcı bir şekilde (ontolojik olarak) dilin içinde, rahim dışı dilin muktedir olduğu o aynı sembolik (mecazi) yaygınlık içinde sabitler (2010, s. 28-29).

Geçmişten bugüne baktığımızda, Efesli Herakleitos'da, dil, tabiat olaylarının kelimelere yansımalarıyla doğmuşken, Antik Yunan filozofu Platon'da dil, bilginin başlangıç noktasıdır. Darwin'e kadar gelen eski kuramlar dili hep bilgi, düşünce bakımından ele alırlar. Dili duyu ve düşünce bakımından inceleyen Herder bile dille bilgi açısından ilgilenmiştir. Dilin insanın iç durumlarını, duygularını, sevinçlerini, acılarını dile getiren yönü pek araştırılmamıştır. Onun için dilin zenginliğine hayranlık duyulmuş ve dil bir mucize olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, dilin insanın özü için olan önemine ilk işaret eden Parmenides olmuştur. Parmenides'e göre insan, her şeye bir ad vermiştir. Empiristler ve rasyonalistler de dili hep bilgi bakımından incelemiş, dili açıklarken empiristler psikolojiye, rasyonalistler mantığa dayanmışlardır (Akarsu, 1998, s. 16). Dilin kökenine dair varsayımlar, sadece belli ve sınırlı bir malzemeyle ve belli sayıdaki Batı Avrupa dillerine dayandırıldıklarından temelsiz ve gülünç kalmışlardır. Bu yüzden de, insan dilinin doğuşu ve oluşumu konusu 20. yüzyıl ortalarına kadar ertelenmiş, antropolojinin ve psikolojinin özellikle son yıllarda yeni ipuçları elde etmeleriyle birlikte, 21. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu konu tekrar ele alınmaya başlanmıştır (Başkan, 1969, s. 145). Yapılan bilimsel araştırmalar, dilin geçmişten günümüze nasıl geliştiğini gösterse de dilin özü ve kökeni konusu, günümüzde hala gizemini koruyan bir konudur.

4.1.2. Dil Nedir?

Dilin kökeni gibi, dilin tanımı da günümüzde hala tartışılmalı bir meseledir. Zira birçok derin anlam taşıdığından dolayı dil, geçmişten günümüze birçok farklı şekilde tanımlanmış, birçok bilimsel tartışmaya sebep olmuş, hala da herkesçe kabul gören tek bir tanıma ulaşamamıştır. Dilin tanımına geçmeden önce, Hockett'ın, evrensel olduğu kabul edilen dil ile ilgili yaptığı genellemelerden kısaca bahsetmek doğru olacaktır. Hockett'a göre; her insan topluluğu bir dile sahiptir, insan türünün dışında başka hiçbir türün dili yoktur; genellikle (konuşulan) dil olarak adlandırılan insana ait her iletişim sistemi bir dildir; her insan dilinin geleneği vardır; her insan dili öğrenilebilirdir; her insan dilinin hem tonlama sistemi hem de tonlama dışı bir sistemi vardır; her insan dilinde, birbirinden bağımsız ve hiyerarşik olan, bir derin

yapı ve yüzey yapı mevcuttur (1961, s. 14-15). Yeryüzünde bulunan her toplumun kendine ait bir dili olduğu bilinmektedir, bazı toplumlar zaman içinde başka toplumların dillerini benimsemiş olsalar bile, başlangıçta mutlaka kendilerine ait bir dile sahiptirler. Sadece, farklı nedenlerle kendi dillerini kullanmaktan vazgeçmiş olan topluluklar vardır. Hockett dili iletişimden ayrı tutar, ona göre, hemen hemen tüm hayvan türleri bir şekilde iletişim kurarken, iletişim sistemi sadece insan dilinde mevcuttur. Soyu tükenmiş türler hakkında kapsamlı bir tahmin yürütülemediğinden, yeni zoolojik keşiflerle bu çürütülebilir bir iddia olsa da şimdilik geçerliliğini koruduğunu söylemek mümkündür. Kültürün bir ürünü olarak istisnasız her dilin bir geleneği vardır ve aktarım yoluyla yeni nesillere öğretilir, yani tüm kültür öğeleri gibi diller de öğrenilebilirdir. Her insan dilinin bir konuşma dili olduğu varsayılabilir. Her dilin, anlambilimsel temelini oluşturan bir derin yapısı ve salt üretilmiş, yani söylenmiş veya yazılmış halini temsil eden bir yüzey yapısı mevcuttur. Hockett'ın sunduğu insan diline has bu genellemeler, genel olarak herkesçe kabul gören parametrelerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, dilin sosyal, canlı ve kültürel-millî bir varlık olduğuna dair açıklamalar ve dilin bir iletişim aracı mı yoksa düşüncüyü ifade etme dizgesi mi olduğu sorusu aşağıda göreceğimiz gibi tartışmaya açık konulardır.

Fransız dilbilimci André Martinet dili şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir dil, insan deneyiminin, topluluktan topluluğa değişen biçimlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatım kapsayan birimlere, başka bir deyişle anlambirimlere ayrıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracıdır; bu sessel anlatım da, her dilde belli sayıda bulunan, öz nitelikleriyle karşılıklı bağıntıları da bir dilden öbürüne değişen ayırıcı ve ardışık birimler, başka bir deyişle sesbirimler biçiminde eklemlenir” (1998, s. 28). Martinet bu tanımında, dili seslerden oluşmuş anlam yüklü bir sistem ve bir bildirişim aracı olarak ele almaktadır. Ancak dili, bir araç olarak tanımlayan sadece Martinet değildir. Fransız dil bilimci Émile Benveniste de dilin bir araç olduğunu söylemektedir: “İnsan için dil bir araçtır, gerçekte öteki insana ulaşmanın, ona bir bildiri aktarmanın ve ondan bir bildiri almanın tek aracıdır (1995, s. 164) der. Bir diğer cümlesi de şöyledir: “Dil gerçekliği yeniden yaratır. Bu sözcüğü sözcüğüne şu anlama gelir: Gerçeklik dil aracılığıyla yeniden yaratılır. Konuşan kişi söylemiyle olayı ve olaya ilişkin deneyimini yeniden oluşturur. Dinleyen kişi de önce söylemi algılar ve bu söylem aracılığıyla olay yeniden oluşur. Böylece dilin işleyişine özgü

bir durum olan söz alışverişi ve söyleşim söylem edimine ikili bir işlev yükler: konuşucu için gerçekliği gösterir, dinleyici için bu gerçekliği yeniden yaratır. Bu da dilin tam anlamıyla bireylerarası bildirişimde araç niteliği kazanmasını sağlar” (1995, s. 30). Ergin de dilin bir araç olduğunu savunanlardandır: Dili “insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı seslerden örülmüş içtimai bir müessese” (2009, s. 3) olarak tanımlar.

Dilin, başlıca bir bilidirişim aracı olduğunu savunanlar kadar, dilin bildirişim aracı olmaktan çok daha fazlası olduğunu ve sadece bildirişim yönüne dikkat çekmenin anlamsız olduğunu savunanlar da oldukça fazladır. Yücel, dili bir araç olarak tanımlayan Martinet’in tanımını kabul edilebilir bulurken, Ergin’in tanımını ise eleştirir: Bir dili “insan deneyiminin, her toplulukta değişik bir biçimde, bir anlamsal içerik ve bir sessel anlatım taşıyan birimler biçiminde çözümlendiği bir bildirişim aracı” olarak niteleyen Martinet’nin tanımına kıyasla, Ergin’in tanımının bilimsellikten uzak olduğunu iddia eder. Ona göre, Martinet’nin tanımı dilin özgül alanı içinde kalıp onu işlevsel açıdan ele alırken, Ergin’in tanımı belirli bir düzlemde kalmaz, dilin ayırıcı ve belirleyici niteliklerini değerlendirmez, gereksiz yinelemeler, açık çelişkiler içerir ve gözlem dışı olgulara yer verir. Kısacası, bilimsel bir tanımda bulunması gereken özelliklerin hiçbirini taşımaz (Yücel, 1982, s. 72-73). Diğer yandan, dili “her biri sonlu uzunlukta ve sonlu bir üyeler kümesinde oluşturulan (sonlu ya da sonsuz) cümleler kümesi” (2002, s. 13) olarak tanımlayan Chomsky de dilin başlıca bir iletişim aracı olarak ifade edilmesini doğru bulmayanlardandır. “Dil, düşünceyi ifade etme dizgesidir; bu da tümüyle farklı bir şeydir. İnsanların yaptığı herhangi bir şey gibi (yürüyüş tarzı, giyim ve saç tarzı gibi), elbette ki dil de iletişim için kullanılır. Ancak hangi anlamıyla olursa olsun, iletişim dilin işlevi değildir; hatta dilin işlevini ve doğasını anlamamızda hiçbir önem taşımayabilir (2010, s. 102-103). Chomsky’e göre dil, bilgi aktarmak için kullanılabilir ama bunun yanı sıra, kişilerarası ilişki kurmak, düşünceyi dile getirmek ya da açıklığa kavuşturmak, yaratıcı zihinsel etkinlik gibi başka amaçlara da hizmet eder. Bu işleyiş şekillerinden birini ya da diğerini üstün konuma getirmenin hiçbir anlamı yoktur. Dil esas olarak düşünceyi ifade etmeye hizmet ettiğinden dolayı, “iletişim” olarak adlandırılabilir diğer eylemlerin, dilin diğer özgün kullanımlarıyla karşılaştırıldığında, özel bir öneme sahip olduğunu varsaymak için hiçbir neden olmadığını savunur. Ona göre,

dil “esas olarak” bir iletişim aracıdır dediklerinde, insanların tam olarak ne demek istediklerini anlamak zordur. Eğer dilin iletişim aracı olduğunu iddia edenlerin savunduğu gibi, kişinin kendi kendisiyle kurduğu iletişimi de, “iletişim” başlığı altında ele alırsak, iletişim kavramı tüm içeriğini yitirir; düşünceyi ifade etmek bir tür iletişim haline gelir. Bu tanımlar, en iyi niyetle bile, belirli yorumlamaya göre ya gerçekdışı ya da oldukça boş gibi gözükmemektedir (Chomsky, 2002, s. 87-91). Fakat Martinet dili bildirişim aracı olarak tanımlamakta bir sorun olmadığı kanısındadır, ona göre: “Bir eğretilen de olsa, bir dilin araç ya da gereç olarak nitelendirilmesi çok yerindedir ve dikkati, dilin öbür birçok kurumdan ayıran özelliğe çeker. Bir dille özdeşleşen bu aracın başlıca işlevi bildirişim işlevidir: Örneğin Fransızca, bu dili konuşan kimselerin birbirleriyle ilişki kurmalarına olanak veren araçtır her şeyden önce” (1998, s. 16-17).

Dili kutsallaştıran ve ona birçok anlam yükleyen Hamann’a göre “dil, aklın organon’u ve Kriterium’udur. Tanrısal Logos’un, içinde ortaya çıktığı Varlık (Sein) akıl (Vernunft) dediğimiz şey içindedir. (...) Yani düşüncelerimiz ancak dil içinde geçer, dille parlaklık kazanır, dille gerçekleşirler. Düşünce ile dil aynı şeydir. Dil, düşünülmüş kavramlar için konmuş uzlaşım sal göstergelerin bir toplamı değil, her yerde açık ve gizli, görülür ve görülmez olarak bizi çevreleyen aynı bir Tanrısal yaşamın simgesi ve yankısıdır” (Akarsu, 1998, s. 18). Belki, Hamann’ın düşünce ile özdeşleştirdiği dili sadece bir araç olarak nitelemek dilin taşıdığı anlamı basitleştirmek anlamına gelebilir, fakat netice itibarıyla dilin iletişim amacına hizmet ettiği ve bildirişim aracı olma işlevinin birçok dilbilimcinin tanımında vurgulandığı göz ardı edilemez bir gerçektir.

Peki dilin özellikleri nelerdir? Bugün bile, birçok özelliği aydınlatılmamış olan dil, tıpkı beynin yapısı gibi, birbiriyle iç içe ve çok sıkı ilişkiler içinde işleyen beş ayrı düzenden ve alt dizgeden oluşur: ses düzeni, bürün (prozidi) düzeni, biçim (yapı) düzeni, sözdizimi düzeni, anlam yapıları, özellikleri düzeni. Bu düzenler bütünü bize, sınırlı sayıdaki öğelere sayısız anlatım olanakları sağlamakla birlikte, bir doğal dili düşünülen her şeyi anlatabilen bir nitelik kazandırmaktadır (Aksan, 2006, s. 13-14). Hockett, insan dilini, hayvan iletişiminden ayıran bir dizi özellikle tanımlayarak karakterize eder. İlk olarak, Animal ‘languages’ and human language. Human Biology (Hockett, 1959, s. 32-37) adlı makalesinde Dilin Tasarım Özelliklerini (Design Features of Language) 7 tane olarak verse de 1960 yılında

yayınladığı The Origin of Speech (Hockett, 1960, s. 6) adlı makalesinde, bütün insan dillerinde 13 tasarım özelliği bulunduğunu iddia eder ve en son The Problem of Universals in Language (Hockett, 1961, s. 7-10) adlı makalesinde 16 özelliğe karar kılar:

1. Sessel-İşitsel Oluk (Vocal-Auditory Channel): Çoğu insan dili ses yolu ve işitsel kanal kullanılarak gerçekleştirilir.

2. Yayın Gönderme-Yönlendirici İşitim (Broadcast transmission and directional reception): Başka bir insanın işitsel kanalının sınırları içinde ise tüm insan dilleri duyulabilir.

3. Hızlı Yitim (geçicilik) (Rapid Fading (transitoriness): İnsan dilinin dalga formları zamanla dağılır ve devam etmez. Bir dinleyici konuşulduğu sırada yalnızca belirli işitsel bilgileri alabilir.

4. Değiş-Tokuşedilebilirlik (Interchangeability): Bir kişi aynı sinyali hem konuşma hem de duyma yeteneğine sahiptir. Bir kişi duyabildiği her şeyi, konuşma dili ile çoğaltma yeteneğine sahiptir.

5. Tam Geri Bildirimli (Complete Feedback): Bir konuşmacı, konuşmalarını duyma yeteneğine sahiptir. Bu sayede konuşma üretimini takip edebilir ve ürettiklerini dil yoluyla içselleştirebilir.

6. Özelleştirebilirlik (Specialization): İnsan dili sesleri iletişim için uzmanlaşmıştır.

7. Anlamsallık (Semanticity): Bu, belirli sinyallerin belirli bir anlamla eşleştirilebileceği fikrini ifade eder.

8. Nedensizlik (Arbitrariness): Neyin iletilebileceği konusunda herhangi bir sınırlama yoktur ve kullanılan sesler ile gönderilen mesaj arasında özel veya gerekli bir bağlantı bulunmaz.

9. Ayrıklık (Discreteness): Sesbirimleri, /p/ ve /b/ gibi farklı sesleri birbirinden ayıran farklı kategorilere yerleştirilebilir.

10. Yer Değiştirebilme (Displacement): Konuşmacı ve dinleyici, uzayda ve zamanda olan şeylere gönderme yapma ve şu anda mevcut olmayan şeyler hakkında iletişim kurma yeteneğine sahiptir.

11. Üretilirlik (Productivity): Konuşmacı, daha önce var olan sözlerden ve seslerden, daha önce hiç söylenmemiş veya duyulmamış ve yine de tüm diğer konuşmacılar tarafından anlaşılabilen yeni ve eşsiz anlamlı sözler yaratma yeteneğine sahiptir.

12. Geleneksel Aktarım (Traditional Transmission): İnsan dilinin tamamen doğuştan gelmediği ve edinilmesinin kısmen bir dilin öğrenilmesine bağlı olduğu fikrini ifade eder.

13. Örüntüde İkilik (Duality of Patterning): Anlamsız fonik segmentler (fonemler) anlamlı kelimeler oluşturmak için birleştirilir ve bunlar da cümleler yapmak için tekrar birleştirilir.

14. Açık Uçluluk (Prevarication): Dilsel iletiler hatalı olabilir. Bu sebeple mantık yürütebilir, hikâye anlatabilir veya yalan söyleyebiliriz.

15. Dönüşlülük (Reflexivity): Bir dilde iletişim hakkında iletişim kurulabilir. Fakat örneğin arılar konular hakkında dans edebilirler, ancak dans hakkında dans edemezler (arıların iletişim kurabilmek için vızıltı, çeşitli hareketler ve dans figürleri kullandığı bilinmektedir).

16. Öğrenirlik (Learnability): Bir dilin konuşmacısı, başka bir dil öğrenebilir. (Hockett, 1961, s. 7-10)

Yapısalcılık olarak bilinen dilbilim akımının temsilcilerinden Charles Hockett'ın Dilin Tasarım Özellikleri (Design Features of Language) günümüzde de büyük ölçüde kabul görmektedir.

4.1.3. Dil – Toplum İlişkisi

Sapir “dil, öncelikle kültürel ya da sosyal bir üründür ve öyle anlaşılmalıdır” (Sapir, 1929, s. 214) der. Kuşkusuz, dili toplumdan bağımsız tanımlayan bütün tanımlar eksiktir. Çünkü dil, toplumun bir ürünüdür ve toplumdan ayrı düşünülemez. Dilin, insanda doğuştan var olan bir yeti mi, yoksa insan tarafından bulunmuş bir olgu mu olduğu tartışmaya açık bir konu olsa da, dilin toplum içinde, insan tarafından geliştirildiği tartışmaya kapalıdır. Zira dilin doğuştan gelen bir yeti olduğunu varsaysak bile dilin gelişimi için yine topluma başvurmamız gerekir.

Birey, kültür gibi, konuştuğu dili de toplumda hazır bulur. Anadilini, ailesinden, yakın çevresinden ve okul çağına geldiğinde akranlarından ve

öğretmenlerinden edinir. Anadil edinimi süreci, insan gelişiminin en etkileyici süreçlerinden biridir. İnsanlar dünyanın neresinde doğmuş olurlarsa olsunlar, bu süreç benzerlik gösterir. Bebekler, ilk olarak aç olduklarında veya fiziksel olarak huzursuz hissettiklerinde insanlarla iletişime geçerler. Bu iletişim, çıkardıkları istemsiz sesler ve ağlamalardan ibarettir. Çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren “gelişim süreçleri” olarak adlandırılan farklı dönemlerden geçer. Dil gelişimi ile ilgili çalışmalarda çocukların sırasıyla geçirdiği her dönemin özelliklerine göre gelişme kaydettiği bilinmektedir. Çocuklarda dil gelişimini etkileyen etmenler; gelişim ve öğrenme, ailelerin sosyo-ekonomik durumu, ikiz ve tek çocukların dili, cinsiyete ilişkin farklılıklar, zekâ ve iki dillilik faktörleri olarak sıralanabilir (Temizyürek, 2007, s. 171). Gelişim yaşam içerisinde bir bütünlük arz ettiğinden dolayı, gelişim özelliklerini belli evrelere göre kesin çizgilerle saptamak mümkün olmasa da genel hatları itibarıyla dönem özellikleri ve bu özelliklerden yola çıkarak dönemlere göre dil etkinlikleri şu şekilde sıralanabilir: 0-2 yaşlarında dil gelişimi “dil öncesi gelişim” ve “dilsel gelişim” olarak ikiye ayrılabilir. Dil öncesi gelişim, ağlama, agulama ve cıvıldaama olarak 3 aşamada gerçekleşir. Dilsel gelişim, tek sözcük, telgraf konuşması, tam cümle aşamalarını içerir. Çocuk sentaks-sözdizimi- kurallarını ise, 2-3 yaşından itibaren kazanmaya başlar (Bağcı Ayrancı, 2018, s. 18). Piaget, gelişim dönemlerini altı evrede ele alır: Refleksler evresi (ilk güdusel (beslenme) eğilimleri ile ilk heyecanlar; Birinci devinim alışkanlıkları ve birinci örgütlü algılamalar evresi ve bunun gibi birbirinden ayrılmış ilk duygular evresi; Duyumsal devinim ya da pratik zekâ (dil öncesi), ilkel sevgi düzenlemeleri, sevginin ilk dışta yoğunlaşmaları; Sezgisel zekâ ve bireyler arası kendiliğinden duygular evresi, yetişkine uyulan toplumsal ilişkiler evresi; Soyut zekâ işlemleri, kişiliğin oluşumu ile yetişkinler topluluğuna duygu ve zekâyla bağlanma evresi (delikanlılık) (1999, s. 15-16). Buna göre, 0-2 yaşına kadar olan ilk üç evre süt çağı dönemini, bir buçuk iki yaşına kadar olan dönem ise dil ve düşünce gelişiminin ön evresini oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla, küçük çocukluğun ikinci dönemi olan 2-7 yaş arası gerçekleşen toplumsal ilişkiler evresi ve soyut zekânın gelişmesiyle başlayan kişilik oluşumu ve toplumsallaşmanın gerçekleştiği delikanlılık dönemi gelmektedir. Bununla birlikte, Vygotsky, gelişim sürecini gerçek gelişim düzeyi (The Actual Development Level) ve potansiyel gelişim düzeyi (Level of Potential Development) olmak üzere iki düzeyde ele alır. Buna göre, gerçek gelişim düzeyi, çocuğun zaten tamamlanmış olan bazı gelişimsel döngülerinin bir sonucu olarak, kendi başına gerçekleştirebildiği

problem çözüme yeteneğini ifade eder. Potansiyel gelişim düzeyi (Level of Potential Development) ise yetişkin rehberliğinde gösterebileceği potansiyel gelişim düzeyini ifade etmektedir (1978, s. 85).

Anadil edinim süreci bilişsel ve sosyal gelişimden bağımsız düşünülemez, her ikisinin de edinim sürecinde belli ölçüde etkileri vardır. Çocukların dilinin bilişsel gelişmelerine bağlı olduğunu savunan Piaget'e göre dil, çocukluk döneminde geliştirilen bir dizi sembol sisteminden sadece biridir. Günümüzde düşünceleri hala geniş ölçüde kabul gören Vygotsky, 1920'lerde ve 1930'larda Sovyetler Birliği'ndeki okullarda çocuklar ile akranları ve çocuklar ile yetişkinler arasındaki etkileşimleri gözlemleyerek yaptığı çalışmada, dilin sosyal etkileşim ile geliştiği sonucuna varmıştır. Çocukların akranları ve yetişkinlerle yaptıkları konuşmaların önemine dikkat çeken psikolog, konuşmaların çocuğa sahip olduğu bilgiden en iyi şekilde faydalanmasını ve yeni bilgiler edinmesine yardımcı olan bir tür destekleyici görevi gördüğünü tespit etmiştir (Lightbown and Spada, 2013, s. 32-33). Piaget, dil edinim sürecinde zihinsel gelişime vurgu yaparken, Vygotsky, dil edinim sürecinde sosyal kültürel bağlama daha fazla vurgu yapar.

“Zihinsel evrimin çıkış noktasında, ben ile dış dünya arasında kuşkusuz hiçbir ayrımlaşma yoktur, diğer bir deyişle, algılanmış ve yaşanmış olan izlenimler, ne 'ben' olarak duyumsanan kişisel bir bilince, ne de dış dünya olarak algılanan nesnelere bağlanırlar: Bunlar ayrılmamış bir bütünün içinde verilirler ya da planda yayılırlar ne içe aittirler, ne dışa, ama bu iki kutup arasındaki yanyol üzerindedirler. Bunlar birbirleriyle yavaş yavaş çatışırlar. Buna göre bu ilkel ayrımlaşmayla birlikte algılanmış olan ne varsa, öz-etkinlik üzerinde yoğunlaşır: 'Ben' önce gerçeklik merkezindedir, burası doğru, çünkü kendi bilincinde değildir, oysa dış dünya, ben öznel ya da iç etkenlik olarak kurulduğu ölçüde nesnelleşir” (Piaget, 1999, s. 24-25). Piaget dili fiziksel dünya ile etkileşim yoluyla edinilen bilgiyi ifade etmek için kullanılan bir semboller sistemi olarak görmektedir. Vygotsky'e göre ise, dil edinimi, öğrenme ve gelişim arasındaki ilişki için bir örneklem sağlayabilir. Dil başlangıçta çocuk ve çevresindeki insanlar arasında bir iletişim aracı olarak ortaya çıkar, ancak daha sonra, (yaklaşık 2 yaş civarında) iç konuşmaya dönüştüğünde, çocuğun düşüncesinin düzenleyen içsel bir zihinsel işlev haline gelir (1978, s. 89). Vygotsky, düşüncenin konuşmayı içselleştirdiği ve konuşmanın sosyal etkileşim ile ortaya çıktığı görüşünü savunur.

Chomsky ise, dili beyin/zihin ile ilişkilendirir. Ona göre, beyinde çeşitli modüller vardır ve bu modüller dilin edinimini ve kullanımını yönetmektedir. Beyindeki bu mekanizma [Dil edinim aygıtı - L(anguage) A(cquisition) D(evice)], Evrensel Dilbilgisi (Universal Grammar) adını verdiği içsel bir dilbilgisine sahiptir. Beyindeki dil ile ilgili bu bölüm, tüm insan türünde içsel (innate) ve genetik olarak kodlanmış bir biçimde yer almaktadır. İnsan bu nedenle dili öğrenmez, edinir (Kerimoğlu, 2016, s. 54). Chomsky tarafından ortaya atılan Dil Edinme Aygıtı (LAD)'na ek olarak, Jerome Bruner, Dil Edinimi Destek Sistemini-LASS (Language Acquisition Support System) öne sürer. Bu, çocuğun çevresi tarafından desteklenerek anadilini edinmesini ifade etmektedir. Bruner'e göre yetişkinler, Vygotsky'nin 'Yapı İskelesi' (scaffolding) kuramında olduğu gibi, çocuğun öğrenmesini sağlayan, aşamalı olarak atılan adımları ifade eden bir 'yapı iskelesi' rolü üstlenmektedir. Böylece yetişkinler, çocuğa sorgulama ve geri bildirim yoluyla rutin olarak diyalog ve kısıtlamalar sağlayarak, yetişkin dilini edinebileceği bilişsel temeli hazırlarlar (Bruner, 1983, s. 18-19). Çocuklar, yetişkinlere birçok şekilde bağlıdır ve onların yönlendirmelerine tabiidirler. Ona göre çocuklar ebeveynleri, öğretmenleri ve akranlarıyla interaktif bir şekilde iletişime geçtiklerinde öğrenirler. Bruner'da kültür de anadil ediniminde önemli bir yere sahiptir, çocuk anadilini kültürel bağlamda öğrenir. Dil edinimi, kültür aktarımının bir yan ürünü (ve bir aracı) gibi görünmektedir. Çocuklar, istedikleri şeyi elde etmek, oyun oynamak, bağımlı oldukları kişilerle bağlantıda kalmak için başlangıçta bir dili (veya ön dilsel öncüllerini) kullanmayı öğrenirler. Bunu yaparken, çevrelerindeki kültürde hâkim olan ve ebeveynlerinin sözleşmelerinde somutlaşan kısıtlamaları bulurlar. Girişimi yönlendiren motor kendi başına dil edinimi değil, kültürün taleplerini yerine getirme ihtiyacıdır (Bruner, 1983, s. 103). B. F. Skinner da dilin edinilmesinde 'uyaran-tepki' ilişkisine dayalı bir teori önermektedir. Buna göre, çocuğa ebeveyn ya da eğitmen tarafından uygun duyuşsal uyaranlar verildiğinde ve bu uyaranlar pekiştirme tekniğiyle kullanıldığında, bir sözcüğün tekrarlanması çocukta bir alışkanlık yapısı oluşturacaktır. Böylece çocuk, uygun uyaranla sözcüğü eşleyecek ve dolayısıyla da, söz konusu uyaranla karşılaştığında ona uygun bir cevap tepkisini geliştirecektir (Altınörs, 2003, s. 20).

Çocuklar, toplumsal bağlam içerisinde, somut kavramların yanı sıra, beğeni, sevgi, nefret, merhamet, neşe, üzüntü vb. soyut kavramları da dil aracılığıyla

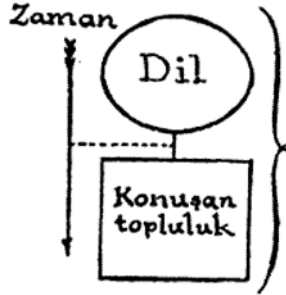
öğrenirler. “Çocuk, dilini edinirken aynı zamanda örneğin süt sözcüğüyle birlikte, onun içilen beyaz bir sıvı olduğunu, ekmek’in bir yiyecek, kuş’un uçan bir hayvan olduğunu öğrenir. Böylece, zamanla çocuğun zihninde birtakım ses bileşimlerine, sözcüklere bağlı biçimde, deneyimlerin de ürünü olarak kavramlar oluşur. Bardak, kedi, soba, elma gibi somut nesnelere yanında, zamanla kıskançlık, özlem, rüya gibi, doğrudan doğruya dile dayanan soyut kavramlar da edinir. İnsan zihninde var olan bir yeti, dünyadaki nesnelere sınıflandırmayı, genel kavramlara ulaşmayı sağlar” (Aksan, 2006, s. 40). Kavramlar toplumdaki topluma farklılık gösterdikleri gibi, gruptan gruba, bireyden bireye de farklılık gösterebilirler fakat genel olarak aynı dili konuşan insanlar arasında benzer nitelikte anlamlar ifade ederler. Benveniste’e göre “dil sözcüğün tam anlamıyla bağıntısal bir yapı örneği sunar. Söylemde sözcüklerle kavramlar arasında bağıntı kurar ve böylece nesne ve durumların gösterimi olan, özdeksel göndermelerden ayrı göstergeler üretir. Adlandırmalar arasında kavramsal varsıllaşmanın çok güçlü bir etkeni olan ve eğretilme adı verilen örneksemeli aktarımlar oluşturur. Uslamlamada önermeleri birbirine bağlar ve söylemsel düşüncenin aracı olur” (1995, s. 33).

Piaget, çocuklukta edinilen kavramları, ‘kendiliğinden’ (spontaneous) kavramlar ve ‘kendiliğinden gelişmeyen’ (non-spontaneous) kavramlar olarak ikiye ayırır. ‘Kendiliğinden gelişen’ (spontaneous) kavramlar, çocuğun programlı herhangi bir eğitim ve yönlendirmeye tabi tutulmadan, içinde bulunduğu yaş dilimine bağlı olarak, kendi zihinsel süreçlerinden geçerek oluşurlar. ‘Kendiliğinden gelişmeyen’ (non-spontaneous) kavramlar ise, yetişkinler ile yetişkin dünyasının hüküm sürdüğü okulda öğretilenlerin etkisiyle bilinçli şekilde öğrenilirler. Vygotsky, bu kavramlar arasında, Piaget’in belirttiği şekilde bir ayrım yapılamayacağını öne sürer. Ona göre, her ikisi de tek bir sürecin, ‘kavram gelişimi’nin (concept formation) bir parçasıdır ve zıt değil, tek bir süreçtir ve birbirlerini etkilerler. ‘kendiliğinden gelişen’ (spontaneous) kavramları ‘gündelik kavramlar’, ‘kendiliğinden gelişmeyen’ (non-spontaneous) kavramları ise ‘bilimsel kavramlar’ olarak ele alır (Erdener, 2009, s. 94).

Anadil edinim süreci bilişsel ve sosyal gelişime eşlik eden toplumsal bir süreçtir. Toplumla sosyal ilişki kurmayan dile maruz kalmayan bir çocuğun dili edinmesi beklenemez. “Psikologlar, ‘önce gelen fikirlerin bir ifadesi’ şeklindeki bir dil kavramından kaynaklı olarak, dilin, insan davranışlarının bir aracı şeklindeki

işlevsel bir kavramsallaştırmasının çekimine kapılırlar. Alan etnologları ise, sahip oldukları yalıtılmış gramatik ve filolojik konumdan dolayı, dilsel materyalin sosyal-davranışsal ikamesine yönelirler. Bu iki eğilim, birbirlerine yakınlıklarının ortaya çıkardığı fazladan inandırıcılık ile, sembollerin anlamlarının sosyal olarak eşkoşumlanmış (coordinated) eylemler tarafından tanımlandığı ve yeniden tanımlandığı bir kavram yönünde ilerlerler. Kelimelerin işlevi, sosyal davranışların dolayımlanmasıdır ve anlamları da, bu sosyal ve davranışsal işleve bağlıdır (Mills, 2005, s. 22).

Saussure'e göre "dil, dilyetisinden söz çıkınca kalan şeydir. Bireyin söylenenleri anlamasını ve konuşurken de anlaşılmasını sağlayan dilsel alışıkların tümüdür". Ama bu tanım, dili toplumsal gerçekliğin dışında tuttuğu için gerçek dışıdır. Bir dilin var olabilmesi için konuşan bir topluluk gerekir, hiçbir zaman dilin toplumsal olgu dışında varlığı yoktur. Bununla birlikte, tarihsel olguyu, yani zamanı göz önünde bulundurmadıkça dilsel gerçeklik eksik kalır ve toplumsal güçlerin dil üstündeki etkisi görülmez (Saussure, 1998, s. 124-125).

Şekil 4.1. Dil - Toplum İlişkisi (Saussure, 1998, s. 125)

Dili, toplumdan ayrı düşünmek, onu kültürden ayrı bir olguymuş gibi değerlendirmek, dilde bulunan kelimelerin anlamlarının, özellikle soyut olanlarının, oluştuğu bağlamı gözardı etmek demektir. Zira nesnelere isimleri neredeyse her toplumda aynı şeye çağrışım yapsa da, kavramlar her toplumda farklı anlamları çağırır. Dil, derin anlamını toplum içinde kazanır. Böylece o toplumda yaşayan insanlar birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlamakta güçlük çekmezler. Kültürün bütün öğeleri dil aracılığıyla edinilir, bu nedenle dil kültürel aktarım aracı işlevi görür.

Bir insan hayatı boyunca birçok dili öğrenebilir, fakat hiçbir dil anadilinin verdiği hissi yaratmaz. Kendi dillerinden başka dilleri de anadilleri gibi konuşan insanların, sinirlendiklerinde, mutlu olduklarında veya sevgilerini ifade ettiklerinde

anadillerine başvurdukları görülür. Bu, diğer dillerde bu duyguları ifade eden kelimelerin veya ifade biçimlerinin olmamasından kaynaklanan bir durum değildir, insanın özü ve manevi benliğiyle alakalı bir durumdur. Eğer, iç dünyasını, duygularını dışa vurması söz konusu ise, o zaman insan, kendi öz kültürünün bir ögesi olan anadiline yönelir. Çünkü duygularını ifade edeceği kavramlar, içinde büyüdüğü toplumsal bağlamda ana dili aracılığıyla içselleşmiştir. “Bir insanın duygu ve düşüncelerini başkalarına en güzel biçimde aktardığı dil ana dilidir. Ana dilini bilmeyen bir kimse yabancı dilleri de öğrenemez. Ayrıca, ana dilini yeterince bilmeyen bir kimsede kültürel kimlik sorunları başlar. Çünkü dil kültürün aynasıdır. Dil, kültür, ulus ilişkisi o kadar güçlü bir bağdır ki, Napoleon Bonaparte bu konuda: ‘Fransa’nın sınırları, Fransızcanın konuşulduğu yerlerdir’ diyebilecek kadar ileri gitmiştir (Hengirmen, 2006, s. 31).

Dil, milli bir varlıktır. Ulus-devletin ihtiyacı olan manevi birlik duygusunu yaratmaya aracılık eder. Birlik, beraberlik, dayanışma, bayrak gibi kavramlar dil ile hayat bulur. “Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada o akan bir nehir gibi, içinden geçtiği her topraktan bazı unsurları alır. Her medeni milletin konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özetidir. Dile bu gözle bakılırsa bir mana kazanır” (Kaplan, 1983, s. 187-188). Dili oluşturan insan kitlesi bir ulustur, bir ulusun karakterini en açık şekilde ortaya koyan da o ulusun dilidir. Dil, düşüncenin yapı taşıdır, olmuş bitmiş, donmuş bir ürün değildir, durmadan gelişir ve yeniden yaratılır. Bu etkinliği yaratan insanda bulunan ruh gücü yaratıcı yaşam ilkesidir. Bu ilke her toplulukta ayrı şekilde ortaya çıkar zira her toplumun karakteri farklıdır bu yüzden dili de farklı şekillenir (Akarsu, 1998, s. 93). Dilin, kamusal ve içselleştirilen bilgi sistemi olarak iki ayrı yaşam alanı vardır. Kamusal olarak dil, o dili konuşanların oluşturduğu topluluğun, etkin bir iletişim sağlamak amacıyla üzerinde anlaştığı bir uzlaşım sistemidir. O dili konuşanların zihinlerindeki özel bilgi sistemi olarak dil, etkin bir iletişim aracı olarak işe yaramasını sağlar. Kamusal yönüyle uyum içerisinde olması gerekir, zira bu uyum sağlandığında, bütün evrendeki en harika ve en ele avuca gelmez şey olan zihnimizde olan bitenin yansımalarını dilin kamusal uzlaşımalarında bulmak mümkün olur” (Deutscher, 2010, s. 233).

“Diller dünyada dengesiz bir dağılım gösterirler. Onların yarısı dünyanın

sadece yüzde onuna dağılmıştır. Örneğin, dil çeşitliliğinin seyrekleşen ucunda, dünyanın her biri milyonlarca kilometrekare yüzölçümüne sahip olan üç büyük ülkesi Rusya, Kanada ve Çin yer alır. Bu ülkelerde sırasıyla sadece 100, 80 ve 300 ana dil konuşulur. Fakat çeşitliliğin en yoğun tarafında, sırasıyla 780 bin ve 12 bin kilometrekare yüzölçümlerine sahip Yeni Gine ve Vanuatu vardır. Bu ülkelerde sırasıyla 1000 ve 110 farklı ana dil konuşulur. Bu, Rusya, Kanada ve Çin’de sırasıyla ortalama 170 bin, 128 bin ve 31 bin kilometrekarelik bir bölgede bir dil konuşulduğunu gösterir, Yeni Gine ve Vanuatu’da sırayla ortalama 776 ve 109 kilometrekareye bir dil düşer” (Diamond, 2015, s. 497). Ethnologue dil veri tabanına göre, dünyada 141’i resmi olmak üzere, 7,117 yaşayan dil ve sadece son yıllarda yok olan 347 dil bulunmaktadır (Ethnologue, 2020). Bu veriler bize dillerin de ölebildiğini gösterir. Nitekim bir mecaz da olsa dilin canlı bir varlık olduğunun söylenmesi, bu yokoluşundan kaynaklanmaktadır. Dil de, yeryüzünde var olan her şey gibi zamanda sürüklenir, değişime uğrar ve bir son bulur. Peki diller nasıl yok olur? Diamond’a göre, tıpkı insanları öldürmek gibi dilleri öldürmenin de birçok yolu vardır. Bunun en kestirme yolu bir dili konuşan halkın neredeyse hepsini öldürmektir. 1853-1870 yılları arasında yaşanan altına hücum döneminde, Beyaz Kaliforniyalılar ABD’deki “vahşi” yerlilerin dillerini bu şekilde yok etmişlerdir. 1800’lerin ilk yıllarında Tazmanya’daki yerli dillerini ise İngiliz sömürgeciler, Tazmanyalıların çoğunu öldürmek ve esir etmek suretiyle yok etmişlerdir. Benzer sonuçlara yol açan, daha az şiddet içeren yollar da mevcuttur, bunun için Kuzey Amerika’da konuşulan birçok yerli dilin yok olmasında, ABD’nin uyguladığı politikalara bakmak yeterli olacaktır. Yerlileri “medenileştirmek” amacıyla onlara İngilizce öğretmek isteyen Amerikalılar, çocukları ebeveynlerinin “barbar” yaşam ortamından alıp sadece İngilizce konuşulan okullara yatılı olarak verir ve bu okullarda yerli dillerinin konuşulmasını yasaklayıp, kurallara uymayan öğrencilere utandırıcı ya da şiddet içeren cezalar uygularlar. Sonuç itibarıyla, bu diller ya tamamen yok olmuş ya da bu dillerin çok az sayıda konuşmacısı kalmıştır (2015, s. 525-526). Bununla birlikte, hiçbir kültür değişimden kaçamaz, dolayısıyla kültürün bir ögesi olan dilin de değişmesi kadar olağan bir şey yoktur. Zira kültür edilgen bir miras değil etkin bir anlam yaratma sürecidir; sabit değil, devamlı yeniden tanımlanan ve yapılandırılan bir şeydir. Yeni anlamları yönlendirir ve sınırlandırır, fakat bu yapı değiştirilebilir niteliktedir. Kültür ve dil birbirlerine benzerler, ikisi de insan seçimlerinin bir ürünü olduğu gibi aynı zamanda onların ön şartı ve bağlamıdır;

hem bir kısıtlama kaynağı hem de yaratıcılık ortamıdır (Parekh, 2002, s. 198). Dil de kültür gibi coğrafi, kültürel, dini, siyasi, ekonomik birçok faktörden etkilenebilir ve bunun sonucunda değişme uğrayabilir veya yok olabilir. “Her şey değişebilir bir dilde: Anlambirimlerin biçim ve değeri, daha açık bir deyişle biçimbilim ve sözlük; sözcüde anlambirimlerin düzenlenişi, başka bir deyişle sözdizim; ayırıcı birimlerin öz niteliği ve kullanım koşulları, daha açık bir anlatımla sesbilimsel düzen. Yeni sesbirimler, yeni sözcükler, yeni kuruluşlar çıkarken ortaya eski birimler ve eski deyişler sıklıklarını yitirir, unutulur” (Martinet, 1998, s. 197). Tüm bunlar genellikle uzun bir zamana yayıldığından çoğu zaman o dili konuşan bireyler dillerinin değiştiği duygusuna kapılmazlar.

Toplumların, yabancı toplumlarla karşılaşması dilsel ve kültürel bazı aktarımların yapılmasına sebep olur. Bu karşılaşmalar çoğu zaman, ticaret, turizm, iş seyahatleri, göç gibi nedenlerle gerçekleşse de savaşlar ve sömürgeleştirme politikaları da bölgesel dillerin değişmesinde önemli rol oynamaktadır. Örneğin, geçmişte Fransa'nın ve İngiltere'nin sömürgeleri altındaki ülkelere asimilasyon amacıyla kendi dillerini resmi dil olarak dayattıkları bilinir. Dil değişmesiyle birlikte kültür aktarımına da maruz kalan bu sömürge ülkeleri zamanla ya kendi dillerini konuşmayı bırakırlar ya da artık içerisinde birçok yabancı kelimenin bulunduğu karma bir dil kullanmaya başlarlar. Sonuç olarak ya dilleri kaybolur ya da büyük oranda değişime uğrar. Savaş söz konusu olduğunda ise çok daha sert politikalar izlenir. Çoğu zaman toprakları ele geçirilen ulusun kendi dillerini kullanmaları kısıtlanır veya yasaklanır. Bir süre sonra tam asimilasyon gerçekleşir ve toplumun kendine ait kültürü de dili de yok olup gider. Bununla birlikte toplumlar, uluslararası iletişim ve etkileşim halinde oldukları ulusların dillerinden birbirlerine karşılıklı aktarımlarda bulunurlar. Neredeyse her dil, içerisinde birçok yabancı kelime barındırmaktadır, bu sözcükler kimi zaman sanat, kimi zaman bilim, kimi zaman da edebiyat yoluyla başka dillerin kelime haznesine dahil olurlar. Örneğin, Fransızcadan Türkçeye edebiyat, Latince'den birçok dile tıp ve İngilizceden de birçok dile teknoloji aracılığıyla birçok kelimenin geçtiği bilinmektedir. Fransızcadan Türkçeye geçmiş sözcükler; kare, manto, palto, mayo, tren, ray, egoist, lokomotif, priz, prim, şifonyer, etajer, matine, suare, mizansen, mansiyon, makyaj, şov, futbol, kovboy vb. İngilizceden Türkçeye geçmiş sözcükler; menajer, mayın, sandviç, bourg-guerre, vb. İtalyancadan Türkçeye geçmiş sözcükler; protesto, lokanta, kambiyo, propoganda,

piano, opera, tempo, soprano, virtüöz, sonnet, minyatür. Arapçadan İngilizceye geçen sözcükler; zero, cipher, zenith, alchemy, algebra, nadir, bismuth. Arapçadan türkçeye geçen sözcükler; maişet, mağduriyet, maktul, mahsul, kıyam, kıraat, kesif, ketum, ameli. Türkçeden diğer dillere geçen sözcükler ise; ayran, yoğurt, behçet, paşa, turkuvaz, baklava, döner, kebab vb. olarak sıralanabilir (İmer, 1976, s. 23). “Tüm diller, dilbilgisi bağlamında aynı karmaşıklığa sahip olsalar da, elbette sözcük sayıları bağlamında farklıdır. Bu açıdan bakıldığında, İngilizce en kalabalık dildir. Bunun nedeni, kısmen İngilizcenin pek çok dünya dilinden ödünç sözcükler almış olması, kısmen de bir bilim ve teknoloji dili haline gelerek bünyesine pek çok farklı icat ve kavrama dair sözcükleri almış olmasıdır” (Corballis, 2003, s. 20-21). Dilin karmaşıklığının, kültüre bağlı olarak değiştiği genel olarak kabul edilen bir görüştür, bu karmaşıklık kelime dağarcığındaki zenginlikte rahatlıkla gözlemlenebilir. Örneğin, Avustralya Aborjinlerinin dilleri iki yüzden çok daha fazla sayıda kelimeye sahip olabilir. Yazısı olmayan küçük toplumların dillerinin kelime hazinelerinin ortalama büyüklüğünün üç ile beş bin kelime arasında olduğu tahmin edilmektedir. Buna karşılık büyük Avrupa dillerine ait ikidilli bir küçük sözlük tipik olarak en azından elli bin madde içerir. Daha büyüklerinde bu sayı yetmiş-seksen bine çıkar. Orta büyüklükte tekdilli İngilizce sözlüklerde yüz bin civarında madde bulunur. Oxford English Dictionary’nin kısaltılmamış tam baskısındaki madde sayısı bunun üç katıdır (Deutscher, 2010, s. 114-115).

Başka dillerden alınan kelimeler, sadece dahil olduğu dillerin kelime dağarcığına bir etkide bulunmaz, aynı zamanda bir kültür taşıyıcısı olan dil, o kelimeyle birlikte o dili konuşan insanların kültürüne de birtakım aktarımlarda bulunur. Örneğin Budizmde ideal insanı, yani ihtiraslarından, kötülüklerden arınmış, sakinleşmiş kişiyi ifade eden nirvana kelimesi, son zamanlarda budizmin bir felsefe akımı olarak moda haline gelmesiyle birlikte, Türkçede de kendine yer bulmuştur. Budizm inancına hakim olmayan bir kişi, kelimenin kökeninin nereden geldiğini bilmediği için, bu kelimeyi ya Türkçe kabul ederek kullanacak ya da biraz meraklıysa kelimenin kökenini araştırıp Budizm inanişinden kaynaklandığını keşfedecektir. Daha sonra bu kelime aracılığıyla budizm inancı ile tanışan kişi, belki kendine kanaat önderi olarak Buda’yı seçecek, belki de budizm inancını benimseyecektir. Bu varsayımlar, senaryolaştırılmış bir komplo teorisini andırırsa da, dilin kültür üzerindeki etkisi bu denli güçlüdür. Bir kültür taşıyıcısı olarak dil, sadece

ağzımızdan çıkan sözcüklerden ibaret değildir, düşüncelerimizin şekillendiricisi ve aynasıdır da. Tek bir kelime, domino taşı gibi zincirleme bir etki yaratabilir ve sadece dilde değil zihinlerde de büyük değişimlere sebep olabilir.

Dildeki aktarımlar bazen bir değişme veya gelişme olarak kendini gösterse de dilin büyük oranda bozulmasına da neden olabilmektedirler. “Dilin gelişmesinde yabancı toplumların etkileri küçümsenecek oranda değildir. Yabancı toplum coğrafya bakımından dili kullanan ulusa komşu olabildiği gibi, ülkenin uzağında da bulunabilir. Bir toplumun dili-coğrafya alanı bakımından uzak da olsa-kültür düzeyi kendine oranla daha yüksek, daha gelişmiş olan toplumların dili tehlikesiyle karşı karşıyadır” (İmer, 1976, s. 22). Dil aktarımı, geçmişte birbirine sınır ülkeler arasında daha fazla görülüyor olsa da günümüzde ulaşım teknolojilerinin, medya ve iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte, sınır olmayan ülkeler arasında da sıklıkla görülmeye başlanmıştır. Fakat bu aktarım İngilizcenin dünya dili olmasından dolayı, daha çok İngilizce üzerinden gerçekleşmektedir. Bunun bir sonucu olarak, dünyadaki hemen her dilde günlük hayatta kullanılan İngilizce kelimelere rastlanması mümkündür. Küresel kültür de bu şekilde dil aracılığıyla tüm dünyaya yayılım göstermekte, İngilizce konuşan Amerika'nın kültürü dünyayı bir nevi Amerikanlaştırmaktadır. Hengirmen'e göre “yeryüzünde yabancı sözcüklerden tamamen arındırılmış saf bir dil yoktur. Ancak bir dilin, yabancı dillerin egemenliği altında kalması da kesinlikle doğru değildir. Yabancı sözcüklerin bir dilde fazla oluşu, özellikle şu yönlerden çok sakıncalıdır:

- Dilin kendine özgü kurallarının bozulması,
- Halk ile aydınların birbirini anlayamaz duruma gelmesi,
- Yeni sözcükler türetilmediği için dilin kısırlaşması ve gelişmemesi.

Yüzyıllar boyu Türkçenin üzerinde egemenlik kuran Arapça ve Farsça dilimize ve toplum düzenimize çok zarar vermiştir. Bu durum şimdi de İngilizce, Almanca, Fransızca gibi diller için geçerlidir” (Hengirmen, 2006, s. 29-30). Hengirmen'nin de altını çizdiği gibi dile katılan yabancı sözcükler, dilin öz yapısına zarar verir ve dilin kendi kuralları dahilinde gelişmesine engel olur.

Dil, sadece asimilasyon, savaş, uluslararası etkileşimin artmasıyla değişmez, tarihte de birçok örneği bulunduğu gibi ulusal nedenlerle, devrimler aracılığıyla da değişebilir. Dil devrimi genel olarak iki etken altında gerçekleşmektedir; Ulusçuluk

(nasyonalizm) etkisiyle kendine dönüş ve toplumsal ve kültürel ilerlemenin gereği olarak yeni kavramların ve bunların anlatımına yarayan sözcük ve terimlerin ortaya çıkışı. Ulusçuluk etkeni dil devriminin siyasal yönünü oluşturmakla birlikte, genellikle uluslaşma dönemine denk gelmektedir ve dilin yabancı öğelerden temizlenmesi, yerli öğelerin kullanımının teşvik edilmesi söz konusudur. 18. yüzyıldan, 19. yüzyılın ortasına kadar devam eden Macar dil devriminde ulusal uyanışın rolü olmuştur. Almanya’da 1813-15 ve 1870-71 savaşlarından sonra dili yabancı öğelerden temizleme işlemi hız kazanmıştır. 1814 yılında Norveç, Danimarka’ya karşı bağımsızlığını ilan ettikten sonra dil köleliğine karşı bir ayaklanma göstermiştir. Türkiye’de de ulusal Kurtuluş Savaşından sonra köklü bir dil devrimine gidilmiştir. Fakat Türkiyedeki dil devriminin kökenleri Tanzimat dönemine kadar uzanmaktadır. Dünyada Fransız devrimiyle birlikte yoğunluk kazanan milliyetçilik akımları Osmanlı Devletinde de karşılık bulmuştur. Milli bilincin uyanması, dil bilincinin de uyanmasına sebep olmuş, böylece Tanzimat döneminden itibaren üzerinde durulmaya başlanan ‘sade dil’ konusu, II. Meşrutiyet döneminde daha çok önem kazanmıştır. Özellikle ‘Genç Kalemler’ dergisinde yazan ‘Yeni Lisancı’lar, sade dilin başarılı örneklerini vermişlerdir. Türkçenin Cumhuriyet dönemine yabancı kalıp ve kurallardan oldukça arınmış biçimde ulaşmasının, bu tür girişimler sonucunda olduğu görüşü oldukça yaygındır (İmer, 1976, s. 32-86).

Yücel’e göre, bir toplumun konuştuğu dilin o toplumun ekin dili olması zorunlu değildir, böyle bir çokdillilik toplumun işleyişini engellemez. Fakat uluslaşma süreci başlayıp toplumun gerçek anlamda gelişmesi, ekinsel zenginliklerden toplumun bütün fertlerinin faydalanması söz konusu olduğunda, halk dilini bir ekin dili olarak geliştirme gereksinimi duyulmaya başlanır. Gökberk, bu eğilimi Avrupa örneğinden alınma olduğunu söylediği iki ilkeyle, ulusçuluk ve aydınlanma ilkeleriyle açıklar (Yücel, 1982, s. 116). Gökberk’e göre, aydınlanma ilkesi, Avrupa ülkelerinin Rönesans döneminde bilginin daha geniş çevrelere yayılmaya başlamasıyla belirlenir. Bu yüzden o dönemde “bilgi az sayıda insanın malı olmaktan çıkmış, herkesin istediği, aradığı bir değer olmuştur. Ama bunun için de herkesin kolaylıkla anlayabileceği bir dil gerekmiştir. Bu dil de ancak içinde doğup büyüdüğümüz anadil olabilirdi. Latince veya bununla yüklü olan bir kast dili olamazdı. İşte Avrupa’nın milli dillerini bir kültür dili olmaya zorlayan bir neden de budur, böyle bir demokratik gelişmedir” (2007, s. 112) der.

Türkiye’de de aynı durum söz konusudur. “Konuşma dili yazı dili arasındaki ayrılığı, halk ile aydınlar arasındaki uçurumu gidermeye yönelik Dil Devrimi ‘halkçılık’ ilkesinin de bir gereği ve uygulaması idi. Bu girişim Ziya Gökalp’in özlediği ‘halka doğru’ olmanın da ötesinde, halk içinde, halk ağızlarından yararlanılarak gerçekleştirilmek istenen halkçı bir atılımdı” (Turan, 1998, s. 100). Ortaylı’ya göre “Osmanlıca bir lisan değil, bir bürokratik jargondur. Çok hoş bir bürokratik dil olduğu kesindir. Bütün imparatorlukların böyle bir bürokrasi jargonu vardır. Sokaktaki insanın bilmeyeceği veya herhangi bir okumuşun yazamayacağı şekilde yazar ve konuşurlar” (Ortaylı, 2018, s. 333). Bilindiği gibi, Arap harflerinin kullanılıp geliştirilmesi ile oluşturulan ve genellikle yazı dilinde kullanılan Osmanlıcanın, gramatik çatısı Türkçe, sözcükleri ve diğer tüm öğeleri Arapça ve Farsçadır. Halkın okuma yazma oranının oldukça düşük olduğu ve Türkçe konuştuğu düşünülürse, dünya genelinde kullanılan latin harflerinin kullanımına geçilmesi ve Türkçenin yaygınlaştırılması gayet doğal bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Dil, bir nevi etnik hafıza rolü üstlenir, eğer ulusal dil olması öngörülen dil, halkın konuştuğu dil ise bu dilin insanları tek bir ulusal çatı altında toplamaması için hiçbir sebep yoktur. Biçimler bozulurlar, bu zamanın doğasında vardır. Fakat eski ruhu yeni şekillenmeler üzerine doğru yayan biçimler değil milletin kendisidir, yalnızca yeni ruh yeni biçimler gerektirir. Özü aynı kalsa da devrimler geçiren bir ulus yeni düşünceler, yeni bir ruh kazanır, dil de bu yeni ruhun. Kültür alanlarında atılımlar yapan ulusların dillerinde de bu atılımlara uyan yükselmeler olması doğaldır. Ulusların tinsel gelişmelerinde, kültür yaşamlarında bu atılımlar, ilerlemeler yoksa dillerin gelişmesi de durur (Akarsu, 1998, s. 98). Dilde değişim kaçınılmazdır, bununla birlikte tartışmasız dil milli bir varlıktır ve yabancı sözcüklerden olabildiğince korunmalıdır. Ulusların gelişmesi, değişmesi ve eskisinden farklı bir yönetim biçiminin benimsenmesi toplumun siyasi yapısında olduğu gibi dilinde de birtakım etkilere sebep olabilir. Fakat milli bir servet olan kendi anadilini korumak her dünya vatandaşının görevidir.

4.2. Küreselleşen Dünyada Diller

Dünya, belli dilleri konuşan siyasi topluluklara bölünmüş devletlerden oluşmaktadır. Dünya üzerinde hemen her ulusun kendi etnik kimliği ile oluşmuş resmi bir dili vardır. Örneğin, Fransızların dili, Fransızca, İngilizlerin dili İngilizce, Rusların dili Rusça, İspanyolların dili İspanyolca ve Türklerin dili de Türkçedir.

Nitekim resmi dilleri, kendi etnik kimlikleriyle belirlenmeyen ülkeler de vardır. Örneğin Belçika'nın resmi dili, Felemenkçe, Fransızca ve Almanca, Kanada'nın resmi dili İngilizce ve Fransızcadır. Bununla birlikte, günümüzde hemen her ülke farklı etnik kökenden, farklı dilleri konuşan birçok insana ev sahipliği yapmaktadır. Göçmenler, işçiler, sığınmacılar, turistler, iş adamları, öğrenciler dünyanın dört bir yanından, farklı dili konuşan bireyler farklı ülkelerde bir araya gelerek, çokdilli toplumlar oluşturmaktadırlar. Küçük toplumlarda dilsel ve kültürel çeşitliliğe çok fazla rastlanmasa da, küresel hareketliliğin çok fazla görüldüğü büyük toplumlarda sıklıkla rastlanmaktadır. Böyle bir çeşitliliğin söz konusu olduğu toplumlarda, seyahat edilen ülkelerin resmi dilleri bilinmiyorsa, iletişim kurabilmek için ortak bir dile ihtiyaç duyulur. Firth, Lingua Franca (ELF) olarak adlandırılan İngilizcenin, anadili veya ulusal (ortak) dili İngilizce olmayan kişiler arasında "iletişim dili" olarak kullanıldığını ifade eder (Firth, 1996, s. 240). Bu tür bir iletişim, ticaret, politika, akademik ve turizm amaçlı yapılan seyahatlerde gerçekleşir. Bilindiği gibi, İngilizce, ilk dünya dilidir ve ilk küresel lingua franca olduğu söylenir. Bununla birlikte, uluslararası ticaret, diplomasi, kitle eğlencesi, uluslararası telekomünikasyon ve bilimsel yayınların yanı sıra gazete ve diğer kitapların yayınlanmasında dünyada en çok kullanılan dil İngilizcedir (Srinivas Rao, 2019, s. 66).

Ethnologue dil veri tabanına göre, dünyada en çok konuşulan dil olan İngilizce, 1.268 milyon kişi ile birinci sırada yer alırken, 1.120 milyon kişi tarafından konuşulan Mandarin Çincesi ikinci sırada, 637 milyon kişi tarafından konuşulan Hintçe ise üçüncü sırada yer almaktadır (Ethnologue, 2020). Fakat dillerin, çok fazla kişi tarafından konuşulması, onların diğer dillerden daha tercih edilir olduğunu ifade etmez. Örneğin yaklaşık 1.4 milyar nüfusa sahip Çin'in veya aynı şekilde 1.3 milyar nüfusa sahip Hindistan'ın nüfusu göz önünde bulundurulduğunda, bu dillerin konuşulma oranı oldukça olağan bir durum olarak ortaya çıkar. Zira bir dilin, küresel boyutta önemli kabul edilmesi ve birçok kişi tarafından konuşulmak istenmesi, o dili konuşan ülkelerin siyasi ve ekonomik güçleriyle doğrudan alakalıdır. Küresel ticarete, dünya siyasetinde önemli bir pozisyona sahip olan ülkelerin dilleri birçok kişi tarafından öğrenilmek istenirken, uluslararasılaşmayı başaramamış ülkelerin dilleri yerel kalmaya devam etmektedirler. Nitekim "İngilizcenin hâlihazırdaki başarısı, Britanya İmparatorluğu'nun sömürgeci ve ticari yayılması ile Amerikan teknolojik modelinin egemenliğinin birleşmesinden kaynaklanmaktadır. Tek heceler

açısından zengin bir dil olmasının, yabancı terimleri özümseyip, yeni sözcükler yaratabilmesinin İngilizcenin yaygınlaşmasını kolaylaştırdığı elbette öne sürülebilir; ancak Hitler savaşı kazanmış ve Amerika Birleşik Devletleri, Orta Amerika devletlerinden daha güçlü ve istikrarlı olmayan küçük bir devletler konfederasyonuna indirgenmiş olsaydı, şu varsayım geçerli olamaz mıydı: Bütün dünya bugün aynı kolaylıkla Almanca konuşur ve Hong Kong havaalanının dutyfree shop'unda (ya da Zollfreier Waren'mda) Japon transistörlerinin tanıtımı Almanca olarak yapılırdı” (Eco, 2004, s. 278-279). Eco'nun da bahsettiği gibi, İngilizcenin küresel dil statüsüne sahip olması, İngilizlerin, 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar emperyalist ve sömürgeci bir politika izlemesinin bir sonucudur. Bununla birlikte, İngilizcenin dünyada yaygınlaşmasında resmi dili İngilizce olan Amerika gibi ülkelerin politik ve ekonomik gücü de önemli bir rol oynamaktadır. Zira günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel sahnedeki yeri, küresel sorunlarda olduğu kadar belli ölçülerde ulusların yerel sorunları üzerinde de belirleyicidir, bu nedenle Amerika'yı anlamak önemlidir. Her ne kadar Amerika konuştuğu İngilizceyi de Amerikanlaştırmış olsa da, konuşulan dil İngilizcedir ve ortak bir bilincin ürünüdür. Dahası, hala gidilip gidilmediği bir tartışma konusu olsa da, 1969 yılında ABD Florida'da bulunan 'Kennedy Uzay Merkezi' istasyonundan yola çıkan Apollo 11 uzay aracı, Aya iniş yaptığında, astronotların Ay'a bıraktığı plakanın üzerinde “Tüm insanlık adına barış için geldik” yazısı sadece İngilizce yazılmıştır (Fara, 2012, s. 456). Görünen o ki Amerika'nın bu başarısı, olası bir yaşam belirtisine karşı, Amerika'yı Ay'da insanlığı İngilizce temsil etmeye kadar götürmüştür. Netice itibariyle, İngilizce, sadece Dünyada değil tüm evrende ortak dil olma konusunda iddialı gibi görünmektedir.

Günümüzde, Avrupa Birliği resmi olarak İngilizce dahil 24 dili tanımaktadır. İngilizce, bir Lingua Franca olarak, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi resmi kuruluşlarda resmi dil olarak kullanılmakta, 'Birleşmiş Milletler' (BM), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Uluslararası Olimpiyat Komitesi ve Avrupa Konseyi gibi bazı kuruluşlarda ise ortak dil olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Birleşik Krallık'ta 23 Haziran 2016'da yapılan Brexit referandumunda, 33.2 milyon seçmenin yüzde 51.8'i AB'den ayrılma yönünde oy kullanmış ve bunun üzerine İngiltere 31 Ocak 2020'de resmen Avrupa Birliği'nden ayrılmıştır. İngiltere'nin Avrupa Birliğinden ayrılması birçok kişi tarafından eleştirilmiş ve hatta bir dünya dili olarak

İngilizcenin yeri tartışılmaya başlanmıştır. Öyle ki 2007 yılında İtalya'nın Floransa kentinde 9 Mayıs Avrupa Günü dolayısıyla düzenlenen bir konferansta yaptığı konuşmada alınan bu kararı, bir trajedi olarak değerlendiren Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, İngilizcenin Avrupa'da artık önemini kaybettiğini söyleyerek konuşmasını Fransızca yapmıştır (Euronews, 2007). İngiltere'nin Avrupa Birliğinden ayrılması, gelecekte İngilizcenin Avrupadaki yaygınlığını veya diğer diller karşısındaki üstünlüğünü etkiler mi şimdilik bilinmez ama uzun yıllar boyunca Dünyadaki ve Avrupadaki dil çeşitliliğini gölgede bıraktığı aşikârdır. Nitekim “Avrupa Birliği'ne bağlı farklı ülkelerde insanlar Katalanca, Baskça, Galce, Bretonca, İskoçça, Kashubian, Laponyaca, Ramence ve birçok bölgesel İtalyan dilleriyle okuyor, yazıyor ve düşünüyor. Birçok dil bilen sıra dışı bir avuç insanın dışında hepimiz, Avrupa dillerinin büyük çoğunluğuna erişmekte yetersiz” (Bauman, 2015, s. 99) kalıyoruz. Bununla birlikte, The British Council, ekonomik nedenlerle Birleşik Krallık eğitim sisteminde en yaygın olarak öğretilen dillerin ilk üç sıralamasını, sırasıyla Almanca, İspanyolca ve Fransızca olarak verirken, kültür, eğitim ve diplomasi gibi nedenlerle ihtiyaç duyulan dilleri sırasıyla İspanyolca, Arapça ve Portekizce olarak verir (The British Council, 2020, s. 14-15). Bu tablodan, ülkelerin yabancı dillere olan ihtiyacının, coğrafi, ekonomik, siyasi ve kültürel nedenlerle değiştiği anlaşılmaktadır. Günümüzde gerek ekonomik, gerek siyasi olarak küresel çapta önemli bir yere sahip olan diller Almanca, Fransızca, İspanyolca, Mandarin Çincesi, Rusça ve Türkçe olarak sıralanabilir ve bu listeye çok daha fazlası eklenebilir.

Dünya üzerinde, İngilizceden sonra önemli bir yere sahip olan, fakat en çok konuşulan dil sıralamasında 5. sırada yer alan Fransızcanın, anadil olarak yaklaşık 70 milyondan fazla insan tarafından konuşulduğu düşünülürken, ikinci dil olarak yaklaşık 200 milyon kişi tarafından konuşulduğu düşünülmektedir (Ethnologue, 2020). Bununla birlikte, Fransızca, Fransa, Monako, Gabon, Togo, Benin, Gine, Mali, Nijer ve Fildişi Sahili'nde resmi dildir. Ayrıca Belçika, Burkina Faso, Kanada, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Burundi, Kamerun, Ekvator Ginesi, Komorlar, Cibuti, Lüksemburg, Madagaskar, Ruanda, Seyşel Adaları, İsviçre ve Vanuatu'da resmi dildir. Melodik fonetiği ve zengin kelime hazinesiyle Fransızca, edebiyatta ve sanatta önemli bir yere sahiptir. Fransız yazar Antoine de Rivarol'e göre, “evrensel dillere gerek yoktur; çünkü kusursuz bir dil zaten mevcuttur: Fransızca. İçsel

kusursuzluğunun yanı sıra, Fransızca her durumda en yaygın uluslararası dil haline gelmiştir, o kadar ki bir zamanlar ‘Roma dünyası’ndan söz edilebildiği gibi, artık ‘Fransız dünyası’ndan söz edilebilmektedir. Fransızca’nın, yumuşaklığını ve uyumunu güvence altına alan bir fonetik sistemi; zenginlik ve büyüklük açısından benzersiz bir edebiyatı vardır; üstelik Fransızca ‘bütün halklara yayılan ışıltıların ocağı’ haline gelen başkentte konuşulmaktadır, buna karşılık Almanca fazla gırtlaksız, İtalyanca fazla yumuşak, İspanyolca fazla tekrarlamalı, İngilizce fazla anlaşılmazdır” (Eco, 2004, s. 252-253). Fransızcanın, uzun yıllar boyunca dünyada kilit bir dil olduğu bilinen bir gerçektir, fakat tüm insanların ortaklaşa kullandığı evrensel bir dil olmayı başaramadığı da bir gerçektir. Nitekim Fransa yüzyıllar boyunca İle de France’dan nispeten istikrarlı biçimde genişlemiş ve doğal olarak bu en güçlü ve merkezileşmiş mutlak devletin modern ulusçuluk silsilesinin en kolayca ayırt edilebileni olmasına yol açmıştır. 13. yüzyılın ilk yarısındaki Muret Savaşı, orta Akdeniz kıyısı ve Rhone deltasında üslenmiş güçlü bir devlet olabilecek Languedoc üzerinde kuzeyli hükümdarların egemenliğine yol açar. Fransızca’nın yayılışı kısmen tasarlanmış devlet politikasının sonucudur; Fransızca, 1539’da Fransa’da, 1790’da da Pariste tek resmi dil olur. Richelieu tarafından kurulan Academie Française ise, Fransız dilinin hem şekillenmesinde ve hem de devletin tüm topraklarında başarıyla yayılmasında büyük etki yapar (Giddens, 2008, s. 162). Uluslararası ilişkilerde, iç ve dış ticarete, turizmde bütün dünya ülkeleri için büyük bir öneme sahip olan Fransızca, dünya dili olma yolunda bir dönem önemli bir yol katetmiş olsa da günümüzde İngilizcenin ezici üstünlüğü karşısında sadece uluslararası bir dil olarak kalmaya devam etmektedir.

Bir Batı Cermen dili olan Almanca, dünya üzerinde en çok konuşulan dil sıralamasında 12. sırada yer almaktadır (Ethnologue, 2020). Almanca, Almanya, Avusturya, İsviçre, Belçika ve Lüksemburg’da resmi dil olarak konuşulurken, Alsace-Lorraine (Fransa), Alto Adige (İtalya) ve Lihtenştayn’da da bazı topluluklarca konuşulmaktadır. Gelişmiş endüstrisi sayesinde küresel pazarda, önemli bir yere sahip olan Almanya, aynı zamanda çok fazla göç alan bir ülkedir. Almanya Federal İstatistik Dairesi’ne göre, 2018’de Almanya’ya göç edenlerin sayısı yaklaşık 400.000’in üzerindedir (DESTATIS - Statistisches Bundesamt, 2020). Dünyada en çok konuşulan diller sıralamasında 4. Sırada yer alan İspanyolca (Ethnologue, 2020), Andorra, Küba, Kosta Rika, Kolombiya, Arjantin, Şili, Bolivya, Ekvator Ginesi,

Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Ekvador, Guatemala, Honduras, İspanya, Uruguay, Peru, Venezuela, Paraguay, Nikaragua, Panama, Meksika, Porto Riko'nun resmi dilidir. İspanya, son yıllarda büyüyen ekonomisi ile ticaret alanında ve eğitim sektöründe yaptığı girişimlerle de uluslararası eğitim turizminde küresel sahnede yerini almaktadır. 1.120 milyon kadar kişi tarafından konuşulan Mandarin Çincesi ise (Ethnologue, 2020), İngilizceden sonra en çok konuşulan ikinci dildir. Çin, Tayvan ve Singapur'da resmi dil olarak konuşulan çince, aynı zamanda Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC)'nin resmi dilidir. Son yıllarda hızla büyüyen ekonomisi ve bilim ve teknoloji alanındaki çalışmaları ve nüfusu göz önünde bulundurulduğunda uluslararası ilişkilerde ve küresel pazarda kilit rol oynadığı düşünülebilir. Dünyada en çok konuşulan diller arasında 8. Sırada yer alan Rusça, yaklaşık 258 milyon insan tarafından konuşulmaktadır (Ethnologue, 2020). Rusça, Rusya'da olduğu gibi Belarus, Kazakistan ve Kırgızistan'da da resmi dildir. Aynı zamanda, Rusça, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın da resmi dilidir.

Ethnologue dil veri tabanının verilerine göre, dünyada en çok konuşulan 17. dil olan Türkçe'nin, yaklaşık 85 milyon kişi tarafından konuşulduğu tahmin edilmektedir (Ethnologue, 2020). Türkçe, Türkiye'de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde resmi dil, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde ise ikinci resmi dil olarak kullanılmaktadır. Türk dilleri ailesi grubundan olan Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi Türk yurdu olan ülkelerde ve topluluklarda Türkçenin farklı kollarının konuşulduğu düşünülecek olursa, konuşan kişi sayısı bakımından oldukça yüksek bir sayıya tekâmül etmektedir. Bununla birlikte, Türkçe, yaklaşık 5 bin yıllık geçmişiyle dünyanın en eski dilleri arasında yer almaktadır. “Çin kaynaklarında Türkçe adındaki bir dilin bahsi ilk defa M.Ö. 1766'da geçer. Bu, Şia (Xia) hânedânı devrinde rasgelinmiş Turuk -yahut Türük de olabilir- sanını taşıyan bir halkın dilidir. Turuk, o kavmin gerçek adı olmayıp şanlı, şerefli, asîl anlamlarına gelen bir sandır, ünvádır. Bir ihtimâl Hsiung-nular, kendilerini bu sanla nitelemekteydiler. Zamanla, özellikle de M.S. 300'lerin başından itibâren Çinliler, onları Hsiung-nu; bir bölük başka komşularıyla, Turuk/Türük diye anar olmuşlardır. Nitekim o kadîm komşularından günümüzde hayatta kalıp da batıya intikâl etmek sûretiyle orta doğu Avrupa düzlüklerine yerleşmiş bulunan Macarların dilinde Turuk/Türük, Töröke dönüşerek ‘Türk’ anlamına gelmiştir” (Duralı, 2006, s. 315).

Sümer ve Hitit araştırmalarında önemli çalışmalara imza atmış nl Sümerolog Muazzez İlmiye ıĝ, Ortadoĝu Uygarlık Mirası adlı kitabında, katıldığı bir televizyon programında, Gazi Üniversitesi Türkoloji Bölümünden İsmail Doĝan'ın Türklerin yazısının M 4000 yılında başladığı, gittikçe alfabe haline getirildiği, bu alfabeyi Etrslerin, Friglerin ve diğer bazı milletlerin kendi dillerini yazmak için kullandıklarını söylediğinden bahser. Ona göre, bu durumda Türk yazısının başlangıcı Sumerlilerden önceye dayanır ve eğer bu bilgi ispatlanabilirse tarihi değiştirebilecek bir niteliktedir (ıĝ, 2005, s. 240).

Türkler için bir nevi etik kimlik görevi üstlenen dil, her zaman büyük bir önem taşımıştır. Zira “kültür tarihi açısından Türkçe konuşan bütün halklar Türk sayılmaktadır. Tarih sahnesinde Türkçe ya da Türkçeye benzeyen dilleri konuşan çok sayıda topluluklar yer almaktadır: Moĝollar, Başkırlar, Tatarlar, Kırgızlar, Özbekler, Uygurlar, Oĝuzlar gibi. Türklerin Tarihi'ni yazan Fransız Roux: ‘Türklerle ilgili olarak kabul edilebilecek tek tanımlama ll Türk dilidir. Türk, Türk dilini konuşandır. Başka tanımlar geçersiz, yetersizdir’ demiştir” (Güvenç, 1996, s. 87). Uygurlara kadar yerleşik hayata geçmeyip göçebe bir yaşam süren Türkler, dünyanın hemen her yerine g etmiş ve büyük bir yayılım göstermiştir. Ayrıca dünya tarihine bakıldığında, Türklerin daima uluslararası önem taşıyan kilit noktaları ellerinde tuttukları ve diğer uluslarla sürekli iletişim ve etkileşim halinde oldukları görülür. “Türkler Büyük Okyanus'tan Hazar Denizi'ne kadarki büyük coĝrafya üzerinde başta Çin olmak üzere, İnan, Hint, Yunan ve Roma ile çeşitli siyasi, askeri ve ticari ilişkiler içinde çok hareketli yüzyıllar yaşamış, dünya ticaretinin kalbi durumunda olan İpek Yolu'nu sürekli elde tutmuş ve emniyetini sağlamışlardır. Bu durum doĝu ile batı arasındaki her türlü ilişkiyi zenginleştirmiş, ticari ve iktisadi genişlemeye, canlılıĝa yol açmıştır. Bu hareketli karşılaşmaların aynı zamanda kültürel gelişmeyi hızlandırması, zengin ve orijinal bir medeniyetin doĝumuna hizmet etmiş olması tabiidir. M.. 138-115 yılları arasında Doĝu ve Batı Türkistan'ı gezen bir Çinli seyyah, sadece Fergana vadisinde yetmiş kadar şehir ve kasaba saydığını kaydetmektedir” (Ksoĝlu, 1997, s. 33-34). Buna ek olarak “Anadolu, eski aĝlarda geomorfolojik yapısı bakımından kapalı bölgeler içinde birbirinden çok farklı, düzinelerce yöresel kültürün yaşadığı bir ülke idi. M 2. ve 1. bin boyunca 60-70'i aşkın etnik topluluk ilginç bir uygarlık mozaiği oluşturuyordu. Ancak zaman içinde bunlar birbirleri ile kaynaştılar. Bununla birlikte Türklerin hoşgörülü idareleri nedeni

ile Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ve Cumhuriyet dönemimizin başlarında Türkiye'de Türkçenin dışında sayıları bir düzineyi aşkın başka diller de konuşuluyordu. Başta Rum, Ermeni ve Süryani gibi Hristiyan toplulukların dilleri ile Musevilerin konuştuğu dil geliyordu. İslam dinine mensup topluluklar arasında ise Türklerden başka Kürt, Laz, Çerkez, Abaza, Gürcü, Arnavut, Boşnak ve Pomak dilleri konuşuluyordu” (Akurgal, 1998, s. 86). Bugün de Türkiye'de Lazca, Adigece, Gürcüce, Kürtçe, Zazaca ve Boşnakça gibi diller konuşulmaya devam etmektedir.

Türkiye, Asya ve Avrupayı birbirine bağlayan bir konumda olması nedeniyle jeopolitik bir öneme sahiptir. Ayrıca ekonomik, siyasi ve kültürel hamleleriyle de Ortadoğuda kilit bir rol oynamaktadır. Yüzyıllardır içerisinde birçok farklı etnik kökenden, dilden ve kültürden insanı barındıran Türkiye, son yıllarda çok fazla göç alan ve milyonlarca sığınmacıya ev sahipliği yapan dillerin ve kültürlerin bulunduğu önemli bir kavşak noktadır. Hengirmen'e göre, günümüzde Türkçeyi yaklaşık olarak iki yüz milyon kişi konuştuğu hâlde bir bilim ve iletişim dili olup olmadığı tartışma konusu yapılmaktadır. Oysa Türkçe, dünyada en çok konuşulan yedi dilden biridir. Dünyanın bu gerçeği kabul edebilmesi için Türkçenin öğretimi ve eğitiminin yeni baştan ele alınması gerekir. Bu kapsamda; Türkçenin ana dil olarak eğitimi, Türkçenin yabancı bir dil olarak eğitimi ve öğretimi, Türkçenin Asya'daki soydaşlarımıza eğitimi ve öğretimi, Türkçenin Avrupa'daki soydaşlarımıza eğitimi ve öğretimi için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir (2011, s. 757).

Bir kültür taşıyıcısı olarak bütün diller, içerisinde kültürel ve dilsel birçok zenginlik barındırır ve her dil o dili konuşan kişiler için maddi-manevi büyük bir değer taşır. Günümüzde “diller üzücü bir şekilde, insanlık tarihinin erken dönemlerine göre çok daha hızlı kaybolmaktadır. Şimdiki eğilim böyle devam ederse 2100 yılına kadar, insanın on binlerce yıllık davranışsal tarihinden bize devrolmuş olan dillerin yüzde 95'i ya yok olacak ya da yok olmaya yüz tutmuş halde olacaktır. O zamana kadar konuşmakta olduğumuz dillerin yarısı tamamen yok olacaktır, geri kalanların da büyük bölümü sadece yaşlılar tarafından konuşulabilen ve yok olmak üzere olan diller haline geleceklerdir” (Diamond, 2015, s. 489). Küreselleşme ile birlikte, son yıllarda tek tipleşen devlet yönetimleri nedeniyle, dillerin yok olma hızı büyük oranda artmıştır. Fakat, Balboni'nin de dediği gibi “zihinlerin küreselleşmesinden kaçınılmalıdır ve bu nedenle kavramsallaştırmanın, bakış açılarının, gerçekliği sınıflandırma ve renkleri tanımlama biçimlerinin çeşitliliği ve

dillerin çokluğu korunmalıdır” (2008, s. 4). Dünya üzerindeki dil çeşitliliği, dünyanın en büyük miraslarından. Bu açıdan bakıldığında, dilleri korumak, yaşatmak ve geliştirmek sadece o dilleri konuşan toplumların değil, aynı zamanda bütün dünya vatandaşlarının da başlıca görevleri arasındadır.

4.3. Küreselleşen Dünyada Yabancı Dil Bilgisi ve Kültürlerarasılık

Ekonomik, siyasal ve kültürel birçok boyutu olan küreselleşme süreci, dünya üzerindeki hareketliliği tetikleyerek uluslararası seyahati artırmış çokdilli ve çokkültürlü heterojen toplumlar yaratmıştır. Günümüzün dünyası Bauman’ın da dediği gibi akışkan modern bir dünyadır. Böyle bir ortamda, herkes ve her şey her yerde, sınırlar anlamsız, yerel kalmak neredeyse imkânsızdır. Zira küresel hareketlilikten faydalanamayıp yer değiştiremeyen insanlar bile maddi olarak yerel kalsalar bile, küresel dünyanın minyatür bir versiyonu olan sanal dünyada küreselleşmenin sunduğu çokdilli ve çokkültürlü yaşamı deneyimleme imkânı bulmaktadırlar.

Küreselleşme, entelektüel hareketin anahtar kelimesidir, sınırsız bilgi, akışlar, ağlar, hız, hareketlilik, değişkenlik, alışveriş, zaman ve mekân da seçme özgürlüğü, belirsizlikler, olasılıklar artık tüm bu kavramlar hayatlarımızın birer parçasıdır. Bunlar gibi birçok yeni kavramla birlikte hayatımıza giren küreselleşme, küresel vatandaşlık, küresel kültür, kültürlerarası eğitim gibi kavramları da gündemimize taşımış, etnik, siyasi, sosyal sınıf, cinsiyet veya dini ayrımcılığın olmadığı evrensel bir eğitim kavramından bahsedilmeye başlanmasına sebep olmuştur.

Heterojen toplum, birçok farklı yaşam tarzı ve fikir anlamına gelir. Farklı dilsel ve kültürel geçmişe sahip insanların bir arada yaşamasının birtakım sonuçları vardır. Çokkültürlü ve çokdilli bir toplum demokratik uygulamaların dikkatli bir şekilde yenilenmesini gerektirir. Zira demokratik hakların adil dağıtılmaması bireyler arasında etnosantrik davranışlara, ötekileştirmelere veya şiddetli çatışmalara neden olabilir. Eğitim, dilsel ve kültürel bir çeşitlilik yönetiminin en etkili yöntemlerinden biridir. Okulda kültürlerarası bir bilinçle eğitilen birey, bu anlayışı, zaman içinde yaşamına yansıtacaktır.

Kültürlerarası eğitim, dilsel ve kültürel çeşitliliğin hâkim olduğu bir toplumda ortak bir uzlaşma modeli sunar. Bu eğitim anlayışında, her bireyin diline ve kültürüne saygı esastır. Son yıllarda, müfredatlar, ders programları, ders içerikleri

kültürlerarası bir anlayışla hazırlanmaya başlanmış, eğitim aracılığıyla bireyi sosyal bir aktör olarak çokkültürlü ve çokdilli daha geniş bir dünyaya hazırlamak başlıca hedefler arasında kendisine yer bulmuştur. Eğitim programlarında bahsedilen sosyal aktör, zorunlu olarak okullaşma ile belirlenen bir dersi takip etmez. Yolunu, sınır ötesi hareketlilik aracılığıyla yapılan keşiflerin, kültürel topluluklar arasında yaşadığı deneyimlerden inşa eder. Kurumsallaşmış yollar kazanılan yeterliliklerde homojenlik yaratırken, yaşanmış deneyimin çeşitliliği, öğrenenin bireyselliğini ve özgünlüğünü ön plana çıkarır. Herhangi bir milliyet göstergesinden bağımsız olarak, sosyal aktör kavramı, bireyi kültürel çoğulculuk olarak tanımlanan bir sosyal ortama yerleştirir ve sınır ötesi yetkinlikler hakkında dinamik bir vizyon geliştirmesini sağlar (Zarate, 2003, s. 219). Sosyal bir aktör olan birey, kendi kültürü ve öteki kültür arasında seyahat eder ve böylece kültürlerarasılığa adım atmış olur.

Bredella'ya göre:

- Kültürlerarası olmak, kategorilerimizi ve değerlerimizi öteki inançlara dayatmaya çalışmak gibi etnosentrik eğilimimizin üstesinden gelmek için başkalarının referans çerçevesini yeniden yapılandırmak ve olayları onların gözlerinden görmek anlamına gelir.

- Kültürlerarası olmak, kültürel varlıklar olarak öz farkındalığımızı artırmak demektir. Bu bizi inançlarımızın ve değerlerimizin göreliliğinin farkında kılar ve köktenci tavırları geliştirmekten alıkoyar.

- Kültürlerarası olmak, onaylayamasak bile başkalarının inançlarını ve değerlerini kabul edebilmek demektir. Bu nedenle hoşgörü kültürlerarası deneyimde önemli bir rol oynar.

- Kültürlerarası olmak, bireylerin davranışlarını belirlemeyen ancak çelişkili değerler arasında arabuluculuk yapmalarını ve çıkarlarını sürdürmelerini sağlayan bir kültür kavramına dayanır.

- Kültürlerarası olmak hem katılımı hem de bu katılım üzerine düşünmeyi içerir.

- Kültürlerarası olmak, kültürlerarası deneyimdeki rahatsız edici gerginliğin farkında olmak anlamına gelir. Mutlak inançlar ve değerler yoktur, bu bileşenler her kültürde farklılık gösterir (2003, s. 237-238).

Kültürlerarasılık terimi, yaşam deneyimlerini kendi kültürleri dışındaki insanlarla devam ettiren bireylere atıfta bulunur. Kişinin, kısa veya uzun süre iş, turizm, siyasi sığınma, ekonomi gibi nedenlerle birden fazla ülkede yaşadığı veya yaşayacağı anlamına gelir (Ryan, 2003, s. 132). Bununla birlikte, dillerin ve kültürlerin iç içe geçtiği kozmopolit bir dünyada herhangi bir yabancı dil bilmemek, yerel kalmak ve küreselleşmenin sunduğu avantajlardan tam anlamıyla faydalanamamak anlamına gelmektedir. Yabancı dil bilgisi küreselleşmeye ve uluslararasılaşmaya yanıt veren toplumlar için eskisinden çok daha önemli bir hale gelmiştir. Günümüzde, dünya dili olması nedeniyle okullarda yaygın biçimde birinci yabancı dil olarak İngilizcenin (EFL), ikinci yabancı dil olarak ise Fransızca (FLE), Almanca, İspanyolca, Çince gibi dillerin öğrenimi ve öğretimi yapılmaktadır. Son yıllardaki yaygın görüş, dünyadaki dil ve kültür çeşitliliğini yaşatmak ve desteklemek adına yabancı dil öğretiminde İngilizcenin baskın rolünü sınırlamak ve diğer dillerin de müfredatlarda yer almasını sağlamak gerektiği yönündedir. Byram'a göre, birçok ülkede Yabancı Dil Olarak İngilizce (EFL) Yabancı Dil Öğrenimi ile neredeyse eş anlamlıdır. Uluslararası bir dil olsa da prensip olarak İngilizceye öncelik verilmemelidir. Zira uluslararasılaşma ve küreselleşme henüz tam olarak anlaşılmayan güçlerdir ve İngilizcenin bir dünya dili olarak evrimi de belirsizdir (2008, s. 17). Yabancı dil öğrenimi ve öğretiminde geliştirilen yeni programlar, çok dilliliği destekler nitelikte içerikler sunsalar da uzun bir süre daha İngilizcenin baskın rolü devam edecek gibi görünmektedir. Bununla birlikte Fransızca ve Almancanın yanı sıra Çince, Rusça ve İspanyolca gibi ekonomik ve siyasi olarak güçlü ülkelerin dillerinin de dünya çapında gittikçe önem kazanan diller arasında yer aldıkları söylenebilir.

Geçmişten günümüze, yabancı dil öğrenimi ve öğretimindeki yaklaşım ve yöntemler incelendiğinde amaç, yöntem ve hedeflerde farklılık görülse de hedef dil ile birlikte o dilin konuşulduğu toplumun kültürünün de kısmen müfredata dahil edildiği görülür. Fakat günümüze kültür ve kültür çeşitliliği, dil öğrenimi ve öğretiminde de hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır. Öyle ki, tek bir dil dersinde, hedef dilin kültürünün yanı sıra, azami ölçüde de olsa başka dillere ve o dillerin konuşulduğu toplumların kültürlerine de yer vermeye çalışılmaktadır. Dil ve kültür çeşitliliğine bu denli atıf yapılması sadece birlikte yaşayıp ortak bir dünyayı paylaşan bireyler yetiştirme gayesi değil aynı zamanda ortak hareket edebilme kabiliyeti

geliştirmiş, farkındalığı olan küresel vatandaşlar yetiştirme gayesi de güder. Bu şekilde birey, kültürlerarası bir bakış açısı kazanmış olur. Yabancı dil öğrenme ortamlarında, kültürlerarası bir bakış açısı edinme sürecine katılan kişi, dil ve kültürün etkileşimli doğası ile temas kurar, genellikle dilbilgisi kurallarına ve dilbilimsel kurallara hâkim olmakla bağlantılı yapısalcı öğrenme görüşlerinin ötesine geçer (Ryan, 2003, s. 132). Bununla birlikte, kültürlerarası bir anlayışın desteklediği dil eğitimi, empati saygı, hoşgörü, merak, açık görüşlülük, eleştirel bakış gibi üstün insani vasıfların kazandırılmasına aracılık eder. Öğrenenin, ötekinin dilini ve kültürünü keşfetmesi ve deneyimlemesi, kendi dili ve kültürü üzerine daha fazla düşünmesini sağlar. Kendi dil ve kültürüne daha çok yaklaşan öğrenen, kendi kültürünün olumlu ve olumsuz taraflarını keşfeder, tutumlarını ve davranışlarını sorgulama fırsatı bulur.

Dil öğrenimi ve öğretiminde çok dillilik/çok kültürlülüğü hedef haline getirmek, toplumların çokdilli ve çokkültürlü yapısını destekler ve demokratik anlayışa katkıda bulunur. Toplumdaki, dilsel ve kültürel farklılıklar daha kolay kabul edilir ve farklı dil ve kültürden insanların dil haklarına, ifade özgürlüklerine, yaygın olarak konuşulan ve öğretilen ulusal dillere, bölgeler arası ve uluslararası iletişimde dil çeşitliliğine saygıyı teşvik eder. Dil eğitimi politikaları, demokratik vatandaşlık ile yakından bağlantılıdır, çünkü amaçları tamamlayıcıdır: kültürlerarası temas için ideal bir yer olan dil öğretimi, kültürlerarası boyutlarda demokratik yaşam için eğitimin, eğitim sistemlerine dahil edilebildiği bir sektördür (Beacco ve Byram, 2007, s. 36). Kültürlerarası anlayışı, mümkün veya imkânsız kılan, bireyin dil ve kültür kavramıdır. Dünyayı daha geniş bir bakış açısıyla görmek dilsel ve kültürel zenginliğe bağlıdır. İçselleştirilmiş bir dil ve onun içinden doğduğu kültür, bireyin bakış açısını genişletmekle kalmaz, dünyayı paylaştığı öteki insanlara karşı bir farkındalık geliştirmesine de aracılık eder. Byram, dil öğrenimi ve öğretiminde kazanılan kültürlerarası vatandaşlık becerilerini Keşif ve Etkileşim Becerileri ve Pratik-Araçsal Yeterlilikler olarak iki ayrı başlıkta ele alır.

Tablo 4.1. Dil Öğrenimi ve Öğretiminde Kültürlerarası Vatandaşlık: Eylem Yönelimi (Byram: 2008, s. 184)

Dil eğitimi: Keşif ve etkileşim becerileri	Siyasal eğitim:	Pratik	-	araçsal yeterlilikler
--	-----------------	--------	---	-----------------------

<p>Bir muhataptan alınan belge veya olayların kavram ve değerlerini ortaya çıkarma ve diğer fenomenlere uygulamaya elverişli açıklayıcı bir sistem geliştirme becerisi;</p>	<p>Başkalarının fikirlerini ve görüşlerini anlama ve ciddiye alma, farklı görüşlere sahip insanları kişisel olarak tanıma, kendisini başkalarının yerine koyma, eleştiriye kabul etme ve dinleme becerisi;</p>
<p>Kültürler içinde ve arasında önemli referanslar belirleme ve bunların önemini ve çağrışımlarını ortaya çıkarma becerisi;</p>	<p>Kişinin kendi görüşlerini (ihtiyaçlar, ilgi alanları, duygular, değerler) netleştirmesi, tutarlı bir şekilde konuşma, açık ve şeffaf nedenler verme becerisi;</p>
<p>Sözlü ve sözsüz benzer ve farklı etkileşim süreçlerini tanımlama ve bunların belirli durumlarda uygun şekilde kullanılmasını müzakere etme becerisi;</p>	<p>Grup çalışması organize etme, iş dağıtımında işbirliği yapma, görevleri kabul etme, güvenilirlik, azim, özen ve dürüst davranma becerisi;</p>
<p>Farklı kültürden muhataplarla etkileşim kurmak için gerçek zamanlı olarak uygun bilgi, beceri ve tutum kombinasyonunu, kişinin kültüre aşinalık derecesini ve iki kültür arasındaki farkın derecesini dikkate alarak kullanma becerisi;</p>	<p>Çeşitliliği, ayrışmayı, farklılığı hoşgörme, çatışmaları tanıma, mümkünse uyum sağlama, sorunları sosyal olarak kabul edilebilir şekilde düzenleme, hataları ve farklılıkları kabul etme becerisi;</p>
<p>Kişinin kendi kültüründen kişiler ile farklı kültürden kişiler arasında arabuluculuk yapmak için bilgi, beceri ve tutumları gerçek zamanlı kullanma becerisi</p>	<p>Uzlaşmalar bulma, uzlaşmaya varma, çoğunluk kararlarını kabul etme, azınlıkları hoşgörme, cesaretlendirme, hak ve sorumlulukları tartma, güven ve cesaret gösterme becerisi;</p>
	<p>Grup sorumluluğunu vurgulama, adil normlar ve ortak çıkarlar ve ihtiyaçlar geliştirme, görevlere ortak yaklaşımları teşvik etme becerisi.</p>

Byram'ın belirttiği gibi dil öğrenimi ve öğretimi, öğrenenin eylem yöneliminde köklü değişikliklere sebep olur. Kültürlerarası bir dil eğitimi, öğrenene salt bir dilbilgisi sunmaz bunun yanında kültürlerarası bir yaşam vadeder. Dil öğrenen bir kişinin, hedef dilin konuşulduğu toplumun kültürünü öğrenmesi, öğrenenin kendi dilsel ve kültürel sınırlarını aşarak sosyal öğrenme sürecine girmesini ve birtakım beceriler geliştirmesini sağlar. Kendisini ve ötekini dil ve kültürüne eleştirel bir gözle bakma becerisi geliştiren öğrenenin, kişisel farkındalığı ve bireysel algısı olumlu yönde gelişir. Kişinin kültürlerarası deneyimlerinin artmasıyla bu farkındalık seviyesi gelişecek, çokdilli ve çokkültürlü toplumlarda doğrudan iletişim ve etkileşim durumlarında ortaya çıkan basmakalıplaştırma, ön yargı, ötekileştirme gibi kültürlerarası iletişimin önünde engel teşkil eden duygu ve düşüncelerin oluşmasını önleyecektir. İnsanlar, kendi kültür sistemlerinin doğal ve mantıklı ve diğer kültürlerden üstün olduğu inancıyla büyür. Kültürlerarası bir dil eğitimi kişinin, narsistik bakış açısından sıyrılmasına imkân verir.

4.4. Yabancı Dil Öğrenimi ve Öğretiminde Yeni Bir Bakış Açısı Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (AOÖÇ)

2001 yılında Avrupa Konseyi tarafından yayınlanmış Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (AOÖÇ), hedef dillere yönelik öğretim programlarının, sınav ve ders kitaplarının vb. hazırlanması için temel oluşturan, farklı dil ve kültürel geçmişe sahip insanlar arasında iletişimin kalitesini artırmak amacıyla tasarlanmış bir öğrenim, öğretim ve değerlendirme rehberidir.

Çerçeve, dil derslerine dilin kültür boyutunu da dahil ederek dil öğrenenlerinin, hedef dilde bildirişimsel açıdan başarılı olabilmeleri için hangi bilgi ve becerileri edinmeleri gerektiğini kapsamlı olarak betimler. Konuşmaktan çok anlamak gibi kısıtlı bir dil yeterliliği gerektiren durumları veya sınırlı bir zamanda üçüncü veya dördüncü yabancı dil öğrenimini de göz önüne alarak kısmi yeterlilikleri tanımlar.

Dil yeterliğinin tanımlanmasını sağlayan nesnel ölçütlerin oluşturulması, çeşitli bağlamlarda verilen dil yeterlik belgelerinin karşılıklı olarak tanınmasını kolaylaştırır ve böylece Avrupa'da insan hareketliliğinin desteklenmesine katkıda bulunur. Çerçeve, öğrenenleri sosyal bir aktör olarak görür ve onlardan benzer sosyal gruplar içinde, sürekli genişleyen ilişkiler ağı kurmalarını bekler. Kültürlerarası yaklaşımı benimseyen AOÖÇ, dil eğitiminin temel amacının, öğrenenlerin dil ve kültür farklılıkları konusundaki deneyimlerini zenginleştirerek kişilik gelişimlerini

desteklemek ve kimlik bilincini artırmak olduğunu vurgular (Avrupa Konseyi, 2013, s. 11).

Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi, Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi tarafından hazırlanan Tavsiye Kararları doğrultusunda üye ülkeler arasında geniş kapsamda birlik sağlama ve bu amacı kültürel alanda ortak adımlarla gerçekleştirme görevini üstlenmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından hazırlanan Tavsiye Kararları üç temel ilke üzerinde kurulmuştur:

- Avrupa'daki dil ve kültür çeşitliliği, korunması ve geliştirilmesi gereken ortak ve değerli bir hazinedir; bu dil ve kültür çeşitliliğinin, bir engel olmaktan çıkıp, karşılıklı anlaşmayı sağlayabilecek zenginleştirici bir kaynak haline getirilmesi, eğitim alanında çok çaba gerektirir.

- Farklı anadillerine sahip olan Avrupalılar arasında, iletişim ve etkileşimi kolaylaştırmak, Avrupa'daki hareketliliği artırmak, ortak anlayış ve işbirliğini teşvik etmek, önyargı ve ayrımcılığın üstesinden gelebilmek, modern Avrupa dillerini daha iyi bilmekle mümkündür.

- Üye ülkeler, modern dil öğretim ve öğrenimindeki ulusal ilkelerini saptayıp geliştirerek, Avrupa genelinde sürekli işbirliği ve eşgüdümüne ilişkin sözleşmelerle politik önlemler açısından daha çok yaklaşma sağlayabilirler (2013, s. 12).

4.4.1. AOÖÇ'de Çok Dillilik (Plurilingualism) ve Çok Kültürlülük (Pluriculturalism)

Küreselleşme ile birlikte insan ilişkilerinin yoğunluk kazanması, dünya vatandaşlarının kendi dillerinden başka dilleri de öğrenmesinin, en azından hedef dilde iletişim kurabilecek kadar bir yeterliliğe sahip olmasının gerekliliğini gün yüzüne çıkardı ve en azından bir yabancı dil öğrenmek bir uğraş olmaktan çıkıp, günümüzün gerekliliklerinden biri haline geldi. Bununla birlikte, dil öğrenimi ve öğretimi dünya genelinde büyük ölçüde hız kazanarak, tasarlanan eğitim-öğretim programları çok dilliliği ve çok kültürlülüğü destekler nitelikte tasarlanmaya başlandı. 2001 yılında, Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nde, birey bağlamında çok dilliliğin (plurilingualism) ve çok kültürlülüğün (pluriculturalism) önemi vurgulanmış, öğrenenin sosyal bir aktör olarak dünya sahnesinde yer alabilmesi için, Eylem Odaklı Yöntem çerçevesinde bir yabancı dil eğitimi ve öğretimi programı tasarlanmıştır.

Çokkültürlü ve Çokdilli Avrupa toplumunun gereksinimlerini karşılamak için tasarlanan Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi metninde, küreselleşen dünyada bireyin aktif bir eyleyen olarak önemi vurgulanmıştır. “‘Birey bağlamında’ çok dillilik, bir dizi dilin bilinmesi ya da bir toplumda aynı anda farklı dillerin kullanılması anlamına gelen ‘sosyal bağlamda’ çokdillilikten, farklıdır. Sosyal bağlamda çokdillilik okul ya da eğitim kurumlarında öğrenciye sunulacak yabancı dil bilgisinin çeşitlendirilmesi, öğrencinin birden fazla yabancı dil bilmeye yönlendirilmesiyle, ya da uluslararası iletişimde İngilizcenin baskın rolünün sınırlandırılması yoluyla kazanılabilir. Buna karşın birey bağlamında çok dillilik, yerel dil dışındaki toplumların dillerine kadar -okulda veya doğrudan deneyimle de kazanılabilir- (kültürel bir bağlamda) genişlemektedir. Birey, bu dilleri ayrı zihinsel bölümlerde tutmaz, ancak bu dillerin karşılıklı iletişim ve etkileşim içinde olmasını sağlayacak bir iletişim yeteneğine sahiptir. Birey, farklı durumlarda bir konuşmacıyla etkili iletişim kurabilmek için sahip olduğu yeteneğin farklı özelliklerini kullanabilecek esnekliğe sahiptir” (MEB Çeviri Komisyonu, 2009, s. 3).

Birey bağlamında çok dilli (plurilingualism) ve çok kültürlü (pluriculturalism) yeterlik kavramları ilk olarak ikinci dil öğrenimi ve öğretimi için Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi’nin taslak versiyonlarında kullanılmış olsa da çok dillilik (plurilingualism) terimine 1951 yılında Gianfranco Contini tarafından, tek dilliliğe (Monolingualism) karşı çıkan bir antinomiye dahil etmek için kaleme alınan edebi bir yazıda rastlanır (Orioles, 2004, s. 13). AOÖÇ’de belirtildiği gibi çok dillilik (plurilingualism) ve çokdillilik (multilingualism) arasında belirgin bir fark vardır. Çok dillilik (plurilingualism) ve çokdillilik (multilingualism) arasındaki temel ayrım, çok kültürlülük (pluriculturalism) ve çokkültürlülük (multilingualism) arasındaki farka paraleldir. “Multi” öneki, çarpmadaki sayılar ve çok sayıda insan gibi, bir dizi ögenin toplanmasını vurgular; öte yandan, “pluri” öneki, içine farklılık gizlenmiş olan çoğulluk fikri ile bütünseldir. Ayrım, dilsel ve kültürel çeşitliliğin, ötekilik veya empati, yan yana yaşamak veya birlikte yaşamak, hoşgörü veya ilgi gibi iki karşıt görüş arasındaki farkı güçlendirir (Piccardo and North, 2019, s. 216). Birey bağlamında çok dillilik ve kültürlülük, sosyal bağlamda çokdillilik ve kültürlülüğün taşıdıkları anlam kayda değerdir. Buna göre, çok kültürlü ve çok dilli yeterliliğe sahip bireyler sadece birlikte yaşamak için değil birlikte hareket edebilmek için de

beceri geliştirirler. Sosyal bağlamda çokdillilik ve kültürlülük ve birey bağlamında çok dillilik ve kültürlülük kavramları her ne kadar yakın anlamlar içeriyor olsa da birlikte yaşamayı ifade eden sosyal bağlamda çokdillilik ve kültürlülük, farklı dilden ve kültürden olan bireyleri, öteki olarak görmekten ileri gidemez ve dar anlamda öteki ile aynı toplumu paylaşmak anlamına gelir. Birlikte hareket edebilme becerisi geliştirmek anlamına gelen birey bağlamında çok dillilik ve kültürlülük ise öteki olarak görülen yabancıyı öteki olmaktan çıkarır ve ortak eyleme dahil eder.

Dilsel ve kültürel çeşitliliğin hâkim olduğu bir toplum, farklı yaşam tarzlarının, fikirlerin ve kavramların iç içe geçtiği bir mozaiktir. Birbirinden birçok anlamda farklı olan bireylerin birlikteliği, beraberinde birçok yeni davranış biçimini de getirir. Bireylerin birbirlerine yaklaşımı büyük ölçüde kendi kavram haritalarında diğerlerini nasıl algıladıklarına bağlıdır. Eğitimin demokratik bir toplum yaratmada önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Eğitim hayatında çokdilli ve çokkültürlü bir anlayış kazandırılmış birey, kendinden farklı gördüğü ötekine empati, hoşgörü ve ilgiyle yaklaşacaktır. Eğer okul, öğrenene sosyokültürel ve dilsel çeşitliliğe ve fikirlerin çoğulculuğuna saygılı bir eğitim öğretim ortamı sunuyorsa bireyin bakış açısı bu yönde gelişecektir. Bunun için müfredat, program, proje ve ödevler çokkültürlü ve çokdilli hayata hazırlar nitelikte olmalıdır. Bununla birlikte en az bir yabancı dil öğrenmek, birey için büyük bir avantajdır, fakat yabancı dil bilgisi bir dille sınırlandırılmamalıdır. Çok dillilik, bireyin ait olduğu sosyal grubun dışına çıkarak farklı kültürel, dilsel bir gruba dahil olması anlamına gelir. Kavramlar dil ile anlam kazandığından, kişinin kavram haritası bildiği dil sayısı doğrultusunda genişler. “Düşünceler, dili yarattığı gibi, diller de düşünceleri yaratırlar. Her dil her kavramı ve her düşünce dizisini betimlemekte ne kadar aynı şekilde hareket ederse etsin, bunlardan bazıları kavramları kavramak ve düşünce dizilerini yaratmak bakımından insan ruhuna daha elverişlidirler” (Akarsu, 1998, s. 43). Dil öğrenmek kişinin düşünsel ve zihinsel açıdan gelişimini destekler ve ona yeni bağlamlarda farklı anlamlar sunarak bakış açısını zenginleştirir. Yabancı dil öğrenen her bireyi sosyal bir aktör olarak kabul etmek yerinde bir davranış olacaktır. Zira bu, bireyin dil derslerinde edindiği dil ve kültürü sosyal yaşamında dahil olduğu ortak eylemlerde hayata geçirmesi demektir. Yeni bir dil ve kültür hakkında bilgi sahibi olan öğrenen, deneyimlediği veya deneyimleyeceği sosyal bağlamlarda dahil olduğu veya olacağı ortama göre kendini konumlandırır, stratejiler geliştirir ve hareket alanını belirler.

Beacco ve Byram'a göre:

- Bireysel çok dillilik Avrupa kimliğinin gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir: Avrupa çok dilli bir alan olduğundan, Avrupa'ya ait olma duygusu ve bir Avrupa kimliğinin kabulü, etkileşim yeteneğine bağlıdır. Birey bildiği tüm dillerin tamamını kullanarak diğer Avrupalılarla iletişim kurabilir;

- Mevcut birinci, ikinci, üçüncü vb. dil kavramlarının yeniden değerlendirilmesine izin veren eğitim politikaları, müfredat şablonları, öğretim yöntemleri ve bireylerin ihtiyaç duydukları herhangi bir dili edinmelerini sağlayan çokdilli bir yeterliliğin geliştirilmesi önemlidir;

- Dil hakları insan haklarının bir parçasıdır. Eğitim politikaları Avrupa vatandaşları tarafından konuşulan tüm dillerin kullanılmasını ve diğer insanların dil haklarının herkes tarafından tanınmasını kolaylaştırmalıdır; sosyal çatışmaların çözümü kısmen dil haklarının tanınmasına bağlıdır;

- Birey için ekonomik veya istihdam fırsatları ve bir toplumda beşeri sermayenin geliştirilmesi kısmen dil eğitimi politikasına bağlıdır; ekonomik amaçlara yönelik bireysel hareketlilik çokdillilik ile kolaylaştırılır

- Çok dillilik aynı zamanda Avrupa dillerinin çeşitliliğini korumak için bir ilke olarak yorumlanabilir. Bireyin çok dilliliği, hareketliliği, yaşam boyu öğrenmeyle değişebilir; çokdillilik sadece bir yetkinlik meselesi değildir, aynı zamanda her türlü dile karşı ilgi ve açıklık tutumudur;

- Çok dilliliği geliştirmek dil öğretim metodolojisi ile mümkündür. Avrupa Konseyi'nin Diller için Avrupa Ortak Başvuru Çerçevesi, gerekli temeli sağlar; (2007, s. 31-50)

Birey bağlamında çok kültürlülük ve çok dillilik yeni bakışaçılarına açık bireyler demektir ve özünde ötekinin diline ve kültürüne bir ilgi söz konusudur. Ötekine karşı ilgi, merakı uyandırır, zamanla hedef dili ve o dilin ait olduğu kültürü öğrenen birey öğrendiği dil ve kültüre karşı bir sempati geliştirir, gelişen bu sempati empatiyi doğurur ve kültürlerarasında çıkan çatışmalar yerini hoşgörüyeye bırakır. Yeni bir dil öğrenmek sadece kelime haznesine yeni kelimeler katmak demek değildir, öğrenilen her yeni kelimeyle ötekinin hayatına bir adım daha yaklaşmak anlamına gelir. Öğrenen ötekinin dil ve kültürünü öğrendikçe karşılıklı hoşgörü ve saygının öneminin farkına varır ve dilsel ve kültürel çeşitliliğe değer verir.

4.4.2. AOÖÇ’de Eylem Odaklı Yöntem

Eylem Odaklı Yaklaşım (AoA), ilk olarak Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi ile ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. “Temel alınan bu yaklaşım, dil kullanan ve öğrenenleri öncelikle sosyal aktörler; yani, belli koşullarda, belirli çevrelerde ve eylem alanlarında, salt dilsel olmayan, bildirişimsel görevleri üstlenen toplum üyeleri olarak ele aldığı için, genel anlamda eylem odaklı bir yaklaşımdır. Söz konusu dilsel eylemler, ne kadar dil etkinlikleri olarak ortaya çıksa da; onlara anlam kazandıran oldukça geniş bir sosyal yapının parçasıdır. Belirli bir sonuç elde etmek için bireyler, üstlendikleri görevleri yerine getirirken kendilerine özgü yeterliklerini stratejik ve planlı bir şekilde kullandıklarından dolayı, burada bildirişimsel görevlerden bahsedebiliriz. Bundan dolayı eylem odaklı yaklaşım, bireylerin bilişsel ve duygusal olanak ve niyetlerini, sahip oldukları ve sosyal aktör olarak kullandıkları tüm yeteneklerini kapsar” (Avrupa Konseyi, 2013, s. 18).

Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni, “hedef dilin ait olduğu toplumun kültürünü oluşturan, mikro düzeyde bir sistemi ifade eden bireyden, makro düzeyde bir sistemi ifade eden sosyal sınıflar, sosyal tabakalar ve kuruluşlara ve mezo düzeyde bir sistemi ifade eden topluluk, grup ve organizasyonlara kadar, toplumun farklı kesimlerinin benimsediği konuşma biçimlerinden doğmuş, iletişim farklılıklarının benimsendiği konuşma biçimlerinden doğmuş, iletişim farklılıklarının da öğretiminin yapıldığı bir dil eğitimini işaret etmektedir” (Ateş ve Aytekin, 2020: 4571). William Labov’un ayrılık kuramında olduğu gibi, toplum içerisindeki, sosyal, yöresel, etnik dil değişkenleri iletişimde belirleyici bir rol oynar. “Ayrılık kuramı bir bakıma dil değişkenliğinin dilbilim bakımından açıklanmasını kapsamaktadır. Bu kuram çerçevesinde öncelikle dilsel dizgelerin nasıl ve hangi işlevlere ayrıldığı inceleme konusu edilmekte, işlevsel dil türlerine de yer verilmektedir” (İmer, 1990, s. 43). Dilin, konuşulan bölgeye göre farklılık göstermesinin yanı sıra, dilsel toplulukların toplumdilbilim çalışmaları, modern dünyada dilsel çeşitliliğin yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, ırk, etnik köken, kentsel, kırsal statü ve sosyal iletişim ağındaki konum gibi az sayıda sosyal değişkenle ilişkili olduğunu göstermektedir (Labov, 2010, s. 197). Her toplumun, kendi içerisinde dilsel birçok farklılığı barındırdığı düşünülecek olursa, öğrenenin bu değişkenler hakkında bilgi sahibi olması, iletişimin daha kolay gerçekleşmesine ve bireyin dilsel farklılıkların yoğun olduğu ortamlarda bilinçli hareket etmesine yardımcı olacağı açıktır.

İletişimin ve etkileşimin her geçen gün biraz daha arttığı küreselleşen dünyamızda, Öğreneni sosyal bir aktör olarak kabul eden Eylem odaklı yaklaşım, bireyi sosyal bir varlık olarak daha geniş bir dünyada kültürel, ekonomik ve politik yaşamda söz sahibi olmaya teşvik eder ve geleceğin dünyasında dillerin rolünü ön plana çıkarır. Eylem odaklı yaklaşım kendisinden önce çıkan yaklaşımlardan farklı olarak, insanlar arasındaki farklılıklardan çok benzerliklere odaklanır ve dili sosyal bağlamda kullanmasına olanak veren etkinlik, görev ve organizasyonlarla öğrenenin ortak eylemde aktif bir eyleyen olarak hareket edebilme kabiliyeti geliştirmesini destekler.

Puren, dil ve kültür öğretiminde kültürel yetkinlikleri; kültüraşırı yetkinlik (transculturelle compétence), kültür ötesi yetkinlik (métaculturelle compétence), kültürlerarası yetkinlik (interculturelle compétence), çok kültürlü yetkinlik (pluri-culturelle compétence), ortak kültürel yetkinlik (co-culturelle compétence) olarak tablo 2'deki gibi kronolojik bir sıraya koyar.

Tablo 4.2. Dil-Kültür Öğretiminde Kültürel Yetkinlik Bileşenleri (Puren, 2014, s. 24)

Bileşen	Tanım	Öncelikli ilgi alanı	Öncelikli aktiviteler	İlgili yöntemsel yapılar
Kültüraşırı yetkinlik	Kültürel etkinliklerin ve taleplerin çeşitliliğinin ötesinde, tüm insanlarla benzerliğini kabul etme becerisi.	evrensel değerler	çeviri: bilmek	geleneksel yöntem (19. yüzyılın sonuna kadar)
Kültür ötesi yetkinlik	Sınıfta çalışılan veya evde başvuru otantik dokümanlardan öğrendiği kültürel bilgileri harekete geçirebilme ve yeni kültürel bilgilerin ayrımını yapabilme becerisi.	Bilgi	-ile ilgili konuşmak: tanımlama k, tepki vermek, analiz etmek, vb.	aktif öğrenme yöntemi (Fransız eğitim sisteminde 1920'lerden 1960'lara kadar)
Kültürlerarası yetkinlik	Kendi kültürel geçmişi ile ilgili önceki temsilleri ve yorumları nedeniyle, başka kültürden insanlarla ilk ve	Temsil	-ile konuşmak: keşfetmek, iletişim kurmak	iletişimsel yaklaşım (1970'lerden 1990'lara kadar)

	anlık temaslari sırasında ortaya çıkan yanlış anlamaları tespit etme becerisi.				
Çok kültürlü yetkinlik	Tamamen veya kısmen farklı kültürlerden insanlarla kültürlü bir toplumda uyumlu bir şekilde yaşama becerisi.	veya farklı gelen çok bir	tutum ve davranışlar	-ile yaşamak	çok dilli eğitim (AOÖÇ'de 1990'lardan 2000 yılına kadar)
Ortak kültürel yetkinlik	Tamamen ya da kısmen farklı kültürlerden insanlarla uzun vadede etkili bir şekilde hareket edebilme ve bu amaçla ortak bir eylem kültürü (ortak kültür) benimseme ve/veya yaratma becerisi.	ya da farklı uzun etkili hareket ve bu ortak bir yaratma	kavramlar, değerler, bağlamlar	birlikte hareket etmek	Eylemsel perspektif (AOÖÇ'de 2000'den sonra)

Puren'in bu tablosu bize, geçmişten günümüze dil öğretiminde kazandırılması amaçlanan kültürel yetkinliklerin kapsamının gittikçe geliştiğini, öğrenenin pasif bir alıcı konumundan aktif bir kullanıcıya dönüştüğünü göstermektedir. Başlangıçta kültür, salt metin içerisinde çevirisi yapılması gereken bir bilgi iken zamanla sosyal hayatın içerisinde aktif olarak kullanımı söz konusu olan bir kazanıma dönüşmüştür. Eylem odaklı yaklaşım ile birlikte 1990'lı yıllarda, öğrenene uyum içerisinde birlikte yaşama becerisi kazandırmak adına dil öğrenimi ve öğretimine dahil edilen kültür, 2000 yılından sonra sadece toplumdaki huzuru garanti altına almak için değil bir ulusun sahip olduğu ortak değerlerden oluşan bir kültür gibi evrensel bir kültürün parçası olma vaadi vermektedir. Böyle gelişmiş bir farkındalık yaratmak, uzun ve özverili bir süreci gerektirir.

Öğrenenin, bu tür karakter özelliklerini geliştirmesi ve sosyal etkileşimi yaşam tarzı haline getirmesi, verilen görevlerin ve etkinliklerin sürekliliğine bağlıdır. Görevler ve etkinlikler aracılığıyla, sürekli sosyal iletişim ve etkileşime dahil olan öğrenen bu davranışları bir alışkanlık haline getirecek, zamanla bir görev veya yönlendirmeye gerek duymaksızın kendisi bu sosyal ortamlara dahil olma isteği

duyacaktır. Sosyal ilişkilerle birlikte kurulan arkadaşlıklar, zaman içerisinde ortak paylaşımı, ortak anları, ortak eylemi ve ortak bir geçmiş yaratmasına olanak verecek, böylece öğrenen öteki ile güçlü bir bağ kurmuş olacaktır. Böyle bir süreçten geçen öğrenen, kendi kültürel ve dilsel sınırlarını aşarak sosyal bir aktör haline gelecek, küresel dünyada sorumluluk alabilen bir paydaş olacaktır.

4.4.3. AOÖÇ’de Genel Yeterlikler

4.4.3.1. Bildirime Dayalı Bilgi (savoir)

Bildirime dayalı bilgi (savoir), dünya bilgisi, sosyokültürel bilgi ve kültürlerarası bilinç gibi yeterliklerden oluşmaktadır. Buna göre, dünya bilgisi öğrenenin, deneyimle, eğitim yoluyla ya da bilgi kaynaklarından edindiği bilgiyi kapsamaktadır:

- Öğrenenin, farklı yaşam alanlarındaki mekanlar, kurum ve kuruluşlar, kişiler, nesnelere, olaylar, süreçler ve eylemleri ve belirli bir dili öğrenen için o dilin konuşulduğu ülke veya ülkeler hakkındaki bilgileri (örneğin, önemli coğrafik, ekolojik, demografik, ekonomik ve politik özellikleri vb.) içermektedir.

- Varlıkların sınıflandırılması (somut/soyut, canlı/cansız vb.) ve onların zaman-mekân, çağrışımsal, analitik, mantıklı, neden/etki vb. gibi özellikleri ve ilişkileri kapsar (Avrupa Konseyi, 2013, s. 102).

Öğrenenlerin, hedef dil ile birlikte, sosyokültürel bilgi çerçevesinde, hedef dilin konuşulduğu toplumun kültürü hakkında birtakım bilgileri edinmesi öngörülmektedir. Günlük Yaşam, yaşam koşulları, kişiler arası ilişkiler, değerler, inançlar ve tutumlar, beden dili, sosyal gelenekler, geleneksel davranışlar sosyokültürel bilgi kapsamında yer almaktadır.

Kültürlerarası bilinç ise, öğrenenin öğrendiği dilin ve kültürün kendi anadilinden ve kültüründen farklı bir dil ve kültür olduğunu kabul edip, dünyadaki farklı dil ve kültürlerin de farkında olması ve kabul etmesi anlamına gelir. Öğrenenin, dünyayı daha geniş bir çerçevede değerlendirmesi ve ırkçılık, kültür bencilliği, ötekileştirme, basmakalıplaştırma gibi iletişimin önünde engel teşkil edecek düşünce ve davranışlardan sakınmasını içermektedir. Kültürlerarası iletişim söz konusu olduğunda, öğrenenden, yöresel ve sosyal farklılıkların bilincinde olarak ortak eylemde kendini gerektiği gibi konumlandırması beklenir.

4.4.3.2. Beceriler ve Uygulayıcı Bilgi (savoir-faire)

Beceriler ve Uygulayıcı Bilgi (savoir-faire), uygulamalı beceriler ve kültürlerarası becerileri kapsamaktadır. Uygulamalı beceriler; öğrenenin içine dahil olduğu toplumda o toplumun kültürel öğelerine, gelenek ve göreneklerine göre nasıl davranması gerektiği bilgisini içerir. Bununla birlikte, öğrenenin, yıkanmak, giyinmek, pişirmek, yemek yemek gibi, günlük yaşamın bir parçası olan davranışları bilmesi beklenir. İleride yapacağı mesleğin gerektirdiği zihinsel ve bedensel davranışları ve sanat, spor, hobi gibi boş zaman etkinlikleri için gerekli davranışları etkin olarak yapabilme becerisini kapsamaktadır

Kültürlerarası beceriler ise, kişinin kendi kültürü ve hedef kültür arasında karşılaştırma yaparak kendi kültürünü ve yabancı kültürü ilişkilendirme, kültürel duyarlılık geliştirerek öteki kültürlerden insanlarla iletişim kurma, kendi kültürü ile yabancı kültür arasında köprü kurabilme ve kültürlerarası anlaşmazlıklar ve çatışma durumlarıyla baş etme becerisini kapsamaktadır.

4.4.3.3. Kişiliğe İlişkin Yeterlik (savoir- être)

Dili öğrenen veya kullanan kişilerin, kendi karakter özellikleri, bildirişimsel yeteneklerini de etkilemektedir. Örneğin, yeni deneyimlere, başka insanlara ve kültürlere, fikirlere bakış açısı, kendi kültürünü ve öteki kültürleri sorgulamaya açık oluşu, bildirişim isteği, dışa dönüklüğü, uzlaşmacı ve analitik düşünme becerilerinin gelişmişlik düzeyi gibi kişinin bireysel özellikleri hedef kültürden kişilerle girdiği iletişimin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle dil öğrenimi ve öğretiminde eğitim hedefi olarak kültürlerarası kişiliğin geliştirilmesi büyük önem teşkil eder.

4.4.3.4. Öğrenme Yeteneği (savoir-apprendre)

Öğrenme Yeteneği (savoir-apprendre), öğrenenin gözlem, katılım ve mevcut bilgi ve becerilerini kaynaştırarak kendi öğrenmesini yönetme becerisini ifade eder. Dil öğrenirken karşılaştığı zorluklarla başa çıkabilme, bunları fırsata çevirebilme, etkin ve bağımsız çalışma yürütebilme, deneyimlerden ve önüne çıkan fırsatlardan yararlanabilme becerisini kapsar. Dil ve bildirişim bilinci, genel sesbilgisel bilinç ve sesbilgisel beceriler, öğrenme teknikleri ve sezgisel-deneyimsel (heuristic) beceriler bu kapsamda değerlendirilir.

Dil ve bildirişim bilinci, öğrenenin, dile ve dil kullanımına duyarlılık, dilin

düzenleme ve kullanım ilkelerini bilme ve onları anlama becerisini; genel sesbilgisel bilinç ve sesbilgisel beceriler, alışık olunmayan ses bileşenlerini telaffuz etme becerisini, öğrenme teknikleri; öğrenenin kendi öğrenme tekniklerini keşfetme ve öğrenme sürecinde kullanacağı teknikleri yönetme becerisini, sezgisel-deneyimsel (heuristic) beceriler ise; öğrenenin gözlem ve analiz yaparak öğrenmesinde işine yarayacak deneyim, uygulama, araç-gereç-materyal, teknoloji gibi bileşenlerden yararlanmasını ifade eder.

4.4.3.5. AOÖÇ’de Bildirişimsel Dil Yeterlikleri

Bildirişimsel Dil Yeterlikleri, dilbilgisel yeterlikler, toplumdilbilgisel yeterlikler, pragmatik yeterlikler olarak üç grupta ele alınmaktadır. Dilbilgisel yeterlikler; sözlüksel yeterlik, dilbilgisel yeterlik, anlambilgisel yeterlik, sesbilimsel yeterliği kapsarken, toplumdilbilgisel yeterlikler; bütün kültürlerde farklılık gösterebilen sosyal ilişkilerin dilsel göstergelerini, nezaket kurallarını, deyimleri, deyişleri, alıntıları, atasözlerini, farklı bağlamlarda kullanılan dil değişkenlerinin farklılıklarını içeren kesit dil farklılıklarını ve sosyal, yöresel, etnik vb. deşikeleri, pragmatik yeterlikler ise, öğrenenin düzenleme, yapılandırma ve davranma gibi söylem yeterliğini gösteren becerilerini, dili bildirişimsel işlevleri yerine getirmek için kullanma yeterliğini ve dili etkileşimsel ve deşikimsel şablona göre düzenleme yeterliğini kapsamaktadır.

5. SONUÇ

Küreselleşmeyi, uluslararası ilişkilere hız kazandıran, dünyayı birbirine yakınlaştıran, iletişimi ve etkileşimi yoğunlaştıran bir kavram olarak ele aldığımızda, aslında küreselleşmenin kelime olarak olmasa da bir olgu olarak hep var olduğu ortaya çıkar. Fakat 1970'li yıllarda kavram hayatımıza girdikten sonra bilim ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte hız kazanan küreselleşme olgusu, birkaç yüzyıl öncesine kadar aklımıza dahi gelemeyecek birçok yeniliği hayatımıza sokmuştur. Küreselleşmeyle birlikte, bilginin, iletişimin, haberleşmenin ve ulaşımın önündeki engeller kalkmış bunun sonucu olarak bireyler ve ülkeler arasında ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal ilişkiler hiç olmadığı kadar yoğunluk kazanmıştır. Dünyayı her geçen gün daha da küçültüp farklı kültürleri birbirine yakınlaştıran küreselleşme, sağladığı imkânlarla insanların kendilerinden farklı olan öteki insanlarla iletişim kurmalarını kolaylaştırmış ve onlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarına olanak vermiştir. Bununla birlikte, insanlık için faydalı, bir dizi faaliyetin yer aldığı küreselleşme süreci, temelde kapitalizme hizmet etmektedir. Küreselleşme ile hayatımıza giren serbest ticaret ve çokuluslu şirketler, gelişmiş ülkelerin gücüne güç katarken, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerin, devlet tekelinde bulunan fabrikalarını, şirketlerini ve kurumlarını özelleştirmelerini sağlayarak gücü elinde bulunduran devletlerin, bu ülkelerin üretimlerinde ve yönetimlerinde söz sahibi olmalarına imkân verir. Küreselleşmenin sunduğu nimetlerden ancak küresel güçlerin istediği oranda faydalanabilen bu ülkelerin, küresel ticaretten büyük paylar almak şöyle dursun, küçük ücretler karşılığında iş gücü ve mekân sağlamak dışında hiçbir çıkarları yoktur. Bununla birlikte, kavram olarak tartışılmaya başlandığı günden beri, küreselleşmenin coğrafi sınırları ortadan kaldıracağı, ulus-devletlerin sonunu getireceği, küresel kültür aracılığıyla kendi ulusundan bağımsız küresel bir vatandaş modeli yaratılmak istendiği gibi birçok senaryo ortaya atılmaktadır. Bilişim teknolojilerinin her eve girdiği günümüz dünyasında, teoride coğrafi sınırlardan bahsetmek mümkün gibi görünmese de gerçek anlamda varlıklarını korudukları aşikârdır. Nitekim ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, kıtalar arası seyahati kolaylaştırırsa da uluslar arasında uygulanan politikalar, Avrupa vatandaşı olmayan insanların, dünya küresel bir köymüş gibi, diledikleri gibi bir yerden başka bir yere gitmesini kolaylaştırmamaktadır. Nitekim kapitalizmin sömürdüğü işçilerin, sadece hayati ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar kazanan, sanayi devrimiyle elde edilen

kazanımların ulaşmadığı üçüncü dünya insanların, eğitim, sağlık veya turizm gibi amaçlarla yaşadıkları coğrafyalardan uzaklaşmaları kendi tekellerinde değildir. Bu insanların kendi coğrafyalarını terkedip gelişmiş Batılı ülkelere göç etmeleri, o ülkelerin çıkarlarına bağlıdır. Gelişmiş ülkeler iş gücüne ihtiyaçları olduğunda, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelere işçi talebinde bulunurlarsa veya yeterince parası olan üçüncü dünya vatandaşlarının, turizm, sağlık, eğitim gibi, gidecekleri ülkeye para bırakacak eylemlerde bulunmaları kaydıyla, geçici bir süreyle o ülkelerde ikamet etmelerine izin verilir. Aksi takdirde, bu vatandaşların kendi yaşadıkları coğrafyalardan başka coğrafyalara seyahat etmeleri veya göç etmeleri batılı ülkeler için kabul edilemez bir şeydir. Günümüzde birçok ülke arasında vize uygulaması kalksa da pasaport uygulaması hala devam etmektedir. Zira özgürce dolaşabilecek olanlarla, yaşadıkları coğrafyalardan ayrılmaması gerekenleri bir şekilde kontrol etmek gerekir. Bu da pasaport uygulamasıyla insanları vatandaşı oldukları ülkelere göre fişleyerek küresel köyde gezinmelerini engellemenin bir başka yoludur.

Küreselleşmenin heterojen farklılıkları yok ederek dünyayı homojenleştirdiği ve insanlığın ortak kaderinin dünyanın küreselleşmesine bağlı olduğu şeklinde bir genel görüş oldukça yaygındır. Fakat dünyanın geldiği noktada, küreselleşmenin dünya insanlarını tek bir yapılanma etrafında bütünleştirmesinden söz etmek mümkün değildir. Nitekim günümüzde, farklılıkların altı daha fazla çizilmekte, insanlar kitleler halinde basmakalıplaştırılıp ötekileştirilmektedirler. Touraine'in dediği gibi, her birey, coğrafi konumuna göre tanımlanır, sınıflanır ve dünya üzerindeki hareketleri bu konuma göre belirlenirken, bu insanların ait oldukları ulusları redderek kendilerini küresel köye ait hissetmeleri olası mıdır? Küreselleşmenin yaşamın her alanını etki altına alıp başka bir forma soktuğunu inkâr etmek veya yok saymak elbette mümkün değildir. Fakat insanları ait oldukları coğrafyaya göre etiketleyen ve ayrıştıran küreselleşmenin, yüzyıllardır farklı etnik kökenden, kültürden insan kitlelerini tek bir çatı altında, milliyetçilik ideolojisi etrafında toplayan ve gücünü birlik ve beraberliğinden alan ulus-devletleri bitireceği fikri ütöpiktir. Bununla birlikte, bir kültürü, dil, din, değerler, normlar, semboller, gelenek ve görenekler gibi, diğer kültürlerden keskin çizgilerle ayırabilecek öğeler ile tanımladığımızda, belli bir toplumda bunlardan birinin veya birkaçının değişkenlik göstermesi kadar olağan bir durum yoktur. Ayrıca, tek bir devletin

sınırları içerisinde, farklı dinsel inançlara, hayat görüşüne, farklı kültürel kimliklere sahip, farklı dilleri konuşan çeşitli etnik gruptan ya da ulustan insanlar bulunması da ortalama 8 milyar nüfusa sahip, küresel bir dünyada çok da uzak bir ihtimal değildir. Zira insanlar sürekli hareket halindedirler, bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya seyahat edebilir, gittikleri coğrafyada kısa süreli ikamet etmeyi veya kendilerine orada bir hayat kurmayı seçebilirler. İnsanları belli sınırlar içerisinde hapsetmek veya kitle hareketlerinin önüne geçmek geçmişte olduğu gibi bugün de olası değildir.

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte dünya genelinde kitlesel insan hareketleri büyük artış göstermiş, herhangi bir toplumun homojenliğinden bahsetmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Artık hemen her toplum içerisinde farklı kültürel kimlikleri barındırmakta, farklı etnik kökenden veya ulustan çok kültürlü (pluricultural) ve çok dilli (plurilingual) insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Günümüzde bu toplumlar çokkültürlü (multicultural) ve çokdilli (multilingual) toplum olarak anılmaktadırlar. Dünya artık farklı kimliklere sahip insanların yaşadığı kozmopolit kentlerden oluşmaktadır. Tarihte de birçok örneği bulunduğu gibi, insanlar farklı kültür ve dile sahip insanlarla karşılaştıklarında ırkçılık, yabancı düşmanlığı (xenophobia), kültür bencilliği (ethnocentrism), ötekileştirme (otherness), basmakalıp düşünce (stereotype) gibi insanların bir arada huzur içinde yaşamalarına engel oluşturan, istenmeyen davranış biçimleri geliştirmektedirler. McLuhan'ın deyimiyse küresel bir köye (global village) dönüşen dünyada, bu tarz düşünce ve davranışlar gelecekteki dünya toplumunu garanti altına almak isteyen dünya vatandaşlığı fikrini tehlikeye sokmaktadır. Bununla birlikte, insan hakları, eşitlik ve adalet, çevrenin korunması, yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme, kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, ülkeler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve dünyanın kültürel çeşitliliğinin korunması gibi değerler tüm dünya insanlarını ortak bir noktada birleştirip dünyanın geleceğiyle ilgili ortak adımların atılmasına aracılık edebilir. Bu bağlamda tüm insanları küresel köyün sakinleri olarak kabul etmek ve her bireye sorumluluk vererek ortaya çıkan küresel sorunların çözümünde bir paydaş olarak yer almalarını sağlamak dünyanın şu anda ve gelecekte daha yaşanılabilir bir yer olmasına katkıda bulunur. Kant'ın geleceğin dünyası için öngördüğü küresel vatandaşlık idesi tam da bu noktada hayat bulmaktadır. Zira dünya vatandaşı, küreselleşmenin getirdiği küresel ısınma, iklim değişikliği, yer altı ve yer üstü enerji kaynaklarının tükenmesi, savaşlar, kıtlık, eğitim, sağlık, kadın-erkek ve fırsat eşitliği gibi küresel

sorunlar karşısında birlikte hareket edecek bilinçli, küresel meselelerde aktif rol alacak birey anlamına gelir. Fakat izlenen çokkültürlülük politikaları, ulus-devletlerin bütünlüğünü bozacak bir biçimde şekillenmemelidir. Yani toplumu, aynı toprağı paylaşan farklı etnik kökenden insanı ayrıştırarak birbirini karşılıklı kabul etmeyen çeşitli altkültürlere parçalamamalı ve ulus-devletleri bir arada tutan öncelikle ulus, devlet, toprak ve sonra dil, din, bayrak, tarih gibi ortak değerlere zarar vermemelidir. Zira ulus-devletlerin, hangi etnik kökenden olursa olsun her bireye eşit haklar tanıyarak vatandaşlar arasında sosyal adaleti sağlaması, zaten çokkültürlü toplumların farklı kültürel kimliklere sahip üyelerinin adalet ihtiyacını karşılar niteliktedir. Bir toplumda yaşayan tüm kimlikleri ayrı ayrı sınıflandırmak o toplumda benzerliklerden çok farklılıklara dikkat çekmek anlamına gelir. Kültürel farklılıkları yok saymadan ve ayrıştırmadan tanımanın, farklı kimliklere karşı olumlu algı yaratmaya ve birlikte yaşama becerisi geliştirmeye yardımcı olacağı, toplumsal huzuru ve barışı destekleyeceği açıktır. Çokkültürlü bir toplumda, etnik kökeni, ırkı, milliyeti ne olursa olsun her vatandaşa eşit hak ve özgürlüklerin tanınması bireye zaten sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri teslim etmek anlamına gelir. Bireyin yaşadığı coğrafya, etnik kimliği, dini kimliği, cinsel kimliği, temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birine ulaşmasına engel teşkil etmemeli veya tam aksine sahip olduğu herhangi bir kimlikten dolayı ötekilerden ayrıcalıklı sayılmamalıdır. Çokkültürlü yaşam, insanın sadece insan olduğu için değerli olduğunu kesinler. Çünkü çokkültürlülüğü deneyimleyen insan zamanla kişileri tek bir kalıba sokamayacağını fark eder. Bu deneyim, insani yönlerimizi ön plana çıkarır ve yaşama ve yaşatma hakkının kutsallığını hissettirir. İnsanlığın ve dünyanın geleceği için dayanışmanın gerekliliğini gözler önüne serer ve ortak insani değerlere yönlendirir.

Son yıllarda çokkültürlü ve çokdilli eğitim anlayışıyla birlikte küresel vatandaş modeli de eğitim öğretim programlarında yerini almış bulunmaktadır. Artık öğrenen küresel dünyanın, küresel vatandaşı olarak kabul edilip sosyal bir aktör olarak geleceğin dünyasında bir paydaş olabilecek şekilde eğitilmektedir. Öğrenenlere evrensel değerlerin aşılması, gelecekte küresel meselelerde söz sahibi olabilecek, ortak eylemlerde aktif rol alabilecek ve bireysel olarak değişime katkıda bulunabilecek bir nesil yetiştirmek anlamına gelir. Bu şekilde, birey kendi gücünün farkına varır ve kendini değerli hisseder, böylece sadece yerel meselelere değil

küresel meselelere de duyarlı bir vatandaş modeli ortaya çıkar. Eğitim-öğretimde çokkültürlü ve çokdilli bir dünya ve küresel vatandaş vurgusu uluslararası düzeyde anlamlı sonuçlar doğuracaktır. Küresel vatandaşlık değerlerinin sadece eğitim-öğretim müfredatıyla değil aynı zamanda artık çokdilli ve çokkültürlü olan okul ortamlarında da hayat bulması önemlidir. Zira farklı etnik kökenden farklı dilleri konuşan ve farklı kültür geçmişleri olan birçok öğrenenin bulunduğu okul ortamları minyatür bir dünyayı temsil etmektedir. Geleceğin dünya düzeninde öncelik, insan temel hak ve özgürlükleri olmadığı sürece kültürlerarası çatışmalar hiçbir zaman son bulmayacaktır.

Kültürlerarasılık, farklı kültürlerle mensup insanların birbirleriyle iletişime ve etkileşime geçmesini ifade eder. Küreselleşmeyle birlikte büyük bir hız kazanan uluslararası ve bireylerarası ilişkiler, birtakım beceriler geliştirmeyi gerektirmektedir. Günümüzde hemen her ülke farklı etnik kökenden, farklı dilleri konuşan birçok insana ev sahipliği yapmaktadır. Göçmenler, işçiler, sığınmacılar, turistler, iş adamları, öğrenciler dünyanın dört bir yanından, farklı dili konuşan bireyler farklı ülkelerde bir araya gelerek, çokdilli toplumlar oluşturmaktadırlar. Bu noktada birbirinin dilini anlamak hayati önem taşır. Bir dünya dili ve lingua franca olarak İngilizce çoğu zaman kurtarıcı bir rol üstlense de, dünyada 7,117 tane yaşayan dil olduğu düşünülünce sadece İngilizce iletişim kurmak veya buna teşvik etmek dünyanın en büyük zenginlikleri arasında yer alan dil çeşitliliğini görmezden gelmek anlamına gelir. Zira bir kültür taşıyıcısı olarak bütün diller, içerisinde kültürel ve dilsel birçok zenginlik barındırır ve her dil o dili konuşan kişiler için maddi-manevi büyük bir değer taşır. Fakat aynı zamanda, dünya üzerindeki dil çeşitliliği, dünyanın en büyük miraslarından biridir. Bu açıdan bakıldığında, dilleri korumak, yaşatmak ve geliştirmek sadece o dilleri konuşan toplumların değil, aynı zamanda bütün dünya vatandaşlarının da başlıca görevleri arasındadır. Bununla birlikte, dillerin ve kültürlerin iç içe geçtiği kozmopolit bir dünyada herhangi bir yabancı dil bilmemek, yerel kalmak ve küreselleşmenin sunduğu avantajlardan tam anlamıyla faydalanamamak anlamına gelmektedir. Yabancı dil bilgisi, küreselleşmeye ve uluslararasılaşmaya yanıt veren toplumlar için eskisinden çok daha önemli bir hale gelmiştir. Günümüzde, dünya dili olması nedeniyle okullarda yaygın biçimde birinci yabancı dil olarak İngilizcenin, ikinci yabancı dil olarak ise Fransızca, Almanca, İspanyolca, Çince gibi dillerin öğrenimi ve öğretimi yapılmaktadır. Son yıllardaki

yaygın görüş, dünyadaki dil ve kültür çeşitliliğini yaşatmak ve desteklemek adına yabancı dil öğretiminde İngilizcenin baskın rolünü sınırlamak ve diğer dillerin de müfredatlarda yer almasını sağlamak gerektiği yönündedir.

Bu yönde bir dil öğrenimi ve öğretimini destekleyen Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinde, çok dillilik/çokdillilik ve çok kültürlülük/çokkültürlülük vurgusu esastır. Bir yabancı dil öğrenimi öğretimi programında yapılan bu vurgu, dünyanın geleceği için anlamlı ve değerlidir. Zira çok kültürlülük ve çok dillilik yeni bakışaçılarına açık bireyler demektir ve özünde ötekinin diline ve kültürüne bir ilgi söz konusudur. Ötekine karşı ilgi, merakı uyandırır, zamanla hedef dili ve o dilin ait olduğu kültürü öğrenen birey öğrendiği dil ve kültüre karşı bir sempati geliştirir, gelişen bu sempati empatiyi doğurur ve kültürlerarasında çıkan çatışmalar yerini hoşgörüyeye bırakır. Yeni bir dil öğrenmek sadece kelime haznesine yeni kelimeler katmak demek değildir, öğrenilen her yeni kelimeyle ötekinin hayatına bir adım daha yaklaşmak anlamına gelir. Öğrenen ötekinin dil ve kültürünü öğrendikçe karşılıklı hoşgörü ve saygının önemini farkına varır ve dilsel ve kültürel çeşitliliğe değer verir. Kültürlerarası eğitim, dilsel ve kültürel çeşitliliğin hakim olduğu bir toplumda ortak bir uzlaşma modeli sunar ve başlıca hedefleri arasında bireyi sosyal bir aktör olarak çokkültürlü ve çokdilli daha geniş bir dünyaya hazırlamak vardır. Eğitim ve öğretimle desteklenen kültürlerarası bilinç, öğrenenin öğrendiği dilin ve kültürün kendi anadilinden ve kültüründen farklı bir dil ve kültür olduğunu kabul edip, dünyadaki farklı dil ve kültürlerin de farkında olması ve kabul etmesi anlamına gelir. Öğrenenin, dünyayı daha geniş bir çerçevede değerlendirmesi ve ırkçılık, kültür bencilliği, ötekileştirme, basmakalıplaştırma gibi iletişimin önünde engel teşkil edecek düşünce ve davranışlardan sakınmasını içerir. Kültürlerarası iletişim söz konusu olduğunda, öğrenenden, yöresel ve sosyal farklılıkların bilincinde olarak ortak eylemde kendini gerektiği gibi konumlandırması beklenir.

Küreselleşme çok yönlü bir olgudur. Sadece mutlu azınlığın çıkarlarına değil, tüm dünya inanlarının çıkarlarına hizmet ettiğinde anlam kazanır. Zira küreselleşme sonucunda yaşanan bu gelişmeler, tüm insanlığın ortak ürünüdür. Yaklaşık 8 milyar nüfusa sahip bir dünyada, belli coğrafyalarda yaşayan insanları kucaklayıp, diğerlerini ötekileştirmek, insan hakları, eşitlik ve adalet, çevrenin korunması, yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme, kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, ülkeler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve dünyanın kültürel

çeşitliliğinin korunması gibi konularda ortak hareket edebilecek dünya vatandaşlığı fikrini zedeler ve kültürlerarası çatışmaların önünü açar. Bunun, dünyanın geleceğini tehlikeye sokan bir tutum olduğu açıktır. Farklı ırklar, etnik kökenler, diller kültürler hepsi dünya toplumu için ayrı bir zenginliktir ve insanlığın en büyük miraslarındandır. Her birine ayrı ayrı değer verip korumak tüm dünya vatandaşlarının ortak sorumluluğudur.

5.1. Öneriler

- Küreselleşme olumlu ve olumsuz birçok sonucu olan çok yönlü bir olgudur. Küresel dünyanın küresel vatandaşları, küreselleşmenin olumlu ve olumsuz etkilerinin bilincinde olarak zamanın gerekliliklerine göre bir duruş sergilemeyi bilmelidirler.

- Uluslararası politikalar, farklı etnik kökenden veya milletten insanlar arasında çıkabilecek sorunları, anlaşmazlıkları, çatışmaları önlemek adına büyük önem arz eder. Bu nedenle, hükümetlerin izledikleri ulusal ve uluslararası politikalar, kültürlerarası bilinci destekler nitelikte olmalıdır.

- Her ulusun dili, dini, tarihi, etnik kimliği, toprak bütünlüğü ve ulusal çıkarları eşit derecede önemlidir. Küresel ve yerel sorunlar ile ilgili kararlar alınırken, zengin-fakir, büyük-küçük her ulusun çıkarları gözetilmeli, dünya sahnesinde her ulus eşit derecede itibar görmelidir.

- Dünya üzerinde diğerinden üstün bir etnik kimlik, ırk veya ulus yoktur. Bu nedenle hiçbir dünya vatandaşı etnik, ırksal veya ulusal vb. özelliklerinden dolayı ayrılaştırılmamalı veya temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmamalıdır.

- Küresel vatandaş, kendi kültürel ve dilsel kimliği ile çokkültürlü ve çokdilli ortamlarda, ortak eylemde sosyal aktör olabilen ve öteki kimliklere saygı, hoşgörü, anlayış, dayanışma ve işbirliğine dayanan bir tutum ve davranış sergilemeyi bilen, evrensel bilince sahip bir vatandaş modelidir. Bu vasıfların, tüm dünya insanlarına kazandırılması gerekir.

- Büyük bir kültür ve dil çeşitliliğine sahip olan dünyada, öteki kültürden insanların yaşam biçimlerine ve dil seçimlerine saygı duyulmalı, kültür ve dil çeşitliliğinin devamlılığı sağlanmalıdır.

- Çokkültürlü ve çokdilli toplumlarda farklı etnik kökenden insanların sadece

bir arada yaşamaları için değil, birlikte hareket edebilmeleri için de çalışmalar teşvik edilmelidir.

- Çokkültürlü ve çokdilli toplumlarda karşı karşıya gelen, farklı gruplardan insanlar arasında çıkabilecek istenmeyen davranış modellerinin önüne geçebilmek adına, kitle iletişim araçları, yazılı ve sözlü basın veya halkın eğitimine katkıda bulunabilecek halk eğitim merkezleri, belediyeler, yüksekokul ve üniversite gibi kuruluşlar tarafından eğitimler, konferanslar, seminer ve sempozyumlar düzenlenerek toplumda kültürlerarası bilincin gelişmesine katkıda bulunulabilir.

- Günümüz dünyasında, yabancı dil bilgisi hiç olmadığı kadar büyük bir önem kazanmıştır. Yalnızca bir lingua franca olan İngilizcenin öğrenimi ve öğretimi değil aynı zamanda Fransızca, Almanca, İspanyolca, Türkçe gibi farklı dillerin de öğrenimi ve öğretimi teşvik edilmelidir.

- İnsan temel hak ve özgürlükleri, tüm dünya insanları için geçerli olmalıdır. Bu haklarından mahrum kalan insanların haklarını teslim etmek adına, uluslararası kuruluşlar tarafından küresel düzeyde çalışmalar yapılmalı ve dünya vatandaşları, bir paydaş olarak bu sürece dahil edilmelidirler.

- Küreselleşmenin getirdiği küresel ısınma, iklim değişikliği, yer altı ve yer üstü enerji kaynaklarının tükenmesi, savaşlar, kıtlık, eğitim, sağlık, kadın-erkek ve fırsat eşitliği gibi küresel sorunlar karşısında birlikte hareket edecek bilinçte bireyler yetiştirmek ve bunu eğitim programları ile desteklemek dünyanın geleceği için hayati bir öneme sahiptir.

ÖZ GEÇMİŞ

24.12.1987 tarihinde Samsun'da doğan Elif Ateş, Samsun 19 Mayıs Lisesi'ni bitirdikten sonra lisans eğitimine, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili Eğitimi programında devam etmiş, gösterdiği başarı sonucu çift anadal yapma hakkı kazanarak aynı zamanda İngiliz Dili Eğitimi programını da sürdürmüştür ve her iki alanda da lisans derecesi elde etmiştir. 2020 yılında ise OMÜ LEE Fransız Dili Eğitimi Yüksek Lisans programını tamamlamıştır. Mezuniyetinden bu yana öğretmen olarak görev yapan Elif Ateş, iyi derecede Fransızca ve İngilizce bilmektedir.

İletişim Bilgileri

E mail: eates1987@gmail.com

Telefon: 05426919266

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7926-3548>

Yayınlanmış Çalışmalar:

1. Aytekin, H., Ateş, E. (2019). Comment utiliser l'album en classe de FLE? L'exemple de Papy Poisson et la Radio, *The journal of international social research*, DOI: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3624>
2. Aytekin, H., Ateş, E. (2019). Küreselleşme Ekseninde Yeni Kavramlar, *Turkish Studies- Language and Literature*, DOI: 10.29228/TurkishStudies.39847
3. Aytekin, H., Ateş, E. (2019). Hasan Ali Toptaş'ın Ben Bir Gürgen Dalıyım Adlı Eserinde İnsan-Doğa İlişkisi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 75, 7 / 2019, DOI: 10.9761/JASSS8034
4. Aytekin, H., Ateş, E. (2019). Eğitim-Öğretim Sürecinde Öğretmenin Beden Dili. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 100, Ocak 2020, s. 83-101. Doi: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.39735>
5. Ateş, E., Aytekin, H. (2020). Küreselleşen Dünyada Çokkültürlülük ve Yabancı Dil Eğitimi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15 (26), 4563-4579. DOI: 10.26466/opus.651385
6. Aytekin, H., Ateş, E. (2020). La distribution des exercices lexicaux selon les unités dans le manuel de Mag 1 et leurs fonctions dans la classe de FLE. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19) , 713-725 . DOI: 10.29000/rumelide.752779

Kazanılan Ödüller, Teşvikler ve Burslar

1. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi üçüncülüğü.
2. Ondokuz Mayıs Üniversitesi-Fransız Dili Eğitimi Bölüm birinciliği.

6. KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (1996). *Kum Saatini İzlerken*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Abandan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acar, H. (2018). Atatürk'ün Millet Anlayışı Ve Atatürk Milliyetçiliği. *Milliyetçilik Tipolojileri* 1. Basım, 133-148. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/338595750_Ataturk'un_Millet_Anlayisi_ve_Ataturk_Milliyetçiligi_Ataturk's_National_Approach_and_Ataturk's_Nationalism Erişim Tarihi: 13.04.2020
- Adda, J. (2007). *Ekonominin Küreselleşmesi*. (Sevgi İnceci, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akarsu, B. (1998). *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Akseki, A. H. (1967). *İslam Dini*. Ankara: Nur Yayınları.
- Akurgal, E. (1998). *Türkiye'nin Kültür Sorunları ve Anadolu Uygarlıklarının Dünya Tarihindeki Önemi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Altınörs, A. (2003). *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Altınörs, A. (2012). Rousseau'nun Dilin Kökeni Meselesine Yaklaşımı. *Bilig*, Sayı 63, 1-10. Erişim Adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873004.pdf> Erişim Tarihi: 03.05.2020
- Ateş, E. ve Aytekin, H. (2020). Küreselleşen Dünyada Çokkültürlülük ve Yabancı Dil Eğitimi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4563-4579. DOI: 10.26466/opus. 651385
- Avrupa Konseyi (2013). Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi - Öğrenim, Öğretim Ve Değerlendirme, 2. Baskı, Frankfurt: telc, *Milli Eğitim Bakanlığı*. Erişim Adresi: https://www.telc.net/fileadmin/user_upload/Publikationen/Diller_iain_Avrupa_Ortak_öneriler_AEeraevesi.pdf], Erişim Tarihi: 18.04.2020
- Aydın, R. (2018). *Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet*. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6 (1), 229-256. DOI: 10.14782/marusbd.412645
- Aytekin, H. (2019). *İnsan İlişkileri ve İletişim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aytekin, H., Ateş, E. (2019). Küreselleşme Ekseninde Yeni Kavramlar. *Turkish Studies - Language and Literature*. 14(4), 1789-1804. DOI: 10.29228/TurkishStudies.39847
- Badiou A. (2013). *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bağcı Ayrancı, B. (2018). 0-12 Yaş Dil Gelişimi Uygulamaları ve Yapılması Gerekenler. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 13-34. Retrieved from: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/35805/339756>
- Balboni, P.E. (2008). *Le sfide di Babele: Insegnare le lingue nelle società complesse, The Challenges of Babel: Teaching Languages in Complex Societies*. Torino: UTET Università.
- Balı, A. Ş. (2001) *Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet "Öteki" ile Barış İçinde Birlikte Yaşamak*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

- Balibar, R., Wallerstein, I. (1995). *Irk, Ulus, Sınıf Belirsiz Kimlikler*. (Nazlı Ökten, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Başkan, Ö. (1969). İnsan Dilinin Doğuşu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 16(), 143-156. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38320/443667>
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*. (F. Doruk Ergun, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Akışkan Modern Dünyada Kültür*. (İhsan Çapcıoğlu- Fatih Ömek, Çev.) Ankara: Atıf Yayınları.
- Beacco, J-C., Byram, M. (2007) From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. *Guide for the Development of Language Education Policies in Europe*. Executive Version. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/common-european-framework-languages/documents (accessed 08.03. 2020).
- Belek, İ. (2013). *Kapitalizmde Sınıf*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Benveniste, E. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. (Erdim Öztokat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berger, L. (2003). Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri. Editörler: Peter L. Berger - Samuel P. Huntington. *Bir Küre BinBir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*. (Ayla Ortaç, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Berger, A. A. (2012). *Kültür Eleştirisi Kültürel Kavramlara Giriş*. (Özgür Emir, Çev) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bernstein, A. (2003). Güney Afrika Batın'nın Yan Ürünü Olmayı Aşabilir mi? Editörler: Peter L. Berger-Samuel P. Huntington. *Bir Küre BinBir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*. (Ayla Ortaç, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Berry, J. W., (2005). Acculturation: Living Successfully in Two Cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 698–699. DOI: 10.1016/j.ijintrel.2005.07.013
- Bredella, L. (2003). For a Flexible Model of Intercultural Understanding. Editors: Geof Alfred, Michael Byram and Mike Fleming. *Intercultural Experience and Education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- British Council (2017) Languages for the Future: Which Languages the UK Needs Most and Why. London: *British Council*. Erişim tarihi: 11.05.2020 <https://www.britishcouncil.org/research-policy-insight/policy-reports/languages-future-2017>
- Bruner, J. 1983. *Child's Talk: Learning To Use Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Brown, D. H. (2000). *Principles Of Language Learning & Teaching*. New York: Longman.
- Boas, F. (1962). *Anthropology and Modern Life*. New York, NY: Dove.
- Buck-Morss, S. (2007). *Küresel Bir Karşı Kültür*. (Süreyya Evren, Çev.) İstanbul: Versus Kitap.
- Byram, M. (2008). *From Foreign Language Education to Education for Intercultural Citizenship Essays and Reflections*. Editors: Michael Byram and Alison Phipps. Bristol: Multilingual Matters.
- Callinicos, A. (2013). *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış*. (Yasemin Tezgiden, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi*, Cilt 1 (Ebru Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chen, G., Starosta, W. J. (1996). Intercultural communication competence: A synthesis. *Annals of the International Communication Association*, 19(1), 353-383. Doi:<http://dx.doi.org/10.1080/23808985.1996.11678935>
- Chomsky, N. (2000). *Halkın Sirtından Kazanç Neoliberalizm ve Küresel Düzen*. (Deniz Hakyemez-Barış Zeren, Çev.) İstanbul: Om Yayınevi.
- Chomsky, N. (2002). *Dil ve Sorumluluk*. (Hüsni Özasya, Çev.) Ankara: Ekin Yayınları.
- Chomsky, N. (2002). *Syntactic Structures*. Newyork: Mouton de Gruyter.
- Chomsky, N. (2010). *Doğa ve Dil Üzerine*. (Ayşe Banu Karadağ, Çev.) İstanbul: Sözcükler Yayınları.
- Chomsky, N. (2010). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*. (M. Erdem Sakınç, Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi*. (Neşenur Domaniç, Çev.) İstanbul: Çiviyazıları.
- Corballis, M. C. (2003). *İşaretten Konuşmaya Dilin Kökeni ve Gelişimi*. (Aybek Görey, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çelik, O. (2015). Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 99-122. Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Sbe/Issue/23143/247206>
- Çığ, M. İ. (2005). *Ortadoğu Uygarlık Mirası-2*. İstanbul: Kaynak Yayınları
- Deutscher, G. (2010). *Dilin Aynasından Kelimeler Dünyamızı Nasıl Renklendirir?* (Cemal Yardımcı, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- De Waal, F. (2008). *İçimizdeki Maymun Biz Neden Biziz?* (Aslı Biçen, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Diamond, J. (2015). *Düne Kadar Dünya*. (Cengiz Yücel, Çev.) Ankara: Akılçelen Kitaplar
- Domnwachukwu, C. S. (2010) *An Introduction to Multicultural Education: From Theory to Practice*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Duralı, Ş. T. (2006). *Sorun Nedir?* İstanbul: Dergah Yayınları.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İkel Biçimleri*. (Fuat Aydın, Çev) İstanbul: Ataç Yayınları
- Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları*. (Özge Çelik, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eco, U. (2004). Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı. (Kemal Atakay, Çev.) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erdener, E. (2009). Vygotsky'nin Düşünce ve Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri: Piaget'e Eleştirel Bir Bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 85-103. Retrieved From <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26140/275302>
- Erdemir, H. (2006). *Why Turks Turned Their Faces To The West?* Manisa: Manisa Ofset.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım.
- Falk, R. A. (2005). *Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası*. (Neşenur Domaniç, Nusret Arhan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Fara, B. (2012). *Bilim Dört Bin Yıllık Bir Tarih*. (Aysun Babacan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

- Firth, A. (1996) The discursive accomplishment of normality. On 'lingua franca' English and conversation analysis. *Journal of Pragmatics*, 26, 237–259. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(96\)00014-8](https://doi.org/10.1016/0378-2166(96)00014-8)
- Freud, S. (1922). *Group Psychology and The Analysis Of The Ego*. (James Strachey, Trans.) London and Vienna: The International Psycho-Analytical Press.
- Friedman, T. L. (2006). *Dünya Düzdür 21. Yüzyılın Kısa Tarihi*. (Levent Cinemre, Çev.) İstanbul: Boyner Yayınları.
- Fromm, E. (1990). *Sağlıklı Toplum*. (Yurdanur Salman - Zeynep Tanrıseven, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Flüchter, A. Schöttli, J. (2015). *The Dynamics of Transculturality. Concepts and Institutions in Motion. Transcultural Research – Heidelberg Studies on Asia and Europe in a Global Context*. Cham: Springer
- Giddens, A. (1990). *The Consequence of Modernity*. Cambridge, MA: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (Ersin Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*. (Mehmet Özay, Çev.) İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. (Cumhur Atay, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökalp, Z. (2005). *Türkçülüğün Esasları*. (Kemal Bek, Haz.). İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Gökberk, M. (2007). *Değişen Dünya Değişen Dil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar/Language Teaching Approaches And Their Applications In Teaching Turkish. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 123-148. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19555/208665>
- Güngör, E. (1996). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Güvenç, B. (1996) *Türk Kimliği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2015). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Habermas, J. (2007). *Bölünmüş Batı Çeviren Dilman Muradoğlu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Habermas, J. (2012). *'Öteki' Olmak, 'Öteki'yle Yaşamak*. (İlknur Aka, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hall, E. T. (1959). *Silent Language*. New York: Doubleday.
- Hall, E. T. (1966). *The Hidden Dimension*. Garden City, NY: Doubleday & Company, Inc.
- Hall, E.T. (1976). *Beyond Culture*. New York: Anchor Press/ Doubleday
- Hall, E. T., & Hall, M. R. (1987). *Hidden Differences: Doing Business with the Japanese*. New York: Doubleday.
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1989). *Language, Context and Text Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. Oxford: Oxford University
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayın Evi.
- Hengirmen, M. (2011). *Türkçenin Özgürlük Savaşı*. 38. ICANAS Bildiriler Cilt II, Ankara, 749-758. Erişim Adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/HENG%c4%b0RMEN-Mehmet->

T%c3%9cRK%c3%87EN%c4%b0N-%c3%96ZG%c3%9cRL%c3%9cK-SAVA%c5%9eI-.pdf Erişim Tarihi: 04.03.2020

- Hockett, C. F. (1959). *Animal 'Languages' and Human Language*. *Human Biology*. 1959; 31:32–39. Erişim tarihi: 05.04.2020. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/41449227>
- Hockett, C. F. (1960). The Origin of Speech. *Scientific American*, 203, 88–111 Reprinted in: Wang, William S-Y. (1982) *Human Communication: Language and Its Psychobiological Bases*, *Scientific American* pp. 4–12 <https://doi.org/10.1038/scientificamerican0960-88>
- Hockett, C.F. (1961). The Problem of Universals in Language. *Universals of Language*. Editor: Joseph H. Greenberg. Cambridge: MIT Press.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J. & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York: McGraw-Hill.
- Hsiao, H. M. (2003). Bir Arada Var Olma ve Sentez. Editörler: Peter L. Berger-Samuel P. Huntington. *Bir Küre BinBir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*. (Ayla Ortaç, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İmer, K. (1976). *Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmer, K. (1990). *Dil ve Toplum*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Kaplan, M. (1983). *Dil ve Kültür*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kartarı, A. (2001) *Farklılıklarla Yaşamak Kültürlerarası İletişim*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kartarı, A. (2016). *Kültür, Farklılık ve İletişim. Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2016). Dilin Kökeni Arayışları I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar. *Journal of Dil Arastirmalari*, 18, 47-84. Erişim Tarihi: 27.03.2020, Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/321905011_Dilin_Kokeni_Arayislari_II_FOXP2_Geni_The_Search_for_the_Origin_of_Language_II_FOXP2_Gen
- Kongar, E. (1996). *Türk Toplum Bilimcileri 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2002). *Demokrasi ve Vampirler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2006). *Tarihimize Yüzleşmek*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kösoğlu, N. (1997). *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Krashen, S. D. (1982). *Principles And Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press.
- Kuhnke, E. (2007). *Body Language For Dummies*. Chichester: John Wiley.
- Kroeber A.L., Kluckhohn C. (1963), *Culture, a Critical Review of Concepts and Definitions*. New York: Vintage Books.
- Kymlicka, W. (2003). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Labov, W. (2010). *Principles of Linguistic Change: Cognitive and Cultural Factors*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Lapsley, D.K., Stey, P.C. (2012). Id, Ego, Superego. In V.S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior* (2nd ed., pp. 393-399). Amsterdam, The

- Netherlands: Academic Press/Elsevier. doi:10.1016/B978-0-12-375000-6.00199-3
- Lewis, B., Churchill, B. E. (2014). *Tarih Notları Bir Orta Doğu Tarihçisinin Notları*. (Çağdaş Sümer, Çev.) Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Lightbown, P. M., Spada, N. (2013). *How Languages Are Learned*. Oxford: Oxford University Press.
- Locke, J. (2000). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme 1-2*. (Meral Delikara Topçu, Çev.) Ankara: Öteki Yayınevi.
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. (Saadet Özkal, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Marazzi, C. (2010). *Sermaye ve Dil*. (Ahmet Ergenç, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Martinet, A. (1998). *İşlevsel Genel Dilbilim*. (Berke Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual yayımları.
- Marx, K. (1979). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*. (Sevim Belli, Çev.) İstanbul: Sol Yayınları.
- Mauss, M. (2005). *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Özcan Doğan, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- McLuhan, M., Fiore, Q. & Agel, J. (2001). *The Medium is the Massage: An Inventory of Effects*. Corte Madera, CA: Gingko Press
- McNally, D. (2013). *Başka Bir Dünya Mümkün Küreselleşme ve Antikapitalizm*. (Oya Köymen, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Çeviri Komisyonu (2009). *Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni Öğrenme-Öğretme-Değerlendirme*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- Mehrabian, A. (1971). *Silent messages*. California: Wadsworth.
- Mills, C. W. (2000). *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Mills, C. W. (2005). *Bilgi, Sosyoloji ve Bilgi Sosyolojisi Üzerine*. (Vefa Saygın Öğütler, Çev.) Ankara: Paragraf Yayınları.
- Mills, C. W. (2015). *Sosyolojik Tahayyül*. (Ömer Küçük, Çev.) İstanbul: Hil Yayın.
- Moderski, G. (2005). The Globalizing of Modernity. *The Global Transformations Reader An Introduction to the Globalization Debate*. Editors: David Held and Anthony McGrew. Malden: Polity Press.
- Orioles, V. (2004) Plurilinguisme: modèles interprétatifs, terminologie et retombées institutionnelles [Plurilingualism: interpretative models, terminologie and institutional impact]. *Revue Française de Linguistique Appliquée [French Review of Applied Linguistics]* 2 (IX), 11–30. Erişim Adresi: <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-linguistique-appliquee-2004-2-page-11.htm> Erişim Tarihi: 26.10.2020.
- Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Oxfam (2015). *Education for global citizenship: A guide for schools*. Oxford, UK: Oxfam Development Education. Erişim Adresi: <https://www.oxfam.org.uk/education/resources/education-for-global-citizenship-a-guide-for-schools> Erişim Tarihi: 01.03.2020
- Ozankaya, Ö. (1984). *Temel Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1991). *Toplum Bilim*. İstanbul: Cem Yayınevi İstanbul.
- Özbudun, S., Demirer, T. (2006). *Eğitim, Üniversite, Yök ve Aydın*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Özbudun, S., (2014). *Antropoloji Gözüyle: Sınıf, Kültür, Kimlik Yazıları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*. (Bilge Tanrıseven, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Pease, A. (2002). *Body Language, Beden Dili, Karşınızdakinin Davranışlarından Düşüncelerini Anlamanın Yolu*. (Yeşim Özben, Çev.) İstanbul: Rota Yayınları.
- Piaget, J. (1971). *The Child's Conception of The World*. London: Routledge&Kegan Paul LTD.
- Piaget, J. (1999). *Çocukta Zihinsel Gelişim*. (Hüseyin Portakal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Piccardo, E., North, B. (2019). *The Action-Oriented Approach: A Dynamic Vision of Language Education*. Bristol: Multilingual Matters.
- Popper, K. (1989). *Açık Toplum ve Düşmanları: Hegel, Marx ve Sonrası, cilt 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Porzig, W. (1985). *Dil Denen Mucize*. (Vural Ülkü, Çev.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Power, C. (2015). *The Power of Education: Education for All, Development, Globalisation and UNESCO*. Singapore/London: Springer.
- Puren, C. (2014). La Compétence Culturelle et Ses Différentes Composantes Dans La Mise En Œuvre De La Perspective Actionnelle. *Une Problématique Didactique. Intercâmbio. 2 (7), 21-38*. Erişim Adresi: <https://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/13060.pdf> Erişim Tarihi: 03.03.2020
- Rattansi, A. (1997). "Postmodern" Bir Çerçeve "Batı" Irkçılıkları, Etniklikler ve Kimlikler. Editörler: Ali Rattansi - Sallie Westwood. *İrkçilik Modernite ve Kimlik*. (Sevda Akyüz, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Renan, E. (2011). *Dilin Kökeni Üzerine*. (Atakan Altınörs, Çev) İstanbul: Bilge Kültür Sanat
- Ritzer, G. (2011). *Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*. (Şen Süer Kaya, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G., Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. (Himmet Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Roberts, J. M. (2015). *Avrupa Tarihi*. (Fethi Aytuna, Çev) İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Rodrik, D. (2011). *Akıllı Küreselleşme*. (Burcu Aksu, Çev.) Ankara: Efil Yayınevi.
- Rousseau, J. J. (1983). *Essai sur L'Origine des Langues*. Paris: Hatier.
- Rousseau, J. J. (2007). *Melodi ve Müziksel Taklit ile İlişki İçinde Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*. (Ömer Albayrak, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ryan, P. M. (2003). Searching for the Intercultural Person. Editors: Geof Alred, Michael Byram and Mike Fleming. *Intercultural Experience and Education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Said, E. W. (2016). *Kültür ve Emperyalizm* (Necmiye Alpay, (Çev.) İstanbul: Hil Yayın.
- Samovar, L. Porter, R., McDaniel, E. & Roy, C. 2013. *Communication Between Cultures*. Boston: Wadsworth Cengage
- Samovar, L., Porter, R., McDaniel, E. & Roy, C. (2015). *Intercultural Communication: A Reader*. Boston: Cengage Learning.
- Sapir, E. (1929). The Status of Linguistics as a Science. *Language*, Vol. 5, No. 4, pp. 207-214. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/409588>
- Saran, N. (1992). *Antropoloji*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Saussure De F. (1998). Genel Dilbilim Dersleri. (Berke Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Savran, S. (2008). *Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Schmidt, K. (2007). *Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*. (Rüstem Aslan, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Schumann, J. H. (1986). Research on the acculturation model for second language acquisition. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 7, 379-92. <https://doi.org/10.1080/01434632.1986.9994254>.
- Scupin, R. (2016). *Cultural Anthropology: A Global Perspective*. New York, NY: Pearson Education.
- Sen, A. (2006). *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması*. (Ahmet Kardam, Çev.) İstanbul: Türk Henkel Yayınları.
- Sengstock, M. C. (2009). *Voices Of Diversity: Multi-Culturalism In America*. New York: Springer.
- Servier, J. (1992). *Etnoloji*. (Memmet Ali Kayabal, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shultz, L. (2007). Educating for global citizenship: Conflicting agendas and understandings. *Alberta Journal of Educational Research*, 53(3), 248-258. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/292444037_Educating_for_global_citizenship_Conflicting_agendas_and_understandings Erişim tarihi: 09.06.2020
- Slatery, B. M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Özlem Balkız, Gülhan Demiriz, Hacer Harlak, Cevdet Özdemir, Şebnem Özkan, Ümit Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık Çeviri.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Srinivas Rao, P. (2019) *The Role of English As a Global Language*. Research Journal Of English (RJOE) Vol-4, Issue-1. Erişim Adresi: <https://www.researchgate.net/publication/334282978> Erişim Tarihi: 11.10.2019.
- Stewart, E. C., & Bennett, M. J. (1991). *American Cultural Patterns: A Cross-Cultural Perspective*. Yarmouth, ME: Intercultural.
- Stiglitz, J. E. (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*. (Arzu Taşçıoğlu - Deniz Vural, Çev.) İstanbul: Plan B Yayıncılık.
- ŞALLI, S. (2018). Kant'ta Barış Düzeni, Dünya Vatandaşlığı Ve Ötekiler: Modern Kozmopolitizm Düşüncesinin Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (12) , 92-108. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gusbd/issue/39724/470544>
- Taplamacıoğlu, M. (1963). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Taylor, C., Appiah, K. A., Habermas, J., Rockefeller, S. C., Walzer, M. ve Wolf, S. (1996). *Çokkültürcülük*. (Levent Köker, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Temizyürek, F. (2007). Çocukta Dil Gelişim Süreci. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD),(7),169-176. Erişim Tarihi: 03.01.2020, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16655/340875>
- Tezcan, M. (1997). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Touraine A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. (Hülya Tufan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, A. (2011). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* (Olca Kunal, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turan, Ş. (1998). *Atatürk ve Ulusal Dil Cumhuriyet*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

- Türkdoğan, O. (1999). *Etnik Sosyoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tylor, E. B. (2016). *Primitive Culture: Researches Into The Development Of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art And Custom, Volume 1*. Mineola, New York: Dover Publications.
- Uygur, E, Uygur, F. (2014). Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 173 (173), 273-286. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21486/230315>
- Uzunçarşılı Soydaş, A., (2010). Kültürlerarası İletişim Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Ügeöz, P. (2003). *Kültürlerarası İletişim*. İstanbul: Üstün Eserler Neşriyatevi.
- Vahapoğlu, M. (1996). *Yönetim ve Azınlıklara Bakış Açısından Osmanlı Devleti*. Erdem, 8 (22), 41-51. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44413/549900> Erişim Tarihi: 07.03.2020.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Wieviorka, M. (1997). *Avrupa'da Irkçılık: Birlik ve Farklılık. Irkçılık Modernite ve Kimlik*. Editörler: Ali Rattansi - Sallie Westwood. (Sevda Akyüz, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Y Gasset, O. (2010). *Kitlelerin Ayaklanması*. (Neyyire Gül Işık, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yücel, T. (1982). *Dil Devrimi ve Sonuçları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zarate, G. (2003). The Recognition of Intercultural Competences: From Individual Experience to Certification. Editors: Geof Alred, Michael Byram and Mike Fleming. *Intercultural Experience and Education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Zencirkıran, M. (2016). *Sosyoloji*. İstanbul: Dora Yayıncılık.

İnternet siteleri

- Almanya Federal İstatistik Dairesi. Erişim Tarihi: 11.05.2020. Erişim Adresi: https://www.destatis.de/EN/Press/2019/07/PE19_271_12411.html
- Ethnologue Dil Veri Tabanı. Erişim Tarihi: 03.05.2020. Erişim Adresi: <https://www.ethnologue.com/guides/ethnologue200>
- Euronews: <https://tr.euronews.com/2017/05/05/ab-komisyonu-baskani-ingilizce-avrupa-da-onemini-kaybediyor>